

ROSJA
część I
ostatnie imperium

РОССИЯ
часть I
последняя империя

peta*

nr 9

pod tytułem :

ROSJA
część I
ostatnie imperium

РОССИЯ
часть I
ПОСЛЕДНЯЯ ИМПЕРИЯ

nie jest to książka beletrystyczna – to jest dokumentacja

Warszawa, 2024

* znak firmowy znak towaru

© Copyright by Marian Czesław Sokołowski 2024
Marian Sokołowski
mariansokolowski8@gmail.com

mojej Europie – jeśli zechce przyjąć

Federacja Rosyjska

Rosja. Wielka Rosja. Ewenement w skali światowej. Pod względem terytorialnym największe państwo na świecie. Skupisko przeróżnych i przedziwnych zagadnień.

Łacińskie słowa: *imperium* = władza, *imperialis* = władczy – są źródłem słów: imperium, imperializm – określających politykę zagraniczną polegającą na podbojach kolonialnych, militaryzmie, dążeniu do podporządkowania sobie innych krajów.

Będziemy dochodzić, jak i skąd wzięła się potęga Rosji. Najpierw omówię stan obecny – Federację Rosyjską, potem Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich, potem imperium carów, potem Ruś pod panowaniem Mongołów i na koniec Nie Ruś. Niech to będzie po raz pierwszy historia napisana od końca, czyli od dziś – nazwijmy to: **finisologia**, czyli nauka o kończeniu się. Jak w archeologii będziemy odkrywali coraz wcześniejsze warstwy – okresy, cofając się rok po roku wstecz dziejów.

Ale dlaczego historia napisana od końca?

Tradycyjna historia, a właściwie historycy znając już przeszłość, na ogół i to po latach zapisują wydarzenia, które następowały po sobie w jakimś przedziale czasu, i również ta znajomość historii historykom pozwala na zapisywanie historii ze swojego punktu widzenia, ba, pozwala na manipulacje faktami, a nawet pozwala na pomijanie na przykład niewygodnych faktów czy też snucie domysłów, które nigdy nie były faktami.

Ja odwrotnie – będę odkrywał coraz wcześniejsze przyczyny już rozpoznanych faktów. Siłą rzeczy nie interpretuję historii, jak równie daleki jestem od pomijania, czy też ubarwiania faktów. A fakty przytaczam za historykami, których cytuję.

Tradycyjna historia podając kolejne wydarzenia usprawiedliwia je poprzednimi wydarzeniami. Jeśli jeden władca rozprawił się z innym władcą, to zrobił to w odwecie, czyli musiał tak właśnie postąpić, choć oba fakty – obecny i poprzedni rzekomo usprawiedliwiający – były zbrodnicze. Krótko mówiąc, historia stara się podawać fakty następujące po sobie.

Analizując historię wstecz, zapoznajemy się z faktem, który jest przecież samoistnym wydarzeniem, o którym możemy powiedzieć, jaką moralną ocenę należy mu nadać. Potem cofamy się krok wstecz czasów i zapoznajemy się z wcześniejszym faktem, który też jest samoistnym faktem, i jeśli jest moralnie zły, to nic go nie usprawiedliwia. Czynienie zła w odwecie na inne zło jest złem. Chociaż zasada odwetu jest wygodna i chętnie po nią sięgano, to jednak zbyt często okazuje się, że przewinieniem była jedynie słabość pokonanego, którego można było zniszczyć, a więc trzeba było zniszczyć w imię swej siły. Wszystko po to, by obłowić się dobrami pokonanego, by go ujarzmić dla swych korzyści. Moralność, etyka – nie mają tu zastosowania, są zbędnym i głupim balastem pojęciowym. Taka postawa – abstrahowanie od moralności i etyki w imię zysków zdobywanych na innych – stanowi naczelną zasadę polityki – taka jest polityka.

Tylko zaniechanie odwetu za zło, tylko nieuczynienie krzywdy, tylko nieniszczenie nikogo, nawet słabszego – jest dobrem – jest istotą człowieczeństwa.

Rozebrałem Rosję na najdrobniejsze części – teraz można analizować, czym jest Rosja.

24 sierpnia 2002 roku — *Moskowskije Novosti* podały:

„Duma przyjęła dzisiaj uchwałę w sprawie integralności terytorialnej państwa rosyjskiego. Projekt został jednak znacznie złagodzony w stosunku do pierwotnej wersji komunistów, co spowodowało, że komuniści wyszli z sali na czas głosowania. W projekcie mówi się, że granice Rosji są niepodważalne, jednak historycznie sporne rejony pozostające pod władzą rosyjską, a które budzą wątpliwości na arenie międzynarodowej mogą stać się przedmiotem dyskusji z innymi krajami, jednak zgodnie z interesami Rosji i całej Federacji.

Ta uchwała jest wynikiem zabiegów prezydenckich wysłanników w Dumie, którzy wykorzystując znane rosyjskie metody przekupstwa, intryg itp. rzeczy przekonali większość deputowanych do tego typu rezolucji”.

Mamy początek trzeciego tysiąclecia, a w Rosji podejmuje się uchwałę o jej integralności, czyli nadal pozostają nierozwiązane sprawy terytorialne Rosji. Uchwała Dumy też nie rozwiązała tego zasadniczego problemu, bo istnieją sprawy terytorialne – jak podały *Moskowskije Novosti* – które budzą sprzeciw na arenie międzynarodowej. Myślę, że

chodzi tu na przykład o Wyspy Kurylskie, do których roszczenia zgłasza Japonia. Problem terytorium Rosji jest tak kontrowersyjny, że nawet część deputowanych wyszło z sali na czas głosowania.

W komunikacie *Moskiewskich Nowosti* padło słowo – federacja. A więc nie Rosja, a Federacja Rosyjska. Jak rozumiemy słowo „federacja”?

Federacja — to państwo związkowe mające własne organy federalne, którym państwa wchodzące w jego skład przekazują część swych praw suwerennych – ale czy w Rosji ma zastosowanie?

Federacja Rosyjska rozpościera się we wschodniej Europie oraz w północnej, środkowej i wschodniej Azji.

Graniczy:

- na zachodzie: z Norwegią, Finlandią, Estonią, Łotwą, Litwą, Polską, Białorusią, Ukrainą;
- na południu: z Gruzją, Azerbejdżanem, Kazachstanem, Mongolią, Chinami i Koreańską Republiką Ludowo Demokratyczną;
- od północy otaczają ją wody Północnego Oceanu Lodowatego poprzez Morze Barentsa, Morze Białe, Morze Karskiego, Morze Łaptiewych, Morze Północno-Sybirskie, Morze Czukockie;
- od wschodu – morza Oceanu Spokojnego poprzez Morze Beringa, Morze Ochockie, Morze Japońskie;
- na zachodzie – wody Morza Bałtyckiego oraz Zatoka Fińska;
- na południu ma dostęp do Morza Czarnego i do Morza Kaspijskiego.

Łączna długość granic wynosi 19 917 km.

Linia brzegowa – 37 653 km.

Powierzchnia kraju – 17 075 400 km² (Pierwsze miejsce w świecie). [Największe państwo świata i jeszcze za małe? ...bo świadczą o tym fakty]. W kierunku południkowym rozciąga się na 2,5-4,0 tysięcy km, w równoleżnikowym – na 9 tysięcy km.

Rosyjską Federację zamieszkuje 145 milionów 166 tysięcy 731 ludzi (wg spisu z 2002 roku).

Znaczną część terytorium Federacji Rosyjskiej (70% — to jest około 11 953 000 km²) zajmują rejony Dalekiej Północy i tereny przyrównywane do nich. Na tych rozległych terenach zamieszkuje tylko 11 milionów 700 tysięcy ludzi (wg stanu na 1 stycznia 1999 r.), co stanowi 8% ludności Rosyjskiej Federacji.

Prawie połowę (45% — to jest około 7 684 000 km²) terytorium zajmują lasy [podobno znacznie wycięte w ostatnich dziesięcioleciach, ponieważ władza potrzebowała olbrzymiego kapitału na ratowanie potęgi Rosji], 4% zajmują wody, 13% — ziemie uprawne, 19% — pastwiska reniferów, 19% pozostałe ziemie.

Na około 70% powierzchni Rosji rozpościerają się rozległe równiny.

Najwyższym wzniesieniem jest góra Elbrus (5 642 m n.p.m.) w łańcuchu Wielkiego Kaukazu — leży w Republice Kabardyno-Bałkarskiej – to jednak niedokładnie Rosja. Nie potrafię określić, który z następnych największych szczytów leży w Rosji, bo o prawa do jednych upominałyby się Gruzja, do innych Republiki, które rzekomo są niezależne od Rosji.

Najniższy poziom -28 m poniżej poziomu mórz – odnotowano na powierzchni Morza Kaspijskiego.

Na terytorium Rosji przepływa około 120 tysięcy rzek licząc tylko te o długości powyżej 10 km. Ich łączna długość wynosi 2,3 miliona km. Najdłuższe rzeki to: Lena, Jenisej, Ob, Wołga, Amur.

W Rosyjskiej Federacji znajduje się około 2 milionów słodkowodnych i słonych jezior. Największe z nich to Bajkał, Ładoga, Onega – na czele ze słonym Morzem Kaspijskim.

Administracyjnie Federacja Rosyjska dzieli się na 89 podmiotów federacji, w tym na 49 obwodów stanowiących administracyjnie Rosję oraz na: 21 republik, 6 krajów, 11 okręgów autonomicznych, oraz 2 miasta wydzielone (Sankt Petersburg i Moskwa). Czyli 38 jednostek administracyjnych stanowią republiki, kraje i okręgi autonomiczne – to jest jednostki o statusie podmiotów odrębnych od Rosji (vide s. 311-314).

Regiony Rosyjskiej Federacji są skupione w 11 rejonach ekonomicznych i 7 okręgach federalnych.

Stolica – Moskwa (9 milionów mieszkańców). Większe aglomeracje miejskie: Sankt Petersburg (4,6 miliona), Nowosibirsk (1,6 miliona), Niżny Nowgorod (1,5 miliona), Jekaterinburg (1,4 miliona), Samara (1,3 miliona), Omsk (1,2 miliona), Czelabińsk (1,1 miliona), Kazań (1 milion), Perm (1 milion), Ufa (1 milion), Rostow nad Donem (1 milion), Wołgograd (1 milion). Na terenie Rosyjskiej Federacji jest 1091 miast i około 2 tysiące osiedli typu miejskiego.

Religia: prawosławni – 30%, wyznawcy islamu – 7%.

Ustrój państwowy: republika federalna. Głowa państwa – prezydent. Szef rządu – premier. Najwyższy organ władzy ustawodawczej – Zgromadzenie Federalne (dwuizbowy parlament, składający się z Dumy Państwowej i Rady Federacji). Każda republika posiada własny rząd i parlament.

Federacja Rosyjska jest członkiem Organizacji Narodów Zjednoczonych i Międzynarodowego Funduszu Walutowego.

Jednostka monetarna – rubel.

Kod ISO kraju – RUS.

Gospodarka:

Wielkość Produktu Krajowego Brutto (2004 r.) – 1 450 miliardów USD (9-te miejsce w świecie).

W Federacji Rosyjskiej wydobywa się ropę naftową (trzecie miejsce w świecie), gaz ziemny (drugie miejsce w świecie), węgiel kamienny, rudę żelaza, boksyty, miedź, nikiel, ołów, cynk, cynę, wolfram, molibden, antymon, fosforyty, rtęć, złoto, srebro, platynę, kobalt, diamenty, kamienie szlachetne.

Tu przypomniała mi się zasłyszana przed laty anegdota.

Na egzaminie uniwersyteckim profesor pyta studentkę:

— Proszę mi powiedzieć, gdzie znajduje się wodór?

Zupełnie pewna swej wiedzy studentka odpowiada:

— W Związku Radzieckim.

— A w Ameryce go nie ma? — Pyta zdziwiony profesor.

— Jest, ale gorszy i w mniejszych ilościach.

Już bez jakichkolwiek żartów stwierdzić należy, że w Rosyjskiej Federacji znajduje się dosłownie wszystko, nawet meteoryt tunguski.

Wielkimi mocami przerobowymi dysponują: przetwórstwo ropy naftowej, przemysł rafineryjny, hutnictwo żelaza i metali kolorowych, (przetapiane są praktycznie wszystkie rodzaje metali). Przemysł chemiczny produkuje wszystkie rodzaje nawozów sztucznych, kauczuk syntetyczny, materiały syntetyczne, masy plastyczne i polimery, kwasy i sody, preparaty lecznicze i kosmetyki.

Przemysł maszynowy produkuje wszystkie rodzaje uzbrojenia, rakiety i aparaturę kosmiczną, obrabiarki i urządzenia przemysłowe, statki, samoloty i śmigłowce, samochody i autobusy, traktory i maszyny rolnicze, urządzenia elektroniczne i elektrotechniczne, komputery i reaktory atomowe, wagony kolejowe i lokomotywy, silniki wszelkich typów, turbiny i generatory, motocykle i rowery oraz wiele innych wyrobów.

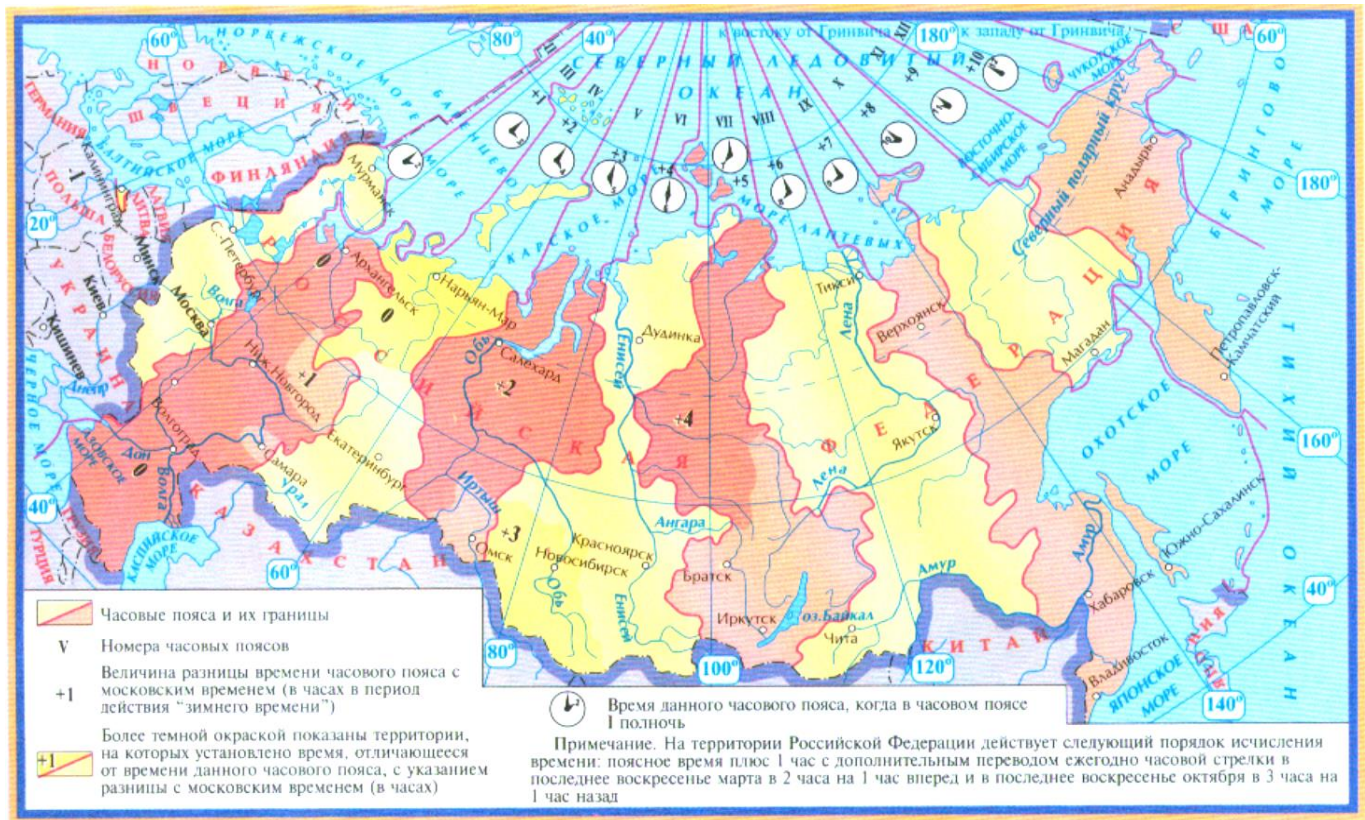
Rozwinięty jest przemysł drzewny i produkcja materiałów budowlanych. Produkuje się rozmaite tkaniny, skóry, odzież itp. Szeroko rozwinięty jest przemysł spożywczy.

Rolnictwo zaspokaja potrzeby surowcowe i żywnościowe kraju. Uprawia się pszenicę, żyto, kukurydzę, owies, jęczmień, proso, grykę, ryż, buraki cukrowe, len, słonecznik, ziemniaki, warzywa. [Jednak niemal co roku sprowadza się olbrzymie ilości zboża, między innymi z USA]. W mniejszym stopniu rozwinięte jest sadownictwo.

Duże obszary przeznaczono na produkcję zwierzęcą. Hodowane jest bydło, świnie, owce, kozy, renifery. Rozwinięta jest gospodarka rybacka.

Głównymi partnerami handlowymi Rosyjskiej Federacji są: Ukraina, Niemcy, USA, Białoruś, Holandia, Chiny, Kazachstan i Italia.

Federacja Rosyjska podzielona jest na 11 stref czasowych:

[Atlas Rosji, Izdatelstwo AST, Moskwa 2000, s. 9]

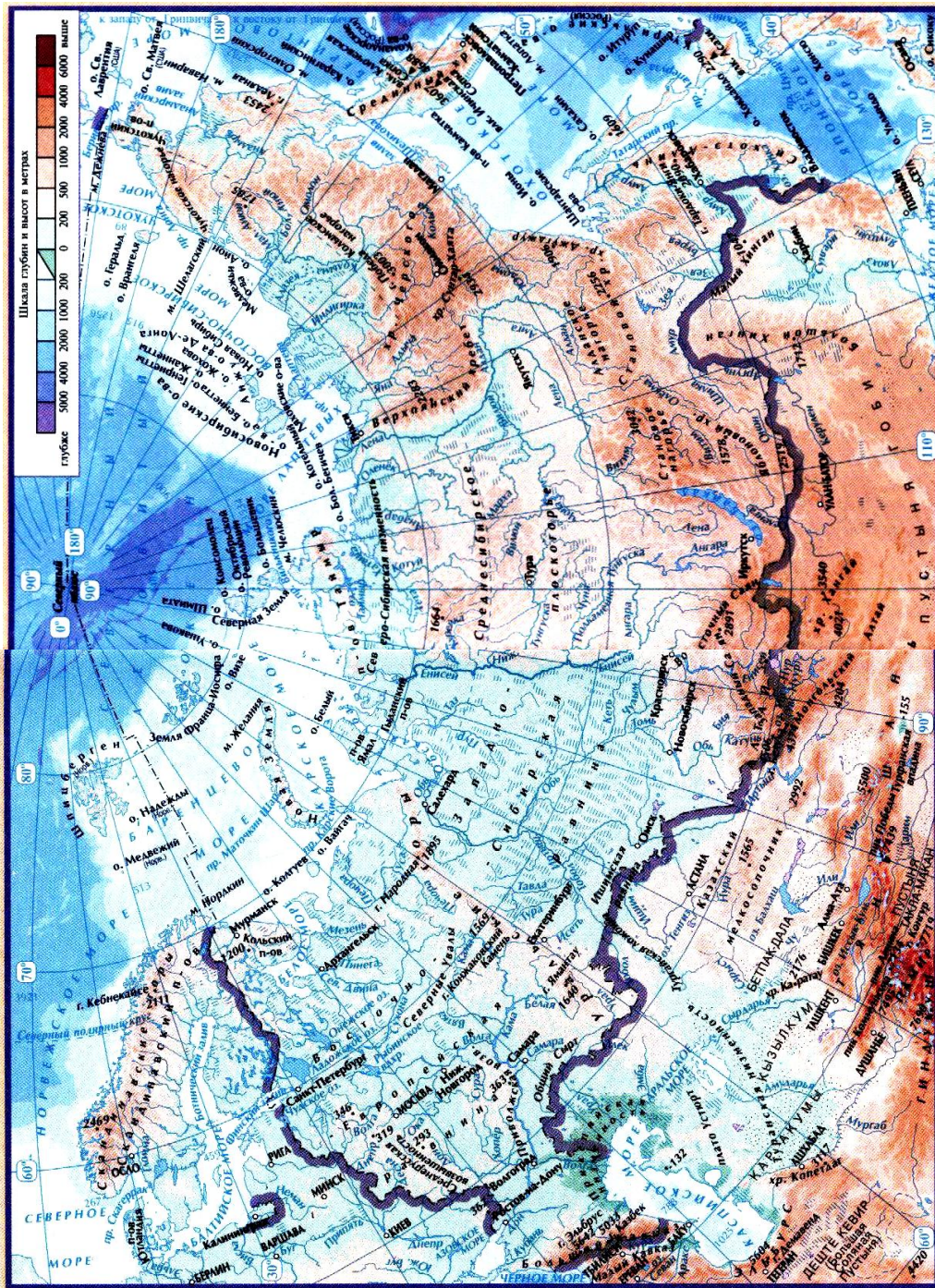
Opracowanie niniejsze oparte jest na cytatach, wówczas na końcu cytatu podają skrót bibliograficzny źródła i stronę. Pełne tytuły podają przy pierwszym cytowaniu oraz na końcu książki. Podobnie podają źródła ilustracji. Czasami pozwalam sobie na własne stwierdzenia, podają je wówczas w nawiasach [ ].

Aby czytać o Rosji, wypada znać alfabet rosyjski:

А а — А а	Б б — В в	В в — W w	Г г — G g
Д д — D d	Е е — Je je	Ж ж — Ż ż	З з — Z z
И и — I i	Й й — J j	К к — K k	Л л — Ł ł
М м — M m	Н н — N n	О о — O o	П п — P p
Р р — R r	С с — S s	Т т — T t	У у — U u
Ф ф — F f	Х х — Ch ch	Ц ц — C c	Ч ч — Cz cz
Ш ш — Sz sz	Щ щ — Szcz szcz	Ы ы — Y y	Э э — E e
Ю ю — Ju ju	Я я — Ja ja	Ь ь — L l	Нь нь — Ў ў
Ъ ъ — twardy znak		Ь ь — miękki znak	

A oto terytorium Rosyjskiej Federacji:

[AST, s. 12-13]

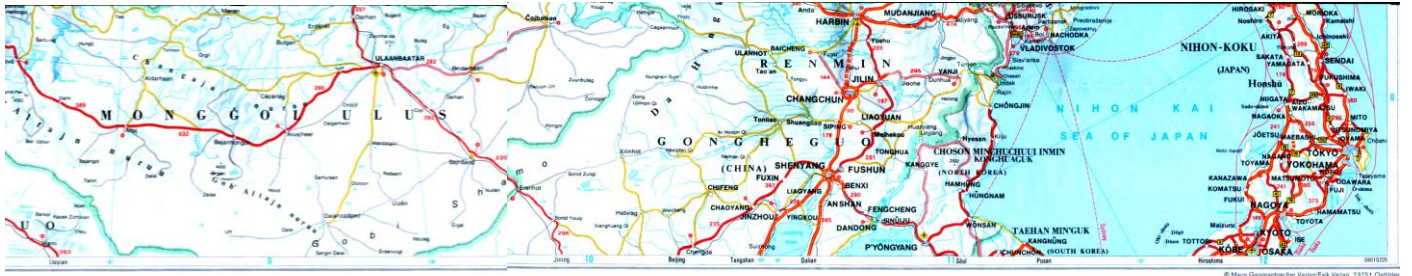

Federacja Rosyjska

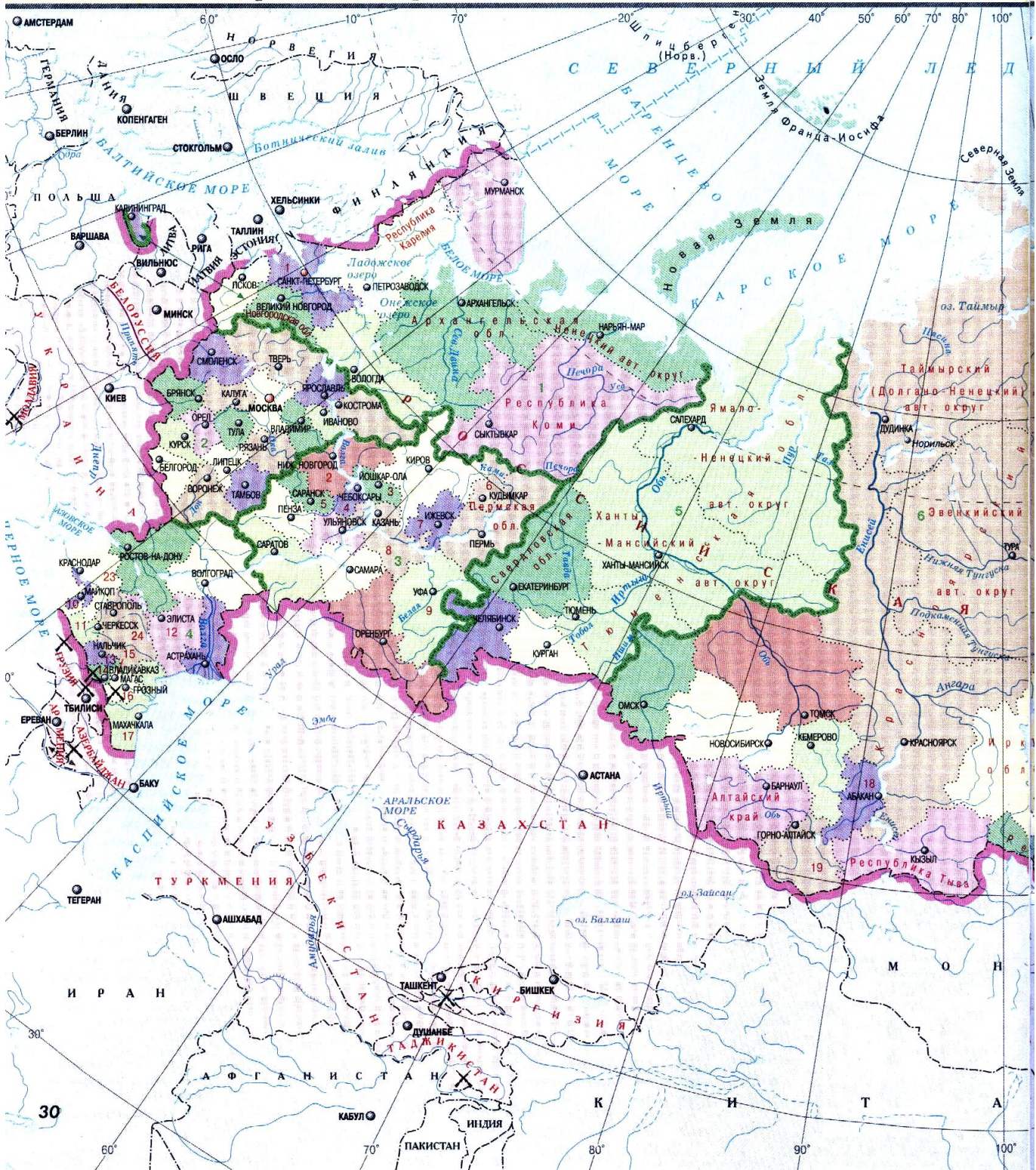

[Marco Polo Rosja]

Российская Федерация и сопредельные государства в конце XX века

[Atlas – Historia Rosji XX wieku, ACT-PRESS SZKOŁA, Moskwa, s. 30]

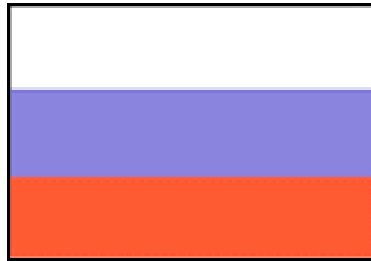

[Atlas – Historia Rosji XX wieku, ACT-PRESS SZKOŁA, Moskwa, s. 31]

Flaga Rosyjskiej Federacji:

Flaga Rosji – państwowy symbol Rosji, przedstawiany jako płótno z polami czerwonym, niebieskim i białym. Po raz pierwszy taka flaga została wprowadzona rozporządzeniem Aleksandra III 25 kwietnia 1883 roku dla całego imperium, z wyłączeniem Finlandii. W sowieckiej Rosji kolorem państwowej flagi był czerwony, jednak białogwardziści występowali pod trójkolorową flagą. Uważa się, rozłożenie pól oznacza rozumienie układu świata przez dawnych Rusów: na dole – świat fizyczny (czerwony), powyżej – świat niebiański (niebieski), na górze – świat Boży (biały). Trójbarwna flaga została narodową flagą RSFSR od 21 sierpnia 1991 r.

[I. S. Ogonowska - Istorija Rossii, wyd. U-Faktorijs, Jekatierinburg, str. 846]

Godło Federacji Rosyjskiej:

Zapoznajmy się więc, jak wygląda współczesna Federacja Rosyjska według reformy administracyjnej z 2000 roku. Rozpoznamy teraz tych siedem administracyjnych okręgów Federacji Rosyjskiej i ich podmioty: narody, autonomiczne republiki i obwody administracyjne.

FEDERACJA ROSYJSKA

Okręgi Federalne

Centralny Okręg Federalny

Центральный федеральный округ России

Centrum – Moskwa (Москва)

herb Centralnego Okręgu

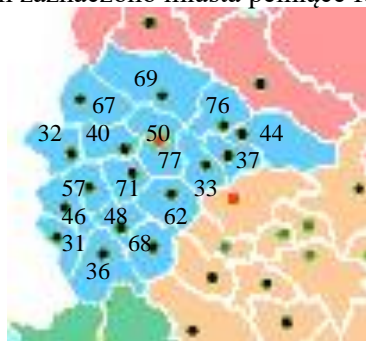

flaga Centralnego Okręgu

Uwaga: Ponieważ administracyjny podział Rosyjskiej Federacji ustala numery dla każdego podmiotu federacji, my też będziemy posilkowali się tymi numerami. Na mapach orientujących kolorem czerwonym zaznaczono miasta pełniące funkcję administracyjnego centrum okręgu, natomiast kolorem czarnym zaznaczono miasta pełniące funkcję centrum jednostki administracyjnej.

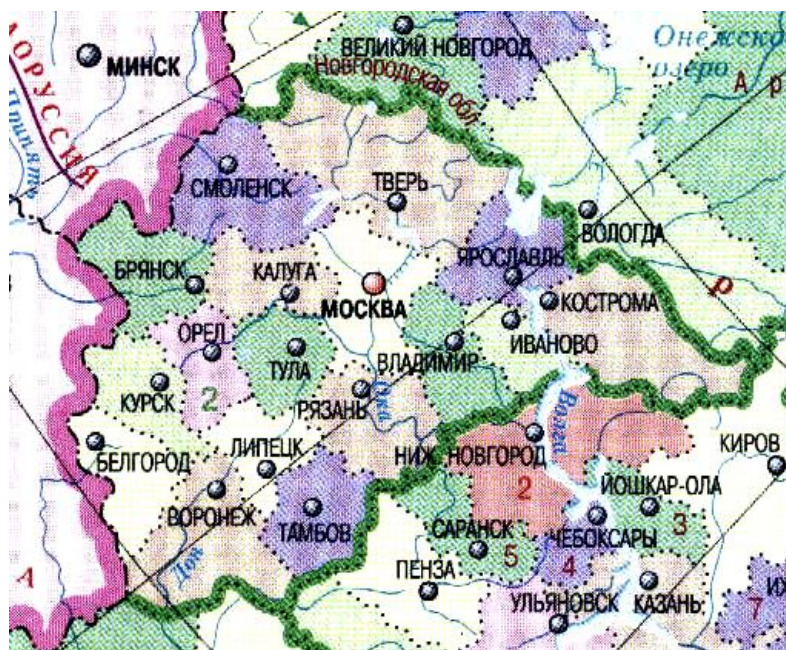
Centralny Okręg Federalny

Uwaga: Na mapach orientujących kolorem czerwonym zaznaczono miasta pełniące funkcję administracyjnego centrum okręgu, natomiast kolorem czarnym zaznaczono miasta pełniące funkcję centrum jednostki administracyjnej.

- 31 – Biełgorodski Obwód
- 32 – Brianski Obwód
- 33 – Władymirski Obwód
- 36 – Woroneżski Obwód
- 37 – Iwanowski Obwód
- 40 – Kałużski Obwód
- 44 – Kostromski Obwód
- 46 – Kurski Obwód
- 48 – Lipiecki Obwód

- 50 – Moskiewski Obwód
- 57 – Orłowski Obwód
- 62 – Riazański Obwód
- 67 – Smoleński Obwód
- 68 – Tambowski Obwód
- 69 – Twerski Obwód
- 71 – Tułski Obwód
- 76 – Jarosławski Obwód
- 77 – miasto Moskwa

[Atlas –Historia Rosji XX wieku, s. 30]

31 Biełgorodzki Obwód
Белгородская область

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

w Rosji od 1593 roku

Obszar: 27 100 km²

Pość ludności: 1 489 500 mieszkańców: Rosjanie – 92,9%, Ukraińcy – 5,9%, Białorusini – 0,4%.

Gęstość zaludnienia: 55,0 mieszkańców na 1 km²

Biełgorod (Белгород), {50,6°N; 36,6°E}, miasto obwodowe Biełgorodzkiego Obwodu, nad Dońcem przy granicy z Ukrainą; 336 900 mieszkańców (2000 rok); węzeł kolejowy; przemysł materiałów budowlanych (cementownie), elektrotechniczny i elektroniczny, chemiczny; 4 wyższe uczelnie; muzeum-diorama Bitwa Kurska. Wzmiankowany w 1237 roku.

Ważniejsze miasta:

Staryj Oskoł (Старый Оскол), Nowyj Oskoł (Новый Оскол), Gubkin (Губкин), Aleksiejewka (Алексеевка), Szebiekino (Шебекино).

Stary Oskoł, Staryj Oskoł, miasto w europejskiej części, nad rzeką Oskoł. 202,1 tysięcy mieszkańców (2001 rok). Powstał w XVI wieku jako twierdza na podbitej ziemi Tatarów. Od 1655 roku jest miastem. Przemysł wydobywczy rud żelaza, elektrotechniczny, spożywczy.

Środkoworosyjska Wyżyna, Среднерусская возвышенность, wyżyna w środkowej części Niżu Wschodnioeuropejskiego, w Rosji i częściowo na Ukrainie, pomiędzy Niziną Naddnieprzańską na zachodzie i Niziną Ocko-Dońską na wschodzie.

Zbudowana ze skał osadowych (wapieni, piaskowców, margli), przykrytych na północy utworami lodowcowymi, na południu warstwą lessów. Rozcięta głębokimi dolinami rzek (dopływów Oki, Donu, Dońca i Dniepru), powierzchnia wznosi się maksymalnie do 293 m n.p.m.

Klimat umiarkowany ciepły, w dużym stopniu kontynentalny. Naturalną roślinnością są lasy liściaste (na północy) i stepy (na południu). Wyżyna Środkoworosyjska jest krainą rolniczą, uprawia się m.in.: pszenicę, kukurydzę, buraki cukrowe.

Eksploatuje się: węgiel brunatny, rudy żelaza, fosforyty. Główne miasta: Kursk, Orzeł, Tuła, Kaługa. Na południu granicy regionu leży Charków.

Doniec, Северский Донец, [ukr.] Siwierśkyj Donec, rzeka w Rosji i Ukrainie. Długość 1 053 km, powierzchnia dorzecza 99 tysięcy km². Źródłowy obszar na Wyżynie Środkoworosyjskiej, na północny wschód od miasta Biełgorod.

Doniec płynie w kierunku południowo-wschodnim w obniżeniu pomiędzy Wyżyną Doniecką i Grzędą Dońską. Uchodzi do Donu jako jego prawy dopływ, poniżej Zbiornika Cymlańskiego.

Większe dopływy Dońca: Oskoł, Ajdar (lewe). Do największych ośrodków miejskich nad Dońcem należą: Biełgorod (Rosja), Czugujew, Lisiczansk (Ukraina).

32 Briański Obwód Брянская область

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

w Wielkim Księstwie Moskiewskim od 1500 roku

Obszar: 34 900 km²

Pość ludności: 1 480 tysięcy mieszkańców. Rosjanie – 96,0%, Ukraińcy – 1,8%, Białorusini, Żydzi, Cyganie, Azerowie, Mołdawianie.

Gęstość zaludnienia: 42,4 mieszkańców na 1 km²

Briansk (Брянск), {53,2°N; 34,4°E}, miasto obwodowe w Rosji, nad Desną w pobliżu granicy z Białorusią i Ukrainą; 436 tysięcy mieszkańców (1996); węzeł kolejowy; przemysł maszynowy, środków transportu, chemiczny, wełniany; 4 wyższe uczelnie; wzmiankowany w 1146 roku.

Ważniejsze miasto:

Klincy (Клинцы).

Desna, rzeka w Rosji i Ukrainie. Obszar źródłowy w obrębie Grzędy Smoleńsko-Moskiewskiej, na południowy wschód od Smoleńska. Uchodzi do Dniepru jako jego lewy dopływ w Kijowie na obszarze Niziny Naddnieprzańskiej. Długość 1130 km, powierzchnia dorzecza: 88 900 km². Do największych ośrodków miejskich nad Desną należy Żukowka, Briańsk, Trubczewsk (Rosja), Czernihów, Kijów (Ukraina).

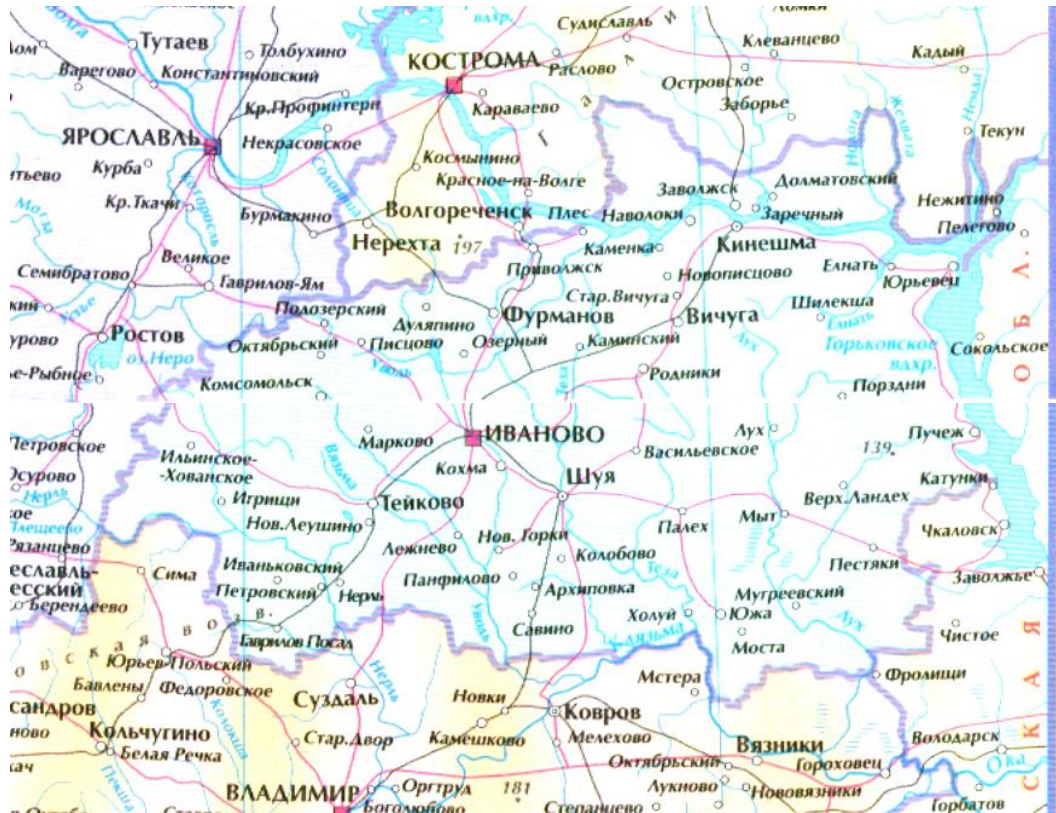

Klincy – handel uliczny

37 Iwanowski Obwód Ивановская область

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

[AST, s. 38-39]

Iwanowski Obwód

w Księstwie Moskiewskim od 1340 roku

Obszar: 21 800 km²

Ilość ludności: 1 266 400 mieszkańców (2001 rok), Rosjanie – 95,8%, Ukraińcy – 1,2%, Tatarzy – 0,7%, Białorusini – 0,4%, Mordwa – 0,3%, Czuwasze – 0,2%, Azerbejdżanie, Mołdawianie, Cyganie, Uzbecy – po 0,1%.

Gęstość zaludnienia: 58,1 mieszkańców na 1 km²

obecny herb miasta Iwanowo ustanowiony 22 maja 1996 roku.

Iwanowo (Иваново), {57,1°N; 41,1°E}, miasto obwodowe Iwanowskiego Obwodu; 460 700 mieszkańców (2000 rok); duży ośrodek przemysłu włókienniczego, poza tym maszynowy, drzewny, chemiczny, spożywczy; węzeł kolejowy; 7 szkół wyższych (w tym uniwersytet).

Ważniejsze miasta:

Kinieszma (Кинешма), Szuja (Шуя), Furmanow (Фурманов), Tiejkowo (Тейково).

Kinieszma – Herb ustanowiony 29 marca 1779 roku.

Szuja – Herb ustanowiony 16 sierpnia 1781 roku

76 Jarosławski Obwód
Ярославская область

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

w Księstwie Moskiewskim od 1463 roku

Obszar: 36 400 km²

Łość ludności: 1 425 100 mieszkańców, Rosjanie – 96,4%, Ukraińcy – 1,3%, Tatarzy, Białorusini, Azerowie, Żydzi, Cyganie, Czuwasze, Mołdawianie, Ormianie.

Gęstość zaludnienia: 39,2 mieszkańców na 1 km²

Jarosławł (Ярославль), {57,7°N; 39,8°E}, miasto obwodowe Jarosławskiego Obwodu, port nad górną Wołgą; 616 100 mieszkańców (2000 rok); przemysł maszynowy, chemiczny (petrochemiczny, gumowy), włókienniczy, spożywczy, materiałów budowlanych; węzeł kolejowy; 5 szkół wyższych (w tym uniwersytet założony w 1969 roku); wzmiankowany w 1071 roku.

Jarosławł - herb

i widok

Ważniejsze miasta:

Rybińsk (Рыбинск), Tutajew (Тутаев), Uglicz (Углич), Rostow (Ростов), Pieriesławł Zaliesskij (Переяславль-Залесский).

Rybińsk, w latach 1946-1957 Szczerbakow, w latach 1984-1989 Andropow, miasto nad Wołgą. 251 tysięcy mieszkańców (1993 rok). Rozwinięty przemysł stocznioowy, maszynowy, elektrotechniczny, drzewny, poligraficzny i spożywczy. Port rzeczny. Wyższa szkoła lotnicza.

Rostów, Rostow, Rostow Jarosławski, miasto w Rosji, nad jeziorem Niero. 31 tysięcy mieszkańców (1974 rok). Wzmiankowane już w 862 roku, jedno z najstarszych miast rosyjskich. W X wieku stolica księstwa rostowsko-suzdalskiego, w XI wieku włączone do księstwa włodzimiersko-suzdalskiego, siedziba biskupstwa. Od 1207 roku stolica samodzielnego księstwa rostowskiego. W XIV—XV wieku pod panowaniem Tatarów. W 1474 roku włączone do Wielkiego Księstwa Moskiewskiego. W XVI wieku ośrodek handlowy na szlaku z Moskwy nad Morze Białe. Od końca XVIII wieku miasto powiatowe guberni jarosławskiej.

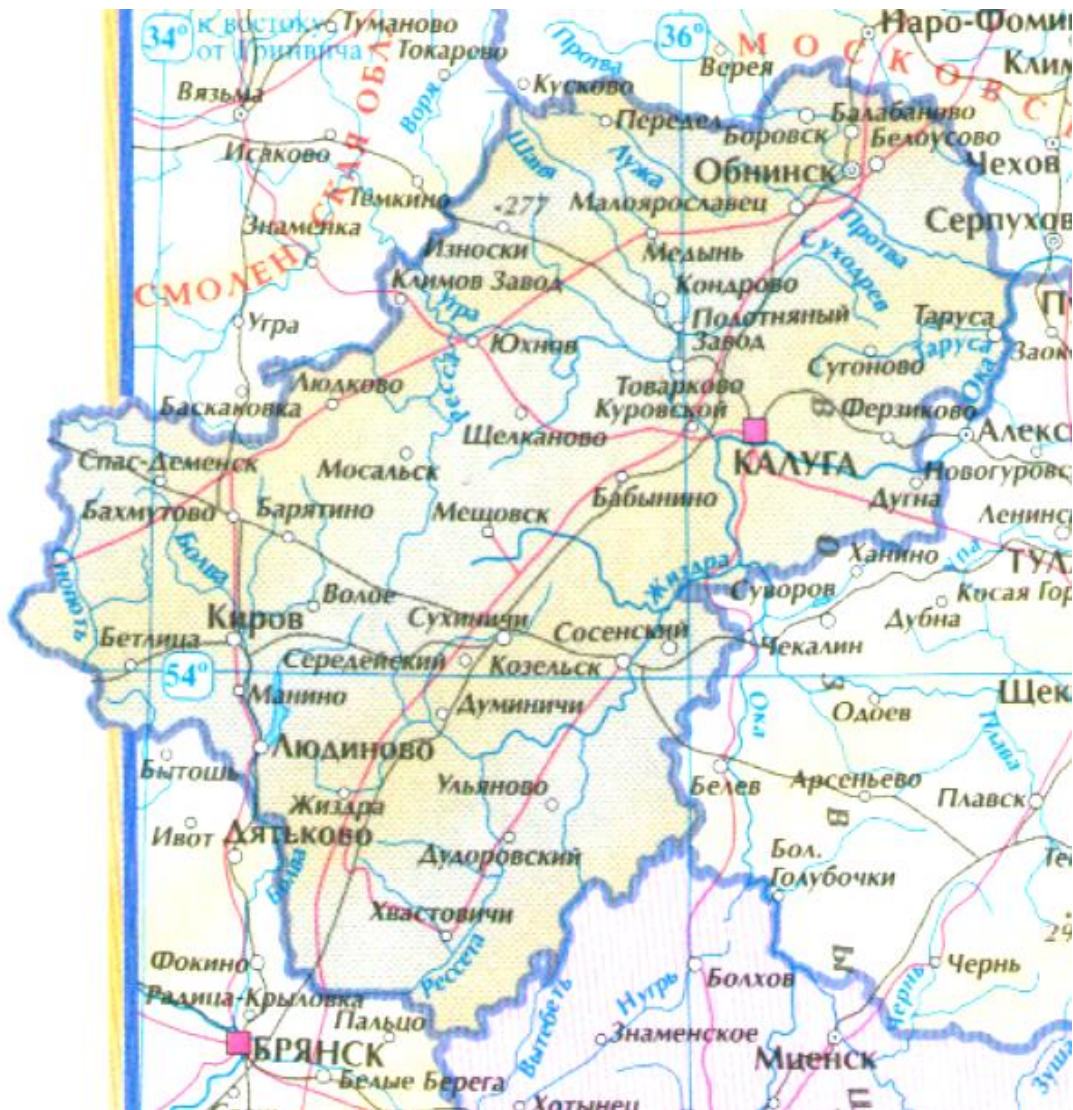
Uglicz, miasto w europejskiej części Rosji, nad rzeką Wołgą, na zachód od Jarosławia. 40 tysięcy mieszkańców (1992 rok). Według lokalnych przekazów założony już 937 roku, jedno z najstarszych miast Powołża. W 1148 roku wzmiankowany po raz pierwszy w źródłach pisanych. W XII wieku w granicach księstwa włodzimiersko-suzdalskiego, od 1207 roku rostowskiego. Od 1218 roku stolica samodzielnego księstwa, które w 1329 roku zostało przyłączone do Wielkiego Księstwa Moskiewskiego. W latach 1608—1611 zajęty przez wojska polskie i zniszczony, nie odzyskał już dawnego znaczenia.

40 Kałużski Obwód Калужская область

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

**w Wielkim Księstwie Moskiewskim
od 1525 roku
Kozielsk od 1494 roku**

Obszar: 29 900 km²

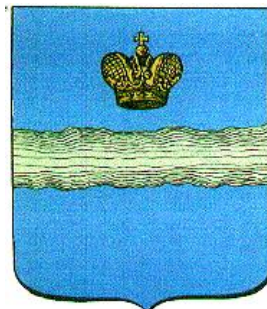
Łość ludności: 1 087 500 mieszkańców, Rosjanie – 93,8%, Ukraińcy – 3,8%, Białorusini, Tatarzy, Cyganie, Azerowie, Żydzi, Mordwini, Mołdawianie, Ormianie.

Gęstość zaludnienia: 36,7 mieszkańców na 1 km²

Na czele obwodu stoi gubernator.

herb miasta Kaługa

Kaługa (Калуга), {54,4°N; 36,2°E}, miasto obwodowe Kałużskiego Obwodu, nad Oką; 341 300 mieszkańców (2000 rok); przemysł maszynowy, drzewny, chemiczny, instrumentów muzycznych; wzmiankowana w 1371 roku.

Ważniejsze miasta:

Obninsk (Обнинск), Kirov (Киров), Liudinowo (Людиново).

Obnińsk, Obninsk, nad rzeką Protwą (dopływ Oki), 80 km na południowy zachód od Moskwy. 106 tysięcy mieszkańców (1992 rok). W 1954 roku uruchomiono tu pierwszą na świecie elektrownię jądrową (moc elektryczna 5 MW). Ośrodek naukowo-badawczy.

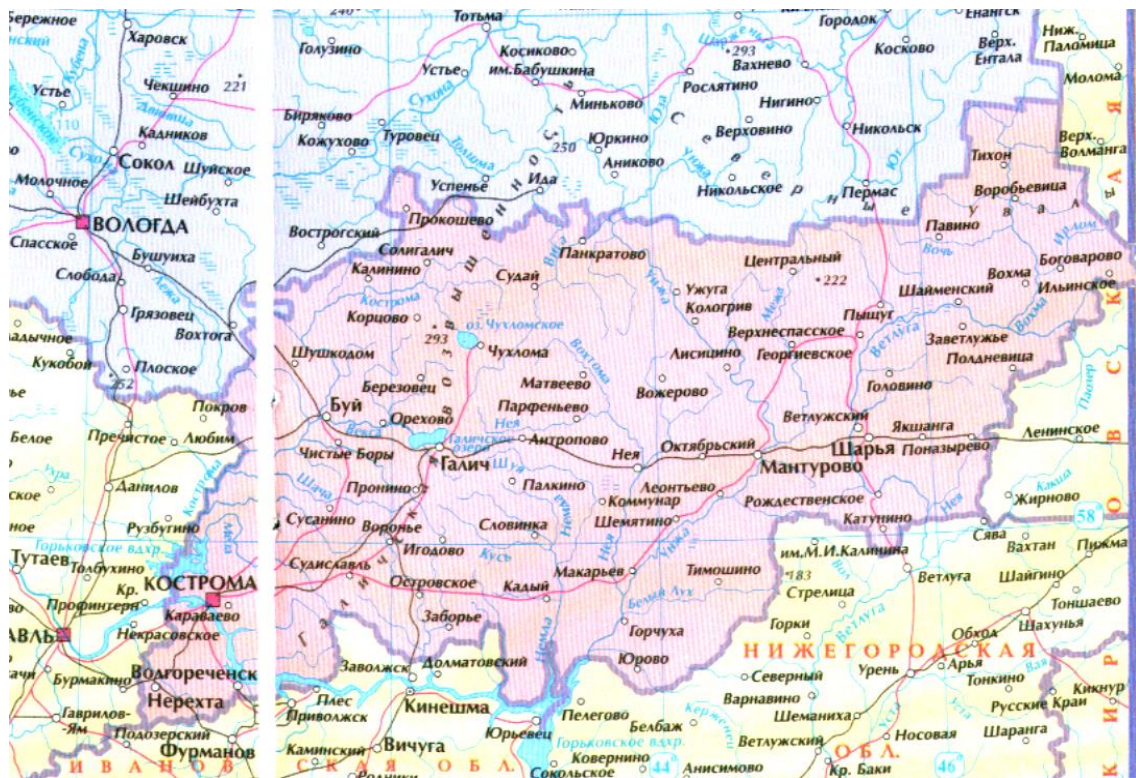
herb miasta Kozielsk

44 Kostromski Obwód Костромская область

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

[AST, s. 40-41]

w Wielkim Księstwie Moskiewskim od 1518 roku

Obszar: 60 100 km²

Łość ludności: 786 900 mieszkańców, głównie Rosjanie – 96,3% Ukraińcy – 1,2%; Tatarzy – 0,4%, Białorusini – 0,4%, Mołdawianie – 0,2%.

Gęstość zaludnienia: 13,1 mieszkańców na 1 km²

Na czele obwodu stoi gubernator.

Kostroma – Kreml i herb

Kostroma (Кострома), {57,7°N; 40,9°E}, miasto obwodowe Kostromskiego Obwodu, port nad Wołgą; 288 400 mieszkańców (2000 rok); przemysł włókienniczy (głównie lniarski), maszynowy, drzewny, chemiczny; 3 wyższe uczelnie; Kostroma została założona w XII wieku.

Ważniejsze miasta:

Wołgorieczenski (Волгореченск), Nieriechta (Нерехта), Buj (Буй), Galicz (Галич), Szarja (Шарья), Manturowo (Мантурово).

Buj – gródek założony 1536 roku jako twierdza. Do Buja byli zesłani kniaziowie Aleksander i Wasyl Szujscy. Obecnie działa przemysł chemiczny i meblowy.

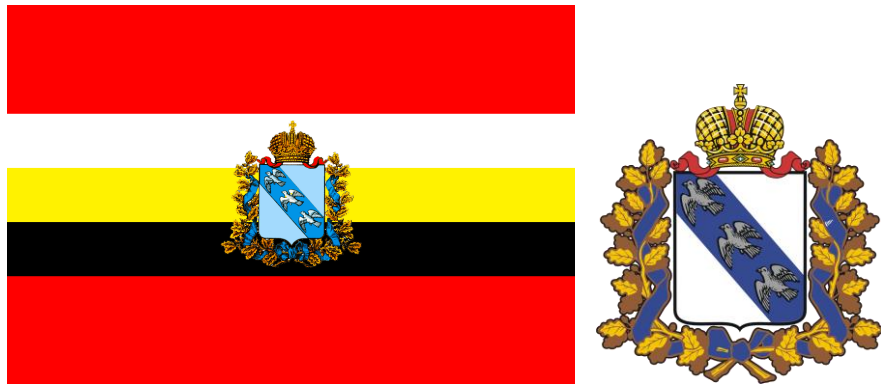
Galicz – rejonowe centrum Kostromskiego Obwodu, 20 tysięcy ludzi, założony w 1238 roku jako Galicz Merskij, nazwany tak na cześć ukraińskiego Halicza i dawnego ludu Meria zamieszkującego te rejony. W 1719 roku otrzymał status miasta, leży nad jeziorem Wdol.

Manturowo, to jedno z najmłodszych miast obwodu, 21,8 tysiąca mieszkańców, leży nad rzeką Uchta.

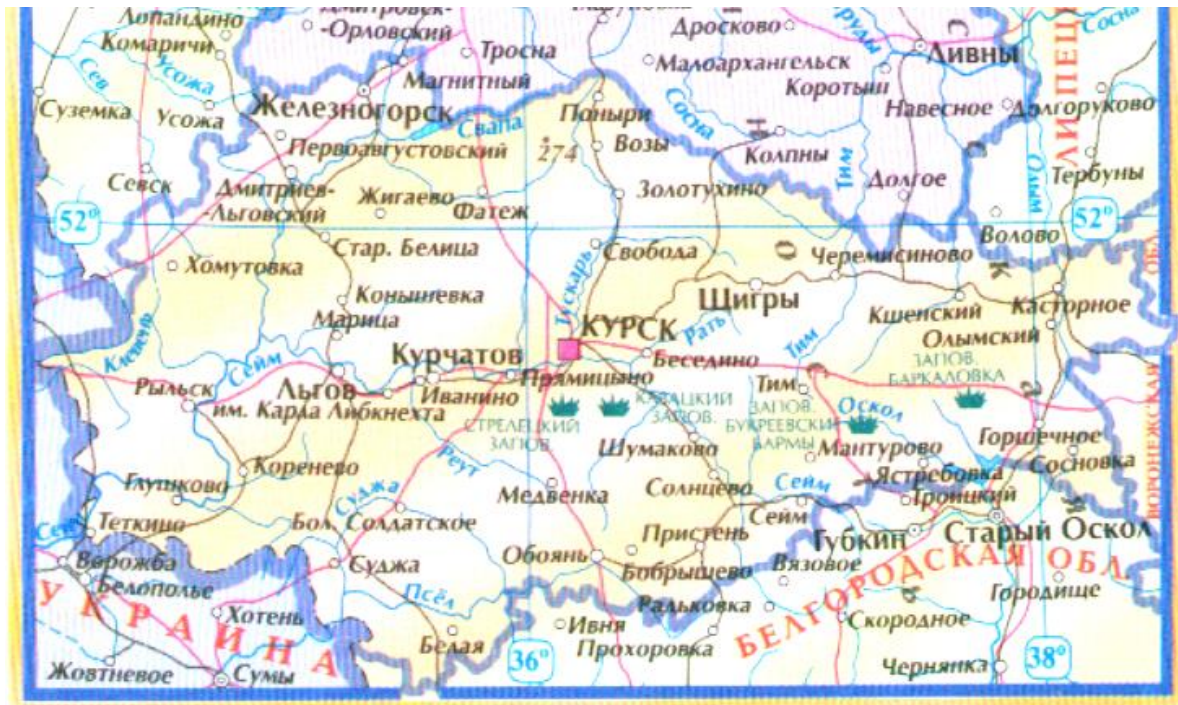
Nieriechta – założona w 1214 roku jako ojcowizna rostowskich i włodzimierskich kniaziów.

46 Kurski Obwód
Курская область

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

w Rosji od 1587 roku

Obszar: 29 800 km²

Łość ludności: 1 323 500 mieszkańców, Rosjanie – 96,6%, Ukraińcy – 1,7%, Białorusini, Żydzi, Cyganie, Ormianie, Azerowie, Tatarzy.

Gęstość zaludnienia: 44,4 mieszkańców na 1 km²

herb miasta Kursk

Kursk (Курск), {51,7°N; 36,2°E}, miasto obwodowe Kurskiego Obwodu, nad rzeką Sejm (dopływ Desny); 441 200 mieszkańców (2000 rok); przemysł maszynowy i metalurgiczny, elektrotechniczny, chemiczny, lekki; węzeł kolejowy; 4 szkoły wyższe. Wzmiankowany w 1032 roku. Słynie z pobliskich, największych na świecie, zasobów rud żelaza (tzw. Kurska Anomalia Magnetyczna).

Kursk

Bałtyckie języki jedna z grup języków indoeuropejskich; dzielą się na odłamy zachodni (języki pruski i jaćwięski) i wschodni (litewski, łotewski, kurski).

Ważniejsze miasta:

Żeleznogorsk (Железногорск), Szigrzy (Шигры) Kureczatow (Курчатов), Lgow (Льгов).

Żeleznogorsk, w obwodzie kurskim. 90 tysięcy mieszkańców (1992 rok). Ośrodek wydobywania i przetwórstwa rud żelaza, ponadto przemysł materiałów budowlanych.

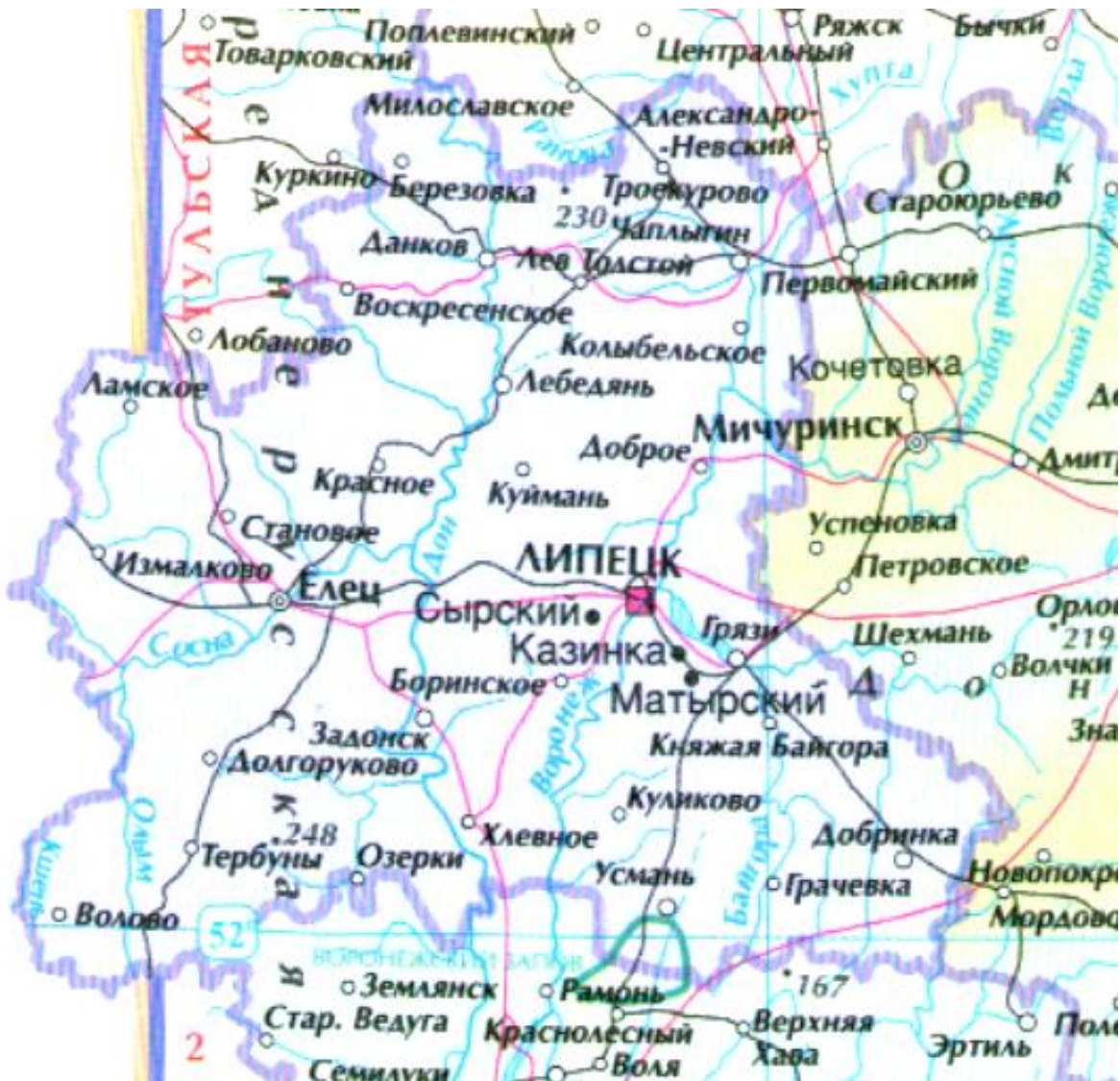

48 Lipiecki Obwód

Липецкая область

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

[AST, s. 27]

w Rosji od ~1592 roku

Obszar: 24 100 km²

Pość ludności: 1 244 900 mieszkańców, Rosjanie – 97,4%, Ukraińcy – 1,2%, Białorusini, Cyganie, Azerowie, Tatarzy.

Gęstość zaludnienia: 51,7 mieszkańców na 1 km²

herb miasta Lipieck

Lipieck (Липецк), {52,6°N; 39,6°E}, miasto obwodowe Lipieckiego Obwodu, nad rzeką Woroneż; 476 tysięcy mieszkańców (1996 rok); wielki kombinat metalurgiczny, przemysł środków transportu (ciągniki), chemiczny, materiałów budowlanych, maszynowy, spożywczy; uzdrowisko balneologiczne (źródła mineralne, borowiny); 2 wyższe uczelnie; wzmiankowany w XIII wieku. W pobliżu eksploatacja rud żelaza. W XIII wieku gród obronny księstwa kurckiego, następnie ośrodek księstwa lipieckiego. W 1284 roku zniszczony przez najazd Tatarów. W XVII wieku wieś pod nazwą Lipawka. W czasach panowania Piotra I Wielkiego Romanowa ośrodek wytopu żelaza i produkcji broni. Od 1779 stolica powiatu.

Lipieck – widok ogólny

Ważniejsze miasto: Jelej (Елей).

Moskiewski Obwód

Московская область

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

**w Księstwie Moskiewskim:
Kołomna od 1340 roku
Sierpuchow od 1340 roku
Możajsk od 1340 roku**

Obszar: 46 000 km²

Łość ludności: 6 597 tysięcy mieszkańców, Rosjanie – 93,5%, Ukraińcy – 2,8%, Białorusini, Tatarzy, Żydzi, Czuwasze, Ormianie, Mołdawianie, Azerowie.

Gęstość zaludnienia: 143,41 mieszkańców na 1 km²

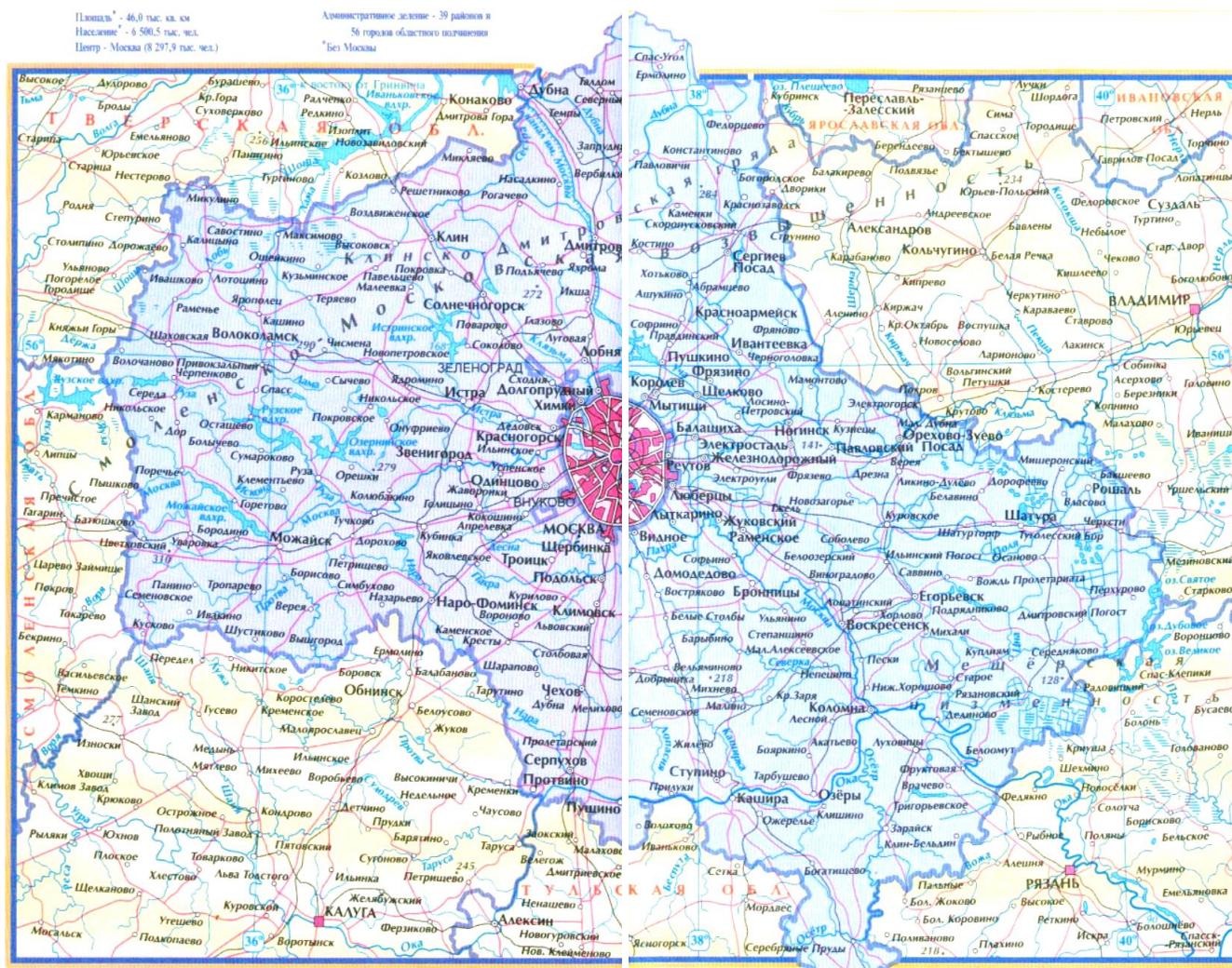
Ważniejsze miasta obwodu poza Moskwą:

Zelenograd (Зеленоград), Elektrostal (Электросталь), Liubercy (Люберцы), Kołomna (Коломна), Mytiszczi (Мытищи), Podolsk (Подольск)

Moskiewski Obwód

Elektrostal, do 1928 roku Zatiszje, miasto na Grzędzie Smoleńsko-Moskiewskiej, na wschód od Moskwy, w obwodzie moskiewskim. 150 tysięcy mieszkańców (1995 rok). Powstało w 1916 roku w związku z budową huty stali szlachetnych. Od 1938 roku prawa miejskie. Wielka huta stali szlachetnych, ponadto dobrze rozwinięty przemysł materiałów budowlanych i maszynowy.

[AST, s. 16-17]

Kołomna, miasto u zbiegu rzek Moskwy i Oki, w obwodzie moskiewskim. 163 tysięcy mieszkańców (1993 rok). Przemysł materiałów budowlanych, środków transportu, maszynowy, spożywczy. Port rzeczny i węzeł komunikacyjny. Wyższa szkoła pedagogiczna.

Podolsk, miasto nad rzeką Pachrą (dopływ Moskwy), około 20 km na południe od Moskwy. 206 tysięcy mieszkańców (1992 rok). Pierwotnie wioska Podol, prawa miejskie od 1781 roku. Rozwój dzięki położeniu na szlaku komunikacyjnym łączącym Moskwę z południową częścią kraju. Ośrodek przemysłu elektrotechnicznego, maszynowego i materiałów budowlanych.

herb miasta Zwenigorod

Zwenigorod, Sawwino-Storożewskij monastyr

herb miasta Dubna

Dubna z satelity

Bronnitsy – herb i sobór

herby miast Moskiewskiego Obwodu:

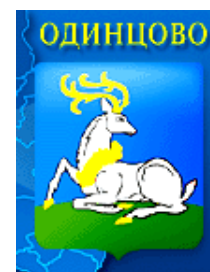
Koroliow

Puszino

Pawłowskij Posad

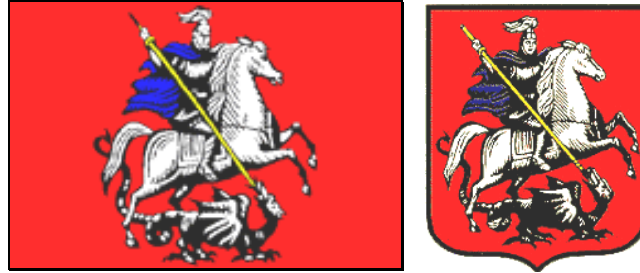

Odincowo

Zelenograd - widoki

77 miasto Moskwa
Москва

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

**Księstwo Moskiewskie
istnieje od 1340 roku**

Moskwa – Plac Czerwony (a właściwie Plac Piękny) i Kreml

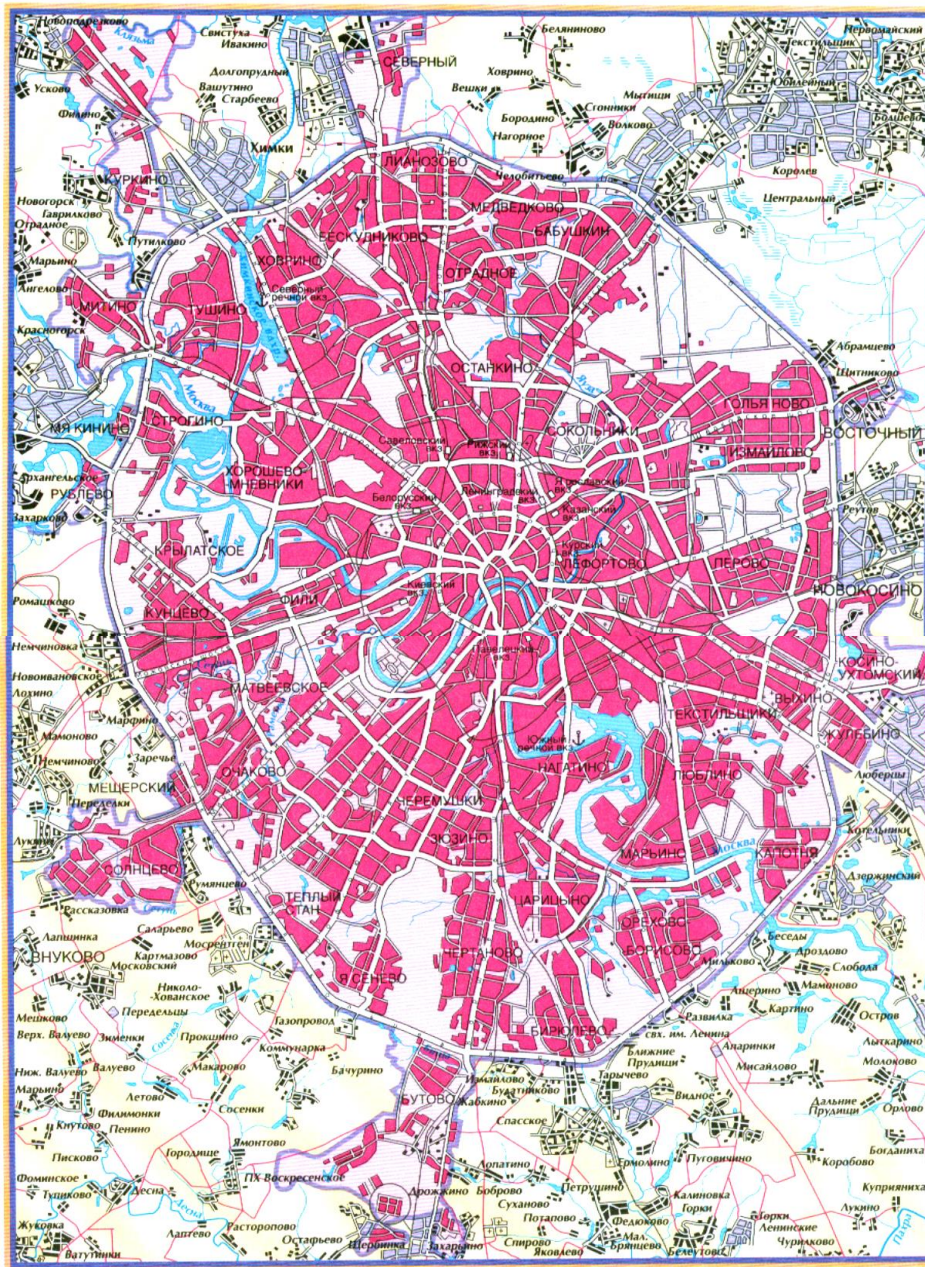
miasto Moskwa

Obszar: 1 000 km²

Pość ludności: 8 297 900 mieszkańców: Rosjanie – 89,7%, Ukraińcy – 2,9%, Żydzi – 2,0%, Tatarzy, 1,8%, Białorusini, Ormianie, Mordwini, Azerowie, Gruzini, Czuwasze.

Gęstość zaludnienia: 8 390 mieszkańców na 1 km²

Moskwa, (Москва) {55,8°N; 37,6°E}, stolica Rosji, nad rzeką Moskwą; przemysł elektromaszynowy, lekki, spożywczy, poligraficzny, chemiczny, materiałów budowlanych, hutnictwo żelaza, rafineria ropy naftowej; giełda metali kolorowych; strefa wolnocłowa wokół międzynarodowego portu lotniczego Szeremetowo; wielki węzeł komunikacyjny (4 porty lotnicze i 3 – rzeczne); metro; akademia nauk, 82 szkoły wyższe, w tym uniwersytet: M.W. Łomonosowa (założony w 1755 roku) i Przyjaźni Narodów (1960 rok); ponad 1000 instytutów naukowo-badawczych; liczne biblioteki, najstarsze: naukowa (1756 rok) i narodowa (1862 rok). Moskwa założona przed 1147 rokiem.

[AST, s. 14-15]

57 Orłowski Obwód

Орловская область

herb Obwodu i miasta Orzeł

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

w Rosji od 1566 roku

Obszar: 24 700 km²

Ilość ludności: 902 600 mieszkańców, Rosjanie – 97,0%, Ukraińcy – 1,2%, Białorusini, Azerowie, Czeczeni, Żydzi.

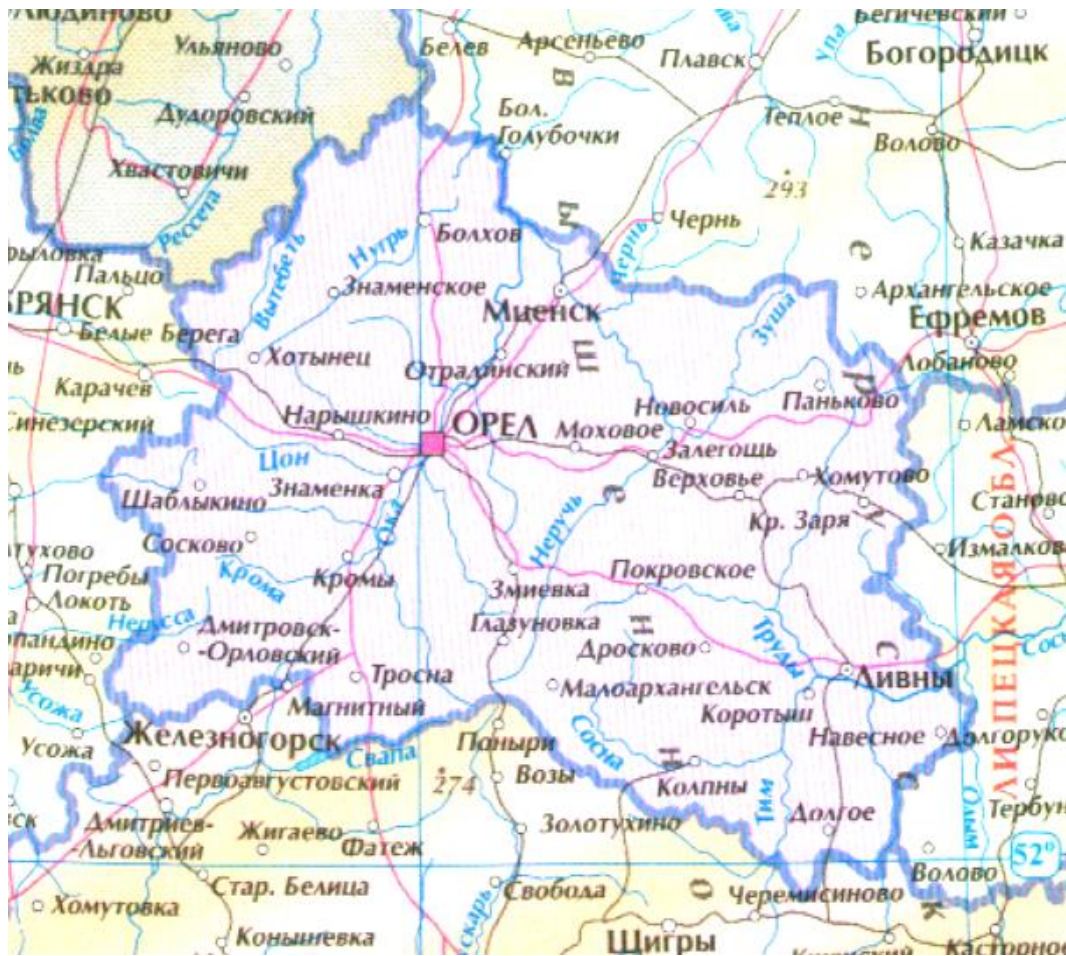
Gęstość zaludnienia: 37,00 mieszkańców na 1 km²

Orzeł (Орёл), {53,1°N; 36,1°E}, miasto obwodowe Orłowskiego Obwodu, na Wyżynie Środkoworosyjskiej, nad rzeką Oką. 342 800 mieszkańców (2000 rok). Orzeł został założony w 1566 roku przez Iwana Groźnego jako twierdza dla obrony przed Tatarami krymskimi.

Ważniejsze miasta:

Liwny (Ливны), Mcensk (Мценск).

Oką, rzeka w europejskiej części Rosji. Długość 1500 km, powierzchnia dorzecza 245 tysięcy km². Źródła na Wyżynie Środkoworosyjskiej. Przepływa przez Nizinę Wschodnioeuropejską. Uchodzi do Wołgi. Główne dopływy: Moskwa, Kłazma, Moksza. Większe miasta: Kaługa, Niżnij Nowogród, Riazań.

[AST, s. 25]

Mzensk – filia Orłowskiego Technicznego Uniwersytetu

62 Riazański Obwód

Рязанская область

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

w Wielkim Księstwie Moskiewskim od 1521 roku

Obszar: 39 600 km²

Ilość ludności: 1 298 300 mieszkańców, Rosjanie – 96,1%, Ukraińcy – 1,2%, Mordwini, Tatarzy, Białorusini, Azerowie, Cyganie, Mołdawianie, Czuwasze, Żydzi, Niemcy.

Gęstość zaludnienia: 33,46 mieszkańców na 1 km²

Na czele obwodu stoi gubernator.

herby Riazania:

1 – Joanna Groznoego z około 1577 roku,

2 – z 1672 roku,

3 - współczesny

Riazań (Рязань), {54,3°N; 39,7°E}, miasto obwodowe Riazańskiego Obwodu, nad Oką; 536 tysięcy mieszkańców (1996 rok); węzeł kolejowy; przemysł maszynowy, elektroniczny, rafineria ropy naftowej, chemiczny, lekki, spożywczy; 4 szkoły wyższe. Wzmiankowany w 1095 roku. Początkowo stolica samodzielnego księstwa. W 1237 roku zniszczone przez Tatarów. W XIII wieku biskupstwo riazzańskie przeniesiono do pobliskiego Perejasławia Riazańskiego, który znajdował się na miejscu współczesnego Riazania, a stary Riazań szybko tracił na znaczeniu.

Perejasław Riazański, wielokrotnie niszczone przez najazdy wojsk moskiewskich (1371 rok) i tatarskich (1372, 1378 rok), był w XIV wieku stolicą księstwa riazzańskiego. Od 1521 roku pod panowaniem Moskwy. Obecna nazwa od 1778. W latach 1943—1945 w Riazaniu mieścił się ośrodek szkoleniowy oficerów polskich Pierwszej Armii Wojska Polskiego.

W pobliskim Diagilewie więziono aresztowanych przez NKWD w latach 1944—1945 oficerów AK i działaczy niepodległościowych.

67 Smoleński Obwód

Смоленская область

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

w Rosji od 1667 roku

Obszar: 49 800 km²

Ilość ludności: 1 142 700 mieszkańców, Rosjanie – 94,1%, Białorusini i Ukraińcy po 1,9%, Żydzi, Cyganie, Tatarzy, Ormianie, Mołdawianie.

Gęstość zaludnienia: 22,9 mieszkańców na 1 km²

herb Smoleńska

Smoleński Obwód

Smoleńsk (Смоленск), {54,8°N; 32,0°E}, miasto obwodowe Smoleńskiego Obwodu, nad Dnieprem; 352 700 mieszkańców (2000 rok); Rosjanie – 93%, Białorusini – 2,4%, Ukraińcy – 2,2%. Przemysł metalurgiczny, lekki, spożywczy; węzeł kolejowy. Wzmiankowany w 863 roku jako ośrodek handlu i rzemiosła. W 882 roku włączony do Księstwa Kijowskiego. W XII wieku stolica samodzielnego księstwa. Od 1404 roku w Wielkim Księstwie Litewskim, następnie od 1514 w granicach państwa moskiewskiego. W 1611 roku zdobyty przez wojska polsko-litewskie i przyłączony do Polski. Od 1613 roku siedziba biskupstwa katolickiego. W 1654 roku zajęty przez wojska rosyjskie (ostatecznie przyznany Rosji w 1667 roku). Od 1708 stolica guberni. W sierpniu 1812 roku zdobyty przez Napoleona I. Od 1929 roku stolica obwodu. Znacznie zniszczony podczas II wojny światowej.

Smoleńsk – Sobór Uspiński

Ważniejsze miasta:

Rosławł (Рославль), Wiaźma (Вязьма), Jarcewo (Ярцево), Safonowo (Сафоново), Sieliezni (Селезни), Diesnogorsk (Десногорск), Wieliż (Велиж).

Wiaźma, miasto nad rzeką Wiaźmą (dopływ Dniepru). 60 tysięcy mieszkańców (1992 rok). Założona w 1239 roku. Zakłady przemysłu maszynowego, skórzanego, elektrotechnicznego, włókienniczego (Iniarski), spożywczego. Produkcja materiałów budowlanych. Węzeł kolejowy.

Lata założenia miast: Dorogobuż (Дорогобуж) w 1150 roku, Rosławł (Рославль) w 1408 roku, Wieliż (Велиж) w 1536 roku, Gagarin (Гагарин) w 1776 roku, Demidow (Демидов) w 1776 roku, Jelnia (Ельня) w 1776 roku, Syczewka (Сычевка) w 1776 roku, Duchowszczina (Духовщина) w 1777 roku, Jarcewo (Ярцево) w 1926 roku, Poczniok (Починок) w 1926 roku, Rudnia (Рудня) w 1926 roku, Safonowo (Сафоново) w 1952 roku, Diesnogorsk (Десногорск) w 1974 roku.

[AST, s.24]

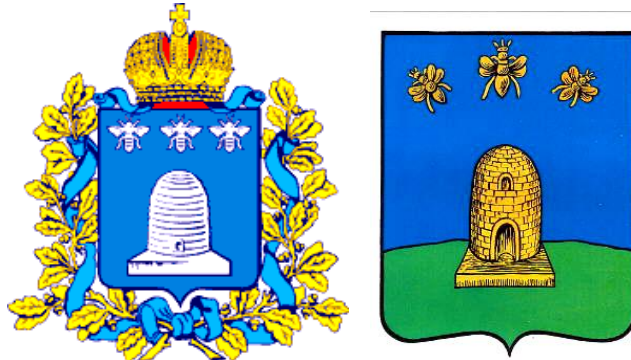

Smoleńsk – „Wrota Dnieprowe”

68 Tambowski Obwód

Тамбовская область

herb Tambowskiego Obwodu i miasta Tambow

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

w Rosji
od ~1590 roku

Obszar: 34 300 km²

Ilość ludności: 1 283 700 mieszkańców, Rosjanie – 97,2%, Ukraińcy – 1,0%, Białorusini, Cyganie, Tatarzy.

Gęstość zaludnienia: 37,4 mieszkańców na 1 km²

Tambow (Тамбов), {52,6°N; 41,4°E}, miasto obwodowe Tambowskiego Obwodu, nad Cną (dorzecze Oki); 318 tysięcy mieszkańców (1996 rok). Założone w 1636 roku jako twierdza broniąca państwo moskiewskie przed najezdami Tatarów krymskich i nogajskich. Od 1719 roku stolica prowincji, od 1779 roku namiestnictwa, a od 1796 roku guberni. Rozwinęło się jako ośrodek handlu zbożem i bydłem. W latach 1920—1921 centrum antybolszewickiego ruchu chłopskiego. Od 1937 roku stolica obwodu. Przemysł maszynowy, chemiczny, spożywczy, lekki; węzeł kolejowy; szkoły wyższe; galeria obrazów.

[AST, s. 27]

Tambov – administracja

Tambov – dworzec kolejowy

Tambow – dworanskoje sobranije

Tambow – katedralny sobór

Ważniejsze miasta:

Miczurinsk (Мичуринск), Morszansk (Моршанск), Rasskazowo (Рассказово)

Miczurynsk, Miczurinsk, do 1932 roku Kozłow, miasto na Nizinie Ocko-Dońskiej, nad rzeką Leśny Woroneż (dorzecze Donu), 108 tysięcy mieszkańców (1994 rok), zespół miejski 124 tysiące mieszkańców (1994 rok). Założone w 1636 roku, od 1779 roku prawa miejskie; przemysł środków transportu (zakłady remontowe taboru kolejowego), maszynowy, włókienniczy, materiałów budowlanych i spożywczy (fabryka konserw, mięsny, przetwórstwo owoców). Węzeł kolejowy; wyższa szkoła rolnicza i wyższa szkoła pedagogiczna, instytut naukowo-badawczy sadownictwa im. I.W. Miczurina; dom-muzeum I.W. Miczurina.

Miczurin Iwan W., żył w latach 1855—1935, rosyjski hodowca sadownik; stosując własne oryginalne metody wyhodował około 300 odmian drzew i krzewów owocowych o zwiększonej mrozoodporności i plenności, co umożliwiło przesunięcie upraw sadowniczych na północ Rosji.

[Tyle encyklopedia; muszę dodać, że w latach 1950. Miczurin był na ustach wszystkich w ZSRR i w Krajach Demokracji Ludowych, czyli m.in. w Polsce. Okrzyknięty największym naukowcem w dziejach świata, krzyżował wszystko ze wszystkim. Krążył dowcip, że Miczurinowi nawet własne nogi się skrzyżowały. Widziałem na specjalnej wystawie eksponaty żyta, które zamiast jednego kłosa, miało ich kilkanaście. Nawet jeśli jakieś krzyżówki udały się, to degenerowały się bardzo szybko – zwłaszcza że krzyżował ze sobą bardzo odległe gatunki. Po śmierci Stalina Miczurina okrzyknięto szarlatanem. Wycofano jego wielkie tytuły naukowe. W Encyklopedii PWN jest już tylko rosyjskim hodowcą sadownikiem; nie wiem, czy istnieje tych trzysta wyhodowanych odmian].

69 Twerski Obwód

Тверская область

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

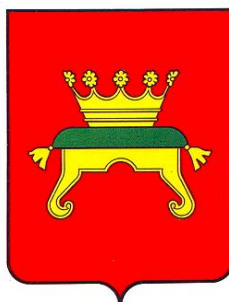

w Księstwie Moskiewskim od 1485 roku

Obszar: 84 100 km²

Ilość ludności: 1 613 500 mieszkańców, Rosjanie – 93,5%, Ukraińcy – 1,7%, Karelowie – 1,4%, Białorusini, Tatarzy, Cyganie, Czuwasze, Mołdawianie, Azerowie, Żydzi.

Gęstość zaludnienia: 19,2 mieszkańców na 1 km²

herb miasta Twer

Twier (Тверь), {56,9°N; 35,9°E}, w latach 1931–90 Kalinin, miasto obwodowe Twerskiego Obwodu, port nad górną Wołgą; 451 900 mieszkańców (2000 rok); przemysł maszynowy, środków transportu (wagony), lekki (włókienniczy), chemiczny, poligraficzny, spożywczy; 4 szkoły wyższe (w tym uniwersytet założony 1971 rok). Twier był założony w XII wieku. Wzmiankowany w dokumentach pisanych od lat 1208—1209. Od 1209 roku wchodził w skład Księstwa Włodzimiersko-Suzdalskiego, w latach 1246—1485 stolica samodzielnego księstwa. W XIV—XV wieku znaczący ośrodek gospodarczy i kulturalny rywalizujący z Moskwą o zwierzchnictwo nad północno-wschodnią częścią ziem rosyjskich. W 1485 roku włączony przez Iwana III do Wielkiego Księstwa Moskiewskiego. Od 1775 roku stolica guberni, centrum handlu zbożem, bydłem i skórami. W XIX wieku rozwój przemysłowy – powstały zakłady przędzalnicze i metalowe. Podczas II wojny światowej, w marcu i kwietniu 1940 roku, w siedzibie NKWD w Twierze zamordowano jeńców polskich z obozu w Ostaszkowie, pogrzebanych następnie w Miednoje. W 1945 roku w Twierze więziono dowódców Armii Krajowej i przywódców Polskiego Państwa Podziemnego aresztowanych podczas akcji Burza.

Twier – widok

Ważniejsze miasta:

Rzew (Ржев), Wyszniej Wołoczjok (Вышний Волочёк), Kimry (Кимры), Torżok (Торжок), Wołogoje (Бологое), Udomaja (Удомая), Bieżeck (Бежецк), Kaszin (Кашин), Ostaszkow (Осташков), Konakowo (Конаково), Nielidowo (Нелидово).

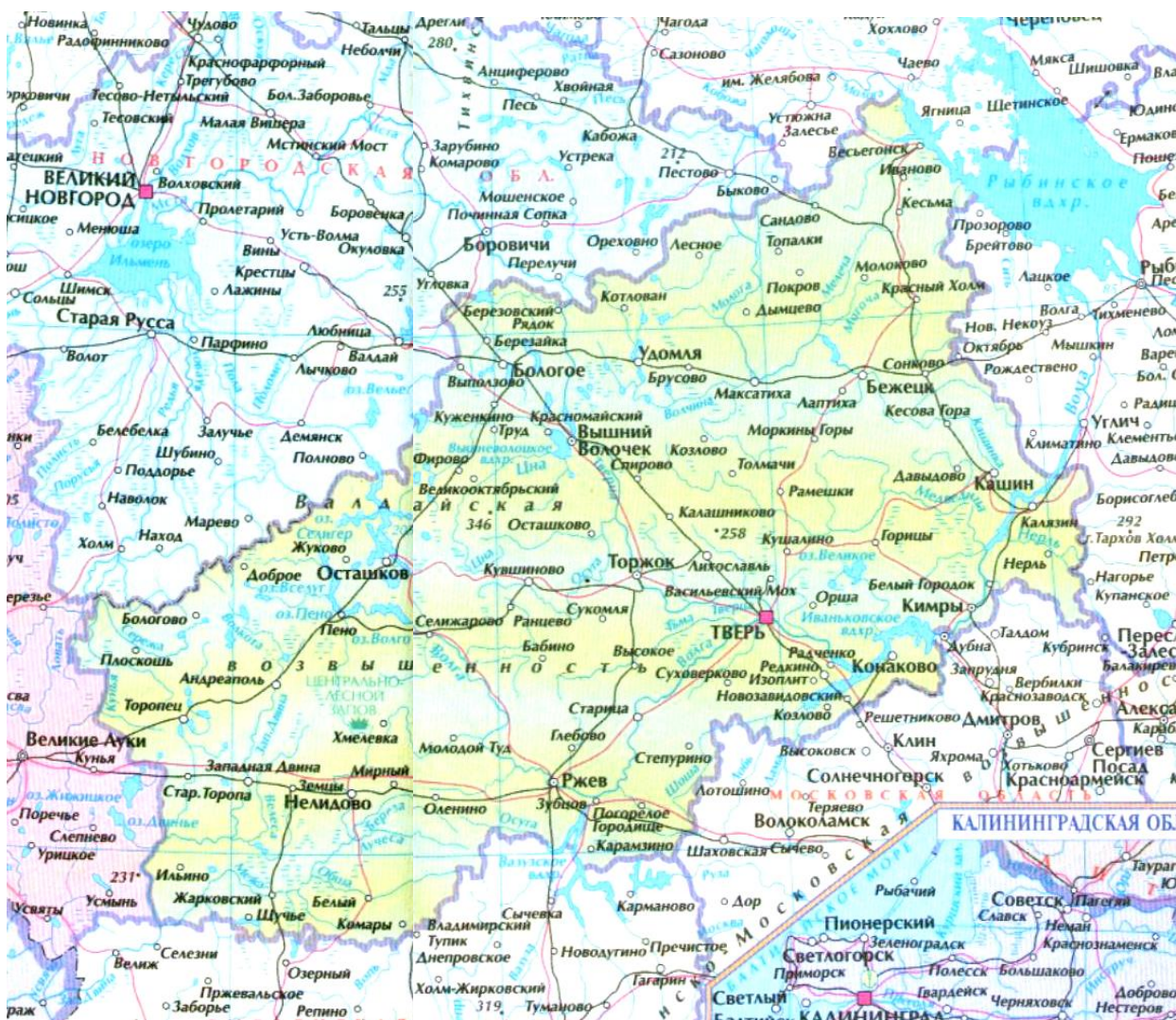
Rzew, miasto w Rosji, nad górną Wołgą, w obwodzie twerskim. 70 tysięcy mieszkańców (1987 rok). Wzmiankowane w 1216 jako stolica niepodległego księstwa. Wkrótce włączony do księstwa smoleńskiego. W latach 1356—1358 zajęty przez Litwinów. W 1390 roku włączony do Wielkiego Księstwa Moskiewskiego. W 1610 roku podczas tzw. wielkiej smuty zajęty przez Polaków. Węzeł kolejowy. Przemysł maszynowy, włókienniczy, spożywczy, meblowy, lniany.

Ostaszków, Ostaszkow, miasto w europejskiej części Rosji, w centralnej części wzgórz Wałdaju, nad jeziorem Seliger, 190 km na południowy wschód od Nowogrodu Wielkiego. Około 30 tysięcy mieszkańców (1991 rok). W 1770 roku prawa miejskie. W latach 1939—1940 obóz dla oficerów polskich na wysepce Stołobnyj.

W obozie przebywało około 6,5 tysiąca więźniów Polaków, głównie funkcjonariuszy Policji Państwowej, Straży Granicznej, Służby Więziennej, żandarmerii oraz Korpusu Obrony Pogranicza. W kwietniu i maju 1940 roku więźniów grupami wywożono i mordowano w siedzibie NKWD w Kalininie (obecnie Twer). Zamordowanych grzebano w lesie w pobliżu Miednoje.

Wyszni Wołoczok, Wysznij Wołoczok, miasto w obwodzie twerskim. 64 tysiące mieszkańców (1992 rok). Założone w 1293 roku. Prawa miejskie od 1770 roku. Zakłady przemysłu włókienniczego, spożywczego, drzewnego, szklarskiego. Wytwórnia pianin.

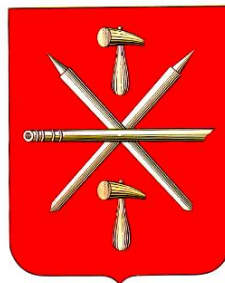
Torzok [nazwa pochodzi od słowa targ], miasto nad rzeką Twercą, w obwodzie twerskim. 51 tysięcy mieszkańców (1992 rok). Wzmiankowane w dokumencie z 1139 roku. Przemysł chemiczny, maszynowy, drzewny, skórzany. Rozwinięte rzemiosło (hafty złotymi nićmi). Węzeł kolejowy.

71 Tulski Obwód

Тульская область

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

w Wielkim Księstwie Moskiewskim od 1503 roku

Obszar: 25 700 km²

Łość ludności: 1 763 400 mieszkańców, Rosjanie – 95,4%, Ukraińcy – 1,9%, Białorusini, Tatarzy, Niemcy, Żydzi, Cyganie, Azerowie, Mołdawianie, Mordwini, Ormianie, Czuwasze.

Gęstość zaludnienia: 68,6 mieszkańców na 1 km²

Tuła (Тула), {54,2°N; 37,6°E}, miasto obwodowe Tulskiego Obwodu, nad Upą (dopływ Oki); w Podmoskiewskim Zagłębiu Węglowym. 529 tysięcy mieszkańców (1996 rok); hutnictwo żelaza, przemysł maszynowy i metalurgiczny (m.in. produkcja broni i samowarów), chemiczny, lekki, spożywczy, wytwórnia instrumentów muzycznych; węzeł kolejowy; 2 szkoły wyższe. Wzmiankowana w 1146 roku, początkowo w księstwie riazańskim, od 1503 roku w księstwie moskiewskim. W latach 1514—1521 ufortyfikowane w celu obrony przed Tatarami krymskimi (Tatarzy). W XVI—XVII wieku ośrodek hutnictwa. w 1712 roku z rozkazu Piotra I Wielkiego wybudowano w Tule pierwszą w Rosji fabrykę broni. Od 1775 roku stolica guberni. W XIX wieku ośrodek jubilerstwa, handlu wyrobami srebrnymi oraz produkcji samowarów. W latach 1918—1920, podczas wojny domowej w Rosji, baza zbrojeniowa Armii Czerwonej. Od 1937 roku stolica obwodu.

W czasie II wojny światowej od października do grudnia 1941 roku trwała bohaterska obrona Tuły przed wojskami niemieckimi.

[AST, s. 26]

Tuła – kremł

Tuła – czajnik samowar z końca XVIII wieku

Tuła – cerkiew

Ważniejsze miasta:

Nowomoskowsk (Новомосковск), Aleksin (Алексин), Szczokino (Щёкино), Uzłowaja (Узловая).

Nowomoskowsk, do 1934 roku Bobriki, w latach 1934—1961 Stalinogorsk, miasto w północnej części Wyżyny Środkoworosyjskiej, 40 km na wschód od Tuły. 145,8 tysięcy mieszkańców (1991 rok). Założone w 1930 roku. Nie-wielki ośrodek przemysłowy w Podmoskiewskim Zagłębiu Węglowym. Wydobywanie węgla brunatnego. Przemysł che-miczny (produkcja nawozów), materiałów budowlanych. Węzeł kolejowy.

33 Władymirski Obwód

Владимирская область

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

w Księstwie Moskiewskim: Murom od 1394 roku Suzdal od 1456 roku

Obszar: 29 000 km²

Ilość ludności: 1 617 700 mieszkańców, Rosjanie – 95,8%, Ukraińcy – 1,3%, Tatarzy – 0,6%, Białorusini – 0,4%, Mordwa – 0,3%, Czuwasze – 0,2%, Mołdawianie – 0,2%, Cyganie – 0,1%, Azerbejdżanie – 0,1%, Żydzi – 0,1%.

Gęstość zaludnienia: 56,72 mieszkańców na 1 km²

Władimir (Владимир), {56,2°N; 40,4°E}, miasto obwodowe Władymirskiego Obwodu, nad Kłazmą; 336 100 mieszkańców (2000 rok); przemysł maszynowy, elektrotechniczny, chemiczny, lekki, spożywczy, materiałów budowlanych; węzeł kolejowy; 2 szkoły wyższe. Założony w 1108 roku przez Włodzimierza Monomacha, rozwinął się jako osada rzemieślniczo-handlowa. W XII wieku posiadłość dziedziczna księcia Andrzeja Bogolubskiego, od 1157 roku stolica Księstwa Włodzimiersko-Suzdalskiego. W 1238 roku zniszczony przez Mongołów. Od 1229 roku siedziba metropolitów ruskich. Od 1719 roku ośrodek administracyjny prowincji, następnie namiestnictwo, od 1796 roku siedziba guberni.

Владимирский Обwód

W XIX wieku ósrodek handlowy i polityczny, etap w drodze na katorgę syberyjską więźniów politycznych. Od 1944 roku stolica obwodu.

[AST, s. 39]

Władimir – sobór

Władimir – nowe budownictwo

Władimir – nowe budownictwo

Ważniejsze miasta:

Kowrow (Ковров), Murom (Муром), Gus-Chruszałny (Гусь-Хрустальный), Aleksandrow (Александров), Koczugino (Кольчугино), Suzdal (Суздаль), Radużnyj (Радужный), Sobinka (Собинка).

Murom, miasto w środkowej Rosji, nad rzeką Oką, w obwodzie władymirskim. 126 tysięcy mieszkańców (1991 rok). Przemysł włókienniczy, elektromaszynowy, drzewny, spożywczy. Węzeł kolejowy.

Aleksandrow, miasto w europejskiej części Rosji, na Wyżynie Moskiewskiej, w obwodzie władymirskim. 68 300 mieszkańców (1992 rok). Ośrodek przemysłu elektrotechnicznego, elektronicznego (produkcja odbiorników TV), chemicznego (sztuczna skóra), włókienniczego i spożywczego. Węzeł kolejowy.

Suzdal, jedno z starszych miast Rosji, wspomniane w 1024 roku. W pierwszej połowie XII wieku stolica Rostowsko-Suzdalskiego księstwa, potem w zestawie Władymirsko-Suzdalskiego księstwa. Od XIII wieku stolica Suzdalskiego księstwa. W 1238 roku spalony podczas najazdu Mongołów. W pierwszej połowie XIV wieku stolica Suzdalsko-Niżegorodskiego księstwa, w 1392 roku wszedł do wielkiego księstwa moskiewskiego. W okresie polsko-litewskiej interwencji na początku XVII wieku był zburzony. Od 1796 roku stanowił centrum Władymirskiego obwodu. Współcześnie wszedł w „Złoty pierścień Rosji” – turystyczna trasa z Moskwy przez stare miasta: Siergijew Posad, Pieriesławł Zaleskij, Rostow, Jarosławł, Kostroma, Suzdal, Władimir.

36 Woroneżski Obwód

Воронежская область

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

w Rosji
od 1586 roku

Obszar: 52 400 km²

Ilość ludności: 2 471 700 mieszkańców, głównie Rosjanie.

Gęstość zaludnienia: 47,2 mieszkańców na 1 km²

Na czele obwodu stoi gubernator.

Woroneż (Воронеж), {51,7°N; 39,2°E}, miasto obwodowe Woroneżskiego Obwodu, nad rzeką Woroneż (dopływ Donu); 909 tysięcy mieszkańców (1996 rok); przemysł maszynowy, lotniczy, elektroniczny, chemiczny (farmaceutyczny), drzewny, spożywczy, lekki; węzeł kolejowy; 9 szkół wyższych, w tym uniwersytet (założony w 1918 roku). Wzmiankowany w 1177 roku. W 1586 roku ufortyfikowany, służył jako twierdza przeciwko najazdom Tatarów krymskich. W latach 1695—1696 budowa stoczni z polecenia Piotra I Wielkiego. Od 1711 roku stolica guberni. W czasie wojny domowej, w 1919 roku rejon zaciętych walk bolszewików z białogwardzistami. Podczas II wojny światowej, w latach 1942—1943 niemal całkowicie zniszczony.

Woroneżski Obwód

Woroneż – widok

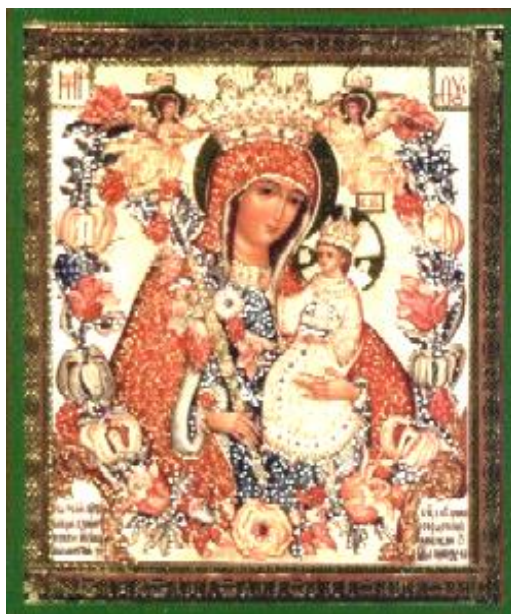
[AST, s. 27]

Ważniejsze miasta:

Borisoglebsk (Борисоглебск), Rossosz (Россошь), Liski (Лиски).

Borysoglebsk, Borisoglebsk, na Nizinie Ocko-Dońskiej, nad rzeką Woroną (dorzecze Donu), w obwodzie woroneżskim. 72 tysiące mieszkańców (1992 rok). Założone w połowie XVII wieku, prawa miejskie w 1698 roku. Ośrodek przemysłu elektrotechnicznego, maszynowego, elektronicznego i materiałów budowlanych. Wyższa szkoła pedagogiczna.

Woroneż, Woronieź, rzeka w Rosji. Długość 520 km (z Polnym Woroneżem). Rzeki źródłowe: Leśny Woroneż i Polny Woroneż, na Nizinie Ocko-Dońskiej. Uchodzi do Donu. Większe miasta: Lipieck, Woroneż. Wykorzystywana do żeglugi na odcinku 271 km.

Ikony Matki Bożej – „Niewiędący Kwiat”
znajduje się m.in. w Woroneżu

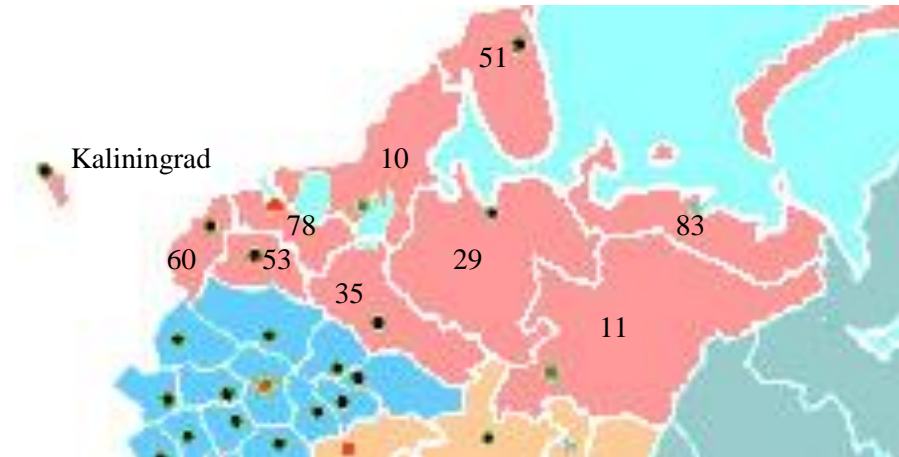

Północno-Zachodni Okręg Federalny

Северо-Западный федеральный округ России

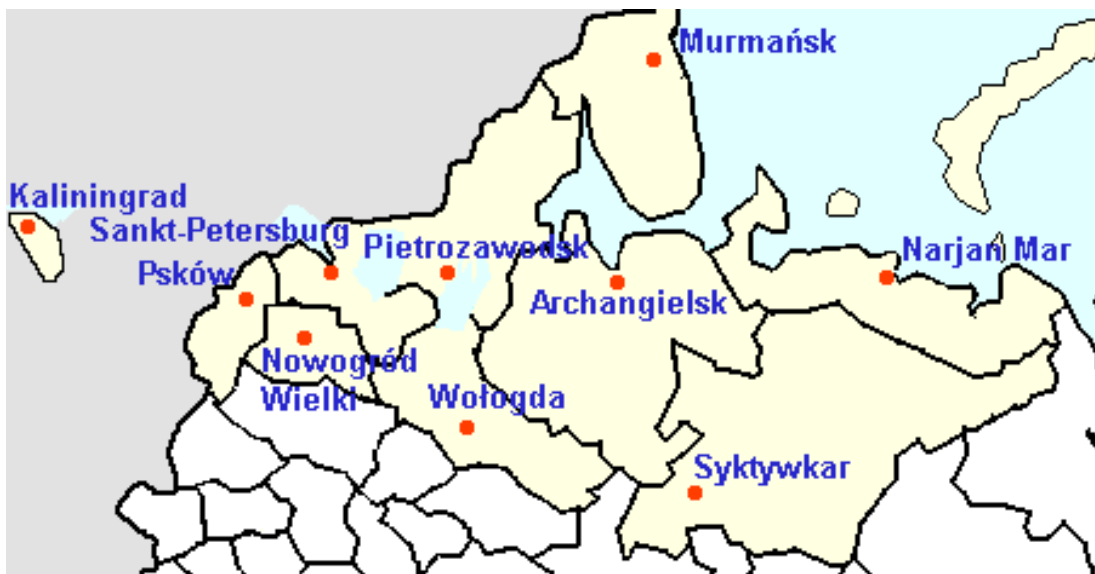
Centrum – Sankt Petersburg (Санкт-Петербург)

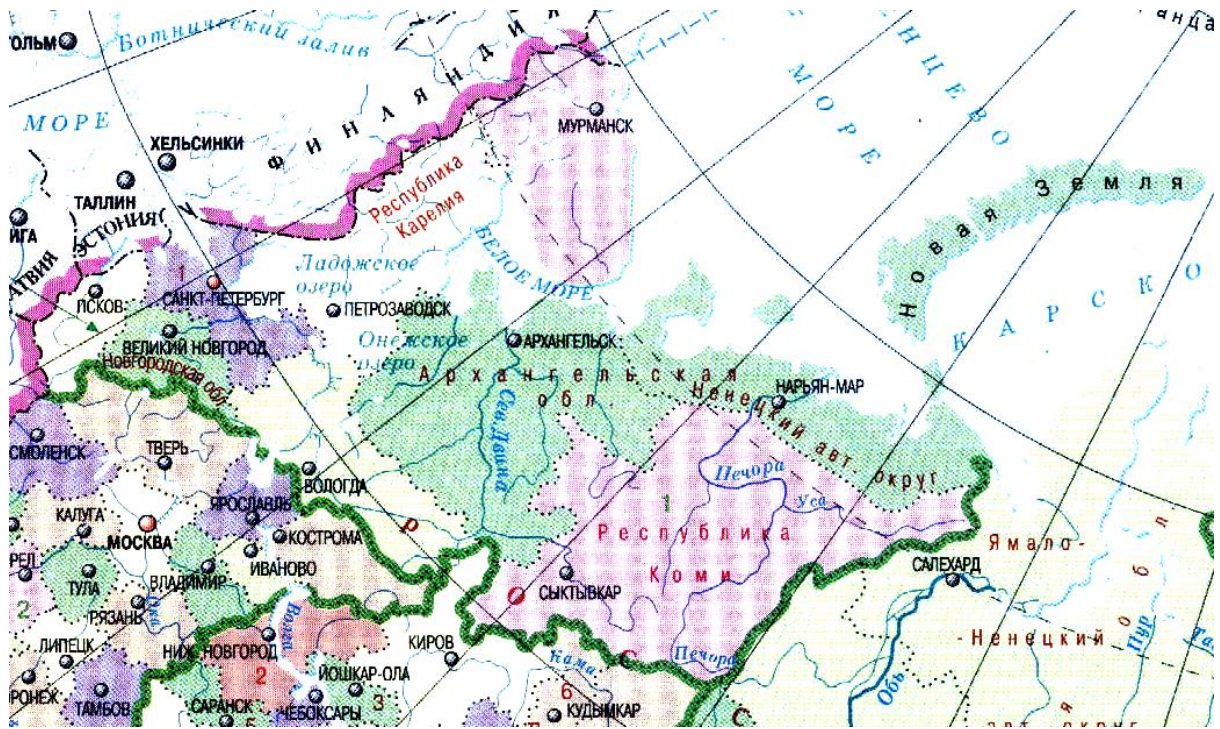
Uwaga: Na mapach orientujących kolorem czerwonym zaznaczono miasta pełniące funkcję administracyjnego centrum okręgu, natomiast kolorem czarnym zaznaczono miasta pełniące funkcję centrum jednostki administracyjnej.

10 – Republika Karelia
11 – Republika Komi
29 – Archangielski Obwód
35 – Wołogodski Obwód
39 – Kaliningradzki Obwód
47 – Leningradzki Obwód

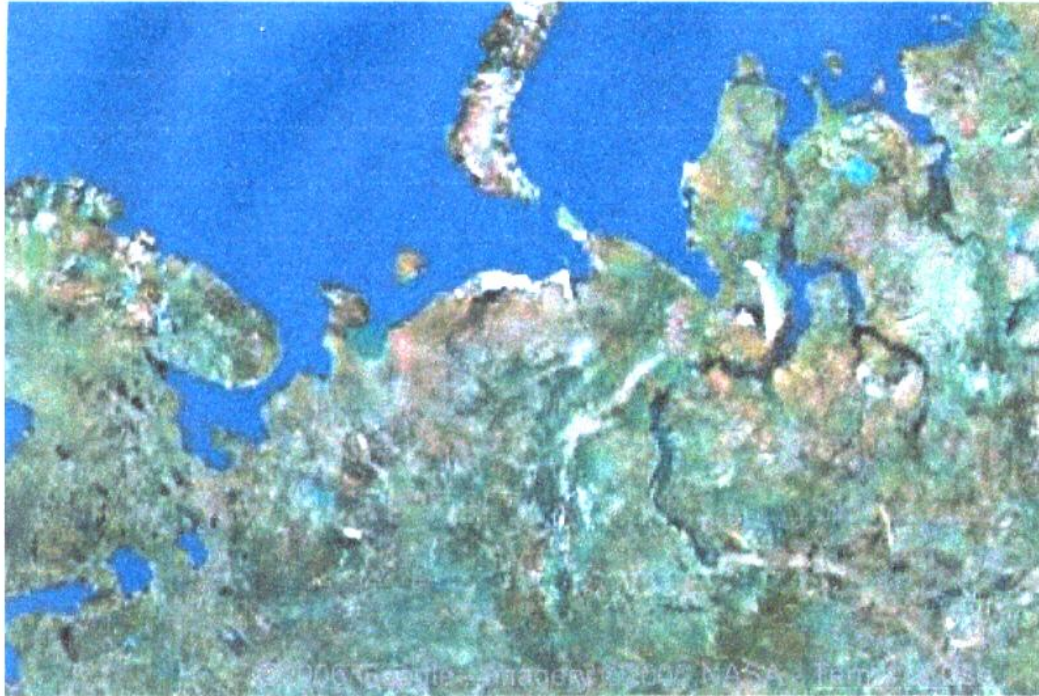
51 – Murmański Obwód
53 – Nowgorodski Obwód
60 – Pskowski Obwód
78 – Sankt Petersburg miasto
83 – Nieniecki Okręg Autonomiczny

[Atlas – Historia Rosji XX wieku, s. 30]

Google
Maps

29 Archangielski Obwód

Архангельская область

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

**w Rosji
od 1584 roku**

Obszar: 410 700 km² (z Nienieckim Autonomicznym Okręgiem 578 400 km²)

Ilość ludności: 1 478 tysiące mieszkańców: Rosjanie – 92,1%, Ukraińcy – 3,4%, Białorusini – 1,3%, Komi, Nieńcy, Tatarzy.

Gęstość zaludnienia: 3,6 mieszkańców na 1 km²

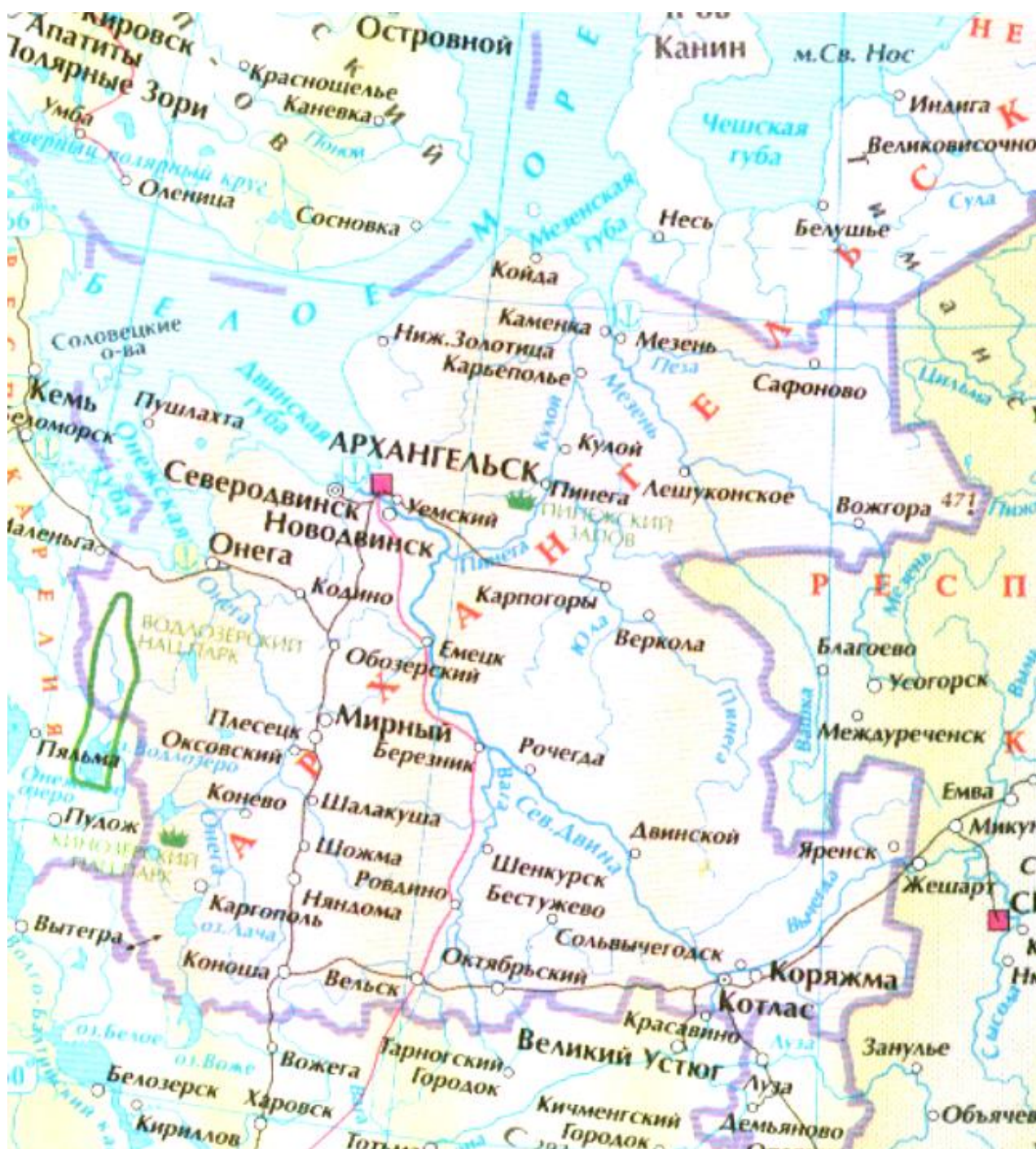
Na czele obwodu stoi gubernator.

herb miasta Archangielsk

Archangielsk (Архангельск), {65,0°N; 41,4°E}, miasto obwodowe Archangielskiego Obwodu, port przy ujściu Dwiny do Morza Białego; założony w 1584 roku; 367 200 mieszkańców (2000 rok); przemysł drzewno-papierniczy, stoczniowy; węzeł kolejowy; eksport drewna. Stał się centrum handlowym z Anglią i Niderlandami.

Historia Archangielska: pierwotnie angielska stacja handlowa, założona w 1553 roku w Zatoce Cholmogory. W 1584 roku przeniesiona na obecne miejsce, od 1613 roku pod nazwą Archangielsk. W 1693 roku car Piotr I założył na wyspie Solombola pierwszą rosyjską stocznę morską. Aż do założenia Sankt Petersburga (1703 rok) jedyny rosyjski port morski i centrum wymiany handlowej z zagranicą. Od 1708 roku miasto gubernialne. Od drugiej połowy XVIII wieku ponowny wzrost znaczenia jako portu przeładunkowego drewna, ryb i futer. Od 1898 roku uzyskał połączenie kolejowe z Moskwą. W latach 1918—1920 zajęty przez wojska Ententy. Od 1922 roku ośrodek pracy przymusowej (łagry). Odegrał ważną rolę podczas II wojny światowej jako port wojenny.

[AST, s. 42-43]

Archangielsk – morsko rzeczny dworzec

Archangielsk – zimą

Archangielsk – to jest olbrzymie!

Ważniejsze miasta:

Sewerodwinsk (Северодвинск), Kotłas (Котлас), Nowodwinsk (Новодвинск), Onega (Онега), Mirnyj (Мирный), Koriażma (Коряжма).

Mirnyj (Мирный), niedaleko od miasta znajduje się Pliesieck (Плесецк) – kosmodrom. Założony w 1960 roku. Z Pliesiecka wystrzelivano naukowe satelity Ziemi „Kosmos”, „Mołnija”, „Mietieor”, „Intierkosmos”. W sierpniu 1963 roku utworzono na jego bazie poligon rakietowo kosmiczny uzbrojenia ministerstwa obrony ZSRR (od 1992 roku – ministerstwa obrony Rosyjskiej Federacji). Obecnie w Mirnym żyje 50 tysięcy mieszkańców. W Pliesiecku znajdują się cztery wyrzutnie rakiet „Sojuz”. Władze Rosyjskiej Federacji zamierzają powiększyć możliwości kosmodromu dla zorganizowania komercyjnych lotów kosmicznych dla klientów zagranicznych.

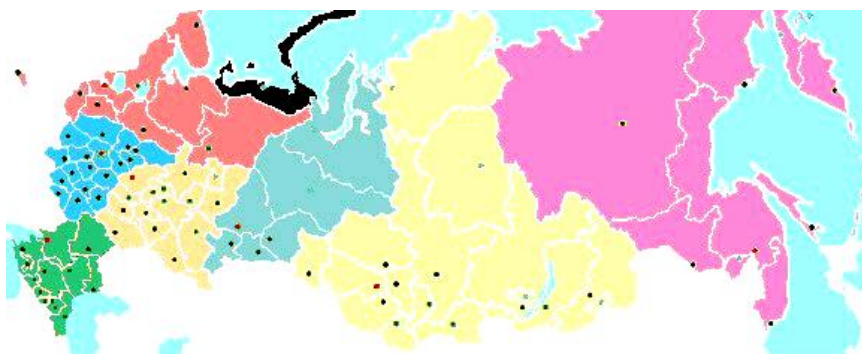
Sołowieckie Wyspy, Sołowieckije ostrowa, grupa wysp na Morzu Białym, przy wejściu do Zatoki Oneskiej, należących do Rosji (obwód archangielski). Powierzchnia 347 km². Największe wyspy: Sołowiecka, Wielka Muksałma, Anzerska. Powierzchnia nizinna, najwyższy punkt na Wyspie Anzerskiej (107 m n.p.m.). Naturalną roślinność stanowią lasy mieszane i torfowiska. W dawnej Rosji miejsce zesłań politycznych, w byłym ZSRR – pierwszych obozów pracy przymusowej (gułagów).

83 Nieniecki Okręg Autonomiczny*

wchodzi w skład Archangielskiego Obwodu

Ненецкий автономный округ (в составе Архангельской области)

*Uwaga: czerwonym kolorem zaznaczono republiki, kraje i autonomiczne obwody, jako mające status bardziej niezależnego narodu w Rosyjskiej Federacji.

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

w Rosji od ~1550 roku

Obszar: 176 700 km²

Ilość ludności: 46 100 mieszkańców, Nieńcy – 11,9% (około 20 tysięcy), Komiacy – 9,5%, Rosjanie – 65,8%, Ukraińcy – 6,9%, Białorusini 2,0%.

Gęstość zaludnienia: 0,257 mieszkańców na 1 km²

Nieniecki Okręg Autonomiczny, w latach 1929—1977 Nieniecki Okręg Narodowościowy, na Nizinie Północno-rosyjskiej i na północ od Uralu, nad morzami: Białym, Barentsa i Karskim, wchodzi w skład obwodu archangielskiego. Stolica Narjan Mar (Нарьян-Мар) {67,4°N; 52,9°E}, 18 500 mieszkańców (2000 rok). Obejmuje płaskie, miejscami silnie zabagnione tereny Niziny Północno-rosyjskiej, przecięte pasmami wzgórz Timanu, a także wyspy Kołgujew i Wajgacz. Na wschodzie pasmo Paj-Choj (wysokość do 467 m n.p.m.). Klimat subpolarny, główna rzeka Peczora. Roślinność tundrowa, tylko na krańcach południowych tajga. Podstawę gospodarki stanowi hodowla reniferów i zwierząt futerkowych. Na wybrzeżu rybołówstwo, myślistwo, eksploatacja złóż węgla kamiennego (Zagłębie Peczorskie) i gazu ziemnego.

Nieniecki Okręg Autonomiczny

Przemysł głównie drzewny i spożywczy (przetwórstwo ryb). Transport wodny (żegluga śródlądowa i morska). Główne ośrodki: Narjan Mar, Amderma.

[AST, s. 42-43]

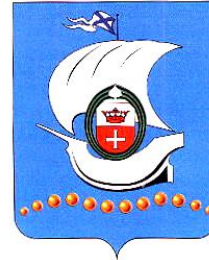
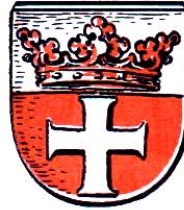
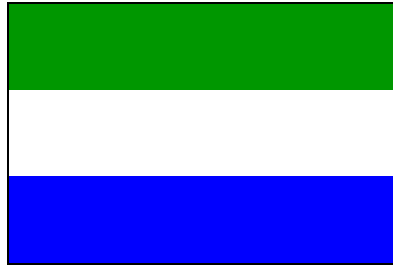

Narjan Mar

39 Kaliningradzki Obwód

Калининградская область
Królewiecki Obwód

flaga Kaliningradzkiego Obwodu i herby miasta Kaliningrad

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

[Marco Polo – Rosja]

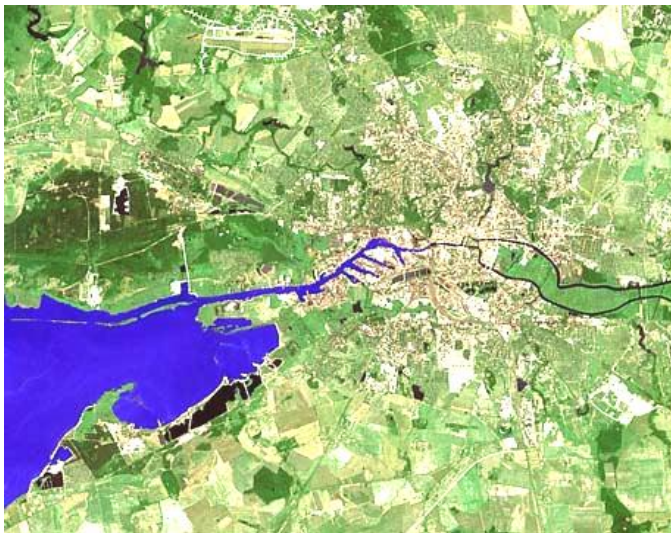
w Rosji od 1945 roku!

Obszar: 15 100 km²

Pość ludności: 951 300 mieszkańców: Rosjanie – 78,5%, Białorusini – 8,5%, Ukraińcy – 7,1%, Litwini – 2,1%, Polacy – 0,5%, Tatarzy, Mordwini, Żydzi, Czuwasze, Azerowie. A co z ludnością nierosyjską zamieszkującą te tereny do 1945 roku?

Gęstość zaludnienia: 63,0 mieszkańców na 1 km²

Kaliningrad (Калининград), {54,3°N; 20,6°E}, do 1946 roku Königsberg, dawniej polski Królewiec, miasto obwodowe Kaliningradzkiego Obwodu, port nad Morzem Bałtyckim, u ujścia Pregoty; 426 500 mieszkańców (2000 rok); przemysł maszynowy, celulozowo-papierniczy, rybny, lekki, stocznia remontowa; wolny obszar celny; 3 uczelnie. Założony w 1255 roku przez Krzyżaków; prawa miejskie od 1286 roku; ośrodek handlu, port morski, członek Hanzy. Od 1457 roku siedziba wielkiego mistrza krzyżackiego. W 1945 roku włączone do ZSRR.

Kaliningrad – zdjęcie satelitarne

Ważniejsze miasta:

Sowietsk (Советск), Pionierskij (Пионерский), Swietłogorsk (Светлогорск), Swietłyj (Светлый), Bałtysk (Балтийск).

Sowieck, Sowietsk, do 1946 roku Tylża, miasto w europejskiej części Rosji, nad Niemnem. 42 tysiące mieszkańców (1992 rok). Rozwinęło się wokół założonego w 1288 roku przez Krzyżaków zamku. W 1552 roku prawa miejskie. W 1807 roku podpisano tu traktat pokojowy między Napoleonem I i cesarzem rosyjskim Aleksandrem I. Do 1945 roku w granicach Prus Wschodnich.

Bałtysk, Bałtysk, do 1946 roku Pilawa (Pilau), miasto w zachodniej części Rosji, na wybrzeżu Morza Bałtyckiego, w obwodzie kaliningradzkim. 27,9 tysięcy mieszkańców (1992 rok). Założone w 1686 roku, prawa miejskie uzyskało w 1725 roku. Wielki port wojenny należący do Prus, później do Rzeszy Niemieckiej. W 1946 roku przyznany ZSRR. Awanport Kaliningradu, połączony z nim kanałem morskim.

10 Republika Karelia*

Республика Карелия

*Uwaga: czerwonym kolorem zaznaczono republiki, kraje i autonomiczne obwody, jako mające status bardziej niezależnego narodu w Federacji Rosyjskiej.

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

w Rosji od 1721 roku w ZSRR ziemie zachodnie od 1940 roku

Obszar: 172 400 km²

Ilość ludności: 771 100 mieszkańców, Rosjanie – 73,6% (550 tysięcy), Karelowie – 10% (130 tysięcy), Białorusini – 7%, Ukraińcy – 3,6%, Finowie – 2,3%, Wespowie – 0,8%.

Gęstość zaludnienia: 4,47 mieszkańców na 1 km²

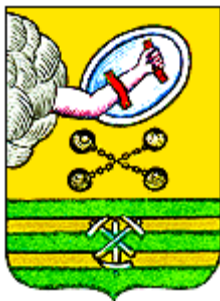
Karelia, Карелия, republika w europejskiej części Federacji Rosyjskiej, nad Morzem Białym; stolica Petrozawodsk; lasy iglaste ponad 1/2 powierzchni, liczne jeziora, na południu – Onega i Ładoga; rezerwat przyrody z wodospadem Kiwacz; przemysł drzewny, celulozowo-papierniczy, maszynowy; elektrownie wodne; wydobywanie rud żelaza, hutnictwo żelaza i metali nieżelaznych; uprawa ziemniaków; hodowla bydła, łowiectwo, rybołówstwo; żegluga (Kanał Białomorsko-Bałtycki); turystyka (wyspy: Valaam na jeziorze Ładoga i Kiży na jeziorze Onega). Dużą część obszaru pokrywa tajga. Zamieszкана już w neolicie.

Republika Karelia

[AST, s. 21]

herb miasta Pietrozawodsk

Republika Karelia

Petrozawodsk, Pietrozawodsk, {61,7°N; 34,3°E}, miasto w północno-zachodniej części Niziny Wschodnioeuropejskiej, nad jeziorem Onega, stolica Karelskiej Republiki Autonomicznej. 282 600 mieszkańców (2000 rok). Założony w 1703 roku przez Piotra I Wielkiego, który ulokował tu hutę żelaza produkującą na potrzeby nowo powstałej stolicy – Sankt Petersburga. Od 1777 roku prawa miejskie. Od 1902 roku siedziba władz gubernialnych. Od 1956 roku stolica Karelskiej Republiki Autonomicznej. Ośrodek przemysłu maszynowego, materiałów budowlanych, drzewnego i spożywczego. Węzeł kolejowy i drogowy. Port śródlądowy (połączenie z Kanałem Białomorsko-Bałtyckim). Port lotniczy. Uniwersytet.

Widoki Karelii

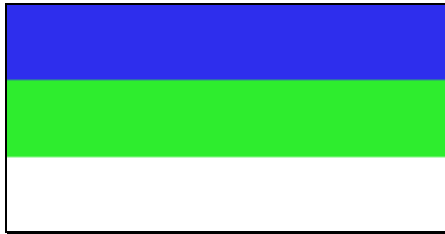

11 Republika Komi – Komi*

Республика Коми

*Uwaga: czerwonym kolorem zaznaczono republiki, kraje i autonomiczne obwody, jako mające status bardziej niezależnego narodu w Federacji Rosyjskiej.

flaga Republiki, herb Republiki i herb stolicy Syktywkar

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

[AST, s. 42-43]

w Księstwie Moskiewskim od 1471 i 1489 roku

Obszar: 415 900 km²

Ilość ludności: 1 151 400 mieszkańców: Rosjanie – 57,5%, ludność rdzenna – Komiacy – 23,3% (około 292 tysięcy), Ukraińcy – 8,3%, Białorusini – 2,2%, Tatarzy – 2,1%; w miastach 75% ludności republiki.

Gęstość zaludnienia: 2,8 mieszkańców na 1 km²

Komi, republika w europejskiej części Federacji Rosyjskiej stolica Syktywkar; na wschodzie pasma Uralu (Narodna, 1895 m), w środkowej części wyżyna Timan; główne rzeki: Peczora, Wyczegda, Mezeń; lasy iglaste; przemysł drzewny, celulozowo-papierniczy; wydobywanie węgla, ropy naftowej i gazu ziemnego; hodowla bydła, na północy – reniferów; w dolinie Wyczegdy uprawa zbóż, ziemniaków, roślin pastewnych; w dorzeczu Peczory rezerwat przyrody; w ZSRR rejon łągów.

Komiacy, Zyrianie, lud ugrofiński zamieszkujący republikę Komi, zachodnią Syberię, Półwysep Kolski; około 345 tysięcy; język komi.

Ważniejsze miasta:

Syktywkar (СЫКТЫВКАР), Uchta (УХТА), Workuta (ВОРКУТА), Pieczora (ПЕЧОРА), Inta (ИНТА), Usinsk (УСИНСК) Sosnogorsk (СОСНОГОРСК), Buktył (БУКТЫЛ).

Syktywkar, {61,8°N; 50,5°E}, stolica Republiki Komi; do 1930 roku Ust'-Sysolsk, miasto nad rzeką Sysołą. 230 500 mieszkańców (2000 rok). Przemysł stoczniowy, drzewny, papierniczy. Uniwersytet. Rejon obozów pracy przymusowej w okresie stalinowskim.

Uchta, miasto nad rzeką Uchta (dorzecze Peczory), 109 tysięcy mieszkańców (1994 rok). Założona w 1929 roku przez ekspedycję geologiczną jako osiedle Czibju. Od 1943 roku prawa miejskie. Zbudowana głównie przez więźniów łągów (obozów pracy przymusowej). Ośrodek górniczy, eksploatacji ropy naftowej i gazu ziemnego. Zakłady przemysłu petrochemicznego (rafinerie ropy naftowej), metalowego, maszynowego, materiałów budowlanych.

Workuta, miasto nad rzeką Workutą (dorzecze Peczory). Położone około 160 km na północ za kręgiem polarnym. 109 tysięcy mieszkańców (1994 rok). Założone w 1931 roku przy powstającym zagłębiu węglowym, budowane przez więźniów łągów (obozów pracy przymusowej). Od 1943 roku prawa miejskie. Liczne kopalnie węgla kamiennego (Peczorskie Zagłębie Węglowe). Zakłady przemysłu drzewnego, cementowego, materiałów budowlanych. Port lotniczy. Naukowo-badawczy instytut górniczy. Do połowy lat 50. region Workuty należał do największych skupisk radzieckich łągów. Bunt więźniów w 1953 (z udziałem Polaków) stłumiło wojsko i siły bezpieczeństwa.

Peczora, Pieczora, rzeka w europejskiej części Rosji. Długość 1809 km. Powierzchnia dorzecza 322 tysiące km². Źródła w północnym Uralu. Przepływa przez nizinę między Timanem a Uralem Północnym. Tworzy liczne odnogi i starorzecza. Uchodzi deltą do Zatoki Peczorskiej (Morze Barentsa). Główne dopływy: Usa, Iżma, Łyża, Uchta, Suła. Większe miasta: Peczora, Narjan-Mar, Jaksza, Oksino. Żeglowna do Ust'Unja, statki morskie dochodzą do miasta Narjan Mar. Wykorzystywana do transportu drewna. W dorzeczu wydobywanie węgla kamiennego, ropy naftowej i gazu ziemnego.

Peczorskie Zagłębie Węglowe, region górniczy w europejskiej części Rosji, ciągnący się wzdłuż wschodnich stoków Uralu Polarnego, w Republice Autonomicznej Komi. Powierzchnia 90 tysięcy km². Bogate złoża węgla kamiennego. Eksploatację rozpoczęto w 1934 roku. Silny rozwój od 1941 roku, kiedy doprowadzono linię kolejową. Obecne zasoby szacuje się na około 61 miliardów ton. Średnie roczne wydobycie, skoncentrowane w 18 kopalniach, wynosi 20-22 milionów ton, w tym 13-14 milionów ton węgla koksującego. Największe ośrodki wydobycia: Workuta, Inta.

Syktykwar

Ural

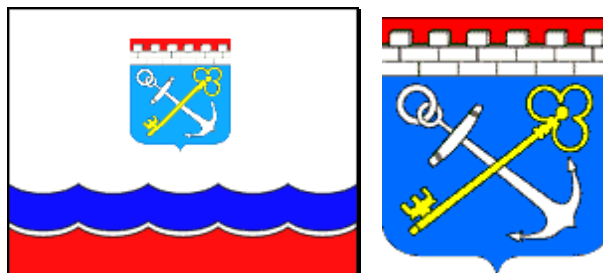
Republika Komi

Republika Komi

47 Leningradzki Obwód

Ленинградская область

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

w Rosji od 1721 roku

Obszar: 84 600 km²

Ilość ludności: 1 676 tysięcy mieszkańców, głównie Rosjanie.

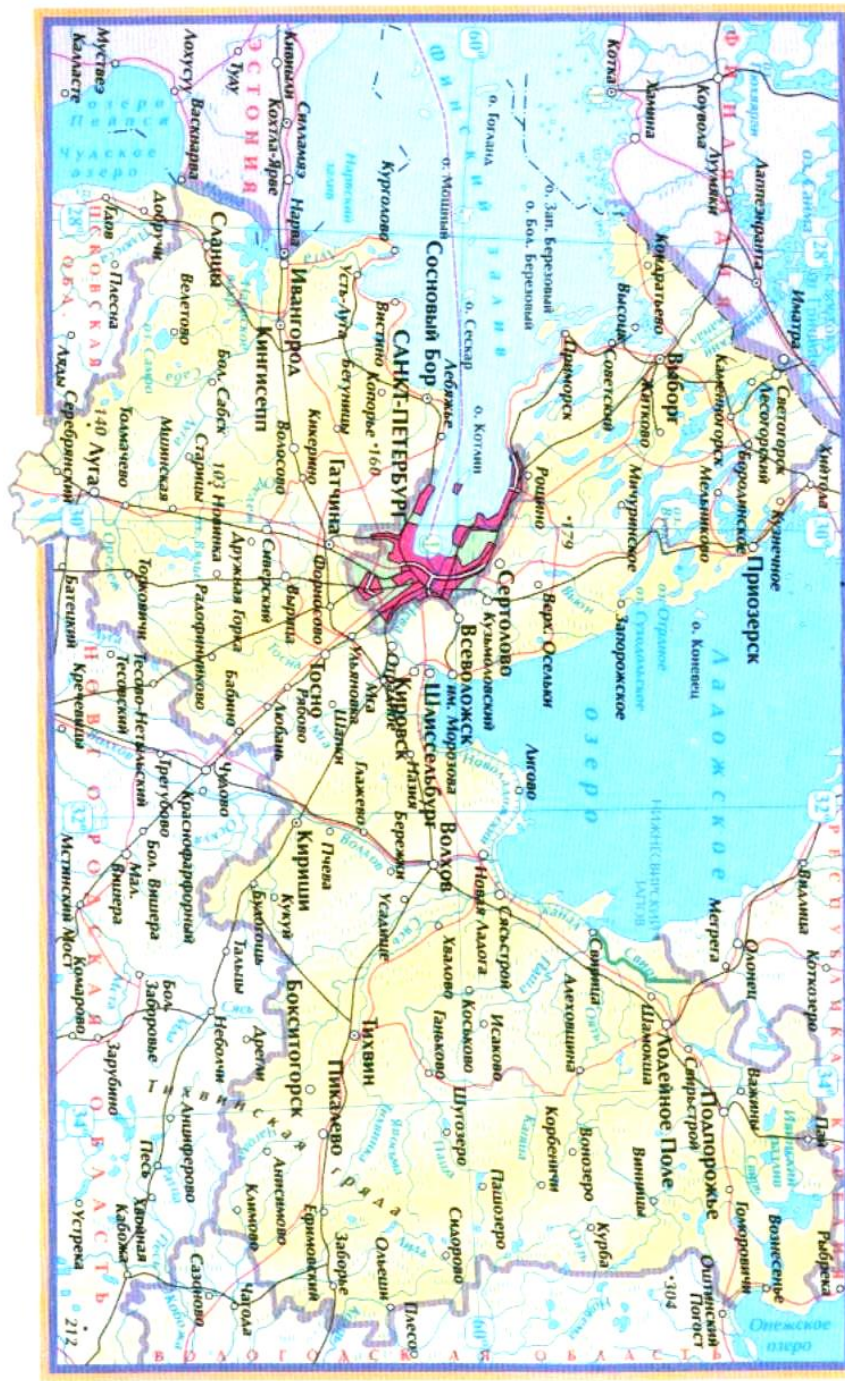
Gęstość zaludnienia: 19,81 mieszkańców na 1 km²

Ważniejsze miasta:

Kołpino (Колпино), Puszkina (Пушкин), Pietrodworiec (Петродворец), Wyborg (Выборг), Gacchina (Гатчина).

Puszkina, do 1918 roku Carskoje Sioło, Carskie Sioło, do 1937 roku Dietskoje Sioło, miasto położone na południe od Sankt Petersburga. Założone w 1708 roku jako rezydencja podmiejska rosyjskich monarchów. Prawa miejskie od 1808 roku. 96 400 mieszkańców (1992 rok). Ośrodek przemysłu maszynowego, materiałów budowlanych, elektrotechnicznego i spożywczego. Węzeł kolejowy. Ogrody, pawilony i pałace (XVIII i pierwsza połowa XIX wieku). Wielki Pałac (budowany w latach 1743—1748 i 1752—1757, architekt W.W. Rastrelli). Pawilony term — Zimne Łaźnie, Agatowe Komnaty, Galerie Camerona (wybudowane w latach 1779—1793, architekt Ch. Cameron). Pałac Aleksandrowski (wybudowany w latach 1792—1796, architekt G. Quarenghi). Zniszczony w latach 1941—1944 zespół zabytkowych budowli jest częściowo odbudowywany.

[AST, s. 19]

Petrodworec, Pietrodworiec, do 1944 roku Peterhof, miasto nad Zatoką Fińską, w zespole miejskim Sankt Petersburga. 77 tysięcy mieszkańców (1986 rok). Założony w 1709 roku jako rezydencja Piotra I, mająca, w zamyśle, dorównać francuskiemu Wersalowi. W budowie uczestniczyło wielu wybitnych architektów owych czasów, m.in. A. Le Blond, D. Trezzini, B. Rastrelli. Zabytki: Pałac Wielki (1714—1728, przebudowany w połowie XVIII wieku przez W.W. Rastrellego), Ogród Górny i Park Dolny (1714—1725) ze słynnymi fontannami i kaskadami, zespół parków krajobrazowych — Park Angielski (1779—1794), Aleksandria (1826—1829), Park Aleksandrowski (około 1830 roku).

Wyborg, w latach 1918—1940 Viipuri, port morski nad Zatoką Fińską (Morze Bałtyckie), w obwodzie petersburskim. 81 tysięcy mieszkańców (1992 rok). Zakłady przemysłu stoczniowego, elektrotechnicznego, włókienniczego, odzieżowego, materiałów budowlanych, spożywczego. Uzdrowisko klimatyczne. Ośrodek turystyczny.

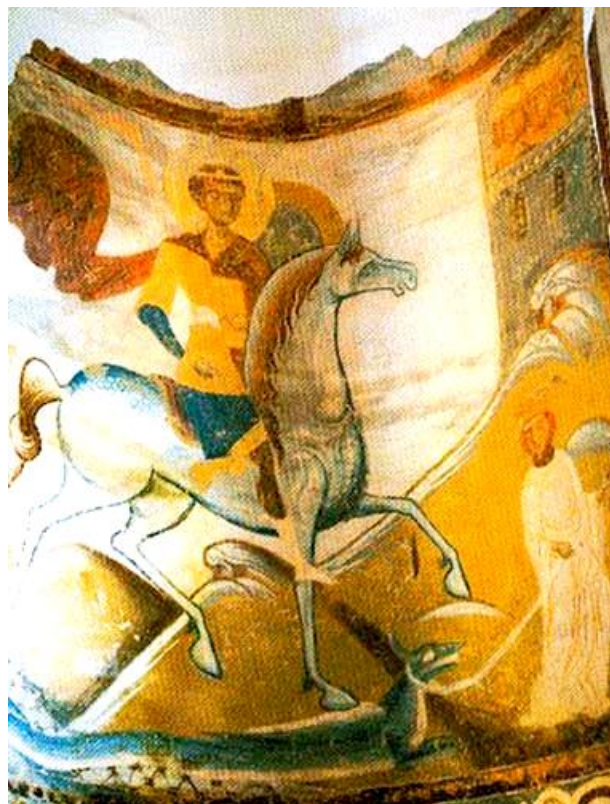

Wyborg

Stara Ładoga - twierdza

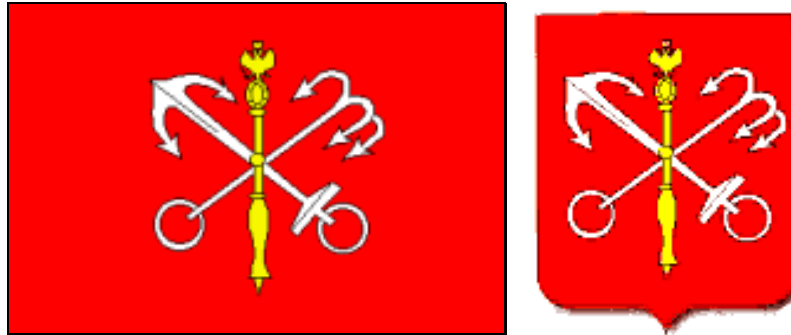

Stara Ładoga – fresk z XII wieku w cerkwi Św. Giorgija

Stara Ładoga – ruina cerkwi Joanna Złatousta – XII wiek

78 miasto Sankt Petersburg
САНКТ-ПЕТЕРБУРГ

Piotr I, malarz G. Musikiewski 1717

w Rosji
od 1703 roku

Obszar: 2 000 km²

Ilość ludności: 4 695 400 mieszkańców, Rosjanie – 89,1%, Ukraińcy – 3,0%, Żydzi – 2,1%, Białorusini, Ormianie, Azerowie, Czuwasze, Polacy, Uzbegy, Gruzini.

Gęstość zaludnienia: 2347,7 mieszkańców na 1 km²

[AST, s. 18]

miasto Sankt Petersburg

Petersburg, Sankt Petersburg, {60,0°N; 30,0°E}, w latach 1914–24 Piotrogród, do 1991 roku Leningrad, miasto wydzielone w Rosji, port nad Zatoką Fińską, przy ujściu Newy; drugi po Moskwie ośrodek przemysłowy, naukowy i kulturalny kraju; wielki węzeł komunikacyjny; punkt końcowy Wołżańsko-Bałtyckiej Drogi Wodnej; przemysł stoczniowy, elektrotechniczny, maszynowy, hutnictwo żelaza i metali nieżelaznych, chemiczny, lekki, spożywczy, poligraficzny; ośrodek targowy (Wystawa Artykułów Konsumpcyjnych); metro (od 1955 roku); liczne instytuty naukowo-badawcze, m.in. górniczy (założony w 1773 roku), budowy okrętów (1902 rok) i medyczny (1897 rok); ponad 40 szkół wyższych, w tym uniwersytet (1819 rok) i politechnika (1899 rok); biblioteka publiczna (założona w 1795 roku, otwarta 1814 roku), konserwatorium (1862 rok), teatr im. A. Puszkina (od 1756 rok). Sankt Petersburg został założony w 1703 roku przez Piotra I Wielkiego.

Sankt Petersburg – Admiralicja

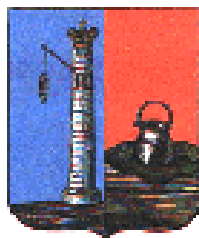

Sankt Petersburg – cerkiew św. Piotra i Pawła – pomnik Piotra I

Sankt Petersburg – sobór Św. Izaaka

herb miasta Kronsztad

Kronsztad – kumoszki i mieszkaniec

51 Murmański Obwód

Мурманская область

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

w ZSRR

Kuolojarwi od 1940 roku

Petsamo (obecnie Pieczenga) od 10 lutego 1947 r.

Obszar: 144 900 km²

Ilość ludności: 1 018 100 mieszkańców, Rosjanie – 82,9%, Ukraińcy – 9,0%, Białorusini – 3,3%, Tatarzy – 1,0%, Mordwini, Czuwasze, Karelowie, Mołdawianie, Azerowie, Komi, Polacy, Żydzi, ponadto Lapończycy (lud ugrofiński) około 30 tysięcy na Półwyspie Kola, oraz Saamy (łopaki).

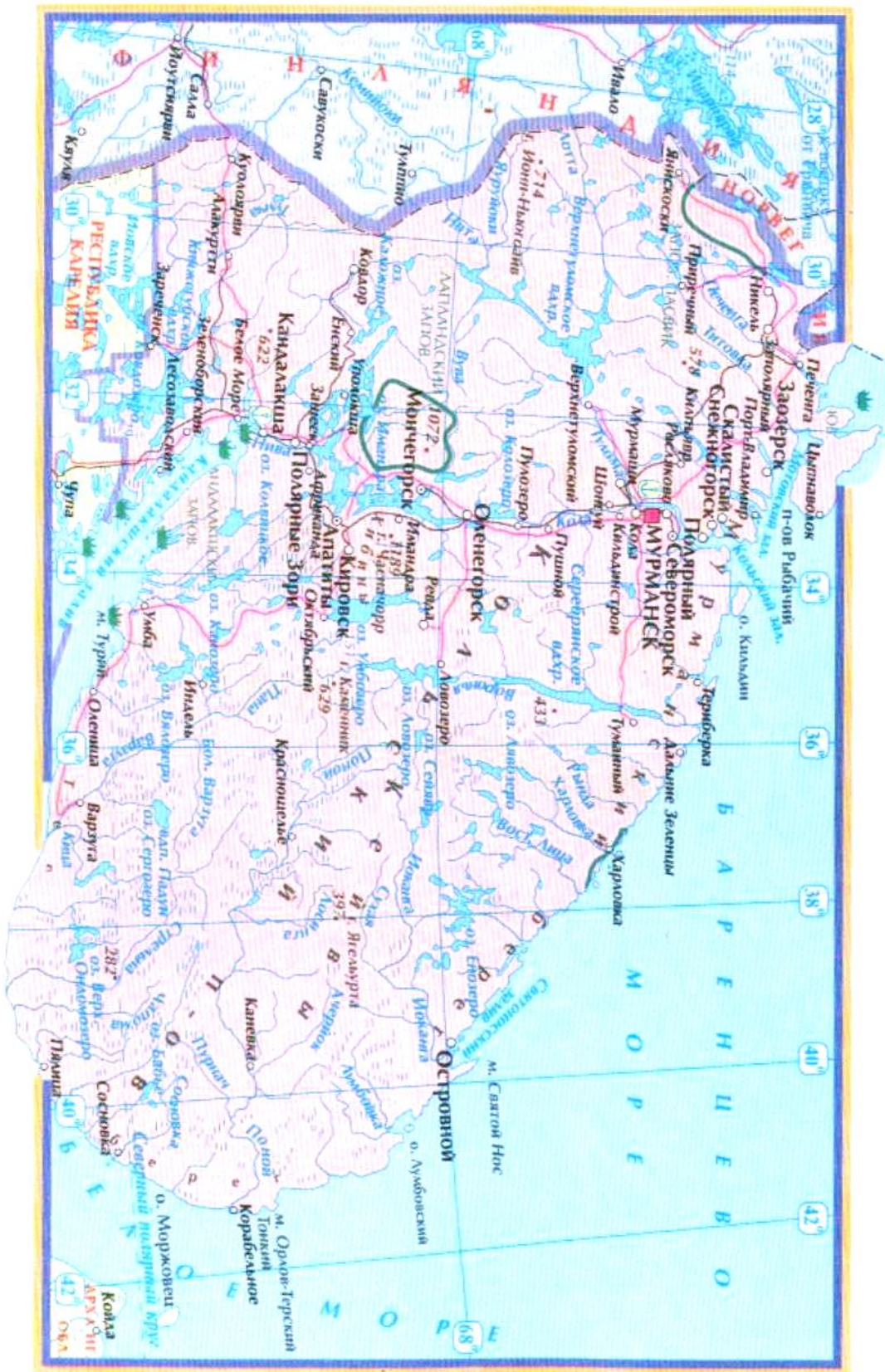
Gęstość zaludnienia: 7,0 mieszkańców na 1 km²

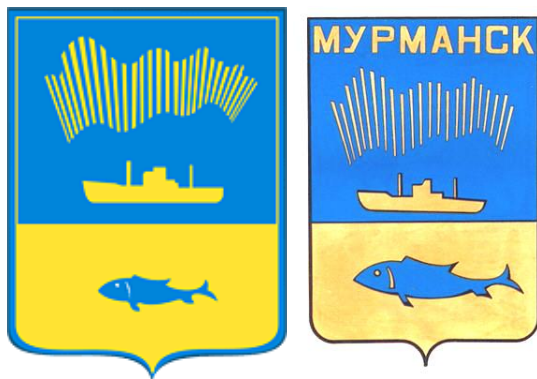
Na czele obwodu stoi gubernator.

Ważniejsze miasta:

Apatity (Апатиты), Siewieromorsk (Североморск), Murmański (Мурманск), Kirovsk (Кировск), Monczegorsk (Мончегорск).

herb miasta Murmańsk

Murmańsk, Murmansk {69°N; 33,2°E}, miasto położone przy ujściu rzeki Tułoma do Zatoki Kolskiej (Morze Barentsa). 381 800 mieszkańców (2000 rok). Założony w 1915 roku. W latach 1918—1920 zajęty przez wojska Ententy. W okresie II wojny światowej port murmański, obsługujący konwoje z Wielkiej Brytanii i Stanów Zjednoczonych, odegrał ważną rolę w zaopatrzeniu Armii Czerwonej w sprzęt wojenny. Duży ośrodek przemysłowy. Rozwinięty przemysł spożywczy (przetwórstwo ryb), stoczniowy, drzewno-papierniczy i materiałów budowlanych. Niezamierzający port handlowy i rybacki, o dużym znaczeniu. Początek Północnej Drogi Morskiej. Port lotniczy. Szkoły wyższe oraz liczne placówki naukowo-badawcze (badania rejonów polarnych).

Murmańsk

Murmańsk – plac

herb miasta Apatity

Apatity, Apatity, miasto na Półwyspie Kolskim, nad jeziorem Imandra, w obwodzie murmańskim. 90 tysięcy mieszkańców (1994 rok). Powstało w 1935 roku, w związku z rozpoczęciem eksploatacji złóż apatytowo-nefelinowych (Złoże Chibińskie). Prawa miejskie uzyskało w 1966 roku. Zakłady koncentratów fosforowych, ponadto przemysł materiałów budowlanych, spożywczy i elektrownia ciepła. Węzeł kolejowy. Filia Rosyjskiej Akademii Nauk.

herb miasta Siewieromorsk

Siewieromorsk, miasto w północnej części Rosji, w obwodzie murmańskim, nad Morzem Barentsa. 67 tysięcy mieszkańców (1992 rok). Prawa miejskie od 1951 roku. Port morski nie zamarzający w okresie zimowym. Przemysł spożywczy (rybny).

Siewieromorsk – pomnik „kutra torpedowego TK-12”

53 Nowgorodzki Obwód

Новгородская область

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

w Księstwie Moskiewskim od 1478 roku

Obszar: 55 300 km²

Ilość ludności: 733 900 mieszkańców, Rosjanie – 94,7%, Ukraińcy – 1,9%, Białorusini, Cyganie, Tatarzy, Żydzi.

Gęstość zaludnienia: 13,3 mieszkańców na 1 km²

Nowogród Wielki, Nowgorod {58,5°N; 31,4°E}, miasto obwodowe Nowgorockiego Obwodu, nad rzeką Wołchow, w pobliżu jeziora Ilmeń; 230 600 mieszkańców (2000 rok); przemysł elektroniczny, chemiczny, drzewny, spożywczy, lekki, materiałów budowlanych; węzeł kolejowy; 3 szkoły wyższe. Jedno z najstarszych miast ruskich, datowane na 859 rok; od X wieku drugi co do znaczenia ośrodek Rusi Kijowskiej; ważny ośrodek rzemiosła i handlu ze Wschodem oraz kultury rosyjskiej (zwłaszcza latopisarstwa); w latach 1941–44 poważnie zniszczony.

Ważniejsze miasta:

Borowiczi (Боровичи), Staraja Russa (Старая Русса).

herb miasta Stara Russa

Stara Russa, Staraja Russa, miasto w europejskiej części Rosji. 42 tysiące mieszkańców (1989 rok). Wzmiankowane w 1167 roku, pierwotnie pod panowaniem Niżniego Nowogrodu. W średniowieczu rozwijało się jako ośrodek wydobywania soli, w XIII—XV wieku duży ośrodek handlowy. W XV wieku wcielone do Wielkiego Księstwa Moskiewskiego. W latach 1605—1617 okupowane przez Szwedów. Uzdrowisko. Przemysł precyzyjny, Inniarski, maszynowy.

[AST, s. 22-23]

Nowogrodzki Obwód

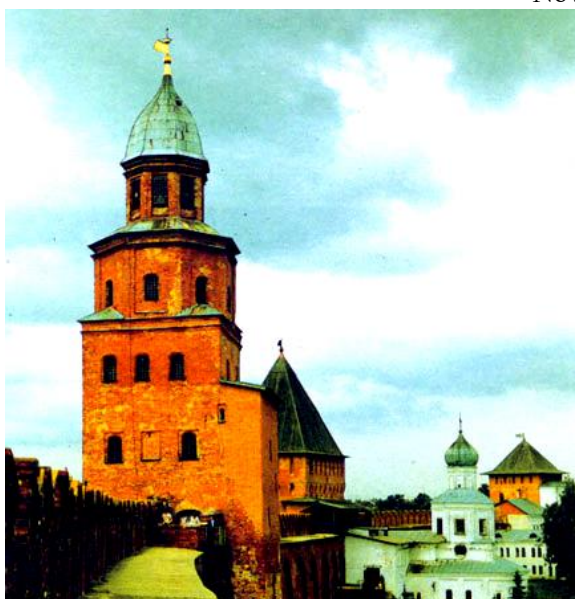

Nowogród - dietiniec

Nowogród

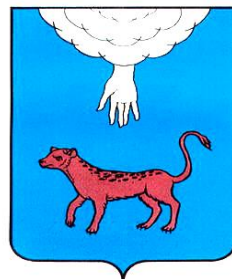

Pomnik tysiąclecia Rosji [!?] – postawiony w 1862 roku

60 Pskowski Obwód

Псковская область

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

w Wielkim Księstwie Moskiewskim od 1510 roku

Obszar: 55 300 km²

Ilość ludności: 811 100 mieszkańców, Rosjanie – 94,3%, Ukraińcy – 1,8%, Białorusini, Cyganie, Estończycy, Żydzi, Mołdawianie, Tatarzy.

Gęstość zaludnienia: 14,7 mieszkańców na 1 km²

Psków (Псков) {57,8°N; 28,9°E}, miasto obwodowe Pskowskiego Obwodu, nad rzeką Wieliką; 202 600 mieszkańców (2000 rok); przemysł maszynowy, metalurgiczny, materiałów budowlanych, lekki, spożywczy; węzeł kolejowy; wzmiankowany w 903 roku pod nazwą Pleskow, pozostawał pod wpływem Nowogrodu Wielkiego. Od 1348 roku stolica feudalnej republiki. W XII—XIV wieku ważny ośrodek sztuki ruskiej [ale czy Ruskiej?] (malarstwo ikon, iluminatorstwo). Od 1401 roku popadał stopniowo w zależność od Księstwa Moskiewskiego. W 1510 roku ostatecznie podporządkowany Moskwie. W XVI—XVII wieku podupadł gospodarczo. W latach 1581—1582 bezskutecznie oblegany przez Stefana Batorego podczas wojny o Inflanty, w 1615 roku przez króla Szwecji Gustawa Adolfa. Od 1776 roku stolica guberni. 15 marca 1917 roku abdykował tutaj Mikołaj II. W 1918 roku okupowany przez Niemców. W 1919 roku zajęty przez Armię Czerwoną.

[AST, s. 22]

Psków – widok

Psków – widok

Psków - widok

Ważniejsze miasto:
Wielikije Łuki (Великие Луки).

herb miasta Wielkie Łuki

Wielkie Łuki, Wielikije Łuki, miasto nad rzeką Łować, w obwodzie pskowskim. 116 tysięcy mieszkańców (1994 rok). Przemysł maszynowy, elektrotechniczny, włókienniczy, drzewny, spożywczy, węzeł kolejowy i port lotniczy.

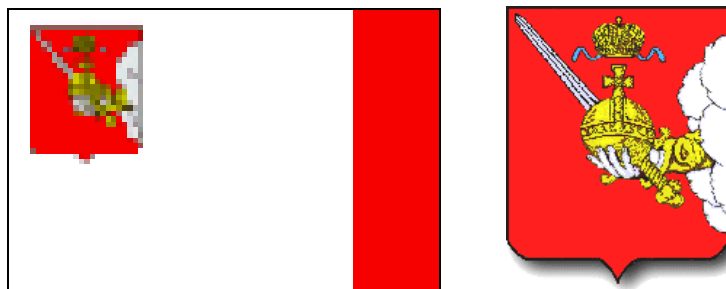
Wielkie Łuki – widok

Wielkie Łuki na starej fotografii

35 Wołogodzki Obwód

Вологодская область

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

w Wielkim Księstwie Moskiewskim od 1514 roku

Obszar: 145 700 km²

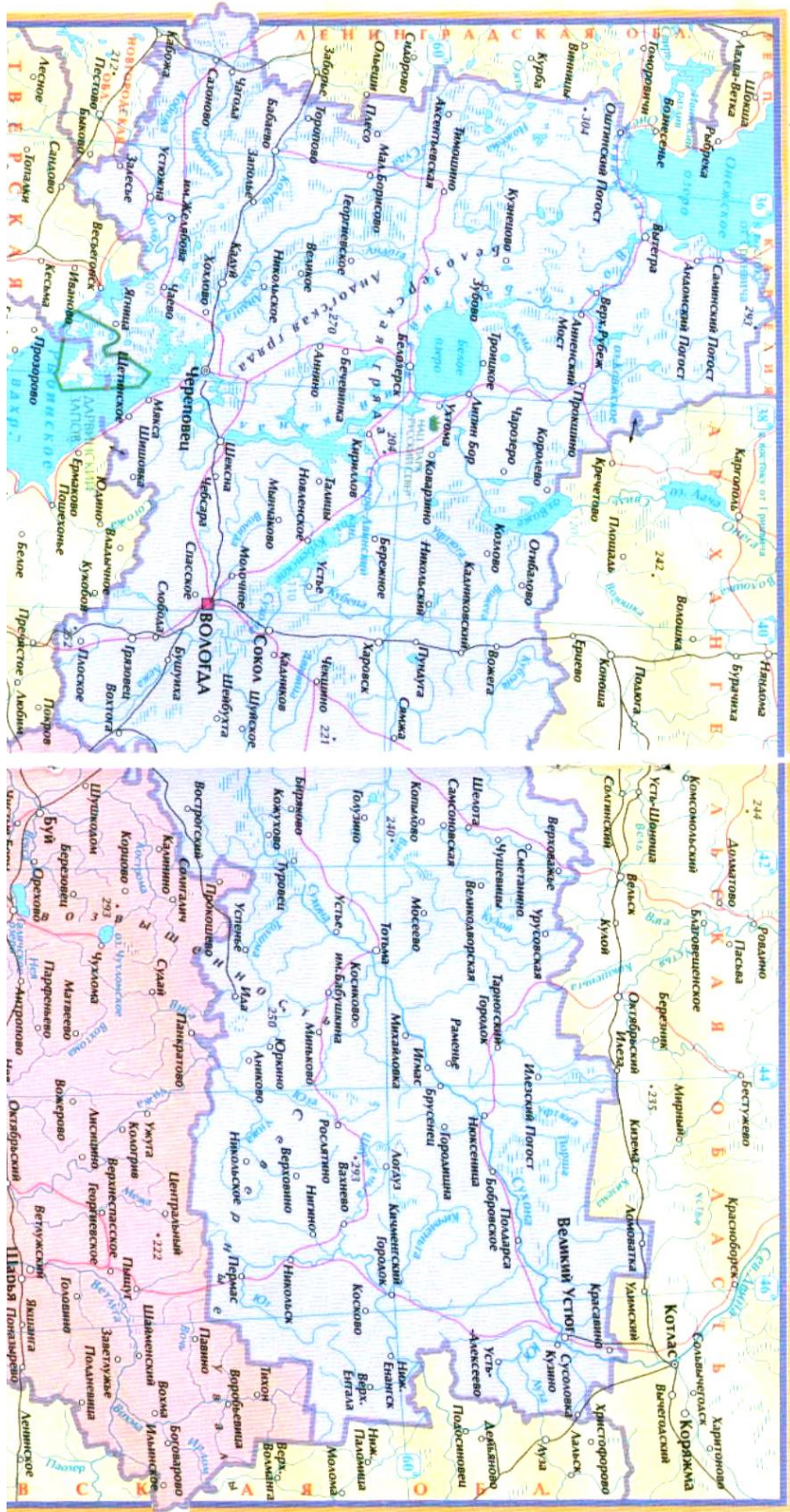
Ilość ludności: 1 328 100 mieszkańców: Rosjanie – 89,1%, Ukraińcy – 3,1%, Kazachowie – 1,6%, Niemcy – 1,1%, Tatarzy – 1%, Białorusini, Czeczeni, Czuwasze.

Gęstość zaludnienia: 9,1 mieszkańców na 1 km²

Wołogda (Вологда) {59,3°N; 40°E}, miasto obwodowe Wołogodzkiego Obwodu, nad rzeką Wołogdą (dopływ Dwiny); 301 300 mieszkańców (2000 rok); przemysł maszynowy, spożywczy, lekki (lniarski, futrzarski); węzeł kolejowy; 3 szkoły wyższe. Założona w 1147 roku przez osadników z Nowogrodu Wielkiego. W latach 1397—1398 włączona do Wielkiego Księstwa Moskiewskiego. W XV wieku rozwinęła się jako ośrodek handlu, podupadła po założeniu Petersburga (1703 rok). Od 1796 roku stolica guberni. Do 1917 roku miejsce zebrań politycznych, następnie rejon łagrów. Podczas wojny domowej lat 1918—1920 centrum bolszewików walczących z białogwardzistami. Od 1937 roku stolica obwodu.

Вологodzki Obwód

[AST, s. 40-41]

Wołódzka – kreml

Wołódzka - widok

Wołogda – Spaso-Priluckij monastyr

Wołogda – administracja obwodu

Ważniejsze miasta:

Czerepowiec (Череповец), Sokoł (Сокол), Wielikij Ustiug (Великий Устюг).

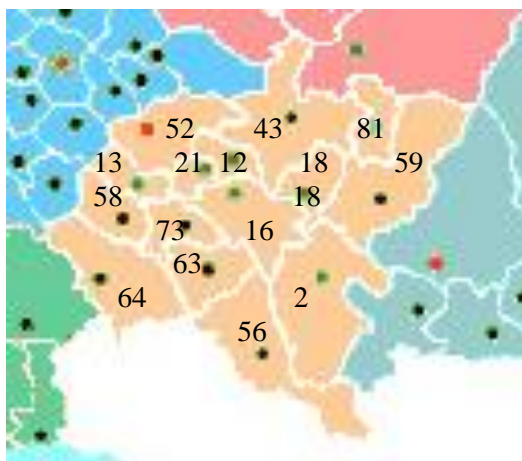
Czerepowiec, miasto w Rosji, w centrum części europejskiej, na Nizinie Wschodnioeuropejskiej, nad kanałem Wołżańsko-Bałtyckiej Drogi Wodnej, na północnym krańcu Zbiornika Rybińskiego. 310 tysięcy mieszkańców (1990 rok).

Nadwołżański Okręg Federalny

Приволжский федеральный округ

Centrum - Niżny Nowogród (Нижний Новгород)

Uwaga: Na mapach orientujących kolorem czerwonym zaznaczono miasta pełniące funkcję administracyjnego centrum okręgu, natomiast kolorem czarnym zaznaczono miasta pełniące funkcję centrum jednostki administracyjnej.

- 2. Republika Baszkorstan (Уфа)
- 12. Republika Marij El (Йошкар-Ола)
- 13. Republika Mordowia (Саранск)
- 16. Republika Tatarstan (Казань)
- 18. Republika Udmurcka (Ижевск)
- 21. Republika Czuwaszka (Чебоксары)
- 43. Kirowski Obwód (Киров)

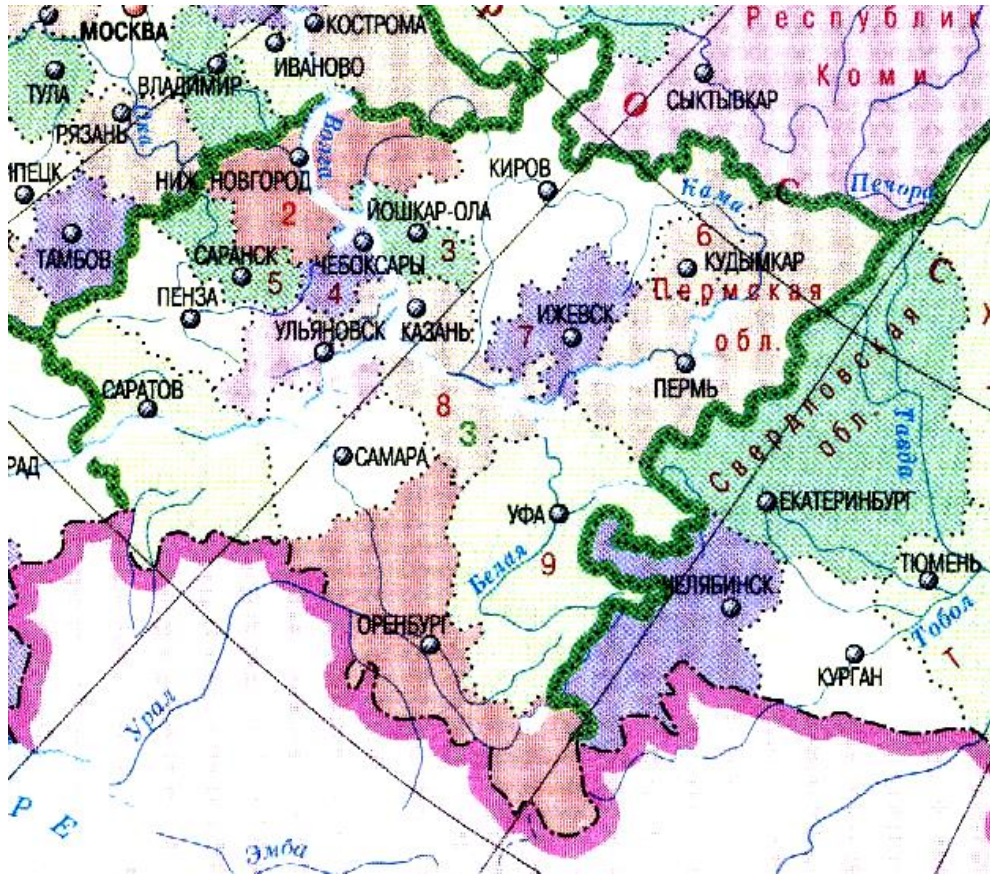
- 56. Orenburski Obwód (Оренбург)
- 58. Penzeński Obwód (Пенза)
- 59. Permski Obwód (Пермь)
- 63. Samarski Obwód (Самара)
- 64. Saratowski Obwód (Саратов)
- 73. Ulianowski Obwód (Ульяновск)
- 81. Komi-Piermiacki Okręg Autonomiczny (Кудымкар)

- 52. Niżegorodzki Obwód (Нижний Новгород)

Wołga

[Atlas – Historia Rosji XX wieku, s. 30]

Niżnij Nowgorod

[Google – mapa satelitarna]

02 Republika Baszkiria*
Республика Башкортостан

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

w Rosji
od 1555 roku

Obszar :143 600 km²

Ilość ludności: 4 110 300 mieszkańców; Baszkirzy – 21,9% (około 864 tysięcy), Rosjanie – 39,3%, Tatarzy – 28,4%, Czuwasze.

Gęstość zaludnienia: 28,6 mieszkańców na 1 km²

Baszkiria, Republika Baszkirii, republika w Uralu Południowym; stolica Ufa; klimat umiarkowany chłodny; latem częste suchowije i burze pyłowe, zimą — burany; lasy stanowią ponad 40% powierzchni; główna rzeka Biela; wydobywanie ropy naftowej (Drugie Baku), węgla, rud żelaza; przemysł petrochemiczny, hutnictwo żelaza; uprawa zbóż, buraków cukrowych, słoneczników; hodowla.

W Baszkortostanie używa się 4 języków: Baszkirski, Mari, Rosyjski, Tatarski.

Baszkirzy, naród mieszkający głównie w Baszkirii; około 1,5 miliona; potomkowie indoirañskich Sarmatów, grup ugrofińskich i tureckich; język baszkirski.

[AST, s. 48-49]

Ważniejsze miasta:

Ufa (Уфа), Sterlitamak (Стерлитамак), Saławat (Салават), Nieftiekamsk (Нефтекамск), Oktiabrskij (Октябрьский), Janaul (Янаул), Agidiel (Агидель), Diurtiuli (Дюртюли), Birszk (Бирск), Tujmazy (Туймазы), Dawliekanowo (Давлеканово), Bieliebiej (Белебей), Mielieuz (Мелеуз), Kumiertaj (Кумертай), Włagowieszczensk (Благовещенск), Iszimbaj (Ишимбай), Ucząły (Учалы), Bielorieck (Белорецк), Sibaj (Сибай), Wajmak (Баймак).

herb miasta Ufa

Ufa, {54,8°N; 56,0°E}, stolica Baszkirii, nad rzeką Bielą, przy jej ujściu do rzeki Ufy. 1 092 600 mieszkańców (2000 rok). Duży ośrodek gospodarczy i kulturalno-naukowy kraju. Przemysł petrochemiczny, maszynowy, elektrotechniczny, drzewny, włókienniczy, materiałów budowlanych, spożywczy. Rejon radzieckich łagrów (obozów przymusowej pracy). Założona w 1574 roku jako twierdza w miejscu dawnego obozu tatarskiego Tura-Tau. Od 1586 roku prawa miejskie. Rozwój dzięki lokalizacji przy szlaku z Syberii do Rosji. Od 1865 roku stolica guberni. Dalszy rozwój w XIX wieku w związku z rozbudową przemysłu. W latach 1918—1919 zajęta przez białogwardzistów, rejon walk Armii Czerwonej z wojskami admirała A. Kołczaka. Od 1922 roku stolica Baszkirskiej Autonomicznej SRR.

Ufa

herb miasta Sterlitamak

Sterlitamak, Stierlitamak, miasto nad rzeką Bielą. 252 tysięcy mieszkańców (1991 rok). Założony w 1766 roku, od 1781 roku ma prawa miejskie. Przemysł maszynowy, metalowy, odzieżowy, chemiczny.

Saławat, miasto nad rzeką Bielą, u podnóża Uralu. 154 tysiące mieszkańców (1993 rok). Założone w 1949 roku. Zakłady przemysłu rafineryjnego, chemicznego, maszynowego, materiałów budowlanych.

21 Republika Czuwaszka*

Чувакская Республика – Чаваш Республики

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

w Rosji od 1557 roku

Obszar: 18 300 km²

Pość ludności: 1 361 800 mieszkańców; Czuwasze – 67,8% (907 tysięcy — 1989 rok), Rosjanie – 26,7%, Tatarzy – 1,9%; Czuwasze należą do ludów tureckich.

Gęstość zaludnienia: 74,4 mieszkańców na 1 km²

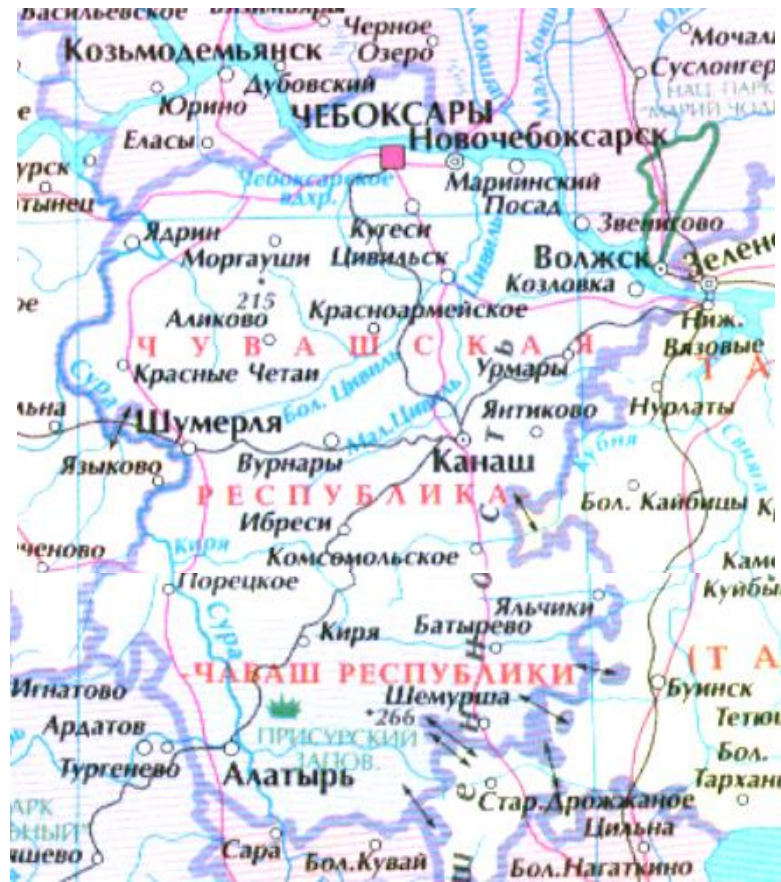
Czuwaszja, Czawas, republika w Federacji Rosyjskiej, w dorzeczu środkowej Wołgi; Stolica Czeboksary (Чебоксары) 458 500 mieszkańców (2000 rok); uprawa zbóż, chmielu, konopi; hodowla zwierząt gospodarskich; przemysł maszynowy, chemiczny, lekki, drzewny; Czeboksarska Elektrownia Wodna (1400 MW).

Warunki naturalne: kraj położony jest na lekko falistej nizinie w strefie klimatu umiarkowanego. Sieć rzeczną tworzy Wołga i jej dopływy, z największym Surą.

Ludność posługuje się dwoma językami: Czuwaszski i Mari.

Czuwasze, naród mieszkający w Czuwaszji, częściowo w Tatarstanie i Baszkirii; około 1,5 miliona; język czuwaszski; rolnictwo, hodowla.

Ważniejsze miasta: Nowoczeboksarsk (Новочебоксарск), Kanasz (Канаш), Szumierlia (Шумерля), Ałatyr (Алатырь).

[AST, s. 46-47]

Tureckie ludy, grupa ludów spokrewnionych językowo, lecz zróżnicowanych pod względem kulturowym; ponad 50 milionów; zamieszkują obszary od południowego wschodu Syberii (Jakuci) poprzez Azję Centralną (Ałtajczycy, Chakasi, Kirgizi, Kazachowie, Karakałpacy, Ujgurzy, Uzbeki, Turkmeni), wschodnią część Niziny Wschodnioeuropejskiej (Tatarzy, Czuwasze, Baszkirzy) oraz Kaukaz (Azerbejdżanie, Nogajowie, Bałkarzy, Kumycy); kolebką ludów tureckich były stepowo-górskie tereny Azji Centralnej, gdzie liczne plemiona tureckie prowadziły koczowniczy tryb życia; stamtąd przenieśli się począwszy od IX wieku na tereny stepów nadwołżańskich oraz począwszy od X wieku poprzez Iran do Anatolii.

Czuwaszka – ślad odrębności narodu

herby miasta Czeboksary

Czeboksary {56,1°N; 47,3°E}, miasto położone nad Wołgą i sztucznym jeziorem Czeboksarskim. Stolica autonomicznej Republiki Czuwaszkiej. 420 tysięcy mieszkańców (1990 rok). Największe miasto republiki, ważny ośrodek przemysłowy. Kulturalne i naukowe centrum kraju. Rozwinięty przemysł elektrotechniczny, włókienniczy, chemiczny oraz drzewno-papierniczy. Port lotniczy, ważny węzeł kolejowy. Duże znaczenie dla transportu towarów masowych posiada Wołga i znajdujący się na niej port rzeczny. Siedziba kilku wyższych uczelni.

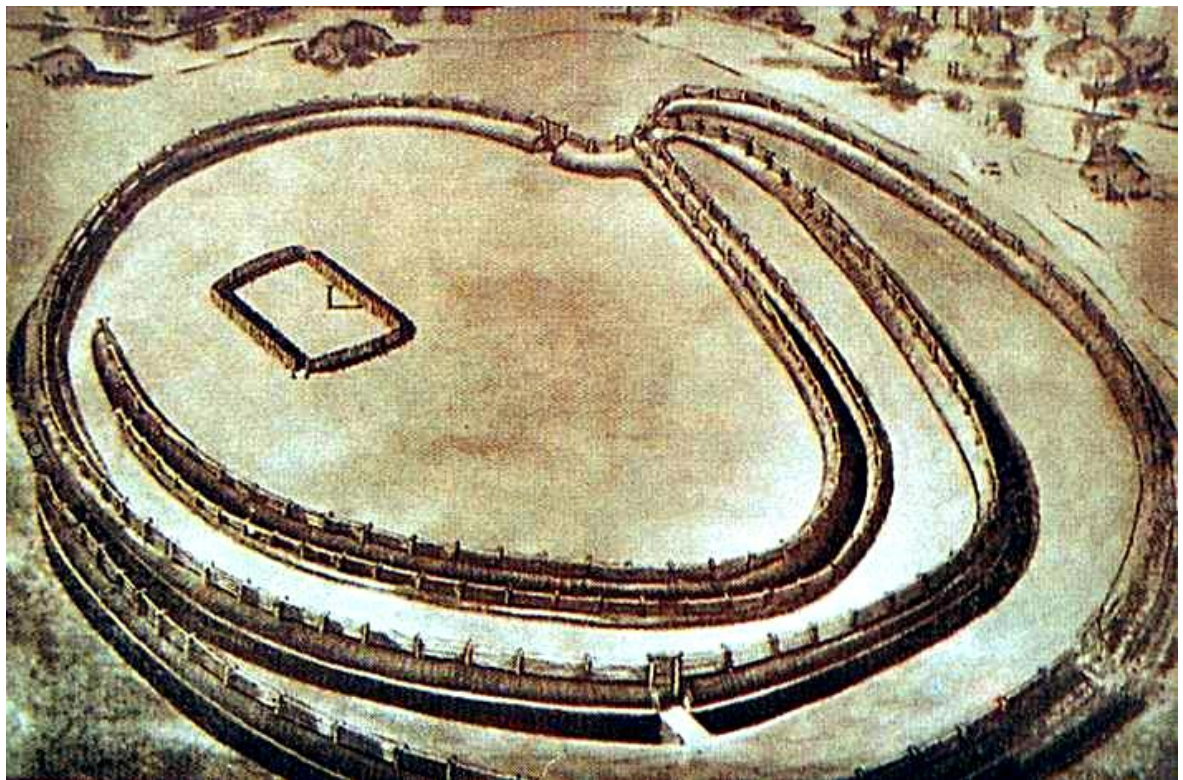

Czeboksary

Czeboksary

Czeboksary – osada pra czuwaszka

12 Republika Maryjska – Mari El*
Республика Марий Эл

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

[AST, s. 46]

w Rosji od 1552 roku

Obszar: 23 200 km²

Ilość ludności: 761 200 mieszkańców, w tym 600 tysięcy Maryjczyków – 43,3%, (Czeremisi) oraz Rosjanie – 47,5%, Tatarzy – 5,9%, Czuwasze, Udmurci, Mordwini, Ukraińcy.

Gęstość zaludnienia: 32,8 mieszkańców na 1 km²

Maryjska Republika Autonomiczna, Republika Marij Eł. Stolica Jozskar-Oła (Йошкар-Ола) {56,6°N; 47,9°E}, 249 800 mieszkańców (2000 rok). Na czele republiki stoi prezydent. Zajmuje pagórkowate i równinne tereny środkowej części Niziny Wschodnioeuropejskiej, w dorzeczu środkowej Wołgi. Klimat umiarkowany ciepły, kontynentalny. Największymi rzekami są: Wołga, Wielka Koksza i Wietługa.

Obecnie Republika Marij Eł należy do Wołgo-Wiatskiego Rejonu Ekonomicznego (powierzchnia 263 tysiące km²), obejmującego 2 obwody: Niżegorodski i Kirowski, a także republiki autonomiczne: Mordwińską i Czuwaszką. Rozwinięty przemysł drzewno-papierniczy i maszynowy, nadto zakłady przemysłu metalowego, chemicznego, materiałów budowlanych i spożywczego. Uprawa zbóż, ziemniaków i roślin włóknistych. Hodowla bydła i trzody chlewnej.

Ważniejsze miasto:

Wołżsk (Волжск), port nad Samarskim Zbiornikiem Wodnym utworzonym na rzece Wołdze. 63 tysiące mieszkańców (1992 rok). Do 1940 roku osiedle pod nazwą Łopatino, w tymże roku nastąpiła zmiana nazwy i nadanie praw miejskich. Zakłady przemysłu maszynowego, metalowego, chemicznego, papierniczego, drzewnego, spożywczego.

ślad odrębności narodu Marij Eł

Jozskar-Oła dziś

13 Republika Mordwińska – Mordwa*
Республика Мордовия

Republika Mordowia: flaga i herb; stolica Saransk - herb

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

w Rosji
od ~1550 roku

Obszar: 26 200 km²

Ilość ludności: 937 100 mieszkańców. Mordwinowie – 32,5%, Rosjanie, Tatarzy. Ludność posługuje się 3 językami: Mordowski, Erzya, Moksha.

Gęstość zaludnienia: 35,8 mieszkańców na 1 km²

Mordwińska Republika Autonomiczna. Stolica Saransk (Саранск) 317 000 mieszkańców (2000 rok). Zajmuje płaskie i pagórkowate tereny Niziny Ocko-Dońskiej i Wyżyny Nadwołżańskiej. Klimat umiarkowany ciepły, kontynentalny. Największymi rzekami są: Ałatyr, Moksha i Sura. Znaczną część obszaru pokrywają lasy liściaste.

Rozwinięty przemysł maszynowy, elektrotechniczny, metalowy, środków transportu i drzewny, a także materiałów budowlanych, włókienniczy i spożywczy. Uprawa zbóż, ziemniaków, buraków cukrowych i konopi. Hodowla bydła, trzody chlewnej i drobiu. Główne miasta. Sarańsk i Ruzajewka (Пузаевка).

Współczesne źródła rosyjskie podają, że w 1485 roku „dokonało się przyłączenie” Mordowii do Rosji – i nie szkodzi, że Rosji wówczas jeszcze nie było.

Sarańsk, Saransk (54,9°N; 45,1°E), miasto nad rzeką Insar (dorzecze Wołgi). Stolica Mordwińskiej Republiki Autonomicznej. Założony w 1641 roku jako twierdza. Od 1780 roku prawa miejskie. Od 1801 roku ośrodek administracyjny powiatu, od 1930 roku obwodu Mordwinów. Szybki rozwój podczas II wojny światowej. Od 1934 roku stolica Mordwińskiej Autonomicznej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej, a od 1991 roku Republiki Mordwińskiej. Przemysł elektrotechniczny, maszynowy, metalowy, środków transportu, cementowy, włókienniczy, farmaceutyczny, spożywczy. Uniwersytet.

Ruzajewka, miasto nad rzeką Insar (dorzecze Sury), u podnóża Wyżyny Nadwołżańskiej. 52 tysiące mieszkańców (1986 rok). Założone w 1893 roku przy budowie linii kolejowej z Moskwy do Kazania. Od 1930 roku w granicach Republiki Mordwińskiej. Przemysł maszynowy, chemiczny, włókienniczy, spożywczy. Węzeł kolejowy.

[AST, s. 47]

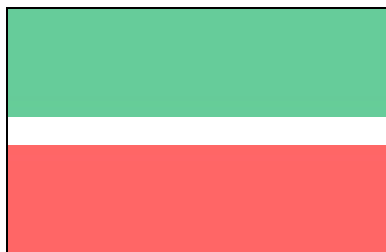

Niezawisimaja Gazieta – Mordowia na granicy wymarcia narodu Federacja Rosyjska

16 Republika Tatarstanu – Tatarstan*

Республика Татарстан

Republika Tatarstan – flaga i herb; stolica Kazań – herb

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

w Wielkim Księstwie Moskiewskim od 1522 roku

Obszar: 68 000 km²

Ilość ludności: 3 784 000 mieszkańców; głównie Tatarzy (51% — 1 900 tysięcy), Rosjanie (43,3% — 1 600 tysięcy) oraz Czuwasze – 3,7%, Ukraińcy, Mordwini, Udmurci, Maryjczycy, Baszkirzy.

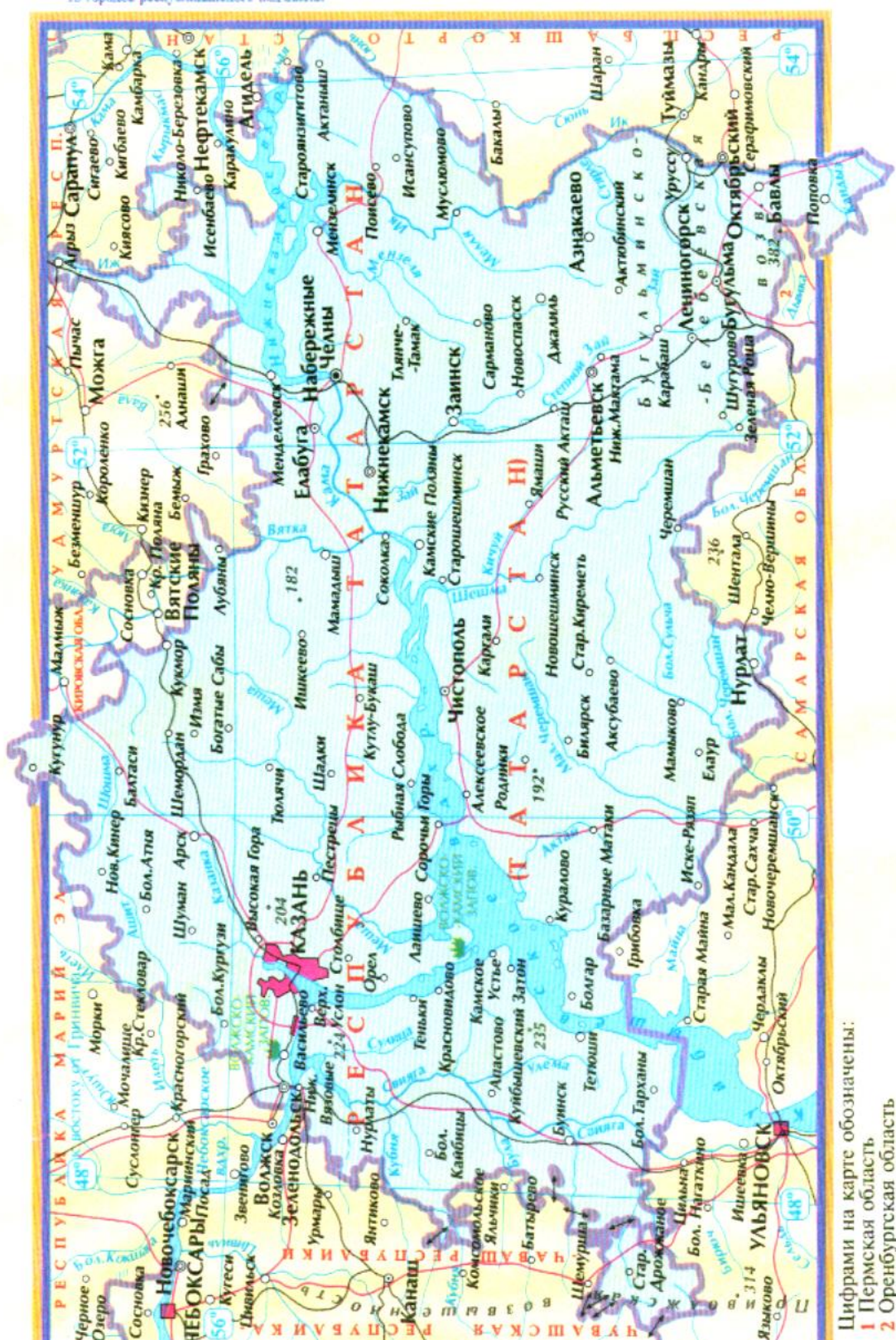
Gęstość zaludnienia: 55,6 mieszkańców na 1 km²

Tatarstan, republika w Federacji Rosyjskiej, na Powołżu; stolica Kazań (Казань); wydobywanie ropy naftowej i gazu ziemnego; przemysł petrochemiczny, farmaceutyczny, nawozów mineralnych, samochodów ciężarowych, maszynowy (m.in. urządzenia wiertnicze), futrzarski; uprawa zbóż; hodowla; początek rurociągu „Przyjaźń”.

Drugie Baku, Wołżańsko-Uralskie Zagłębienie Naftowe, w Federacji Rosyjskiej (głównie w Tatarstanie, Baszkirii i obwodzie Samarskim), między Wołgą a Uralem, powierzchnia 700 tysięcy km², ponad 900 złóż; rurociągi, m.in. „Przyjaźń”.

W latach 1236—1241 Bułgarię Wołżańsko-Kamską zajęli Mongołowie. W 1431 roku obszary na południe od Kamy opanowane zostały przez Wielkie Księstwo Moskiewskie, na pozostałym terenie, po upadku Złotej Ordy (1438 rok), powstał chanat kazański, włączony do Rosji w 1522 roku. W XVI—XVII wieku wzdłuż Wołgi rozwijała się intensywna kolonizacja rosyjska. W XVII—XVIII wieku Tatarzy brali udział w powstaniach S.T. Razina i J.I. Pugaczowa. W XVIII—XIX wieku nastąpił rozwój przemysłu. W 1920 roku utworzono Tatarską Autonomiczną SRR.

Po rozpadzie ZSRR, w 1992 roku Tatarstan wraz z Czeczenią odmówił podpisania nowego układu o stowarzyszeniu z Rosją, ostatecznie jednak układ taki podpisano w 1994 roku.

Kazań {55,9°N; 49,2°E}, stolica Tatarstanu, port nad Wołgą; 1 091 500 mieszkańców (2000 rok); przemysł maszynowy i metalurgiczny, chemiczny (m.in. farmaceutyczny), lekki (futrarski, skórzany), spożywczy; węzeł kolejowy; 11 wyższych uczelni, w tym uniwersytet (założony w 1804 roku); Kazań został założony w drugiej połowie XIII wieku.

Kazań – kreml i poniżej zdjęcie satelitarne

[Google – mapa satelitarna]

Ludność posługuje się jednym językiem — Tatarskim.

Tatarski język, z kipczackiej grupy języków tureckich, język Tatarów w Tatarstanie; 3 grupy dialektów, wspólny język literacki na podstawie dialektu centralnego; odrębny dialekt krymsko-tatarski.

Tatarzy, nazwa jednego z plemion mongolskich, znana od V—VI wieku, w XVII—XVIII wieku rozciągnięta na ludy tureckie, mongolskie i tungusko-mandżurskie, wchodzące w skład imperium Czyngis-chana, później Złotej Ordy i chanatów; obecnie Tatarzy nadwołżańscy (w Tatarstanie), Tatarzy syberyjscy, Tatarzy krymscy, Tatarzy litewscy (także w Polsce).

Czuwasze, naród mieszkający w Czuwaszji, częściowo w Tatarstanie i Baszkirii; około 1,5 miliona; język czuwaski; rolnictwo, hodowla.

„Kazańska szapka” XV—XVI wiek,
korona chanów

muzułmański amulet XVIII—XIX wiek

ślady odrębności narodu tatarskiego

Główne miasta:

Naberieżnyje Czełny (Набережные Челны), Niznekańsk (Нижнекамск), Almietiewsk (Альметьевск), Zielienodolsk (Зеленодольск), Czistopol (Чистопль), Nurłat (Нурлат), Jełabuga (Елабуга), Aznakajewo (Азнакаево), Leninogorsk (Лениногорск), Bugulma (Бугульма), Bawły (Бавлы).

Naberieżnyje Czełny, w latach 1982—1988 nazywało się Breżniew, miasto nad rzeką Kamą. 513 100 mieszkańców (1991 rok). Duży ośrodek przemysłowy w Uralskim Okręgu Przemysłowym. Przemysł maszynowy, środków transportu, elektrotechniczny, a także drzewny i spożywczy. Węzeł drogowy. Port śródlądowy.

Czystopol, Czistopol, miasto w zachodniej części Rosji, w Tatarstanie, na Powołżu, nad Zbiornikiem Samarskim na rzece Kamie. 66 tysięcy mieszkańców (1992 rok). Prawa miejskie od 1781 roku. Przemysł maszynowy (produkcja urządzeń górniczych), precyzyjny (zegarki), drzewny, obuwniczy, spożywczy, stocznia remontowa. Port. Węzeł drogowy. Muzeum.

Zielonodolsk, Zielenodolsk, miasto w europejskiej części Rosji, nad Wołgą, w Tatarstanie. Założone w 1865 roku, prawa miejskie od 1932 roku. 101 tysięcy mieszkańców (1994 rok). Przemysł drzewny i odzieżowy. Węzeł kolejowy przy linii Moskwa-Kazań.

18 Republika Udmurcka – Udmurcja*
Удмуртская Республика

Republika Udmurcka – flaga i herb; stolica Iżewsk – herb

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

w Rosji
od ~1550 roku

Obszar: 42 100 km²

Ilość ludności: 1 632 600 mieszkańców; głównie Rosjanie (55% — 900 tysięcy), Udmurci (30% — 500 tysięcy) oraz Tatarzy (7% — 100 tysięcy).

Gęstość zaludnienia: 38,8 mieszkańców na 1 km²

Udmurcja, Udmurt, Udmurtija, Republika Udmurcka, autonomiczna republika w europejskiej części Federacji Rosyjskiej. Stolica Iżewsk (Ижевск) {56,9°N; 53,2°E}, 654 900 mieszkańców (2000 rok). Na czele republiki stoi prezydent.

Zajmuje tereny płaskiej i pagórkowatej niziny, na północy i wschodzie niewysokie wzgórza – Wyżyny Sarapulską i Górnokamską (do 330 m n.p.m.). Klimat umiarkowanie chłodny, kontynentalny. Roczna suma opadów ok. 500 mm. Główne rzeki: Kama, Iż, Czepca, Wała. Duży obszar (ok. 47%) zajmują lasy – na północy iglasta tajga, na południu lasy mieszane.

Region przemysłowo-rolniczy. Wydobycie ropy naftowej i gazu ziemnego. Przemysł metalurgiczny (hutnictwo żelaza), środków transportu, maszynowy, metalowy, chemiczny, drzewny i spożywczy. Zakłady zbrojeniowe. Uprawa żyta, jęczmienia, pszenicy, owsa, ziemniaków, buraków cukrowych, lnu i warzyw. Hodowla bydła, trzody chlewnej. Żegluga śródlądowa na Kamie.

[AST, s. 45]

Ludność posługuje się jednym językiem — Udmurckim.

Udmurcki język, język wotiacki, język z permskiej grupy ugrofińskiej (ugrofińskie języki). Język Udmurtów (Wotiaków, około 750 tysięcy osób), głównie mieszkańców Udmurcji. Literatura zapisywana w alfabecie rosyjskim od XVIII wieku.

Ważniejsze miasta:

Głazow (Глазов), Wotkińsk (Воткинск), Sarapuł (Сарапул), Możga (Можга).

Głazow, miasto nad rzeką Czerpcą (dopływ Wiatki). 105 tysięcy mieszkańców (1990 rok). Zakłady przemysłu metalowego, maszynowego, drzewnego, meblarskiego, spożywczego, materiałów budowlanych. Węzeł komunikacyjny. Wyższa szkoła pedagogiczna.

Sarapuł, miasto nad rzeką Kamą. 110,6 tysięcy mieszkańców (1991 rok). Założone pod koniec XVI wieku jako twierdza przy szlaku handlowym na Syberię. Od 1780 roku prawa miejskie. Przemysł elektrotechniczny, maszynowy, skórzany, drzewny, materiałów budowlanych.

Wotkińsk, Wotkińsk, miasto w dorzeczu rzeki Kamy. 104 tysiące mieszkańców (1994 rok). Założony w miejscu osady hutniczej w 1759 roku, od 1935 roku prawa miejskie. Zakłady przemysłu maszynowego (produkcja maszyn rolniczych i środków transportu), drzewnego, papierniczego, spożywczego. W pobliżu Wotkińska Elektrownia Wodna na rzece Kamie. Dom-muzeum P.I. Czajkowskiego, który urodził się w Wotkińsku.

43 Kirowski Obwód

Кировская область

herby Kirowa

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

w Księstwie Moskiewskim od 1489 roku

Obszar: 120 800 km²

Pość ludności: 1 603 200 mieszkańców: Rosjanie – 90,4%, Tatarzy – 2,7%, Maryjczycy – 2,6%, Udmurci – 1,4%, Ukraińcy – 1,1%, Białorusini.

Gęstość zaludnienia: 13,3 mieszkańców na 1 km²

Kirow (Киров), {58,5°N; 49,7°E}, do 1781 roku Chłynów, do 1934 roku Wiatka, miasto obwodowe Kirowskiego Obwodu, nad Wiatką; 465 600 mieszkańców (2000 rok); węzeł kolejowy; przemysł maszynowy i metalurgiczny, gumowy, drzewny, skórzany; 3 szkoły wyższe; wzmiankowany w 1374 roku; miejsce zesłań politycznych (m.in. A. Hercen, H. Kamiński), rejon łągrów. Obszar zasobny w bogactwa mineralne (fosforyty, rudy niklu, żelaza, miedzi).

Kirow Siergiej M., właściwie Kostrikow, w latach 1886–1934 sowiecki działacz komunistyczny, od 1930 roku członek Biura Politycznego, a od 1934 roku członek KC WKP(b); od 1925 roku sekretarz Komitetu Leningradzkiego partii, rywal Stalina do stanowiska I sekretarza WKP(b); zastrzelony przez agenta GPU; jego zabójstwo z polecenia Stalina wykorzystano do uzasadnienia masowych represji (wielkiej czystki).

Główne miasta: Kirowo-Czepek (Кирово-Чепецк), Kotelnicz (Котельнич), Słobodskoj (Слободской), Wiatskoje Poliany (Вятские Поляны).

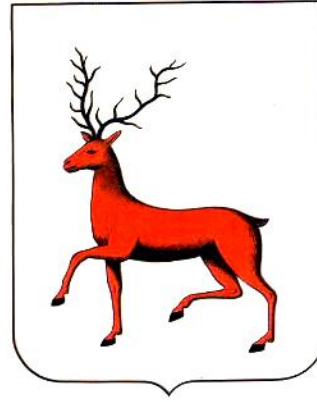
[AST, s. 44-45]

Wiatka, do 1781 roku Chłynów, w latach 1934—1990 Kirow, miasto obwodowe w europejskiej części Rosji, nad rzeką Wiatką. 491 tysięcy mieszkańców (1994 rok). Zakłady przemysłu maszynowego, metalowego, gumowego, drzewnego, skórzanego, spożywczego. Szkoły wyższe. Węzeł kolejowy. Miejsce zesłania więźniów politycznych (łagry).

52 Niżegorodzki Obwód

Нижегородская область

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

w Księstwie Moskiewskim od 1392 roku

Obszar: 76 900 km²

Pość ludności: 3 687 700 mieszkańców, Rosjanie – 94,6%, Tatarzy – 1,6%, Mordwini – 1%, Ukraińcy.

Gęstość zaludnienia: 48,0 mieszkańców na 1 km²

Stolica: Niżnij Nowgorod (Ни́жний Но́вгород), {56,3°N; 44,0°E}, 1 361 500 mieszkańców (2000 rok). Niżni Nowogród, w latach 1932-1990 Gorcki, miasto przy ujściu Oki do Wołgi.

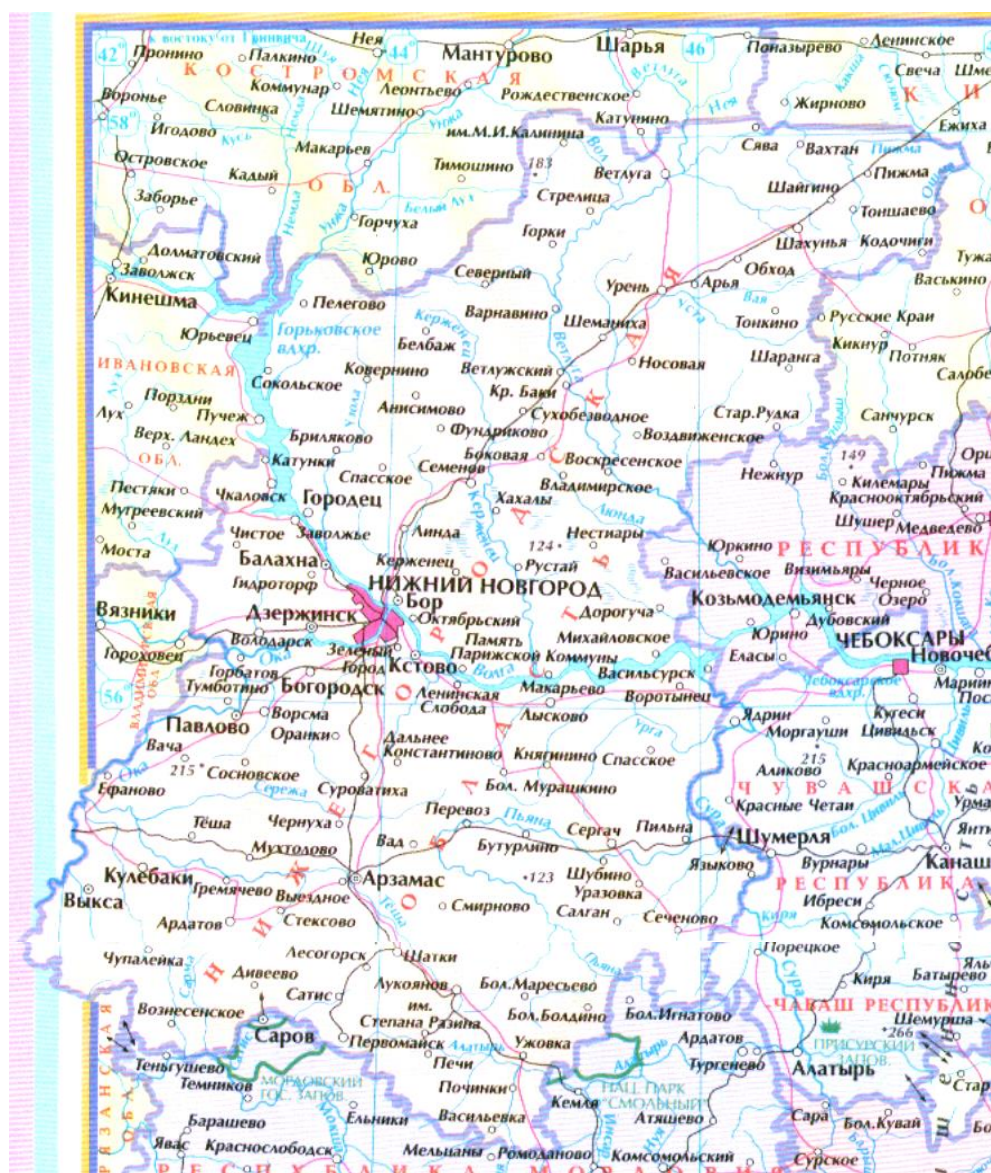
Ważniejsze miasta:

Niżnij Nowgorod (Ни́жний Но́вгород), Dzierżyńsk (Дзержинск), Arzamas (Арзамас), Sarow (Саров), Pawłowo (Павлово), Gorodiec (Городец), Bogorodsk (Богородск), Kuliebaki (Кулебаки), Wyksa (Выкса).

Дзержы́нск, Дзержы́нск, dawniej Rastiapino, miasto nad rzeką Oką, na zachód od Niżniego Nowogrodu, w obwodzie niżnienowgorodskim. 286,6 tysięcy mieszkańców (1994 rok). Prawa miejskie od 1930 roku. Silnie rozwinięty przemysł chemiczny (produkcja nawozów sztucznych), ponadto maszynowy, drzewny, materiałów budowlanych i spożywczy. Port śródlądowy.

Дзержы́нскі Фелікс, pseudonim Józef, Edmund, żył w latach 1877—1926, działacz polskiego i rosyjskiego ruchu komunistycznego; w 1899 roku współtwórca i przywódca SDKPiL, od 1906 roku z jej ramienia w KC SDPRR (potem RKP(b) i WKP(b)); współorganizator rewolucji październikowej; twórca i szef aparatu przemocy (Czeka, WCzka, a od 1922 roku GPU i OGPU) w ZSRR, realizator terroru wobec przeciwników politycznych; w latach 1919—1926 komisarz ludowy spraw wewnętrznych.

Арзамас, miasto w obwodzie niżnienowgorodskim, nad Tioszą (dopływ Oki). 112 tysięcy mieszkańców (1992 rok). Założone w 1578 roku, prawa miejskie od 1779 roku. Przemysł maszynowy, spożywczy, skórzany. Węzeł kolejowy. Wyższa szkoła pedagogiczna. Muzeum krajoznawcze.

[AST, s. 46-47]

Niżegrod

56 Orenburgski Obwód Оренбургская область

Orenburgski Obwód – flaga i herb; stolica Orenburg – herb

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

w Rosji

Orsk od 1735 roku

Orenburg od 1743 roku

Obszar: 124 000 km²

Ilość ludności: 2 225 500 mieszkańców: Rosjanie – 72,2%, Tatarzy – 7,3%, Kazachowie – 5,1%, Ukraińcy – 4,7%, Mordwini – 3,2%, Baszkirzy – 2,5%, Niemcy – 2,2%, Czuwasze – 1,0%, Białorusini, Żydzi, Azerowie.

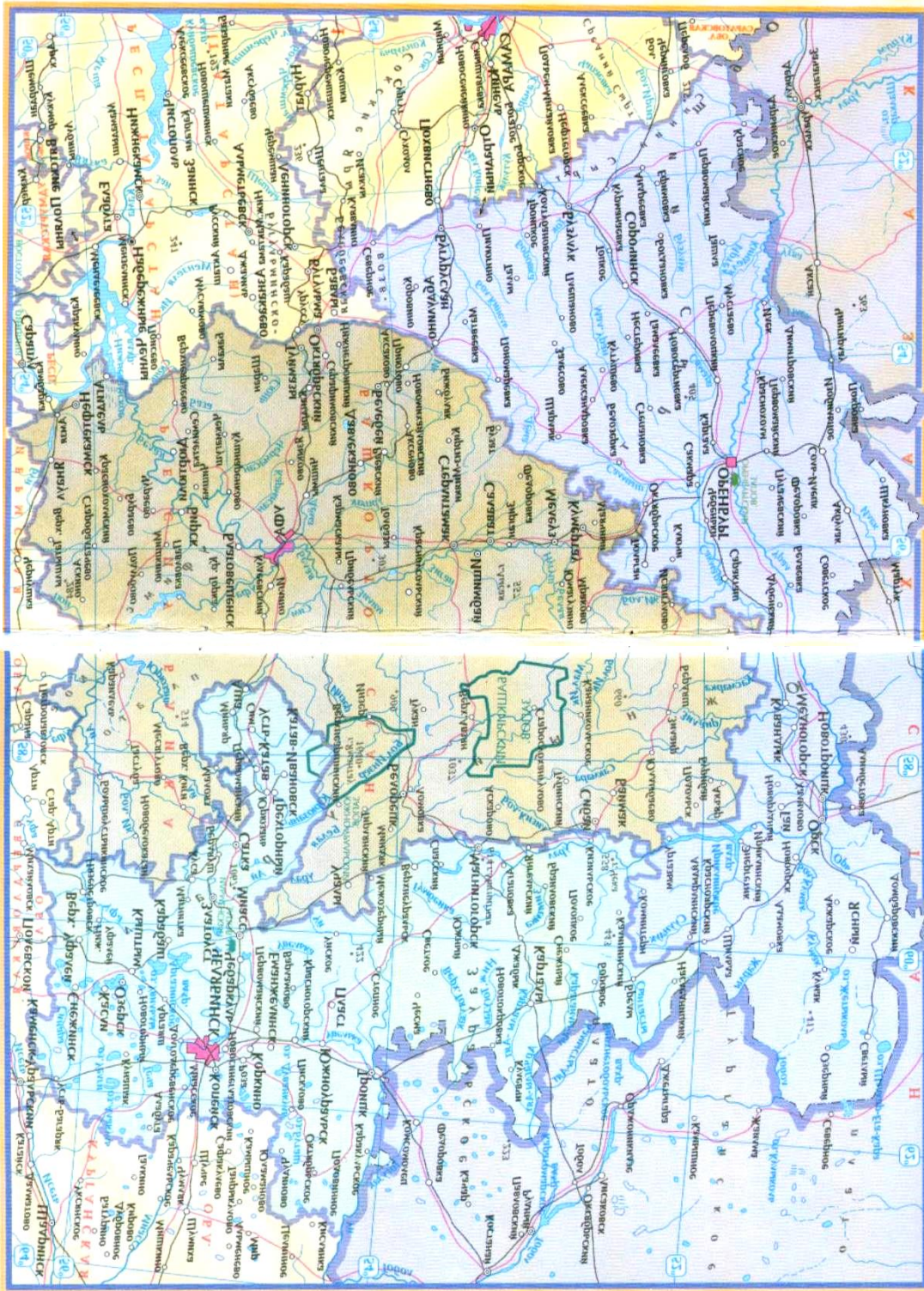
Gęstość zaludnienia: 17,9 mieszkańców na 1 km²

Orenburg (Оренбург) {51,8°N; 55,1°E}, w latach 1938—1957 Czałow, miasto nad rzeką Ural; 524 200 mieszkańców (2000 rok). Założony w 1735 roku jako twierdza dla obrony przed Baszkirami. W 1739 roku przeniesiony, w 1742 roku ostatecznie lokowany w obecnym miejscu. Zaludniany kolonistami z Samary. Stolica guberni orenburskiej od 1744 roku, stolica namiestnictwa uralskiego od 1782 roku. W latach 1773—1775 bezskutecznie oblegany przez J.I. Pugaczowa. Miejsce zsyłek, m.in. polskich filaretów (A. Suzin, T. Zan). W latach 1871—1873 połączony linią kolejową z Kujbyszewem, co zdynamizowało rozwój ekonomiczny miasta. Duży ośrodek przemysłowy w Ural-skim Okręgu Przemysłowym. Rozwinięty przemysł maszynowy, metalowy, materiałów budowlanych, chemiczny, włókienniczy, odzieżowy, a także skórzaný, obuwniczy i spożywczy. Węzeł drogowy i kolejowy. Port lotniczy. Liczne szkoły wyższe.

Orenburgski Obwód

Czkałow Walerij P., żył w latach 1904—1938, lotnik rosyjski; w 1937 roku wraz z G. Bajdukowem i W. Bielakowem, dokonał pierwszego przelotu bez lądowania z Moskwy nad biegunem północnym do USA; zginął w czasie oblatywania nowego typu samolotu.

[AST, s. 48-49]

Ważniejsze miasta:

Orsk (Орск), Nowotroick (Новотроицк), Buzułuk (Бузулук), Bugurusłan (Бугуруслан), Abdulino (Абдулино), Soroczinsk (Сорочинск), Kubandyk (Кубандык), Miednogorsk (Медногорск), Gaj (Гай), Jasnyj (Ясный).

Orsk, miasto na Uralu Południowym, w widłach rzek Ural i Or, przy granicy z Kazachstanem. 274 tysiące mieszkańców (1992 rok). Założone w 1735 roku jako forteca, pierwsza lokalizacja Orenburga. Po przeniesieniu Orenburga na nowe miejsce (1743 rok) rozwijał się samodzielnie. Prawa miejskie od 1866 roku. Pod koniec XIX wieku uzyskał połączenie kolejowe z Czelabińskiem i Orenburgiem. Ośrodek przemysłowy wchodzący w skład Uralskiego Okręgu Przemysłowego. Rozwinięty przemysł metalurgiczny (hutnictwo metali nieżelaznych), chemiczny, materiałów budowlanych, maszynowy i spożywczy. Rafineria ropy naftowej. Węzeł kolejowy i drogowy. Wyższa szkoła pedagogiczna.

Nowotroick, miasto położone w Uralu Południowym, nad rzeką Ural, 15 km na zachód od Orska, przy granicy z Kazachstanem. 107 600 mieszkańców (1991 rok). Niewielki ośrodek przemysłowy wchodzący w skład Uralskiego Okręgu Przemysłowego. Przemysł metalurgiczny (hutnictwo żelaza), materiałów budowlanych i chemiczny.

Buzułuk, miasto przy ujściu rzeki Buzułuk do Samary (dorzecze Wołgi), w obwodzie orenburgskim. 85 500 mieszkańców (1992 rok). Założone w 1736 roku przez Rosjan jako forteca graniczna. Od 1781 roku prawa miejskie. Od września 1941 roku do stycznia 1942 roku siedziba dowództwa Armii Polskiej w ZSRR generała Władysława Andersa. Po ewakuacji wojsk polskich (sierpień-wrzesień 1942 roku) w Buzułuku tworzone oddziały czechosłowackie. Ośrodek przemysłowy Wołżańsko-Uralskiego Okręgu Naftowo-Gazowego. Przemysł maszynowy, włókienniczy i spożywczy.

Bugurusłan, miasto nad rzeką Wielki Kinel (dopływ Samary), w obwodzie orenburgskim. 54 100 mieszkańców (1989 rok). Założone w 1748 roku, prawa miejskie w 1781 roku. Ośrodek wydobywania ropy naftowej i gazu ziemnego w Wołżańsko-Uralskim Okręgu Naftowo-Gazowym. Przemysł metalowy, drzewny, materiałów budowlanych i spożywczy.

Orenburg – Karawan-Saraj

58 Penzeński Obwód

Пензенская область

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

[AST, s. 47]

w Rosji

Kuznieck od 1617 roku

Penza od 1666 roku

Obszar: 43 200 km²

Ilość ludności: 1 541 800 mieszkańców: Rosjanie – 86,2%, Mordwini – 5,7%, Tatarzy – 5,4%, Ukraińcy – 1,0%, Czuwasze, Białorusini, Cyganie, Żydzi, Azerowie, Ormianie.

Gęstość zaludnienia: 35,7 mieszkańców na 1 km²

herby miasta Penza

Penza (Пенза) {53,8°N; 45,0°E}, miasto obwodowe Penzeńskiego Obwodu, nad Surą (dopływ Wołgi); 528 700 mieszkańców (2000 rok); przemysł maszynowy, elektroniczny, lekki, spożywczy, papierniczy, drzewny, fabryka pianin; węzeł kolejowy; 5 szkół wyższych. Założona w 1663 roku jako forteca dla obrony przed najazdami Tatarów krymskich. [Zawsze w takim przypadku zwrot: „założone jako forteca dla obrony przez najazdami” należy rozumieć, że to Rosja kilka lat wcześniej najechała tej kraj, zabrała ziemię, szybko postawiła na niej umocnienia i twierdze, aby nie dopuścić do odwetu dotychczasowych, rdzennych mieszkańców]. W XVIII wieku rozwijała się jako centrum handlowe regionu rolniczego. Od 1801 roku stolica guberni. W latach 70. XIX wieku poprowadzono przez miasto linię kolejową.

Penza

Ważniejsze miasta:

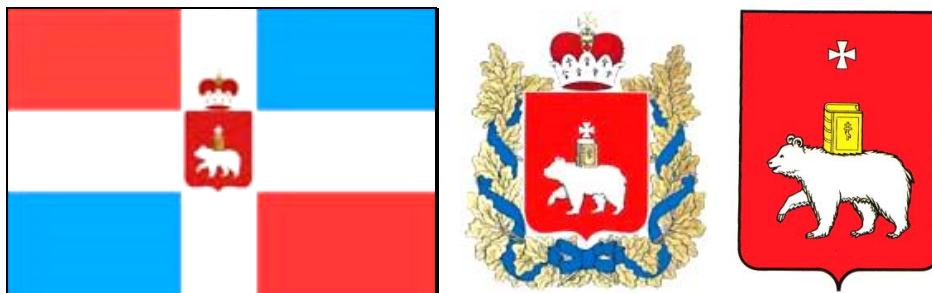
Kuznieck (Кузнецк), Zariecznyj (Заречный), Kamienka (Каменка), Sierdobsk (Сердобск).

Nowokuźnieck, Nowokuznieck, dawniej Kuźnieck, w latach 1932—1961 Stalińsk, miasto u ujścia rzek Aba i Kondoma do Tomu. 601 900 mieszkańców (1991 rok). Ważny ośrodek przemysłowy w Kuźnieckim Zagłębiu Węglowym. Rozwinięty przemysł metalurgiczny (hutnictwo żelaza i aluminium), wydobywczy (węgiel kamienny), chemiczny i maszynowy. Także zakłady przemysłu metalowego i materiałów budowlanych. Węzeł kolejowy i drogowy. Szkoły wyższe.

59 Permski Obwód

Пермская область

Permski Obwód – flaga i herb; stolica Perm – herb

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

w Rosji
od ~1530 roku

Obszar: 127 700 km²

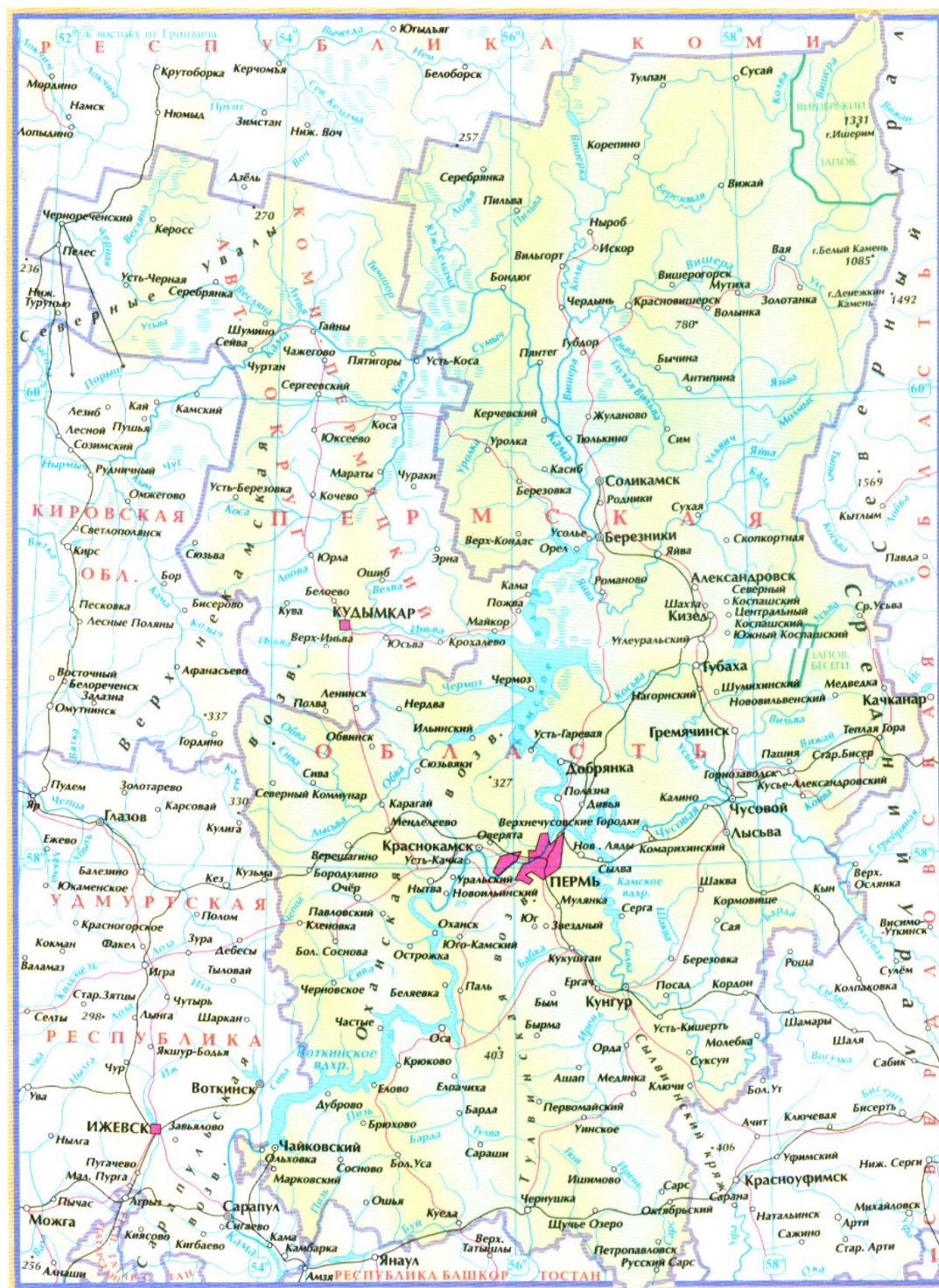
Ilość ludności: 2 818 300 mieszkańców: Rosjanie – 83,8%, Tatarzy – 4,9%, Komi-Permiacy – 4,0%, Baszkirzy – 1,7%, Ukraińcy – 1,5%, Udmurci – 1,1%, Białorusini, Niemcy, Czuwasze, Maryjczycy.

Gęstość zaludnienia: 22,1 mieszkańców na 1 km²

Perm (Пермь) {58,0°N; 56,0°E}, w latach 1940—1957 Mołotow, miasto obwodowe Permskiego Obwodu, nad Kamą; 1 018 100 mieszkańców (2000 rok); przemysł elektrotechniczny, maszynowy, stoczniowy, chemiczny, rafinerijny, drzewny, poligraficzny; węzeł kolejowy; elektrownia wodna; 7 szkół wyższych (w tym uniwersytet założony w 1916 roku); Znany od XVII wieku; w 1723 roku na terenie istniejącej tu wcześniej wsi Jagoszycha wybudowano hutę miedzi. W 1780 roku zmieniono – na obecną – nazwę miasta powstałego wokół zakładu, miasto od 1781 roku. Od 1796 roku stolica guberni. W XIX wieku rozwój handlu dzięki położeniu przy szlakach komunikacyjnych, port rzeczny na Kamie. W 1874 roku poprowadzono przez miasto linię kolejową, fragment trasy transsyberyjskiej. Miejsce zsyłki; w ZSRR rejon łagrów.

Permski Obwód

Молютов Вячеслав М., właściwie W.M. Skriabin, żył w latach 1890—1986, w latach 1921—1957 we władzach KPZR; w latach 1930—1941 na czele Rady Komisarzy Ludowych (potem zastępca Stalina); w latach 1939—1949 oraz 1953—1956 minister spraw zagranicznych; w sierpniu 1939 roku sygnatariusz paktu Ribbentrop – Mołotow; w 1956 roku odsunięty przez Nikitę Chruszczowa od działalności.

[AST, s. 50-51]

Ważniejsze miasta:

Bieriezniki (Березники), Solikamsk (Соликамск), Czajkowskij (Чайковский), Kungur (Кунгур), Łyśwa (Лысьва), Aleksandrowsk (Александровск), Kiziel (Кизел), Krasnokamsk (Кранокамск), Tubacha (Тубаха), Czisowoj (Чисовой).

herb miasta Solikamsk

Solikamsk, miasto nad rzeką Kamą. 109 tysięcy mieszkańców (1991 rok). Założone 1430 roku pod nazwą Sol Kamskaja. XVI—XVIII wieku ośrodek wydobywania soli i handlu z Syberią. Przemysł wydobywczy soli potasowych, sztucznych nawozów, papierniczy.

herb miasta Bieriezniki

Bieriezniki, Bieriezniki, do 1933 roku Usole Solikamskie, miasto w europejskiej części Rosji, u zachodnich podnóży Uralu, nad Kamskim Zbiornikiem Wodnym, w obwodzie permskim. 196 tysięcy mieszkańców (1994 rok). Historia: znane od XVI wieku Prawa miejskie od 1932 roku. Ważny ośrodek przemysłowy w regionie wydobywania złóż soli kamiennej, potasowej i magnezowej. Rozwinięty przemysł chemiczny (produkcja nawozów sztucznych, wytwórnia tytano-magnezu) i metalurgiczny, ponadto materiałów budowlanych i spożywczy. Port śródlądowy.

Bajkonur

Perm

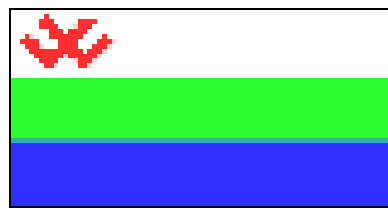

81 Komi-Permiacki Autonomiczny Okręg*

wchodzi w skład Permskiego Obwodu

Коми-Пермяцкий автономный округ (в составе Пермской области)

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

w Rosji od ~1530 roku

Obszar: 32 900 km²

Ilość ludności: 151 400 mieszkańców: Komi-Permiacy – 60,2% tj. około 152 tysięcy (lud ugrofiński), Rosjanie – 36,1%, Tatarzy, Białorusini, Ukraińcy.

Gęstość zaludnienia: 4,6 mieszkańców na 1 km²

Komi-Permiacki Okręg Autonomiczny, w dorzeczu Kamy; ośrodek administracyjny Kudymkar (Кудымкар) {59,1°N; 54,6°E}, 34 400 mieszkańców (2000 rok); lasy (głównie iglaste) stanowią ponad 80% powierzchni; przemysł drzewny; myślistwo.

Uralskie ludy, ludy mówiące językami uralskimi. Do grupy ugrofińskiej należą podgrupy: bałtycko-fińska (Estończycy, Finowie, Iżorowie, Karelowie, Liwowie, Wepsowie), lapońska (Lapończycy), permska (Komi, Komi-Permiacy, Udmurci), wołżańska (Maryjczycy, Mordwini). Do grupy samodyjskiej (Samodyjskie ludy) zalicza się: Eńców, Nieńców, Nganasanów i Selkupów zamieszkujących północne obszary Rosji. Ludy uralskie liczą około 25 milionów osób, z czego tylko 40 tysięcy (1989 rok) przypada na grupę samodyjską. Należą do rasy europoidalnej. Są wyznawcami różnych odłamów chrześcijaństwa, m.in. prawosławia.

[AST, s. 50-51]

herb miasta Kudymkar

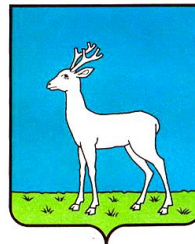

wieś Kudymkar około 1900 roku

63 Samarski Obwód

Самарская область

Samarski Obwód – flaga i herb; stolica Samara – herb

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

w Rosji od 1586 roku

Obszar: 53 600 km²

Ilość ludności: 3 305 300 mieszkańców: Rosjanie – 88,4%, Czuwasze i Mordwini po 3,6%, Tatarzy – 3,5%, Ukraińcy – 2,5%, Białorusini, Kazachowie, Żydzi, Niemcy, Baszkirzy.

Gęstość zaludnienia: 61,8 mieszkańców na 1 km²

Samara (Самара) {53,1°N; 50,2°E}, w latach 1935—1991 Kujbyszew, miasto obwodowe Samarskiego Obwodu, port nad Wołgą, przy ujściu Samary; 1 170 800 mieszkańców (2000 rok). Założone w 1586 roku jako twierdza dla obrony przed Tatarami krymskimi. Od 1688 roku prawa miejskie. W XVII wieku dzięki położeniu przy szlaku wołżańskim rozwinęło się w duży ośrodek handlowy. Od 1851 roku stolica guberni. W latach 1918—1919 zajęte przez Korpus Czechosłowacki i wojska A.W. Kołczaka. Od 1928 roku stolica obwodu. Podczas II wojny światowej ulokowano tu część ewakuowanych z Moskwy instytucji rządowych, placówek dyplomatycznych i zakładów przemysłowych. Zakłady przemysłu metalowego, maszynowego, petrochemicznego, spożywczego, włókienniczego, odzieżowego. Ośrodek kulturalny (10 szkół wyższych, teatr dramatyczny).

Samarski Obwód

Kujbyszew Walerian W., żył w latach 1888—1935, sowiecki działacz komunistyczny, jeden ze współorganizatorów rewolucji październikowej 1917 roku i Armii Czerwonej; od 1922 roku członek KC RKP(b) (od 1925 roku WKP(b)), od 1927 roku w Biurze Politycznym; stracony w czasie tzw. wielkiej czystki.

[AST, s. 36]

Samara i Wołga

Samara i Wołga

Ważniejsze miasta:

Toliatti (Тольятти), Syzrań (Сызрань), Nowokujbyszewsk (Новокуйбышевск), Czarajewsk (Чапаевск), Żiguliewsk (Жигулевск), Oktiabrsk (Октябрьск), Pochwistniewo (Похвистнево), Otradnyj (Отрадный), Kiniel (Кинель).

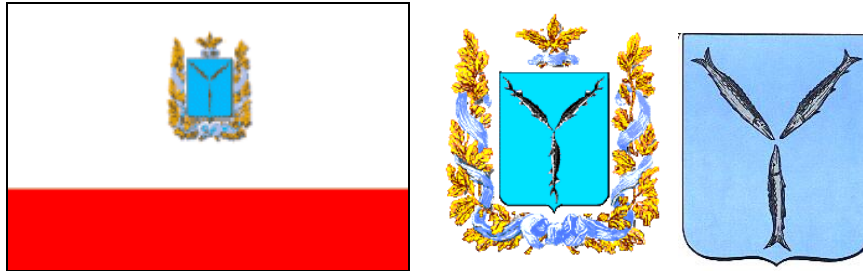
Togliatti, do 1964 roku Stawropol, miasto w Rosji, port nad Zbiornikiem Samarskim na Wołdze; 710 tysięcy mieszkańców (1996 rok); przemysł elektrotechniczny, środków transportu (zakłady samochodów osobowych Łada), chemiczny (nawozy mineralne, kauczuk syntetyczny), lekki; politechnika. Założone 1737 roku jako twierdza obronna. Od 1822 roku stolica obwodu, od 1845 roku guberni. W XIX wieku ośrodek handlu zbożem i bydłem. Od czerwca 1918 do lutego 1920 roku pozostawał pod władzą białogwardzistów. Od 1924 roku stolica Kraju Stawropolskiego. Od sierpnia 1942 do stycznia 1943 roku okupowany przez Niemców. W związku z budową Elektrowni Wołżańskiej; w połowie lat 50. przeniesione na obecnie miejsce.

Togliatti Palmiro, żył w latach 1893—1964, włoski przywódca komunistyczny; w 1921 roku był współzałożycielem Włoskiej Partii Komunistycznej, od 1927 roku jej sekretarz generalny; w latach 1935—1943 członek sekretariatu Międzynarodówki Komunistycznej; w latach 1944—1947 członek rządu; ideolog „włoskiej drogi do socjalizmu” odrzucającej metody rewolucyjne.

Syzrań, miasto nad Zbiornikiem Saratowskim (Wołga). 174 tysiące mieszkańców (1991 rok). Założone w 1683 roku. Przemysł wydobywczy i przetwórczy ropy naftowej, maszynowy, chemiczny, lekki, spożywczy. Węzeł kolejowy.

Nowokujbyszewsk, miasto położone w pobliżu rzeki Wołgi, na południowy zachód od Samary. 115 400 mieszkańców (1991 rok). Założone w 1948 roku, prawa miejskie od 1952 roku. Zakłady przemysłu chemicznego, materiałów budowlanych i spożywczego. Rafineria ropy naftowej.

64 Saratowski Obwód Саратовская область

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

w Rosji od 1590 roku

Obszar: 100 200 km²

Ilość ludności: 2 719 000 mieszkańców: Rosjanie – 85,6%, Ukraińcy – 3,8%, Kazachowie – 2,7%, Tatarzy – 2,0%, Mordwini, Białorusini, Czuwasze, Niemcy, Azerowie, Żydzi, Ormianie.

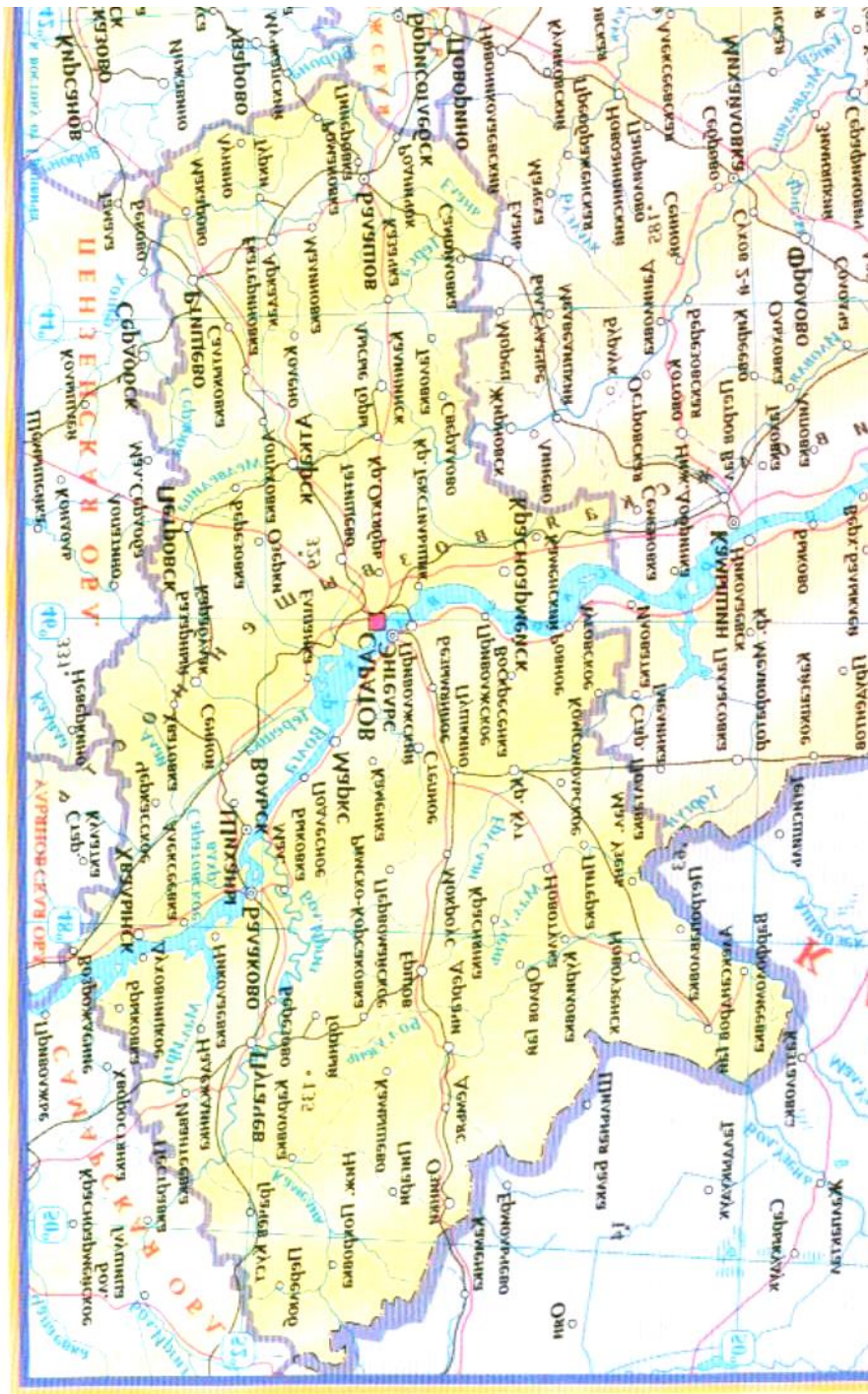
Gęstość zaludnienia: 27,1 mieszkańców na 1 km²

Saratow, (Саратов) {51,7°N; 46,0°E}, miasto obwodowe Saratowskiego Obwodu, port nad Zbiornikiem Wołgo-gradzkim na Wołdze; 878 800 mieszkańców (2000 rok). Założone w 1590 roku jako baza wojskowa. W XVII wieku ośrodek handlu solą i rybami. Od 1780 roku stolica namiestnictwa, od 1797 roku – guberni. Od 1936 roku stolica obwodu saratowskiego. W drugiej połowie XIX wieku przyspieszony rozwój; w związku z ożywieniem żeglugi na Wołdze, duży ośrodek handlu zbożem. W latach 70. XIX wieku połączenie kolejowe z Moskwą. Przemysł maszynowy, rafineryjny, chemiczny, drzewny, lekki, spożywczy, szklarski; węzeł kolejowy; 10 szkół wyższych, w tym uniwersytet (założony w 1909 roku). Saratow został założony w 1590 roku jako pograniczne miasto-warownia.

Ważniejsze miasta:

Bałakowo (Балаково), Engiels (Энгельс), Bałaszow (Балашов), Wolsk (Вольск), Rtiszcziwo (Ртищево), Pietrowsk (Петровск), Atkarsk (Аткарск), Krasnoarmiejsk (Красноармейск), Szichany (Шиханы), Marks (Маркс) Chwałynsk (Хвалынский), Pugačzew (Пугачев).

[AST, s. 34]

Bałakowo, miasto nad Wołgą. 205 tysięcy mieszkańców (1995 rok). Założone w 1762 roku, prawa miejskie otrzymało w 1913 roku. Ośrodek przemysłu maszynowego (produkcja silników), chemicznego, obuwniczego, materiałów budowlanych i spożywczego. Stocznia remontowa. W pobliżu Bałakowa znajduje się Saratowska Elektrownia Wodna (1360 MW).

Engels, Engels, w latach 1747—1914 Pokrowska Słoboda (Pokrowskaja Słoboda), w latach 1914—1931 Pokrowsk, miasto na Nizinie Zawołżańskiej, nad Wołgogradzkim Zbiornikiem Wodnym, naprzeciw Saratowa (w 1965 roku połączone mostem). 186 tysięcy mieszkańców (1995 rok). Powstało pod koniec XVIII wieku jako port śródlądowy i stacja kolejowa. Od 1914 roku prawa miejskie. W latach 1922—1941 stolica Nadwołżańskiej ASRR. Ośrodek przemysłu maszynowego, środków transportu (produkcja trolejbusów), chemicznego (fabryka włókien syntetycznych), materiałów budowlanych, włókienniczego, drzewnego i spożywczego. Port śródlądowy. Wołżański Instytut Naukowo-Badawczy Hydrotechniki i Melioracji.

Wołsk, miasto nad rzeką Wołgą. Port rzeczny nad Wołgogradzkim Zbiornikiem Wodnym. 65 tysięcy mieszkańców (1992 rok). Założony w XVII wieku pod nazwą Matykowka. W 1780 roku otrzymał prawa miejskie. Jeden z większych w kraju ośrodków przemysłu cementowego, poza tym zakłady przemysłu skórzanego, drzewnego, spożywczego. W pobliżu Wolska znajdują się kamieniołomy alabastru.

Saratow – most przez Wołgę

Saratow – panorama nabrzeża Wołgi

Saratow – kompleks sportowy „Zwiozdnyj”

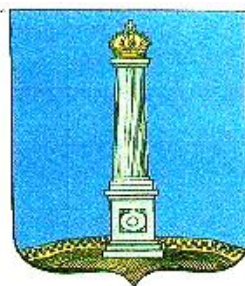
Saratowski Państwowy Uniwersytet

Saratow – Teatr Opery i Baletu im. N. G. Czernyszewskiego

73 Uljanowski Obwód

Ульяновская область

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

w Rosji od ~1550 roku

Obszar: 37 300 km²

Ilość ludności: 1 472 100 mieszkańców: Rosjanie – 72,8%, Tatarzy – 11,4%, Czuwasze – 8,3%, Mordwini – 4,4%, Ukraińcy – 1,3%, Białorusini, Azerowie, Cyganie, Niemcy, Żydzi.

Gęstość zaludnienia: 39,5 mieszkańców na 1 km²

Uljanowsk (Ульяновск) {54,3°N; 48,4°E}, do 1924 roku Symbirsk, miasto obwodowe Uljanowskiego Obwodu, port nad Zbiornikiem Samarskim na Wołdze; 670 200 mieszkańców (2000 rok); przemysł maszynowy, samochodowy, materiałów budowlanych, lekki, spożywczy; węzeł kolejowy; 3 szkoły wyższe; muzea; założony w 1684 roku w celu obrony południowo-wschodnich rubieży państwa moskiewskiego.

Lenin Włodzimierz I., właściwie Władimir I. Uljanow – stąd Uljanowsk.

Ważniejsze miasta:

Dimitrowgrad (Димитровград), Barysz (Барыш).

Dymitrow, Dimitrow, Georgi, żył w latach 1882—1949, działacz bułgarskiego i międzynarodowego ruchu komunistycznego; w 1933 roku oskarżony przez hitlerowców o podpalenie Reichstagu; w 1934 roku zwolniony, udał się do ZSRR; w latach 1935—1943 był sekretarzem generalnym Międzynarodówki Komunistycznej; po powrocie do Bułgarii w 1946 roku był premierem, a od 1948 roku sekretarzem generalnym Bułgarskiej Partii Komunistycznej.

[AST, s. 47]

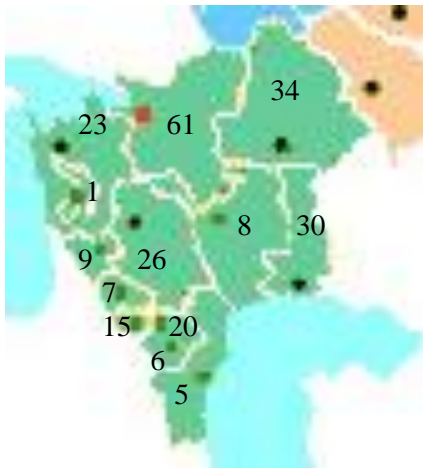
Ulianowsk – widok

Południowy Okręg Federalny

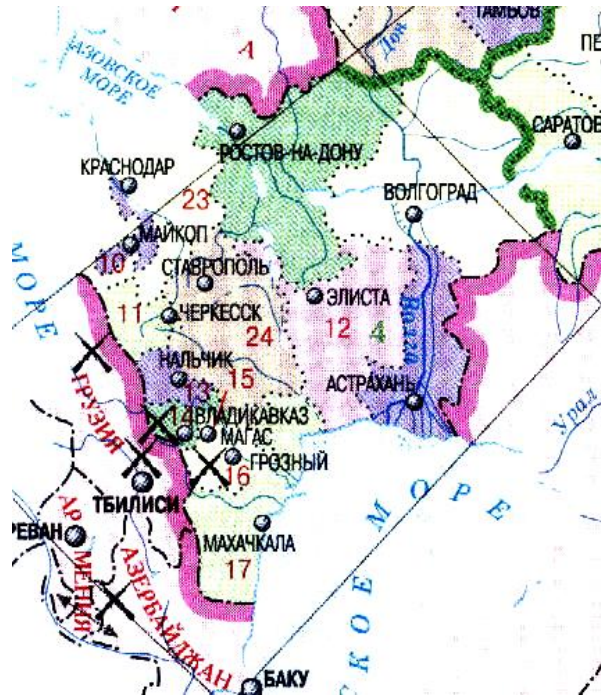
Южный федеральный округ

Centrum: Rostow nad Donem (Ростов-на-Дону)

Uwaga: Na mapach orientujących kolorem czerwonym zaznaczono miasta pełniące funkcję administracyjnego centrum okręgu, natomiast kolorem czarnym zaznaczono miasta pełniące funkcję centrum jednostki administracyjnej.

1. Republika Adygieja (Майкоп)
5. Republika Dagestan (Махачкала)
6. Republika Inguszetija (Назрань)
7. Republika Kabardyno-Bałkarska (Нальчик)
8. Republika Kałmykija (Элиста)
9. Republika Karaczajewo-Czerkieska (Черкесск)
15. Republika Siewierna Osetia (Alanija) (Владикавказ)
20. Republika Czeceńska (Грозный)
23. Krasnodarski Kraj (Краснодар)
26. Stawropolski Kraj (Ставрополь)
30. Astrachański Obwód (Астрахань)
34. Wołgogradski Obwód (Волгоград)
61. Rostowski Obwód (Ростов-на-Дону)

[Atlas – Historia Rosji XX wieku, s. 30]

Kaukaz

Rostow nad Donem

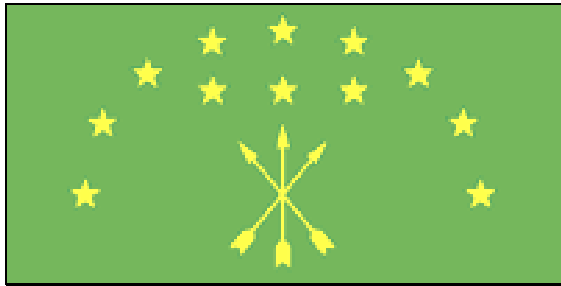

Astrachań

[Google maps – zdjęcia satelitarne]

01 Republika Adygeja*
Республика Адыгея

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

w Rosji od ~1857 roku

Obszar: 7 600 km²

Łość ludności: 449 300 mieszkańców; w tym Adygejczycy 95 tysięcy (1989 rok) oraz Kabardyjczycy i Rosjanie.

Gęstość zaludnienia: 59,1 mieszkańców na 1 km²

Adygeja, adygejski Adyge, rosyjskie Adygieja, Republika Adygei, republika autonomiczna na obszarze Przedkaukazia i Wielkiego Kaukazu. Stolica Majkop (Майкоп), ludność: 166 700 mieszkańców (2000 rok). Północną część Adygeji zajmuje płaska, równinna Nizina Kubańsko-Azowska, na południu przedgórze i pasma Wielkiego Kaukazu (wysokość do 3238 m n.p.m. – Czugusz).

Od połowy I tysiąclecia p.n.e. tereny obecnej Adygeji były zamieszkane przez Meotów, Syndów i Kerketów, będących przodkami Adygejczyków. W XIII wieku podporządkowana Złotej Ordzie. Po jej rozpadzie teren rywalizacji sułtanów tureckich i chanów krymskich. Od połowy XIV wieku stopniowo włączana do Rosji. W XIX wieku Adygejczycy, razem z innymi kaukaskimi ludami, występowali przeciwko władzy rosyjskiej. Po rewolucji październikowej w Rosji 1917 roku Adygeja znalazła się pod władzą bolszewików, wchodząc w skład utworzonej w Majkopie w maju 1918 roku Kubańsko-Czarnomorskiej Republiki Radzieckiej. Podczas wojny domowej w Rosji w latach 1917—1922 wielu Adygejczyków walczyło po stronie białogwardystów. Od lipca 1922 roku w Czerkieskim (Adygejskim) Obwodzie Autonomicznym, przemianowanym w 1928 roku na Adygejski Obwód Autonomiczny Rosyjskiej Federacyjnej SRR, ze stolicą w Krasnodarze. W 1936 roku, na skutek zmiany granic, stolica została przeniesiona do miasta Majkop. Podczas II wojny światowej od sierpnia 1942 do lutego 1943 roku okupowana przez wojska niemieckie. W okresie reform, zainicjowanych przez M.S. Gorbaczowa, przekształcona w Republikę Adygei. Po rozpadzie ZSRR, od czerwca 1991 roku republika autonomiczna w Federacji Rosyjskiej.

Klimat umiarkowany ciepły, kontynentalny, na obszarach górskich zaznacza się wyraźna piętrowość klimatyczna. Gęsta sieć hydrograficzna, główne rzeki: Kubań, Łaba i Biela. W środkowym biegu Kubania — Krasnodarski Zbiornik Wodny. Naturalną szatę roślinną stanowią lasy liściaste (bukowe i dębowe) porastające obecnie ponad 40% powierzchni, pozostała część zajmują zaorane stopy i lasostepy. Na południu część Rezerwatu Kaukaskiego.

Region przemysłowy wchodzący w skład Północnokaukaskiego Regionu Ekonomicznego. Podstawę gospodarki stanowi eksploatacja zasobnych złóż gazu ziemnego, a także przemysł maszynowy, petrochemiczny, włókienniczy, drzewny, papierniczy i spożywczy (głównie mięsny, mleczarski, winiarski, tytoniowy). Na Nizinie Kubańsko-Azowskiej i przedgórzach Kaukazu uprawia się, przy sztucznym nawadnianiu, pszenicę, kukurydzę, słonecznik, tytoń, buraki cukrowe, winorośl, warzywa i drzewa owocowe. Hodowla bydła, owiec, trzody chlewnej i drobiu.

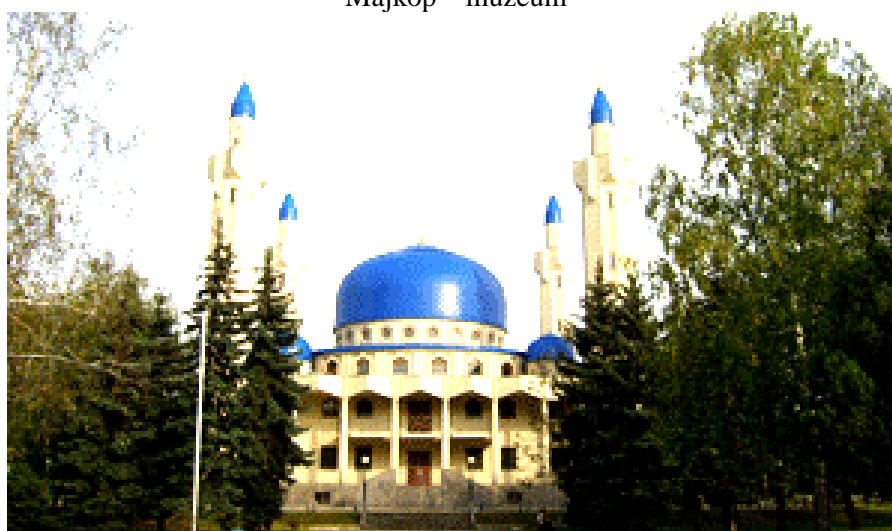
Majkop {44,6°N; 40,1°E}, miasto położone u podnóża Kaukazu, nad rzeką Bielaja, stolica Autonomicznej Republiki Adygeji. Powstał w 1858 roku wokół fortu. Intensywny rozwój w początkach XX wieku, po odkryciu złóż ropy naftowej. Łączony rurociągami z Tuapse nad Morzem Czarnym i Machaczkałą nad Morzem Kaspijskim. W pobliżu Majkop odkryto w 1897 roku grób wodza plemiennego i dwóch kobiet z III tysiąclecia p.n.e. W wydobytych z grobowca przedmiotach zaznaczają się wyraźnie wpływy sumeryjskie.

Adygjczycy – cień odrębności narodu od Rosji

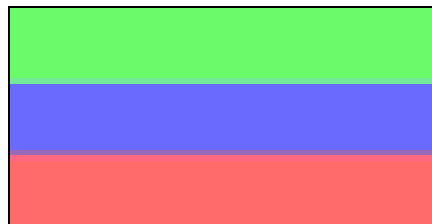
Majkop – muzeum

Majkop – meczet

05 Republika Dagestanu*
Республика Дагестан

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

w Rosji
od 1806 roku

Obszar: 50 300 km²

Pość ludności: 2 120 100 mieszkańców (1990 rok), w tym Dagestańczycy (Dargijczycy) – 280 tysięcy; Rosjan — 165 tysięcy; Awarczycy (Awarowie)— około 500 tysięcy; Kumyki (Kumycy, lud pochodzenia tureckiego) — 230 tysięcy; Lezgini — 150 tysięcy; Łakcy – 102 600, Tabasarany – 93 600, Azerbejdżanie – 88 300, Czeczeni – 92 200, Nogajcy – 33 400, Tatarzy – 18 500, Rutułcy – 17 100, Aguły – 16 000, Cachury – 6 300. Ogółem kraj zamieszkują przedstawiciele około 30 różnych narodowości. Dominującą religią jest islam.

Gęstość zaludnienia: 42,1 mieszkańców na 1 km²

Dagestan, rosyjskie Dagiestan, Republika Dagestanu, autonomiczna republika na zachodnich wybrzeżach Morza Kaspijskiego, na przedgórzu Kaukazu. Sąsiaduje z republikami Federacji Rosyjskiej: Czeczeńską, Kałmucją oraz Azerbejdżanem i Gruzją. Stolica Machaczkała (Махачкала), 332 200 mieszkańców (2000 rok).

W południowej części Dagestanu rozciągają się pasma górskie Wielkiego Kaukazu (Bazar Diuzi, 4466 m n.p.m), na północy natomiast Nizina Nadkaspijska. Dobrze rozwinięta sieć rzeczna, do głównych rzek kraju zalicza się: Kumę, Samur, Sułak i Tieriek, uchodzące do Morza Kaspijskiego.

Podstawę ekonomiki państwa stanowi wydobycie ropy naftowej i gazu ziemnego. Główną rolę w przemyśle przetwórczym odgrywają branże tradycyjne, zwłaszcza przemysł przetwórstwa spożywczego, maszynowy (produkcja urządzeń dla przemysłu naftowego, maszyn rolniczych), włókienniczy, drzewno-papierniczy i materiałów budowlanych.

Uprawia się pszenicę, kukurydzę, jęczmień, winorośl. W górach rozwija się pasterska hodowla owiec i bydła. Ważną gałęzią gospodarki kraju jest rybołówstwo.

[AST, s. 33]

Ważniejsze miasta:

Dierbient (Дербент), Kaspijsk (Каспийск), Вуйнакс (Буйнакс), Južno Suchokumsk (Южно-Сухокумск), Kizljar (Кизляр) Chasawiurt (Хасавюрт), Kiziliurt (Кизилюрт), Izberbasz (Избербаш), Dagiestanskije Ogni (Дагестанские Огни).

Machaczkała {42,9°N; 47,8°E}, do 1921 roku Port Pietrowsk, miasto położone u podnóża Kaukazu, na wybrzeżu Morza Kaspijskiego, stolica Autonomicznej Republiki Dagestanu. 315 tysięcy mieszkańców (1990 rok). Założone w 1844 roku jako twierdza. Duży ośrodek przemysłowo-handlowy. Przemysł włókienniczy, elektromaszynowy, chemiczny i spożywczy. Duży port morski. Ważny węzeł komunikacyjny. Port lotniczy. Ośrodek kulturalno-naukowy.

Derbent, Dierbient, port nad Morzem Kaspijskim. 83 tysiące mieszkańców (1987 rok). Ośrodek rolniczy i przemysłowy kraju. Zakłady przemysłu metalowego, maszynowego (produkcja obrabiarek), włókienniczego (wełnianego, produkcja dywanów), spożywczego (przetwórstwo owoców i warzyw, rybny), huta szkła. W pobliżu eksploatacja ropy naftowej i gazu ziemnego oraz liczne sady i winnice.

Dagestan 2003 rok – „sobakam sobacza smierć” [psom pieska śmierć]

Dagestan 2003 rok – władcy Rosjanie

Dagestan 2003 rok – po artyleryjskim ostrzale

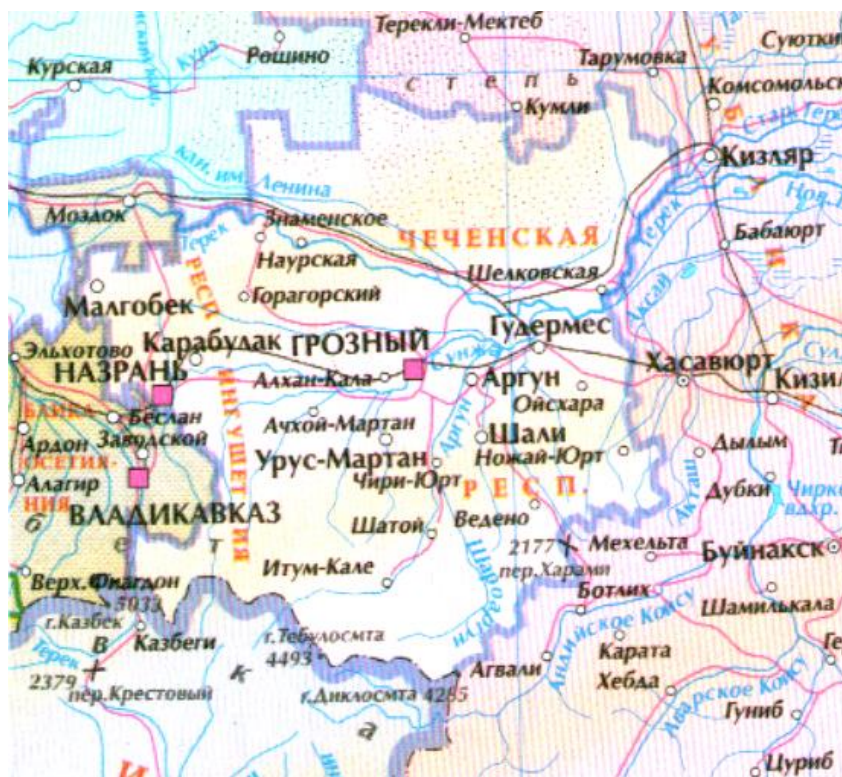
Wreszcie prawdziwe oblicze Rosji
bez skrupułów zamieszczone w Internecie na oficjalnej stronie rządu Dagestanu.

06 Republika Inguska – Inguszetia*
Республика Ингушетия

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

[AST, s. 33]

Po odłączeniu się Czechenii od Inguszetii granica między nimi nie została ustalona.

w Rosji od ~1801 roku

Obszar: ~4 300 km²

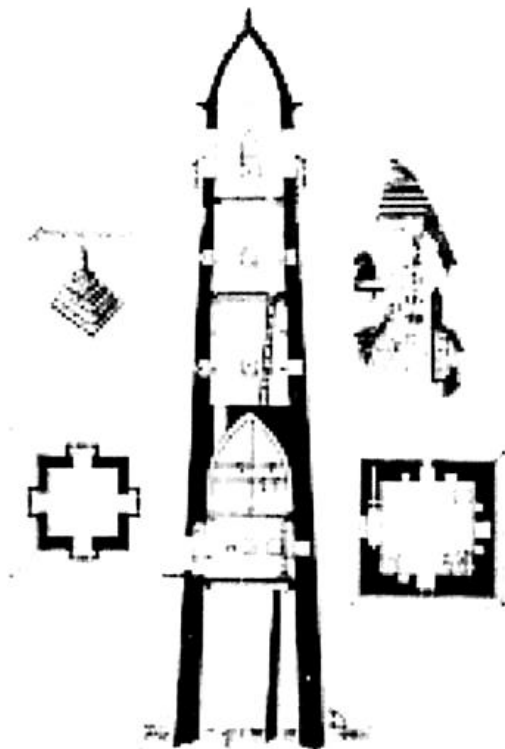
Ilość ludności: 317 tysięcy mieszkańców, w tym Inguszków około 240 tysięcy.

Gęstość zaludnienia: ~70 mieszkańców na 1 km²

Inguszetia, Gialgiajny, Inguszetija, Republika Inguska, republika autonomiczna na przedgórzu Kaukazu. Stolica Nazrań (Назрань), ludność: 77 000 mieszkańców (2000 rok). Do 1991 roku wspólnie z Czechenią tworzyła federacyjną Czecheńsko-Inguską Republikę. Deklaracja niepodległości Czechenii, ogłoszona w marcu 1992 roku, rozbiła federację obu państw. Proklamowana w czerwcu 1992 roku Republika Inguska wchodzi w skład Rosyjskiej Federacji.

Ingusze, naród zamieszkujący Inguszetię, w niewielkiej liczbie Osetię Północną; około 240 tysięcy; hodowla (w górach), rolnictwo, ogrodnictwo (w dolinach); język inguski z grupy języków kaukaskich.

Nazrań {43,2°N; 44,8°E}, miasto u stóp Gór Sunżeńskich, stolica Inguszetii. Powstało w latach trzydziestych XX wieku, prawa miejskie uzyskało w 1967 roku, od 1992 roku stolica Inguszetii. Ośrodek handlu regionu rolniczego (uprawa zbóż i słonecznika). Przemysł elektrotechniczny, odzieżowy i spożywczy.

przekrój przez basztę i jedna z baszt (prawdopodobnie XVI wiek)

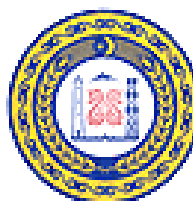
Górna Inguszetia – czyż nie jest o co walczyć?

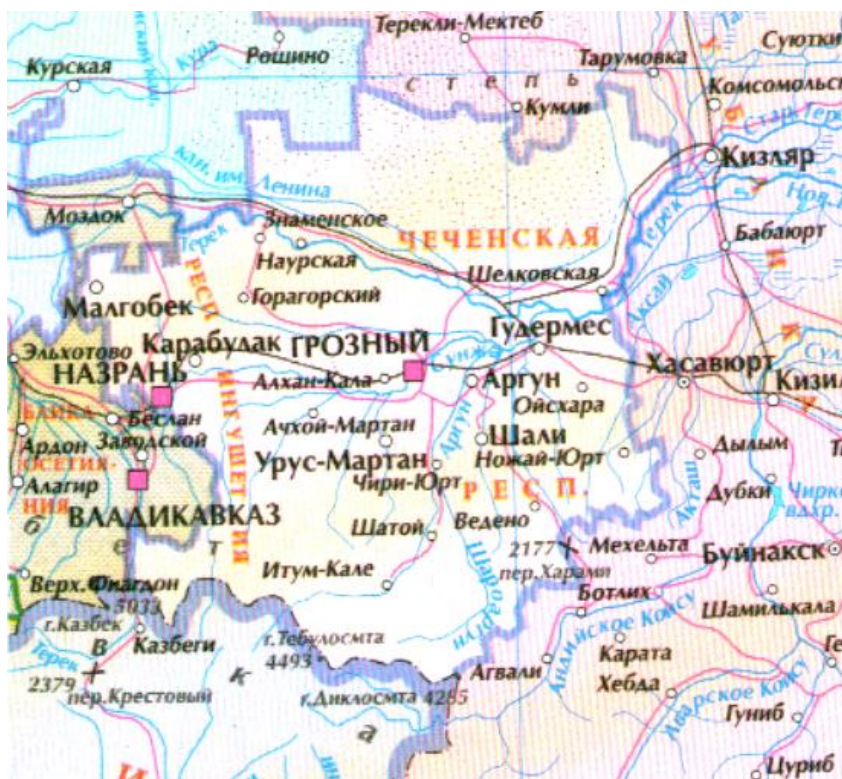
Koło Ołam – czyż nie jest czego bronić?

20 Republika Czecheńska*
Чеченская Республика

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

Po odłączeniu się Czechenii od Inguszetii granica między nimi nie została ustalona.

[AST, s. 33]

w Rosji od 1859 roku

Obszar: ~15 000 km²

Ilość ludności: 780 500 mieszkańców; Czeczeńcy 58% ludności – 500 tysięcy, Ingusze 12% ludności – 100 tysięcy, Rosjanie 30% ludności – 260 tysięcy.

Gęstość zaludnienia: ~52 mieszkańców na 1 km²

Czeczenia, Najnoch, republika na Kaukazie; stolica Grozny (Грозный); przemysł petrochemiczny, maszynowy, drzewny; sady, winnice, hodowla owiec.

Dominującą religią, wyznawaną przez większość Czeczenów, jest islam sunnicki.

W południowej części kraju rozciąga się przedgórze Kaukazu, na północy natomiast Nizina Nadkaspijska, główną rzeką jest Tieriek, uchodząca do Morza Kaspijskiego.

Grozny, Groznyj {43,3°N; 45,7°E}, stolica Czeczenii, położona w dolinie rzeki Sunży. 401 tysięcy mieszkańców (1990 rok). Przemysł wydobywczy i przetwórczy ropy naftowej, metalowy, chemiczny, maszynowy, drzewny, odzieżowy, obuwniczy, spożywczy. Port lotniczy i węzeł drogowy. Uniwersytet.

Czeczenia (Czeczeńska Republika) wchodzi w skład Rosyjskiej Federacji (własna nazwa *Iczkeria*). Stolica – Groznyj. Liczba mieszkańców 796900 osób (1998 rok). Pierwsze przekazy o Czeczeńcach pochodzą z VII wieku. Na początku średniowiecza znaczna część terytorium Czeczenii wchodziła w skład państwa Alanów. W XIX wieku naród Czeczenów uczestniczył w wojnie górskich narodów przeciw rosyjskim wojskom. W skład Rosji Czeczenia została włączona w 1859 roku. [Czyli już 147 lat trwa niewola rosyjska]. W listopadzie 1922 roku została Czeczeńskim Autonomicznym Okręgiem wchodzącym w skład RSFSR, od 1934 roku – utworzono Ceczeńsko-Inguszeski Autonomiczny Okręg, od 1936 roku nazwana Autonomiczną Socjalistyczną Republiką Radziecką. W latach 1942-1943 część Czeczenii była pod okupacją niemiecką. W 1944 roku Czeczeńsko-Inguszeska ASSR została zlikwidowana, a naród był deportowany. W 1957 roku przywrócono Autonomiczną Republikę. W 1991 roku Czeczeńsko-Inguszeska ASSR została przemianowana na Czeczeńsko-Inguszeską Republikę, która w 1992 roku rozdzieliła się na dwie samodzielne republiki. We wrześniu 1991 roku rząd Czeczenii ogłosił suwerenność, w 1992 roku powołano prezydenta. Oba te akty nie zostały uznane przez Rosyjską Federację.

[wg I. S. Ogonowskaja – Istorija Rossii, wyd. U-Faktorija, Jekatierinburg, str. 888]

Maschadow Asłan Alijewicz, urodzony w 1951 roku – Prezydent Czeczeńskiej Republiki od 1997 roku. Przywódca narodowej obrony Czeczenii w latach 1992-1994. Od listopada 1994 roku rzeczywisty przywódca zbrojnej walki z federalnymi wojskami.

CZECZENIA

Rosjanie walczą z Narodem Czeczenów

rosyjskie łuski armatnie – przeciw Czeczenom

Czeczen to, czy zdobywca?

Tu już nie ma wątpliwości, kto jest Czeczenem, a kto Rosjaninem.

po nich przyjdą inni – i tak już od 150 lat

serce Matki

Taką Stolicę dali Rosjanie Narodowi Czeczenów.

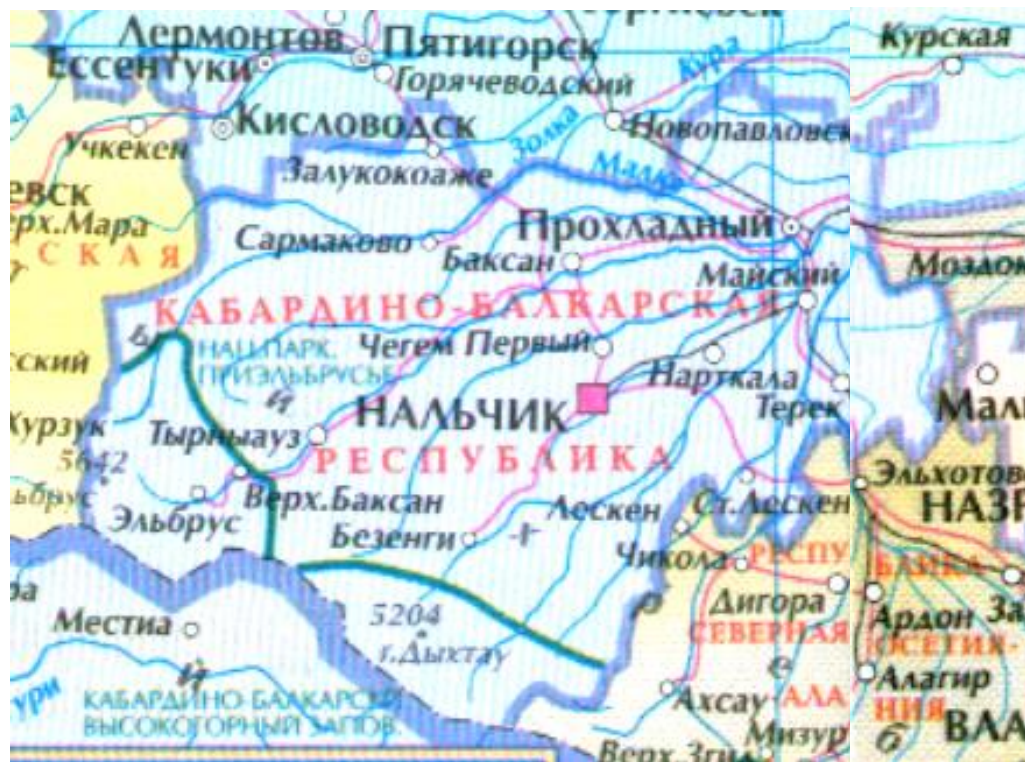
07 Republika Kabardyjsko-Balkarska – Kabardo-Balkaria*
Кабардино-Балкарская Республика

na fladze i w herbie najwyższy szczyt Europy – Elbrus

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

[AST, s. 32-33]

w Rosji od 1557 roku

Obszar: 12 500 km²

Ilość ludności: 786 300 mieszkańców. Kabardyjczycy stanowią 55% ludności — 435 tysięcy; Bałkarczy, Bałkarczy (70 tysięcy); Rosjanie 30% ludności — 240 tysięcy.

Gęstość zaludnienia: 62,9 mieszkańców na 1 km²

Kabardo-Bałkaria, Karbaty-Balker, republika w Wielkim Kaukazie; stolica Nalczyk (Нальчик); wydobywanie rud wolframu i molibdenu; hodowla bydła, owiec, koni; region turystyki wysokogórskiej i alpinizmu; status republiki od V 1991 roku.

Przeważającą część zajmują górskie tereny Wielkiego Kaukazu (na granicy z Karaczajo-Czerkiesją – Elbrus, 5642 m n.p.m.) oraz Przedkaukazia; na północnym wschodzie Równina Kabardyjska. Klimat umiarkowany ciepły kontynentalny, wybitnie suchy. Piętrowość klimatyczna. Sieć hydrograficzną tworzy rzeka Terek i jej dopływy – Baksan, Czerek, Małka.

Ponad 16% powierzchni zajmują zarośla, lasy liściaste (głównie buk, dąb) i iglaste; w górach roślinność wysokogórska. Region rolniczo-przemysłowy. Częściowo dzięki sztucznej nawadnianiu uprawa zbóż, słonecznika, winorośli, drzew i krzewów owocowych. Hodowla bydła, owiec i koni. Eksploatacja rud wolframu i molibdenu.

Kabardyjczycy, mieszkańcy Kabardo-Bałkarii, także Adygei i Osetii Północnej; około 391 tysięcy; pasterze i rolnicy; język kabardyjski z grupy języków kaukaskich.

Ważniejsze miasto:

Prochładnyj (Прохладный).

herb miasta Nalczyk

Nalchik, Nalczyk {43,4°N; 43,6°E}, miasto położone u podnóża Wielkiego Kaukazu, nad rzeką Nalchik, stolica Kabardyjsko-Bałkarskiej Republiki Autonomicznej. 230 800 mieszkańców (2000 rok). Założone w 1822 roku. Przemysł maszynowy, drzewny, materiałów budowlanych i spożywczy. Węzeł drogowy. Port lotniczy. Ośrodek turystyczny i uzdrowisko Dolińskie. Uniwersytet.

ELBRUS, Oszhomaho, Mingi-tau, wygasły wulkan o 2 szczytach, najwyższy w Wielkim Kaukazie, na granicy republik Kabardo-Bałkarii i Karaczajo-Czerkiesji (Federacja Rosyjska); wysokość 5642 m; lodowce.

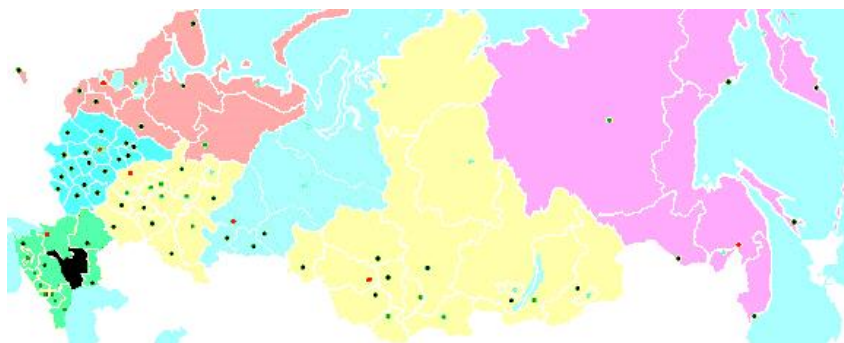
Elbrus – 5642 m n.p.m.

dwa szczyty Elbrusa (zdjęcie Polskiego Klubu Alpejskiego)
Elbrus tytułują „najwyższą górą Europy”

08 Republika Kałmucji – Kałmucja*
Республика Калмыкия

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

[AST, s. 35]

w Rosji od ~1600 roku

Obszar : 76 100 km²

Ilość ludności : 316 100 mieszkańców, w tym Rosjanie – 45,8%, Kałmyki (Kałmuki) – 41,1% (około 100 tysięcy); Ojraci (grupa ludów mongolskich).

Gęstość zaludnienia: 4,15 mieszkańców na 1 km²

Kałmucja, Republika Kałmucji, Chalng-Tangcz, republika nad Morzem Kaspijskim. Stolica Elista Elisya (Элиста).

Kałmucja obejmuje płaskie zabagnione tereny wschodniej części Niziny Nadkaspjskiej. Klimat umiarkowany ciepły kontynentalny, skrajnie suchy. Nieliczne rzeki wysychające latem. Roślinność półpustynna i stepowa.

Uprawa zbóż, kukurydzy, słonecznika, warzyw i owoców. Rybołówstwo. Eksploatacja złóż ropy naftowej i gazu ziemnego; przemysł maszynowy, metalowy, odzieżowy, materiałów budowlanych, drzewny i spożywczy. Transport lotniczy i samochodowy. Główne ośrodki: Elista, Kaspijski.

herb miasta Elista

Elista {46,3°N; 44,2°E}, 1944—1957 Stiepnój, stolica Kałmucji. 101 600 mieszkańców (2000 rok). Założona w 1865 roku. Prawa miejskie od 1930 roku. Od 1924 roku stolica obwodu autonomicznego, następnie Kałmuckiej Autonomicznej SRR, od 1991 roku Kałmucji. Zakłady przemysłu spożywczego, meblarskiego, drzewnego, materiałów budowlanych. Port lotniczy, uniwersytet i muzeum.

Kałmuki

Elista – wrota miasta

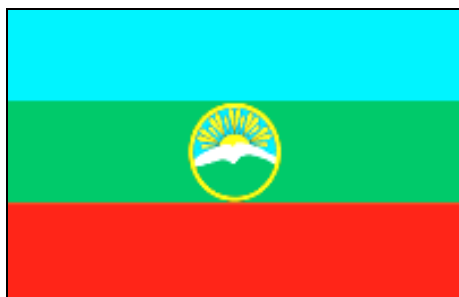

Budda Szakłamui

26 grudnia Kałmucy czczą pamięć deportowanego Narodu Kałmuków przez Stalina i Chruszczowa w latach 1943—1956

09 Republika Karaczajsko-Czerkieska – Karaczajo-Czerkiesja*
Карачаево-Черкесская Республика

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

[AST, s. 32]

w Rosji od ~1860 roku

Obszar: 14 100 km²

Ilość ludności: 433 500 mieszkańców: Rosjanie – 42,4%, Karaczajowie (Karaczejewcy) – 29,7%, Czerkiesi – 12% (około 52 tysiące), Abazyjni – 6,6%, Nagajowie – 3,2%, Ukraińcy, Osetyńcy, Tatarzy, Ormianie, Grecy; język czerkieski z grupy języków kaukaskich. Ponadto Rosjanie.

Gęstość zaludnienia: 30,7 mieszkańców na 1 km²

Karaczajo-Czerkiesja, Karaczaj-Czirkas, republika na południowym zachodzie Kraju Stawropolskiego, w Wielkim Kaukazie. Stolica Czerkiessk (Черкецк); na granicy z Republiką Kabardyjsko-Bałkarską wznosi się Elbrus (5642 m); przemysł petrochemiczny, wydobywanie węgla; hodowla bydła i owiec; uprawa zbóż, słonecznika, buraków cukrowych; turystyka wysokogórska i alpinizm, główne ośrodki — Teberda; status republiki od czerwca 1991 roku.

Karaczajo-Czerkiesja zajmuje przedgórza i pasma górskie Wielkiego Kaukazu, tylko na północy znajdują się niewielkie tereny równinne. Klimat umiarkowany ciepły, kontynentalny. Wyraźna piętrowość klimatyczna. Główne rzeki: Kubań, Teberda, Wielki i Mały Zelenczuk.

Na północy przeważa roślinność stepowa i leśnostepowa, w górach lasy liściaste i iglaste. Wysoko w górach łąki alpejskie i subalpejskie. Rezerваты Teberdyjski (powierzchnia 850 km²) i Kaukaski (część).

Region rolniczo-przemysłowy; uprawa pszenicy, kukurydzy, buraków cukrowych, ziemniaków, warzyw, słonecznika, roślin pastewnych. Eksploatacja złóż węgla kamiennego, rud miedzi, cynku, ołowiu. Przemysł chemiczny, metalowy, elektrotechniczny, drzewny, materiałów budowlanych, odzieżowy i spożywczy. Transport samochodowy. Region turystyczny (Teberda). Główne miasta: Czerkiessk, Ust'-Dzeguta.

Czerkiessk (Черкецк) {44,2°N; 42,1°E}, stolica Karaczajo-Czerkiesji, nad Kubaniem; 121 400 mieszkańców (2000 rok); przemysł urządzeń chłodniczych, precyzyjny, chemiczny, lekki; początek Suchumskiej Drogi Wojennej.

Teberda, Tiebierda, miasto na północnych stokach Wielkiego Kaukazu, nad rzeką Teberda (dopływ Kubania), 8 900 mieszkańców (1992 rok). Prawa miejskie uzyskało w 1971 roku. Znany ośrodek turystyczny i sportów zimowych. Uzdrowisko klimatyczne.

autor – Alfred Wierusz-Kowalski

namalowane około 1885 roku

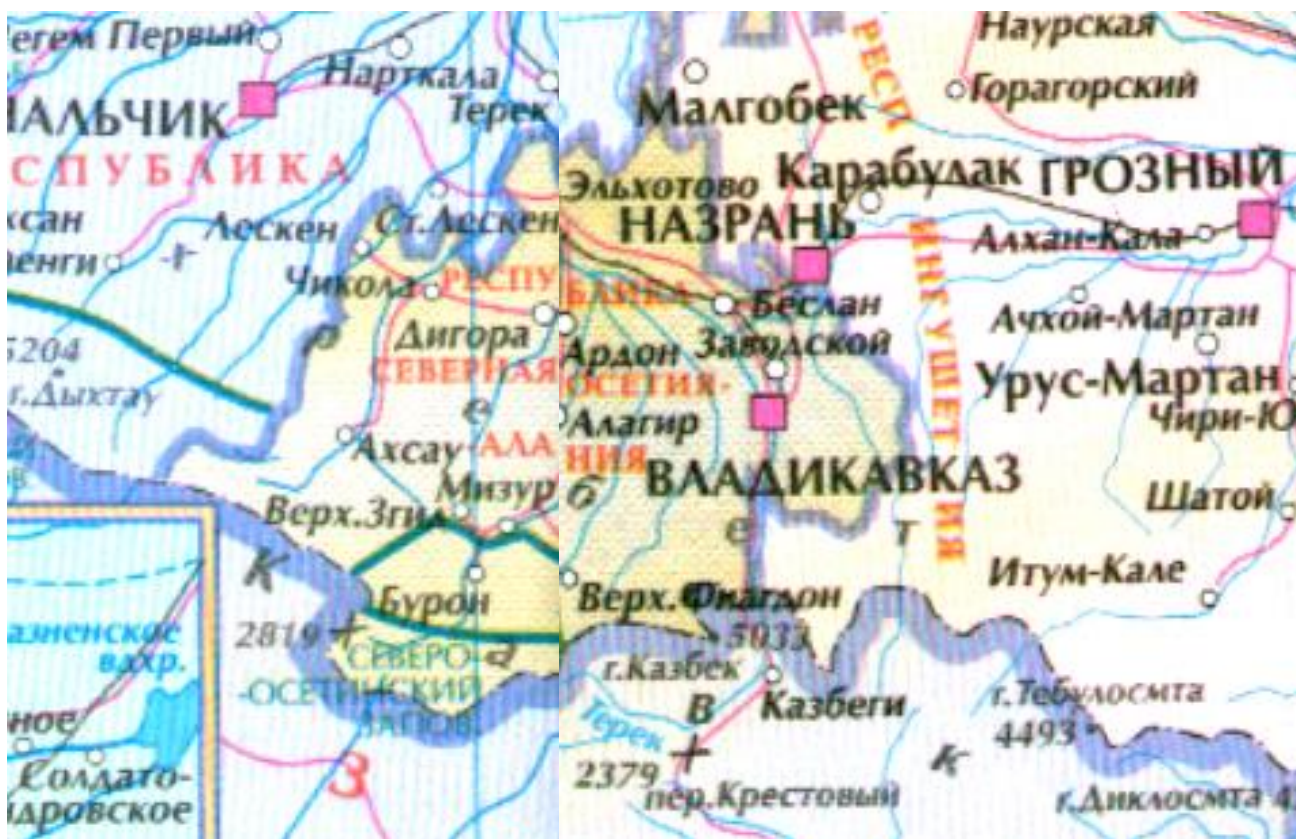
po lewej:
strzelający Czerkies na koniu

po prawej:
Czerkiesski zwiad

15 Autonomiczna Republika Północnoosetyjska – Osietia Północna (Alanija)*
Республика Северная Осетия (Алания)

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

[AST, s. 32-33]

w Rosji od 1806 roku

Obszar: 8 000 km²

Pość ludności: 662 700 mieszkańców; głównie Osetyjczycy 53% – 350 tysięcy Osetyjczyków, (Osetowie, potomkowie starożytnych Alanów), Rosjanie, Ingusze, Ormianie (Armeńczycy), Gruzini.

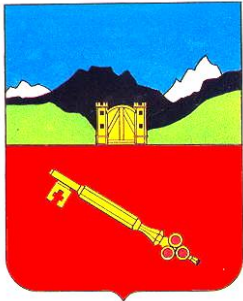
Gęstość zaludnienia: 82,8 mieszkańców na 1 km²

Osetia Północna, Cagat Ir, Iriston, republika na północnych stokach Wielkiego Kaukazu; stolica Władykaukaz (Владикавказ), ludność: 309 100 mieszkańców (2000 rok); hutnictwo metali nieżelaznych, przemysł elektrotechniczny, chemiczny, lekki, drzewny, szklarski; elektrownia wodna na rzece Terek; w północnej części uprawa pszenicy, kukurydzy, jęczmienia, słonecznika; sady, winnice; hodowla bydła, owiec; rezerwat przyrody w obszarze źródłowym rzek Ardon i Fiagdon.

Większą część zajmują góryste tereny Wielkiego Kaukazu, tylko na północy płaska równina. Klimat przejściowy między podzwrotnikowym kontynentalnym a umiarkowanie ciepłym, wybitnie suchym. Zaznacza się wyraźna piętrowość klimatyczna.

Gęsta sieć hydrograficzna. Największymi rzekami są: Terek, Sunża, Ardon i Uruch. Liczne źródła mineralne. Znaczną część pokrywają lasy sosnowe i bukowe, w górach roślinność wysokogórska.

Region przemysłowo-rolniczy. Wydobycie rud cynku i ołowiu. Hutnictwo cynku i ołowiu. Przemysł maszynowy, elektrotechniczny, odzieżowy i spożywczy. Uprawia się: kukurydzę, ziemniaki, warzywa i drzewa owocowe. Hodowla bydła, owiec, trzody chlewnej i kóz. Główne miasta: Władykaukaz (Владикавказ), Ałagir, Mozdok oraz Beslan.

herb miasta Władykaukaz

Władykaukaz, Dzaudżykau {43,0°N; 44,8°E}, w latach 1932—1944 i 1954—1990 Ordżonikidze, miasto nad rzeką Terek, stolica Osetii Północnej, 327 tysięcy mieszkańców (1996 rok). Zakłady przemysłu metalurgicznego (huta cynku i ołowiu), elektrotechnicznego, chemicznego, szklarskiego, drzewnego, skórzanego-obuwniczego. 4 szkoły wyższe. Założony w 1784 roku jako rosyjska twierdza przy Gruzjińskiej Drodze Wojennej.

Historia: założony 1784, rosyjska twierdza na Gruzjińskiej Drodze Wojennej. Prawa miejskie od 1860 roku. Od 1863 roku stolica obwodu tereckiego. Od końca XIX wieku rozwój przemysłu, ośrodek ruchów rewolucyjnych. W latach 1919—1920 opanowany przez białogwardzistów A.I. Denikina, siedziba antybolszewickiego rządu Tereku i Dagestanu. W latach 1921—1924 stolica Górskiej Autonomicznej SRR, w latach 1924—1925 samodzielnego regionu autonomicznego na prawach guberni, od 1936 roku – Północnoosetyjskiej Autonomicznej SRR. Od 1991 roku stolica republiki Osetii Północnej.

Ordżonikidze Grigorij K., pseudonim Sergo, żył w latach 1886—1937, sowiecki działacz komunistyczny, Gruzin; członek partii od 1903 roku; w 1917 roku współorganizator powstania zbrojnego w Piotrogradzie; od 1930 roku w Biurze Politycznym KC WKP(b); po próbie obrony G. Piatakowa przed uwięzieniem zmuszony przez Stalina do samobójstwa.

23 Autonomiczny Krasnodarski Kraj
Краснодарский край

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

w Rosji
od ~1864 roku

Obszar: 76 000 km²

Ilość ludności: 5 009 900 mieszkańców; w tym: Rosjanie – 87,3%, Ormianie – 4,7%, Ukraińcy – 3,1%, Adygejczycy – 95 tysięcy (1989 rok); Selkupowie (Uralskie ludy, ludy mówiące językami uralskimi).

Gęstość zaludnienia: 66,4 mieszkańców na 1 km²

Krasnodarski Kraj (Przedkaukazie), w dorzeczu Kubania; w skład Krasnodarskiego Kraju wchodziła Adygeja; Stolica Krasnodar (Краснодар), ludność: 642 200 mieszkańców (2000 rok); region rolniczy (uprawa zbóż, słonecznika, buraków cukrowych, winorośli, na południu — herbaty); wydobywanie ropy naftowej i gazu ziemnego; przemysł rafineryjny; na wybrzeżu czarnomorskim uzdrowiska i kąpieliska: Soczi (Сочи), Gielendżik (Геленджик), Анапа (Анапа); porty morskie: Noworosyjsk (Новороссийск), Tuapse. Na czele kraju stoi gubernator.

Przeważającą część zajmuje płaska Nizina Kubańsko-Azowska, która na wschodzie przechodzi w Wyżynę Stawropolską (wysokość do 623 m n.p.m.).

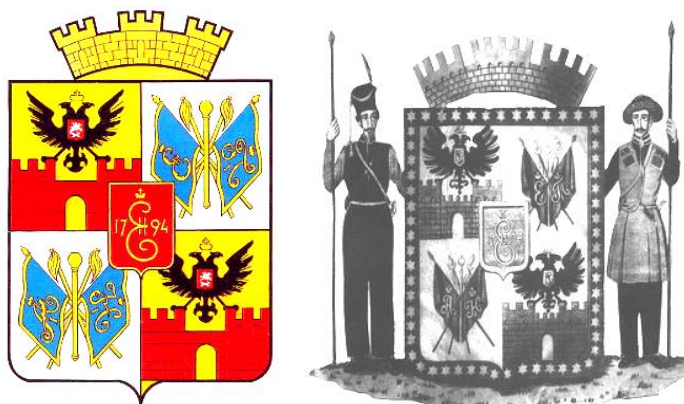
Autonomiczny Krasnodarski Kraj

Część południowo-zachodnia górzysta – zajmują ją przedgórze i pasma Wielkiego Kaukazu. Klimat umiarkowany ciepły, kontynentalny suchy, tylko na wybrzeżu Morza Czarnego podzwrotnikowy morski. Główna rzeka Kubań. Roślinność leśnostepowa i stepowa; w górach lasy liściaste i mieszane. Obszary chronione, np. Rezerwat Kaukaski (powierzchnia 2633 km²). Ważny region rolniczy Rosji: uprawa pszenicy, kukurydzy, ryżu, słonecznika, buraków cukrowych, winorośli, warzyw; hodowla bydła. Eksploatacja złóż ropy naftowej i gazu ziemnego. Przemysł maszynowy, elektrotechniczny, włókienniczy, odzieżowy, materiałów budowlanych i spożywczy. Główne ośrodki: Krasnodar, Tichoreck, Armawil, Noworosyjsk, Tuapse, Soczi. Znany region turystyczny (zachodni fragment Czarnomorskiego Wybrzeża Kaukazu), liczne uzdrowiska i kąpieliska nadmorskie: Anapa, Soczi, Glendżyk.

[AST, s. 30-31]

Krasnodar (Краснодар) {45,0°N; 39,0°E}, do 1920 roku Jekaterynodar, miasto nad rzeką Kubań; stolica Kraju Krasnodarskiego; 648 tysięcy mieszkańców (1996 rok); przemysł maszynowy, elektrotechniczny, chemiczny, włókienniczy, spożywczy, drzewny, porcelanowo-fajansowy, rafineria ropy naftowej; węzeł kolejowy; 6 szkół wyższych, w tym uniwersytet (założony w 1970 roku); Krasnodar został założony 1793 roku.

herby miasta Krasnodar – współczesny i z 1849 roku ustanowiony przez cara Mikołaja I

Ważniejsze miasta:

Armawir (Армавир), Jejsk (Ейск), Kropotkin (Кропоткин), Noworosyjsk (Новороссийск), Sławiansk na Kubani (Славянск-на-Кубани), Krymsk (Крымск), Adugiejsk (Адыгейск), Biełorieczensk (Белореченск), Goriaczij Kłucz (Горячий Ключ), Łabinsk (Лабинск).

Noworosyjsk, Noworossijsk, miasto na wybrzeżu Morza Czarnego. 188 600 mieszkańców (1991 rok). Założone w 1838 roku. Rozwinęło się jako miasto portowe. Ważny ośrodek przemysłowo-handlowy. Rozwinięty przemysł maszynowy, metalowy, materiałów budowlanych (produkcja cementu) i spożywczy. Stocznia remontowa. Port morski.

Tuapse, miasto nad Morzem Czarnym, 64 tysiące mieszkańców (1992 rok). Przemysł rafineryjny, maszynowy, stoczniowy, materiałów budowlanych, skórzano-obuwniczy, spożywczy. Port morski. Kąpieliska morskie.

Soczi, miasto na Kaukazie, nad Morzem Czarnym. 342 tysiące mieszkańców (1991 rok). Założone w 1838 roku pod nazwą Aleksandria jako fort przy granicy z Turcją. Zniszczone podczas wojny krymskiej w latach 1853—1856. Odbudowane w 1864 roku. Obecna nazwa i prawa miejskie od 1896 roku. Od początku XX wieku rozwijało się jako kurort morski. Znane uzdrowisko ze źródłami mineralnymi, gdzie leczy się choroby reumatyczne, układu nerwowego, krążenia, choroby skóry, kobiece. Port lotniczy.

Anapa, port nad Morzem Czarnym. Około 50 tysięcy mieszkańców. Przemysł spożywczy. Największe w Federacji Rosyjskiej uzdrowisko dla dzieci oraz kąpielisko morskie (kąpiele błotne, źródła mineralne). Początek tzw. Drogi Czarnomorskiej (Anapa-Soczi-Bachumi). Muzeum. W okolicy Anapy uprawa winorośli.

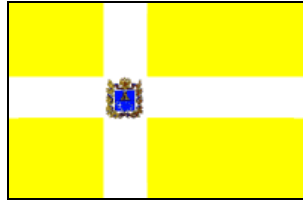
Armawir, miasto nad rzeką Kubań. 164 tysiące mieszkańców (1995 rok). Założone w 1839 roku, prawa miejskie od 1914 roku. Ważny ośrodek przemysłowy Przedkaukazia. Przemysł maszynowy, spożywczy (kombinat mięsny), elektrotechniczny, chemiczny, materiałów budowlanych, drzewny, odzieżowy. Ośrodek przetwórstwa ropy naftowej. Magistrała naftowa. Węzeł kolejowy i drogowy. Wyższa szkoła pedagogiczna. Muzeum.

Krasnodar – teatr im. Maksyma Gorkiego

26 Autonomiczny Stawropolski Kraj
Ставропольский край

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

[AST, s. 32-33]

Obszar: 66 500 km²
Pość ludności: 2 659 900 mieszkańców.
Gęstość zaludnienia: 40,0 mieszkańców na 1 km²

w Rosji od 1777 roku

Stawropolski Kraj, na Przedkaukaziu; w skład Stawropolskiego kraju wchodzi Karaczajo-Czerkiesja; stolica Stawropol (Ставрополь); region rolniczy (sztuczne nawadnianie), uprawa zbóż, słonecznika, buraków cukrowych, winorośli; hodowla bydła, owiec; wydobywanie gazu ziemnego, ropy naftowej; przemysł spożywczy, lekki, chemiczny; uzdrowiska: Piatigorsk (Пятигорск), Kisłowodsk (Кисловодск), Essentuki (Ессентуки), Żeleznowodsk (Kaukaskie Wody Mineralne).

herb miasta Stawropol

Stawropol {45,0°N; 42,0°E}, w latach 1964—1992 Togliatti, do 1964 roku Stawropol, port nad Zbiornikiem Samarskim na Wołdze; 343 500 mieszkańców (2000 rok); przemysł elektrotechniczny, środków transportu (zakłady samochodów osobowych Łada), chemiczny (nawozy mineralne, kauczuk syntetyczny), lekki; politechnika. Stawropol założony w 1737 roku; w połowie lat 50. przeniesiony na obecnie miejsce (w związku z budową Elektrowni Wołżańskiej).

Największy ośrodek przemysłu samochodowego w kraju (siedziba Wołżańskiej Fabryki Samochodów – WAZ), ponadto przemysł metalowy, chemiczny, elektrotechniczny, maszynowy, materiałów budowlanych, poligraficzny, dziewiarski, obuwniczy, spożywczy. Port rzeczny. Politechnika.

Piatigorsk, miasto na Przedkaukaziu, nad rzeką Podkumok (dopływ Kумы). 132 tysiące mieszkańców (1992 rok). Rozwinął się w latach 80. XVIII wieku wokół znanych już od dawna źródeł mineralnych. W XIX wieku stał się popularnym uzdrowiskiem. W 1841 roku w pobliżu Piatigorska zginął w pojedynku M.J. Lermontow. W mieście znajduje się muzeum poświęcone poecie. Ośrodek przemysłu elektrotechnicznego i spożywczego. Węzeł drogowy. Słynne uzdrowisko wykorzystujące pobliskie radioaktywne źródła mineralne (kąpiele błotne, leczenie chorób układu krążenia, skóry, dróg moczowych i chorób kobiecych). 2 szkoły wyższe, dom-muzeum M.J. Lermontowa.

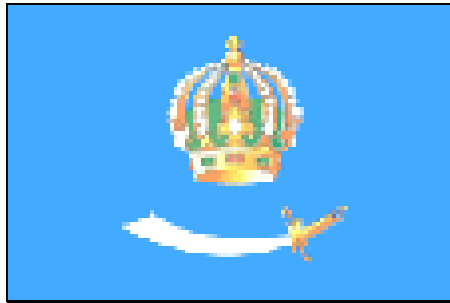
Essentuki, Jessentuki, miasto nad rzeką Podkumok (dopływ Kумы), w północnej części Kaukazu, na wysokości 600-700 m n.p.m. 87 tysięcy mieszkańców (1987 rok). Słynne uzdrowisko w zespole Kaukaskich Wód Mineralnych z licznymi źródłami mineralnymi i borowinami. Ośrodek turystyczno-wypoczynkowy. Zakłady przemysłu spożywczego i włókienniczego.

Kisłowodzk, Kisłowodsk, miasto w dolinach rzek Olchowki i Bieriozowki, na przedgórzu Wielkiego Kaukazu. 119 tysięcy mieszkańców (1993 rok). Jedno z największych uzdrowisk w Federacji Rosyjskiej, znane z wód mineralnych (szczawy, solanki, wody siarkowe). Rozlewnia wód mineralnych. Park zdrojowy o powierzchni 400 ha. Ośrodek turystyczny.

30 Astrachański Obwód

Астраханская область

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

**w Rosji
od 1556 roku**

Obszar: 44 100 km²

Łość ludności: 1 019 500 mieszkańców: Rosjanie – 72,0%, Kazachowie – 12,8%, Tatarzy – 7,2%, Ukraińcy – 1,9%, Kałmucy, Czeczeni, Azerowie.

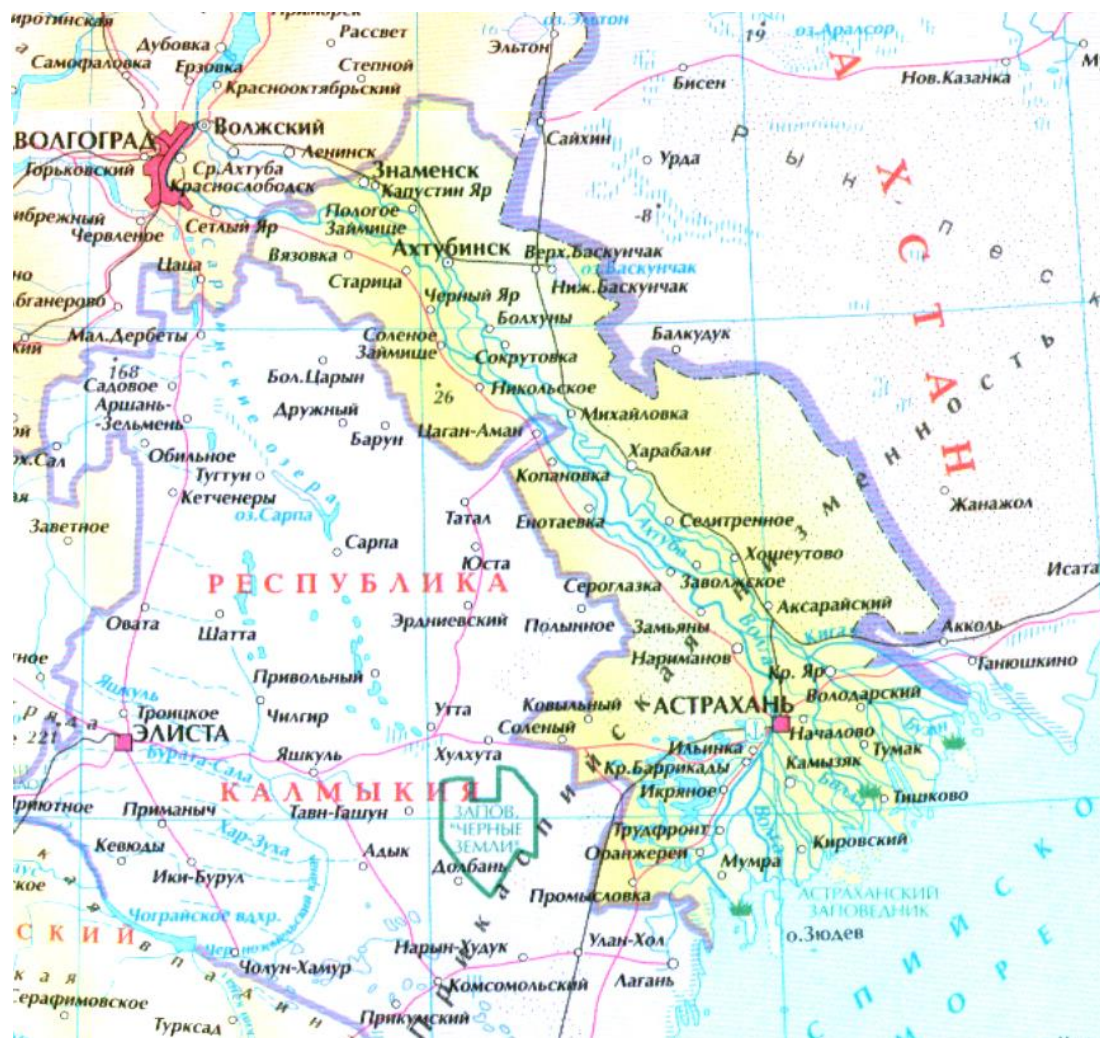
Gęstość zaludnienia: 23,1 mieszkańców na 1 km²

flaga i herb miasta Astrachań

Astrachań (Астрахань) [46,4°N; 48,0°E], miasto obwodowe Astrachańskiego Obwodu, w delcie Wołgi; 483 700 mieszkańców (2000 rok); port handlowy i rybacki; przemysł rybny, stoczniowy, lekki, drzewny. Rola Astrachania poważnie wzrosła po rozpoczęciu eksploatacji złóż naftowych Turkiestanu i Zakaukazia.

Historia: od XIII wieku warowne osiedle tatarskie, ośrodek tranzytowy na szlaku handlowym Europa-Azja. W 1395 roku zniszczone przez Timura. Od 1495 roku stolica samodzielnego chanatu, podbitego w 1556 roku przez Iwana IV Groźnego i włączonego do państwa moskiewskiego. Rosyjska twierdza graniczna, ośrodek handlu ze Wschodem. W latach 1717—1785 i od 1802 roku miasto gubernialne. Do 1867 roku port wojenny nad Morzem Kaspijskim, od 1870 roku punkt tranzytowy przewozu ropy naftowej z Zakaukazia do Rosji (walki o dostawy ropy naftowej podczas wojny domowej w Rosji).

[AST, s. 34-35]

Ważniejsze miasta:

Achtubinsk (Ахтубинск), Znamensk (Знаменск).

Achtubińsk, miasto nad rzeką Achtubą. 51 tysięcy mieszkańców (1992 rok). Powstało w 1959 roku z połączenia 3 wsi. Przemysł spożywczy, materiałów budowlanych, stocznia remontowa statków śródlądowych. Port śródlądowy (wywóz soli kamiennej z jeziora Baskunczak). Filia Moskiewskiego Instytutu Lotniczego.

61 Rostowski Obwód

Ростовская область

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

w Księstwie Moskiewskim od 1474 roku

Obszar: 100 800 km²

Ilość ludności: 4 367 900 mieszkańców: Rosjanie – 89,6%, Ukraińcy – 4,2%, Ormianie – 1,4%, Białorusini, Tatarzy, Czeczeni, Cyganie, Żydzi, Mołdawianie, Azerowie, Niemcy, Koreańczycy, Darginowie, Udmurci, Mordwini, Awarowie, Czuwasze.

Gęstość zaludnienia: 43,3 mieszkańców na 1 km²

herby Rostowa nad Donem

Rostowski Obwód

Rostow nad Donem (Ростов-на-Дону) (47,2°N; 39,7°E), miasto obwodowe Rostowskiego Obwodu; 1 005 800 mieszkańców (2000 rok); przemysł maszyn rolniczych, elektrotechniczny, elektroniczny, chemiczny, skórzany, spożywczy, drzewny; węzeł kolejowy; 9 szkół wyższych (w tym uniwersytet). Założone w 1749 roku jako temernicki posterunek celny przy porcie handlowym. W latach 1761—1763 zbudowano twierdzę nazwaną imieniem metropolity D. Rostowskiego, wokół której rozwinęło się miasto. W 1797 roku otrzymał prawa miejskie, od 1806 roku obowiązuje obecna nazwa. W 1871 roku oddano do użytku połączenie kolejowe z Moskwą. Od początków XX wieku jedno z największych miast południowej Rosji. Znaczenie Rostowa nad Donem jako ośrodka handlowego wzrosło po oddaniu do użytku kanału Wołga-Don (1952 rok).

[AST, s. 28-29]

Rostow nad Donem

Rostow nad Donem

Ważniejsze miasta:

Taganrog (Таганрог), Szachty (Шахты), Nowoczerkassk (Новочеркасск), Wołgodonsk (Волгодонск), Millierowo (Миллерово), Donieck (Донецк), Kamiensk Szachtynski (Каменск Шахтинский), Gukowo (Гуково), Biełaja Kalitwa (Белая Калитва), Krasnyj Sulin (Красный Сулин), Nowoszachtinsk (Новошахтинск), Azow (Азов), Batajsk (Батайск), Salsk (Сальск).

Taganrog, miasto nad Morzem Azowskim, na zachód od Rostowa nad Donem. 291 tysięcy mieszkańców (1994 rok). Ośrodek przemysłu metalurgicznego (hutnictwo żelaza), maszynowego, chemicznego, skórzanego i spożywczego. Stocznia remontowa. Port handlowy i rybacki. Szkoły wyższe. Założony w 1698 roku przez Piotra I Wielkiego jako twierdza na pograniczu tureckim oraz baza rosyjskiej floty wojennej nad Morzem Azowskim. Przedmiot długotrwałych walk z imperium osmańskim, w 1712 roku zburzony. Od 1774 roku znajduje się ostatecznie w granicach Rosji. Od 1775 roku posiada prawa miejskie. Pod koniec XVIII wieku, po założeniu Sewastopola, utracił znaczenie strategiczne, następnie szybko rozwinął się jako ośrodek handlowy. Od końca XIX wieku następuje rozwój przemysłu. W latach 1918—1920 pod rządami białogwardzistów. W latach 1920—1924 ośrodek administracyjny Ukraińskiej SRR, potem Kaukazu Północnego, od 1934 roku Kraju Azowskiego, a od 1937 roku obwodu rostowskiego. W latach 1941—1943 pod okupacją niemiecką.

Szachty, miasto. 223 tysiące mieszkańców (1986 rok). Przemysł wydobywczy węgla kamiennego (Donieckie Zagłębie Węglowe), włókienniczy, drzewny, skórzany.

Nowoczerkask, Nowoczerkassk, miasto położone nad rzeką Aksaj (dopływ Donu), 20 km na wschód od Rostowa nad Donem. 188 500 mieszkańców (1991 rok). Założone w 1805 roku. Rozwinięty przemysł maszynowy, elektrotechniczny i środków transportu (produkcja taboru kolejowego). Poza tym zakłady przemysłu materiałów budowlanych, chemicznego i spożywczego. Ważny ośrodek naukowy – 3 szkoły wyższe i liczne placówki naukowo-badawcze. Muzeum historii Kozaków dońskich; w czerwcu 1962 roku miał miejsce strajk robotników i demonstracje stłumione przez wojsko i siły bezpieczeństwa.

Wołgodońsk, Wołgodonsk, port nad Cymlańskim Zbiornikiem Wodnym. 182 tysiące mieszkańców (1994 rok). Powstał jako osiedle w związku z budową Cymlańskiej Elektrowni Wodnej i Kanału Żeglownego Wołga-Don. Prawa miejskie od 1956 roku. Zakłady przemysłu maszynowego, chemicznego, drzewnego, spożywczego, materiałów budowlanych.

Azow, miasto w europejskiej części Rosji, w pobliżu ujścia Donu do Morza Azowskiego, w obwodzie rostowskim. 80 900 mieszkańców (1994 rok). Ośrodek przemysłu maszynowego, stocznioowego (statki rybackie), odzieżowego, obuwniczego, drzewnego i spożywczego (przetwórstwo ryb). Port handlowy i rybacki.

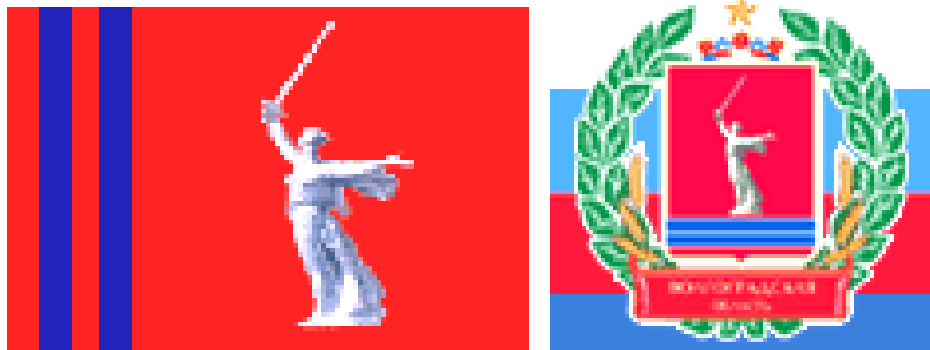
Jedno z najstarszych miast na wybrzeżu Morza Czarnego, założone w VI wieku p.n.e. jako grecka kolonia Tana-is. W 115 roku p.n.e. zdobyte przez króla Pontu Mityratesa VI Eupatora. W XI wieku zdobyte przez Połowców. Od 1204 roku kolonia wenecka (Tana), od 1261 roku kolonia genueńska. W 1395 roku zniszczony przez Mongołów Timura. W 1471 roku zajęty przez Turków, w latach 1637—1642 we władaniu Kozaków dońskich. W 1696 roku po raz pierwszy zdobyty przez Rosjan, w 1708 roku car Piotr I założył miasto. W 1711 roku zwrócony Turcji. W 1739 roku ostatecznie włączony do Rosji. W latach 1775—1782 stolica guberni azowskiej. Od 1810 roku osada, prawa miejskie ponownie od 1926 roku.

Batajsk, miasto w europejskiej części Rosji, na południu kraju, na południe od Rostowa nad Donem, w obwodzie rostowskim. 93 700 mieszkańców (1992 rok). Zakłady naprawcze taboru kolejowego, ponadto przemysł maszynowy, włókienniczy, obuwniczy i spożywczy. Węzeł kolejowy.

Nowoszachtyńsk, Nowoszachtinsk, miasto w europejskiej części Rosji. Położone na Wyżynie Donieckiej, ok. 60 km na północ od Rostowa nad Donem, przy granicy z Ukrainą. 107 300 mieszkańców (1991 rok). Ośrodek wydobywania węgla kamiennego. Rozwinięty przemysł chemiczny, materiałów budowlanych, odzieżowy i spożywczy. W pobliżu obozy pracy przymusowej.

Salsk, miasto w azjatyckiej części Rosji, nad rzeką Sriednij Jegorłyk (dorzecze Donu), na południowy wschód od Rostowa nad Donem. 62 tysiące mieszkańców (1991 rok). Prawa miejskie od 1926 roku. Ośrodek przemysłu maszynowego (produkcja obrabiarek), metalowego i spożywczego. Węzeł kolejowy i drogowy.

34 Wołgogradzki Obwód Волгоградская область

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

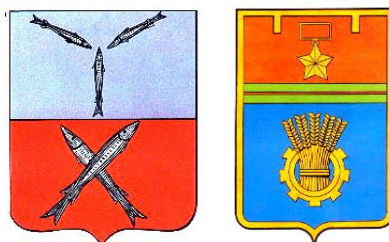

w Rosji od 1589 roku

Obszar: 113 900 km²

Ilość ludności: 2 693 000 mieszkańców: Rosjanie – 89,1%, Ukraińcy – 3,1%, Kazachowie – 1,6%, Niemcy – 1,1%, Tatarzy – 1,0%, Białorusini, Czeczeni, Czuwasze.

Gęstość zaludnienia: 23,6 mieszkańców na 1 km²

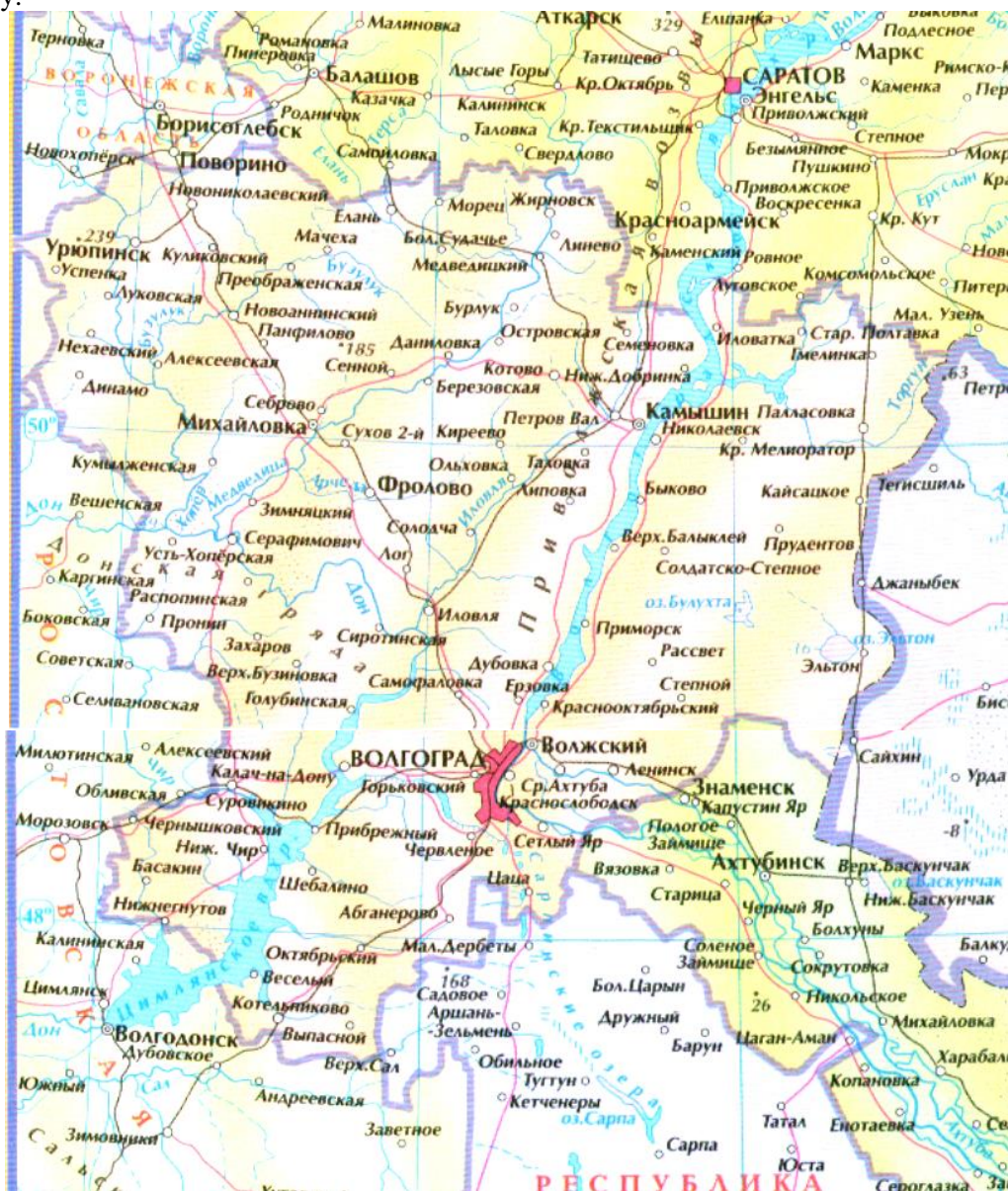

herby miasta Wołgograd

Wołgogradzki Obwód

Wołgograd (Волгоград) {48,7°N; 44,5°E}, do 1925 roku Carycyn, do 1961 roku Stalingrad, miasto obwodowe Wołgogradzkiego Obwodu, port nad Wołgą; 995 800 mieszkańców (2000 rok); początek żeglugi Kanału Wołga–Don; węzeł kolejowy; przemysł elektromaszynowy, metalurgiczny, chemiczny, drzewny, materiałów budowlanych, lekki, spożywczy; duża rafineria ropy naftowej; w pobliżu Wołżańska Elektrownia Wodna (2541 MW); 7 szkół wyższych (w tym uniwersytet, założony w 1980 roku). Założony w 1589 roku jako rosyjska twierdza graniczna. Rozwijał się wolno, z uwagi na częste najazdy Kirgizów i Tatarów. 1731 zmodernizowano fortyfikacje. Pod koniec XVIII wieku, po zdobyciu przez Rosjan chanatu krymskiego (1785 rok) i Kubania, utracił znaczenie strategiczne. W drugiej połowie XIX wieku nastąpił rozwój przemysłu ciężkiego i żeglugi handlowej na Wołdze. Podczas wojny domowej w Rosji, w latach 1919–1920 opanowany przez białogwardzistów. W latach 1942–1943 obrona oblężonego przez Niemców miasta stała się momentem przełomowym II wojny światowej (bitwa stalingradzka). Podczas oblężenia niemal całkowicie zniszczone.

[AST, s. 34-35]

Ważniejsze miasta:

Wołżskij (Волжский), Kamyszin (Камышин), Michajłowka (Михайловка), Uriupinsk (Урюпинск).

Stalingrad – Park Bohaterów

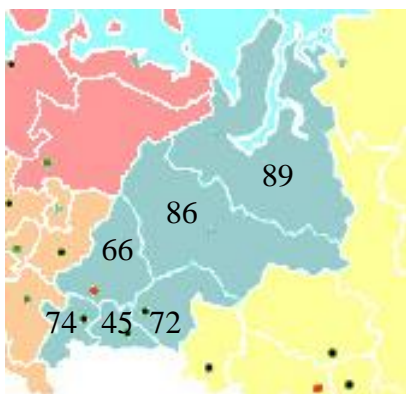

Uralski Okręg Federalny

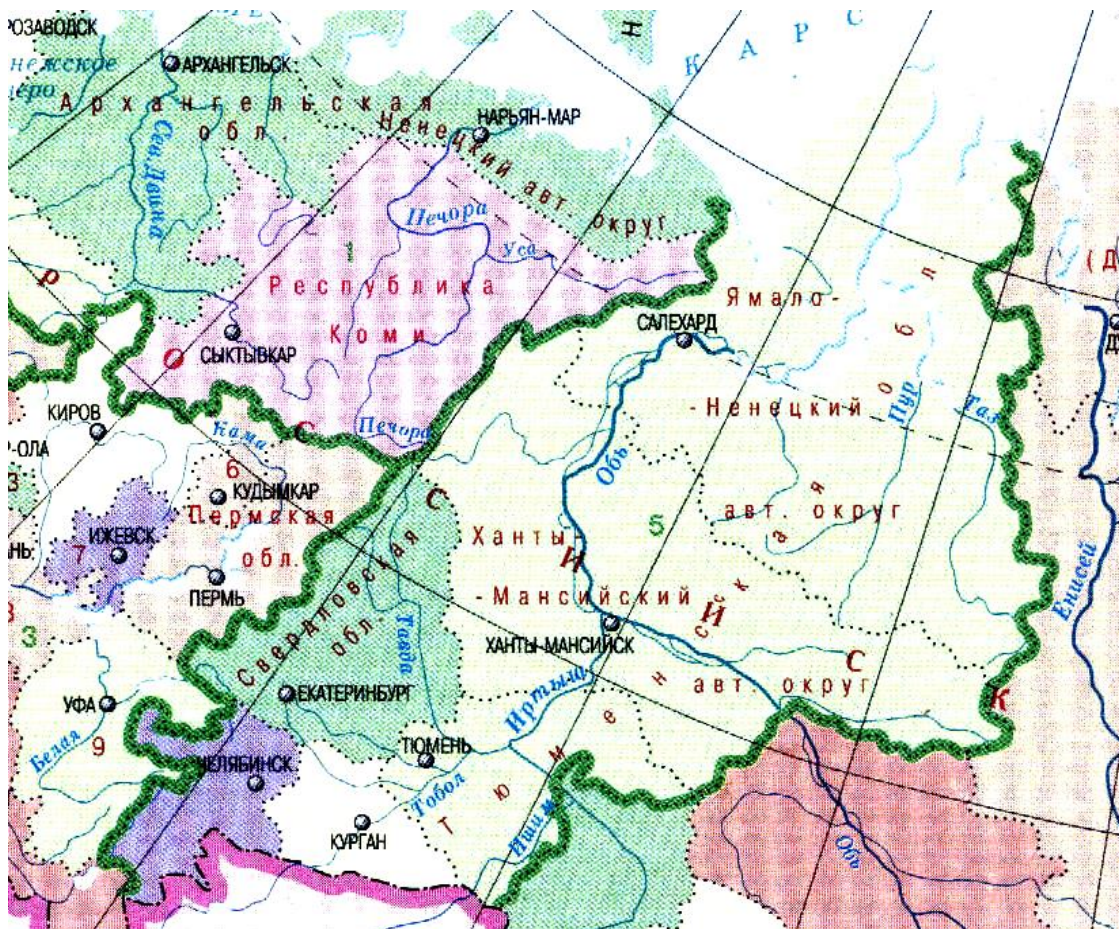
Уральский федеральный округ

Centrum administracyjne: Jekaterinburg (Екатеринбург)

- 45. Kurganski Obwód (Курган)
- 66. Swierdłowski Obwód (Екатеринбург)
- 72. Tiumenski Obwód (Тюмень)
- 74. Czelabinski Obwód (Челябинск)
- 86. Chanty-Mansijski Okręg Autonomiczny (Ханты-Мансийск)
- 89. Jamało-Nieniecki Okręg Autonomiczny (Салехард)

Uwaga: Na mapach orientujących kolorem czerwonym zaznaczono miasta pełniące funkcję administracyjnego centrum okręgu, natomiast kolorem czarnym zaznaczono miasta pełniące funkcję centrum jednostki administracyjnej.

[Atlas – Historia Rosji XX wieku, s. 30]

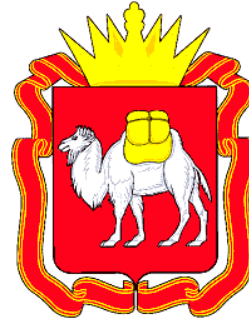

Rzeka Ob od miasta Chanty-Mansijsk i dopływu rzeki Irtysz (na dole) do miasta Saliechard i ujścia rzeki Ob do Zatoki Obskiej (na górze). Zważywszy, że jest to odcinek około 700 km, to szerokość rozlewiska Obu wynosi około 50 km. Czyżby skutek zrealizowania stalinowskiego hasła o odwracaniu biegu rzek syberyjskich?

[Google maps – zdjęcie satelitarne]

74 Czeliabiński Obwód
Челябинская область

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

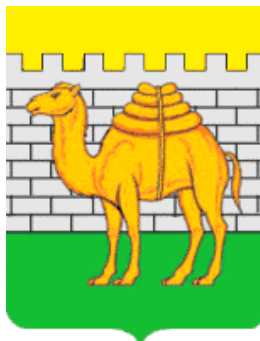

w Rosji
od ~1800 roku

Obszar: 87 900 km²

Ilość ludności: 3 678 200 mieszkańców: Rosjanie – 81,0%, Tatarzy- 6,2%, Baszkirzy – 4,5%, Ukraińcy – 3,0%, Niemcy – 1,1%, Kazachowie, Białorusini, Mordwini, Czuwasze, Żydzi.

Gęstość zaludnienia: 41,8 mieszkańców na 1 km²

herb miasta Czelabinsk

Czeliabiński Obwód

Czeliabińsk (Челябинск) {55,2°N; 61,4°E}, miasto obwodowe Czeliabińskiego Obwodu, na Uralu, nad rzeką Miass (dorzecze Tobołu); 1 085 800 mieszkańców (2000 rok); wielki ośrodek przemysłu ciężkiego; węzeł kolejowy; 7 wyższych szkół (w tym uniwersytet); założony jako twierdza w 1736 roku. Miasto stanowiło początkowo ważną twierdzę, następnie rozwinęło się w jeden z największych ośrodków przemysłowych Uralu. Jeden z najstarszych i najważniejszych ośrodków przemysłowych Rosji. Rozwój gospodarczy miasta nastąpił w oparciu o niezwykle zasobne i różnorodne bogactwa mineralne tego regionu.

Obecnie Czeliabińsk jest wielkim ośrodkiem przemysłu hutniczego (huty żelaza i metali nieżelaznych), energetycznego, metalowego, elektromaszynowego, środków transportu (produkcja ciągników), chemicznego, tekstylnego i przetwórstwa spożywczego. Znaczący węzeł kolejowy i drogowy, port lotniczy.

Ważny ośrodek naukowy i kulturalny regionu, siedziba licznych szkół wyższych i instytutów badawczych.

[AST, s. 49]

Ważniejsze miasta:

Magnitogorsk (Магнитогорск), Zlatoust (Златоуст), Miass (Миасс), Oziersk (Озерск), Troick (Троицк), Asza (Аша), Ust-Kataw (Усть-Катав), Kataw-Iwanowsk (Катав-Ивановск), Trechgornuj (Трехгорный), Satka (Сатка), Ufaliej (Уфалей), Snieżinsk (Снежинск), Kasli (Касли), Kysztym (Кыштым), Karabas (Карабаш), Cziebarkul (Чибаркуль), Kopiej (Копейск), Korkino (Коркино), Jemanżelinsk (Еманжелинск), Južnoouralsk (Южноуральск) Płast (Пласт), Kartaly (Карталы).

Magnitogorsk, miasto w południowej części Uralu, nad rzeką Ural. 434 tysiące mieszkańców (1989 rok). Pierwotnie wioska zamieszkała przez ludność pochodzenia kirgiskiego i baszkirskiego. Intensywny rozwój po 1930 roku w związku z budową kombinatu metalurgicznego. W okresie II wojny światowej rozwinął się w jeden z największych na świecie ośrodków wytopu żelaza i produkcji stali. Do chwili obecnej pozostaje czołowym ośrodkiem rosyjskiej metalurgii. Wielki ośrodek przemysłowy: rozwinięte hutnictwo żelaza (rudę wydobywane w pobliskich kopalniach), a także przemysł maszynowy, chemiczny, metalowy i materiałów budowlanych. Węzeł kolejowy i port lotniczy.

Złatoust, miasto nad rzeką Aj (dorzecze Wołgi), w górach Ural, w obwodzie czelabińskim. 206 tysięcy mieszkańców (1994 rok). Osada robotnicza założona w 1754 roku w związku z budową zakładów metalowych. Od 1811 roku prawa miejskie. W latach 1918—1919 siedziba wojsk antybolszewickich, od czerwca 1919 roku w Rosyjskiej Federacyjnej Socjalistycznej Republice Radzieckiej. Ośrodek przemysłowy regionu wydobywania rud żelaza. Przemysł maszynowy, materiałów budowlanych, metalowy, hutniczy (żelazo), obuwniczy, drzewny, spożywczy.

Troick, miasto na Uralu, nad rzeką Uj. 91 tysięcy mieszkańców (1992 rok). Założone w 1743 roku jako twierdza, prawa miejskie od 1784 roku. Przemysł skórzany, maszynowy, materiałów budowlanych, spożywczy. Elektrociepłownia. Węzeł komunikacyjny.

jezioro Turgojak

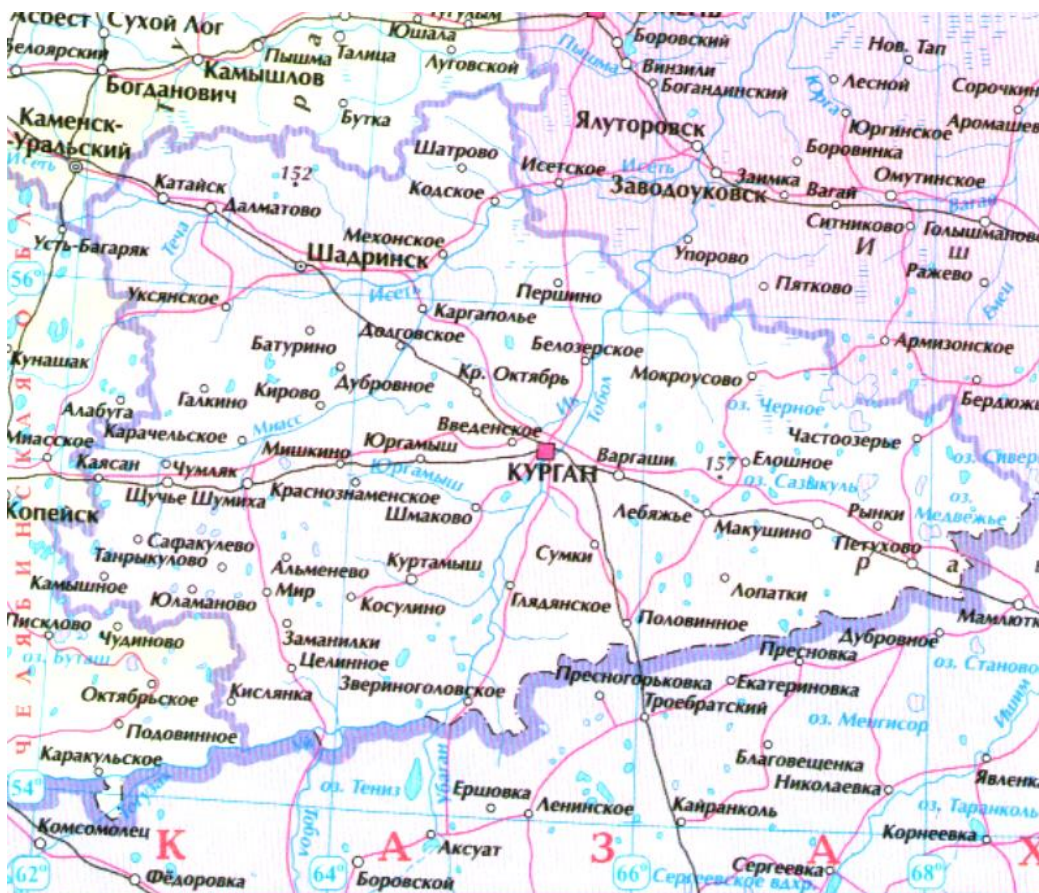
rzeka Juriazań

45 Kurgański Obwód Курганская область

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

[AST, s. 54]

w Rosji od 1662 roku

Obszar: 71 000 km²

Ilość ludności: 1 102 100 mieszkańców: Rosjanie – 91,4%, Tatarzy – 2,1%, Baszkirzy – 1,6%, Kazachowie 1,3%, Ukraińcy – 1,2%, Białorusini, Udmurci, Czuwasze, Niemcy.

Gęstość zaludnienia: 15,5 mieszkańców na 1 km²

herb miasta Kurgan

Kurgan (Курган) {55,4°N; 65,4°E}, miasto obwodowe Kurganskiego Obwodu, nad Tobołem; 365 400 mieszkańców (2000 rok); przemysł maszyn rolniczych, środków transportu, chemiczny, spożywczy, lekki (dewiarski, odzieżowy, obuwniczy), materiałów budowlanych; 3 szkoły wyższe; muzeum krajoznawcze. Założony w 1662 roku.

Kurgan – szkoła muzyczna i budynek mieszkalny

66 Swierdłowski Obwód

Свердловская область

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

w Rosji
od ~1620 roku

Obszar: 194 800 km²

Łość ludności: 4 631 000 mieszkańców: Rosjanie – 88,7%, Tatarzy – 3,9%, Ukraińcy – 1,2%, Baszkirzy, Niemcy, Maryjczycy, Białorusini, Udmurci, Czuwasze, Mordwini.

Gęstość zaludnienia: 23,8 mieszkańców na 1 km²

Jekatierynburg (Екатеринбург) {56,8°N; 60,6°E}, w latach 1924—1991 Swierdłowski, miasto obwodowe Swierdłowskiego Obwodu, na Uralu; 1 270 700 mieszkańców (2000 rok); wielki ośrodek przemysłu budowy maszyn, elektrotechnicznego i chemicznego; hutnictwo żelaza; węzeł kolejowy; 15 szkół wyższych, w tym Uniwersytet Uralski (założony w 1920 roku); instytut górnictwa (1917 roku); miasto powstało w 1723 roku w związku z budową huty. Wielki ośrodek przemysłowy i handlowy. Rozwinięty przemysł elektromaszynowy, chemiczny, hutniczy, drzewno-papierniczy, materiałów budowlanych, włókienniczy, przetwórstwa spożywczego. Węzeł komunikacji kolejowej i drogowej. Port lotniczy. Ważny ośrodek naukowy, siedziba kilku szkół wyższych, w tym założonego w 1920 roku uniwersytetu.

Swierdłow Jakow M., żył w latach 1885—1919, jeden z organizatorów i przywódców partii bolszewików oraz państwa radzieckiego, bliski współpracownik Lenina; od 1912 roku w KC partii, od 1917 roku przewodniczący Ogólnorosyjskiego Centralnego Komitetu Wykonawczego (WCİK); współtwórca konstytucji radzieckiej w 1918 roku i Kominternu.

[AST, s. 52-53]

Jekaterynburg

Ważniejsze miasta:

Niżnij Tagił (Нижний Тагил), Kamensk-Uralskij (Каменск-Уральский), Pierwouralsk (Первоуральск), Sierow (Серов), Iwdiel (Ивдель), Siewierouralsk (Североуральск), Wołczansk (Волчанск), Karpinsk (Каринск), Krasnoturinsk (Красноуральск), Kaczkanar (Качканар), Niżnaja Tura (Нижняя Тура), Liesnoj (Лесной), Krasnouralsk (Красноуральск), Niżnaja Sałda (Нижняя Салда), Wierchnaja Sałda (Верхняя Салда), Tawda (Тавда), Krasnoufimsk (Красноуфимск), Kirowgrad (Кировград), Niewjansk (Невьянск), Reż (Реж), Wierchnaja Pyszma (Верхняя Пышма), Asbiest (Асбест), Bieriezowski (Березовский), Zariecznyj (Заречный), Ałapajewsk (Алапаевск), Irbit (Ирбит), Artemowski (Артемовский), Suchoj Łog (Сухой Лог), Kamyszłow (Камышлов), Bogdanowicz (Богданович).

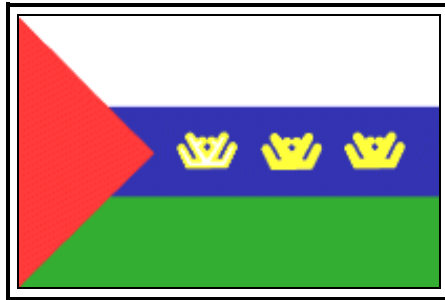
Niżni Tagił, Niżnij Tagił, miasto u podnóża Uralu Środkowego, nad rzeką Tagił. 439 200 mieszkańców (1991 rok). Założone w 1725 roku. Duży ośrodek przemysłowy w Uralskim Okręgu Przemysłowym. Silnie rozwinięty przemysł metalurgiczny (hutnictwo żelaza), maszynowy i środków transportu (tabor kolejowy). Nadto przemysł chemiczny, materiałów budowlanych, metalowy i spożywczy. Węzeł drogowy i kolejowy. Wyższa szkoła pedagogiczna.

Pierwouralsk, miasto w Uralu Środkowym, nad rzeką Czusowaja, na zachód od Jekaterynburga. 144 tysiące mieszkańców (1992 rok). Założone w 1732 roku przy budowanej w tym miejscu hucie żelaza. Ośrodek przemysłowy wchodzący w skład Uralskiego Okręgu Przemysłowego. Rozwinięty przemysł metalurgiczny, maszynowy, chemiczny, materiałów budowlanych i spożywczy.

Sierow, do 1939 roku Nadieżdzinsk, miasto nad rzeką Kakwą (dorzecze Obu), we wschodniej części Uralu. 106 800 mieszkańców (1991 rok). Założony w 1894 roku w związku z budową huty żelaza produkującej na potrzeby Kolei Transsyberyjskiej. Prawa miejskie od 1926 roku. Przemysł metalurgiczny (hutnictwo żelaza), drzewny, papierniczy, spożywczy. Węzeł kolejowy. W pobliżu eksploatacja rud żelaza.

Sierow Iwan A., żył w latach 1905—? generał sowieckiego aparatu bezpieczeństwa; w latach 1939—1941 kierował deportacjami ludności ze wschodnich województw Polski w głąb ZSRR; w 1945 roku doprowadził do aresztowania przywódców polskiego państwa podziemnego (proces szesnastu), odpowiedzialny także za inne zbrodnie NKWD w Polsce; w czasie rewolucji węgierskiej 1956 roku aresztował członka rządu I. Nagya.

72 Tiumeński Obwód Тюменская область

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

w Rosji od 1586 roku

Obszar: 161 800 km²

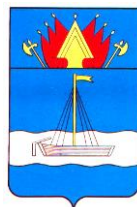
Ilość ludności: 1 353 200 mieszkańców: Rosjanie – 83,0%, Tatarzy – 9,4%, Ukraińcy – 1,8%, Niemcy – 1,4%, Uzbegy.

Gęstość zaludnienia: 8,4 mieszkańców na 1 km²

W skład Tiumeńskiego Obwodu wchodzi:

Chanty-Mansijski Autonomiczny Okręg

Jamało-Nieniecki Autonomiczny Okręg

herb miasta Tiumeń

Tiumeński Obwód

Tiumeń (Тюмень) {57,2°N; 65,5°E}, miasto obwodowe Tiumeńskiego Obwodu, na Nizinie Zachodniosyberyjskiej, nad rzeką Tura. 502 500 mieszkańców (2000 rok). Pierwsze rosyjskie miasto na Syberii, założone w 1586 roku w miejscu dawnej osady tatarskiej. Szybki rozwój dzięki położeniu na szlaku handlowym z Rosji do Chin. Od 1796 roku ośrodek powiatu. Od końca XIX wieku rozwój przemysłu stoczniowego. W latach 1918—1919 opanowane przez Korpus Czechosłowacki i Białą Gwardię. W ZSRR rejon łagrów. Od 1941 roku miejsce ewakuacji zakładów przemysłowych ze środkowej Rosji. Od 1944 roku stolica obwodu.

[AST, s.54-55]

Tobolsk (Тобольск), port nad Irtyszem, w pobliżu ujścia Tobołu; 98 tysięcy mieszkańców (1996 rok); przemysł petrochemiczny, drzewny, stocznia; teatr (założony w 1705 roku). Tobolsk został założony w 1587 roku przez Kozaków jako ośrodek rosyjskiej kolonizacji Syberii; miejsce politycznych zesłań; w ZSRR rejon łagrów.

Największym miastem syberyjskim był Tobolsk. Zbudowany na wysokim brzegu Irtysza w 1594 roku, już pod koniec XVI wieku stał się głównym centrum administracyjnym i zarazem głównym oparciem dla Rosjan na tych terenach [...] W 1761 roku Tobolsk liczył 6663 mężczyzn płacących podatek, w tym było 2069 kupców, 668 członków posadu, głównie rzemieślników, oraz 600 Tatarów. Liczba wszystkich mieszkańców wynosiła około 15 tysięcy. [członkowie posadu – mieszkańcy miasta przypisani do miasta, tak jak chłopcy do ziemi].

[Zygmunt Łukawski – Historia Syberii, wyd. Ossolineum, Wrocław, 1981, s. 128-129]

Zachodniosyberyjskie Zagłębie Naftowe (Западно Сибирский Нефтегазоносный Бассейн) największe na świecie zagłębie ropy naftowej i gazu ziemnego, położone na Nizinie Zachodniosyberyjskiej, w obwodach: tiumeńskim, omskim, kurgańskim, tomskim oraz częściowo jekaterynburskim (swierdłowskim), czeliabińskim, nowosyberyjskim i w Krajach: Krasnojarskim i Ałtajskim. Powierzchnia 2,2 miliona km².

Ważniejsze miasta:

Iszim (Ишим), Tobolsk (Тобольск), Jałutorowsk (Ялutorовск), Zawodoukowsk (Заводоуковск), Wagaj (Варай), Czernow (Чернов).

Kilka jurttatarskich tworzyło wspólną terytorialną zwaną ułusem. W ułusie istniała wspólna własność pastwisk i terenów łowieckich. Wewnątrz wspólnoty nie było jednak równości. Społeczeństwo tatarskie dzieliło się na dwie zasadnicze grupy:

1. zwykłych rolników, myśliwych i rzemieślników, stanowiących grupę tzw. czarnych ludzi, oraz
2. starszyznę – beków, murzów i tarchanów.

Rozkład społeczeństwa rodowo plemiennego, uwarunkowany rozwojem ekonomicznym, spowodował, że już w XIV wieku powstały pierwsze próby utworzenia związku państwowego. Próbą taką był niewątpliwie Chanat Tiumeński, ze stolicą w Cymga-Turze (w miejscu dzisiejszego Tiumenia). To pierwsze zjednoczenie plemion tatarskich zajmowało terytoria nad środkowym biegiem Tobołu. [Łukawski, s. 43]

Nastia Justus z Tiumenia – „Lotos”

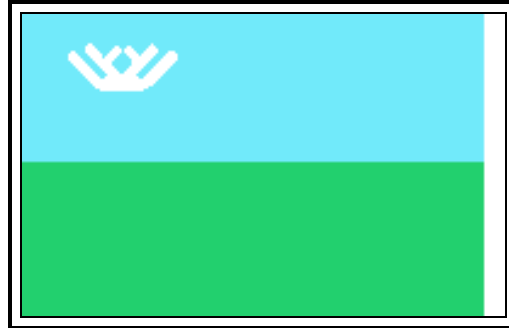

Tiumeń

86 Chanty-Mansyjski Autonomiczny Okręg (Jurga)*
(wchodzi w skład Tiumentyjskiego Obwodu)
Ханты-Мансийский автономный округ (в составе Тюменской области)

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

[AST, s. 56-57]

w Rosji

Surgut od 1594 roku

Obszar: 523 100 km²

Pość ludności: 1 383 500 mieszkańców: Rosjanie – 66,3%, Chanowie, Mansowie, Nieńcy, Ukraińcy – 11,6%, Tatarzy – 7,6%, Baszkirzy – 2,4%, Białorusini – 2,2%, Czuwasze – 1,1%, Azerowie – 1,0%, Mołdawianie, Niemcy, Mordwini, Maryjczycy, Udmurci, Komiacy, Kazachowie, Kirgizi, Kumyki.

Gęstość zaludnienia: 2,6 mieszkańców na 1 km²

Chanty-Mansijski Okręg Autonomiczny, na Nizinie Zachodniosyberyjskiej; ośrodek administracyjny Chanty-Mansijsk (Ханты-Мансийск) 38 200 mieszkańców (2000 rok); ludność miejska 92%; wielki region wydobywania ropy naftowej i gazu ziemnego; transport rurociągowy; przemysł drzewny.

Chantowie, dawna nazwa Ostiacy, lud zamieszkujący azjatycką część Federacji Rosyjskiej (Nizina Zachodniosyberyjska), w Chanty-Mansijskim Okręgu Autonomicznym i Jamalsko-Nienieckim Okręgu Autonomicznym, liczący ok. 25 tysięcy osób. Posługują się własnym językiem, należącym do ugryjskiej grupy języków ugrofińskich. Nie posiadali własnego pisma, do lat 30. XX wieku używali alfabetu łacińskiego, obecnie rosyjskiego. Chantowie zachowali w swej kulturze wiele elementów tradycyjnego folkloru muzycznego i słownego oraz wierzeń (mity kosmogoniczne i antropogoniczne, a także bajki). Do początków XX wieku byli animistami, silny był u nich kult przodków-totemów oraz kult niedźwiedzia, później ulegli wpływom prawosławia. Tradycyjna gospodarka Chantów opierała się na myślistwie, rybołówstwie i hodowli reniferów, u części również na rolnictwie. Obecnie pracują w przemyśle drzewnym oraz przy wydobywaniu gazu i hodowli zwierząt futerkowych, także uprawiają ziemię.

wierzenia Chantów

Mansowie, dawniej zwani Wogulowie, lud ugrofiński głównie w Chanty-Mansijskim Okręgu Autonomicznym; około 8,5 tysiąca; myślistwo, rybołówstwo, hodowla reniferów; język mansyjski.

Chanty-Mansijsk (Ханты-Мансийск) {60,9°N; 69,2°E}, rosyjskie Chanty-Mansijsk, do 1940 roku Ostiako-Wogulsk, miasto na Nizinie Zachodniosyberyjskiej, nad rzeką Irtysz, w obwodzie tiumeńskim, ośrodek administracyjny Chanty-Mansijskiego Okręgu Autonomicznego. 37 tysięcy mieszkańców (1994 rok). Założone w 1931 roku jako osada robotnicza i centrum ostiackiego okręgu narodowego. Prawa miejskie od 1950 roku (po przyłączeniu wsi Samarowo, znanej od XVI wieku). Ośrodek przemysłu rybnego, drzewnego i spożywczego. Port śródlądowy i port lotniczy. W okolicy łągry.

Ważniejsze miasta:

Neftiejugansk (Нефтеюганск), Niagań (Нягань), Jugorsk (Югорск), Uraj (Урай), Biełojarskij (Белоярский), Kogałym (Когалым), Radużnyj (Радужный), Pokaczi (Покачи), Łangienas (Лангенас), Megion (Мегион), Niżniewartowsk (Нижневартовск), Surgut (Сургут), Pyt'-Jach (Пыть-Ях).

Niżniewartowsk (Нижневартовск), miasto od 1972 roku, port nad Obem; 236 tysięcy mieszkańców (1996 rok); wydobywanie ropy naftowej (wielkie złoża Samotłor odkryte w 1965 roku), przemysł drzewny, materiałów budowlanych, spożywczy; gazociągi do Almietjewska (Tatarstan), Saratowa i obwodu tomskiego.

Surgut (Сургут), miasto nad rzeką Ob. 256 tysięcy mieszkańców (1991 rok). Założony w 1593 roku. W latach 1782—1804 i od 1867 roku miasto. Rejon łagrów. Ośrodek wydobywania ropy naftowej w Zachodniosyberyjskim Zagłębiu Naftowym. Przemysł energetyczny, paliwowy, przetwórstwa ryb, drzewny. Elektrownia ciepła.

Niżniewartowsk (Нижневартовск), miasto położone w środkowej części Niziny Zachodniosyberyjskiej, niedaleko ujścia rzeki Wach do Obu. 247 400 mieszkańców (1991 rok). Ważny ośrodek regionu wydobywania ropy naftowej w Zagłębiu Zachodniosyberyjskim. Przemysł drzewny i spożywczy. Port śródlądowy.

Bieriozowo, osiedle w azjatyckiej części Rosji, nad rzeką Sośwą (dopływ Obu), w Chanty-Mansyjskim Okręgu Autonomicznym, w obwodzie tiumeńskim. 8 tysięcy mieszkańców (1989 rok). Rozwinięty przemysł rybny. Historia: powstało w 1593 roku jako rosyjska strażnica graniczna. Od 1782 roku miasto powiatowe w namiestnictwie tobolskim. Od XVIII wieku miejsce zesłań więźniów politycznych, m.in. dekabrystów. W XX wieku w Bieriozowie utworzono liczne obozy pracy przymusowej (łagry). W okolicy eksploatacja bogatych złóż gazu ziemnego, połączonych gazociągami z Uralem.

ropa i gaz

89 Jamalsko-Nieniecki Autonomiczny Okręg*

(wchodzi w skład Tiumenskiego Obwodu)

Ямало-Ненецкий автономный округ (в составе Тюменской области)

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

w Rosji od 1618 roku Salechard (Obdorsk) od 1595 roku

Obszar: 750 300 km²

Ilość ludności: 506 800 mieszkańców: Rosjanie – 58,2%, Ukraińcy – 17,2%, Nieńcy – 4,2%, Chantowie – 1,5%, Selkupowie, Tatarzy – 5,3%, Białorusini – 2,6%, Baszkirzy – 1,4%, Komi – 1,2%, Mołdawianie – 1,1%, Czuwasze, Azerowie, Niemcy, Mordwini, Maryjczycy.

Gęstość zaludnienia: 0,68 mieszkańca na 1 km²

Jamalsko-Nieniecki Okręg Autonomiczny, nad Morzem Karskim; stolica Salechard (Салехард) 32 900 mieszkańców (2000 rok); zajmuje dorzecze dolnego Obu i rzek uchodzących do Zatoki Obskiej, północna część (Jamał, zachodni Gydan) poza kręgiem polarnym (pokrywa śnieżna ponad 9 miesięcy); wydobywanie gazu ziemnego (gazociągi do europejskiej części Rosji i na Ukrainę) i ropy naftowej; hodowla reniferów, myślistwo, połów ryb.

Jamalsko-Nieniecki Okręg Autonomiczny obejmuje płaskie, miejscami silnie zabagnione tereny Niziny Zachodniosyberyjskiej; w części południowej niewysokie wzniesienia Uwałów Syberyjskich, a wzdłuż granicy zachodniej łańcuch Uralu. Ponadto w jego skład wchodzi wyspy na Morzu Karskim: Biała, Reniferowa, Szokalskiego.

Jamało-Nieniecki Okręg Autonomiczny

W części południowej klimat umiarkowanie chłodny, wybitnie kontynentalny, w centrum subpolarny, a na północy polarny. Gęsta sieć hydrograficzna. Główne rzeki: Ob, Taz, Pur, Nadym; liczne jeziora.

Dużą część regionu zajmuje tundra i lasotundra, w części północnej półwyspu Jamał i na wyspach pustynia arktyczna, na południu tajga.

Ważny region eksploatacji złóż ropy naftowej i gazu ziemnego (Zachodniosyberyjskie Zagłębie Naftowe). Rozwinięty przemysł materiałów budowlanych, drzewny i spożywczy. Warunki naturalne uniemożliwiają uprawę ziemi. Hodowla reniferów i zwierząt futerkowych, rozwinięte myślistwo i rybołówstwo. Eksploatacja lasów.

Transport lotniczy i wodny (żegluga śródlądowa i morska). Liczne gazociągi. Główne ośrodki: Salechard, Urengoj, Nadym.

Ważniejsze miasta:

Nojabrsk (Ноябрьск), Nowyj Urengoj (Новый Уренгой), Łabytnangi (Лабытнанги), Nadym (Надым), Gubkinskij (Губкинский).

Salechard (Салехрд) {66,0°N; 66,6°E}, do 1933 roku Obdorsk, miasto w północno-zachodniej części Niziny Zachodniosyberyjskiej, u ujścia rzeki Połuj do Obu, stolica Jamalsko-Nienieckiego Okręgu Autonomicznego. 30 tysięcy mieszkańców (1992 rok). Ośrodek przemysłu drzewnego i spożywczego (przetwórstwo ryb). Niewielka stocznia rzeczna. Port śródlądowy. Port lotniczy. Rejon obozów pracy przymusowej (łagrow).

[AST, s. 56-57]

Jamało-Nieniecki Okręg Autonomiczny

Jamał, półwysp w azjatyckiej części Rosji, w Jamalsko-Nienieckim Okręgu Autonomicznym, nad Morzem Karskim, między Zatoką Bajdaracką na zachodzie i ujściem Obu na wschodzie. Powierzchnia 122 tysiące km². Nizinne wnętrze półwyspu o wysokości do 90 m n.p.m. porasta roślinność tundrowa. Wzdłuż wybrzeży rozległe bagna. Miejscowa ludność (głównie Nieńcy) trudni się rybołówstwem, łowiectwem i hodowlą reniferów. Największe miejscowości: Drowianoj, Nowyj Port, Siojacha, Tambiej.

Leonid Lar – zdjęcia z wyprawy na Jamał w sierpniu 2000 roku

renifery

Święte drzewo

Nieniecki dom

rzeka

święte miejsce

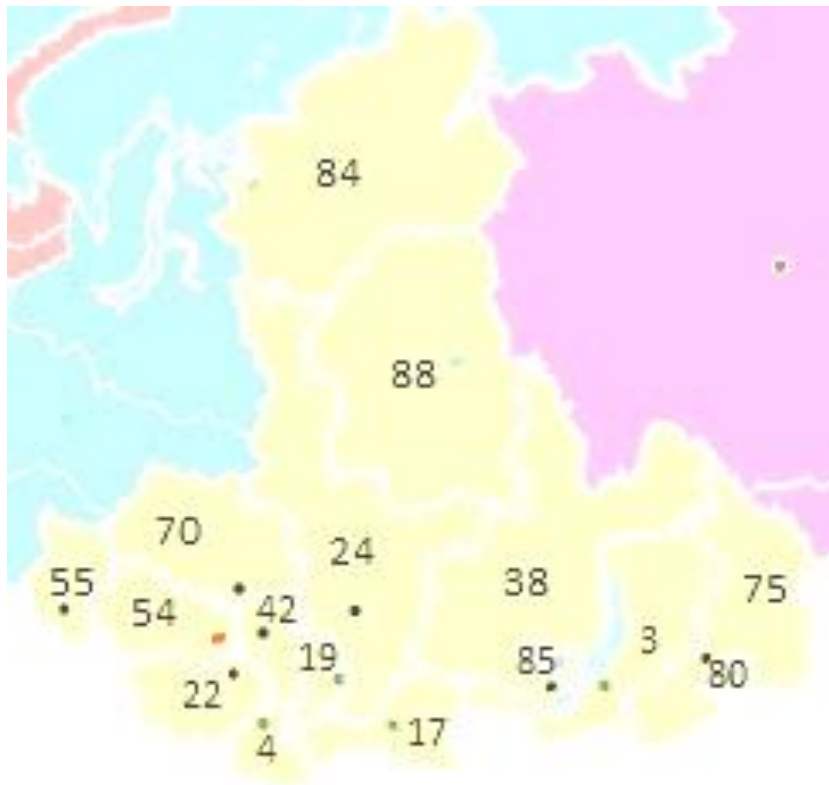

Sybirski Okręg Federalny

Сибирский федеральный округ

Centrum administracyjne: Nowosibirsk (Новосибирск)

Uwaga: Na mapie orientującej kolorem czerwonym zaznaczono miasto pełniące funkcję administracyjnego centrum okręgu, natomiast kolorem czarnym zaznaczono miasta pełniące funkcję centrum jednostki administracyjnej.

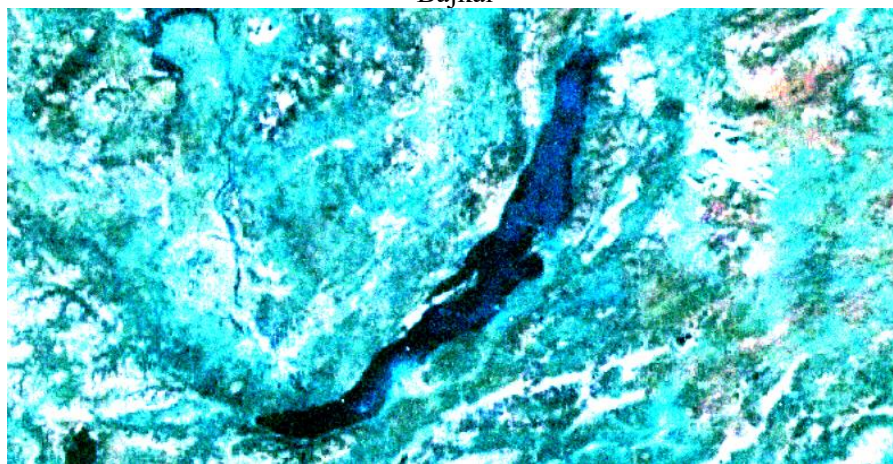

3 – Republika Buriatia (Улан-Удэ)	54 – Nowosibirski Obwód (Новосибирск)
4 – Republika Altaj (Горно-Алтайск)	55 – Omski Obwód (Омск)
17 – Republika Tuwa (Тува) (Кызыл)	70 – Tomski Obwód (Томск)
19 – Republika Chakasija (Абакан)	75 – Czitinski Obwód (Чита)
22 – Altajski Kraj (Барнаул)	80 – Aginski Buriatski Okręg Autonomiczny (рабочий посёлок Агинское)
24 – Krasnojarski Kraj (Красноярск)	84 – Tajmyrski Okręg Autonomiczny (Дудинка)
38 – Irkucki Obwód (Иркутск)	85 – Ust-Ordynski Okręg Autonomiczny (сельский населенный пункт Усть-Ордынский)
42 – Kiemierowski Obwód (Кемерово)	88 – Ewencki Okręg Autonomiczny (рабочий посёлок Тура)

[AST, s. 30-31]

Вайкал

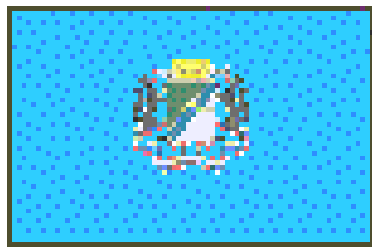

[Google maps – zdjęcie satelitarne]

54 Nowosibirski Obwód

Новосибирская область

flaga Nowosibirskiego obwodu i herb miasta Nowosibirsk

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

w Rosji
od ~1690 roku

Obszar: 178 200 km²

Ilość ludności: 2 748 200 mieszkańców: Rosjanie – 92,0%, Niemcy – 2,2%, Ukraińcy – 1,8%, Tatarzy - 1,1%, Białorusini, Kazachowie, Żydzi, Czuwasze, Mordwini, Azerowie.

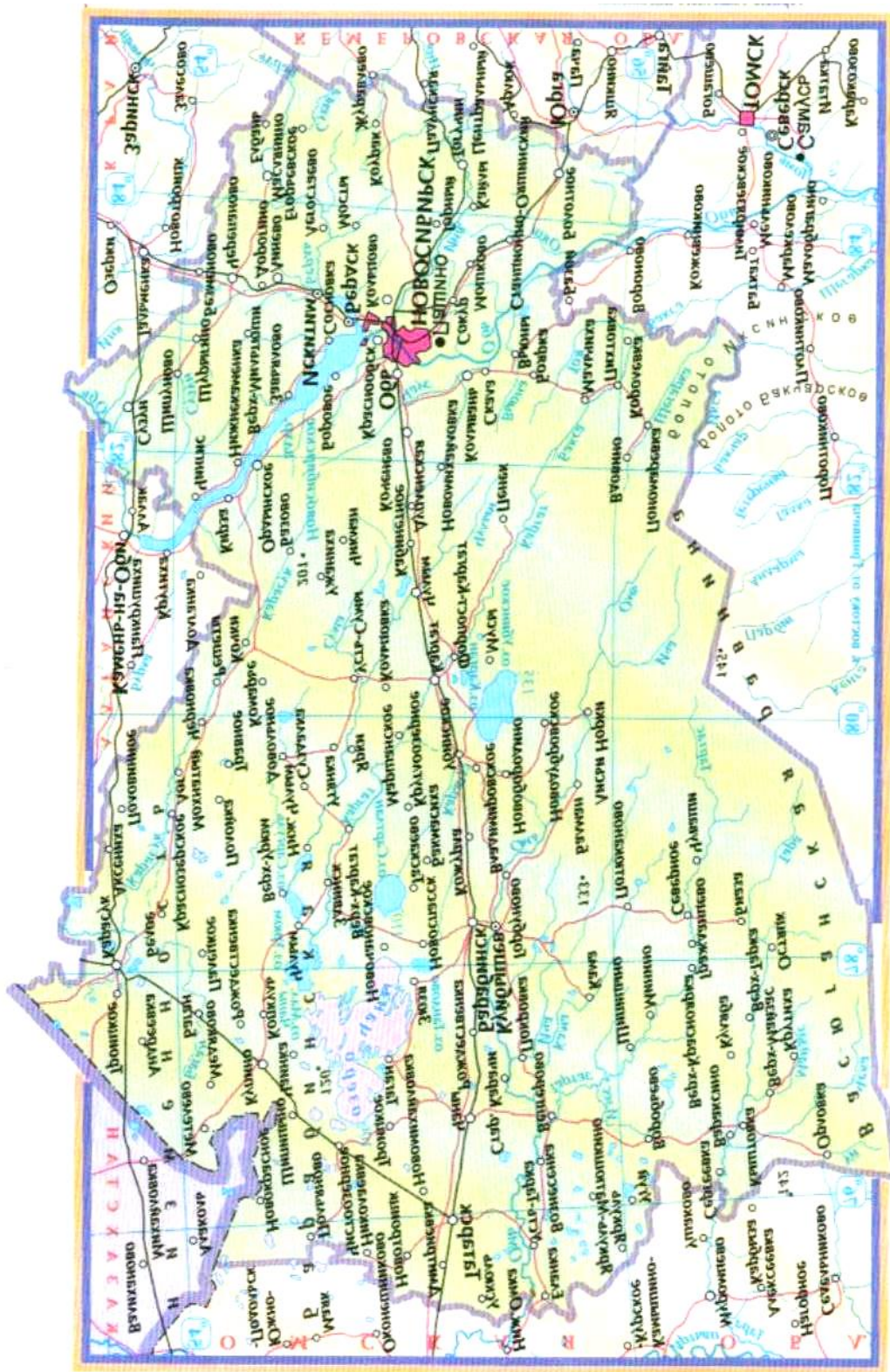
Gęstość zaludnienia: 15,4 mieszkańców na 1 km²

Nowosibirsk (Новосибирск) {55,0°N; 83,0°E}, w latach 1903–25 Nowonikołajewsk, miasto obwodowe Nowosibirskiego Obwodu, port nad rzeką Ob na północ od Nowosibirskiego Zbiornika Wodnego; 1 402 100 mieszkańców (2000 rok); przemysł elektrotechniczny, maszynowy, hutnictwo żelaza i metali nieżelaznych — cyna, chemiczny (farmaceutyczny), lekki, spożywczy, materiałów budowlanych. Ważny węzeł komunikacyjny. Port śródlądowy. Port lotniczy. Metro; 13 szkół wyższych (w tym uniwersytet, założony 1959 roku). W ZSRR rejon łągrów. Największe pod względem liczby ludności miasto Syberii.

Nowosibirsk powstał w 1893 roku jako wieś Gusiewska (Aleksandrowsk) przy trasie kolei transsyberyjskiej. W 1903 roku przemianowany na Nowonikołajewsk (do 1925 roku). W 1897 roku wybudowano most na rzece Ob. W początkach XX wieku nabrał znaczenia jako ośrodek handlowy.

Ważniejsze miasta:

Bierdsk (Бердск), Iskitim (Искитим), Kujbyszew (Куйбышев), Tatarsk (Татарск), Warabinsk (Барабинск), Paszino (Пашино), Ob' (Об').

Nowosibirsk – dworzec kolejowy

Nowosibirsk – port

Nowosibirsk – przystań rzeczna

Nowosibirsk – ulica

Wiera z Nowosibirska

04 Autonomiczna Republika Altaj*
Республика Алтай

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

w Rosji
od 1763 roku

Obszar: 92 600 km²

Ilość ludności: 203 100 mieszkańców: Rosjanie – 60%, ludy altajskie – 30%, Kazachowie – 6%.

Gęstość zaludnienia: 2,2 mieszkańców na 1 km²

Altaj, Republika Altaj, przy granicy z Mongolią; stolica Gorno-Altajsk (Горно-Алтайск) {52,0°N; 86,0°E}, 50 600 mieszkańców (2000 rok); zajmuje najwyższą część Altaju; klimat umiarkowany chłodny, wybitnie kontynentalny (w dolinach spadki temperatur poniżej –40°C); lasy zajmują 1/4 powierzchni, gospodarka leśna; hodowla owiec, bydła, jaków, marali; myślistwo. Historia: Tereny obecnego Altaju pozostawały w przeszłości kolejno pod zwierzchnictwem: kaganatu tureckiego (lata 552—744), Ujgurów (do połowy IX wieku) i Kirgizów (do początku XIII wieku). W XIII wieku obszar ten wszedł w skład imperium mongolskiego Czyngis-chana. Od XVIII wieku stanowił rejon kolonizacji rosyjskiej. W latach 30. XIX wieku wprowadzono alfabet dla języka altajskiego, rosyjscy uczeni zaczęli publikować słowniki i podręczniki gramatyki, założono również pierwsze szkoły. Na początku XX wieku rozwinął się na tych terenach ruch religijny (łączyący elementy lamaizmu i szamanizmu), będący wyrazem oporu miejscowej ludności przeciwko Rosji (stłumiony w 1904 roku). W czerwcu 1922 roku utworzono na obszarze Altaju Ojrocki Obwód Autonomiczny, przekształcony w styczniu 1948 roku w Górnoaltajski Obwód Autonomiczny. Od czerwca do grudnia 1991 roku Górnoaltajska SRR, od marca 1992 roku Republika Altaju.

Ałtaj, góry w Azji Środkowej, w Kazachstanie, Chinach i Mongolii; długość ponad 2000 km; północno-wschodnia część powstała w wyniku orogenezy kaledońskiej, południowo-zachodnia — hercyńskiej; dzielą się na Ałtaj właściwy (najwyższy szczyt Bielucha, 4506 m), Ałtaj Mongolski i Ałtaj Gobijski; duże kotliny tektoniczne, głębokie doliny rzek (Katuń, Bija); około 3500 jezior (największe Teleckie); tajga modrzewiowa (70% powierzchni), łąki alpejskie, górskie tundry; lodowce (ponad 900 km²); bogate złoża rud metali (zwłaszcza w Kazachstanie); Rezerwat Ałtajski (882 tysiące hektarów), pod ochroną soból, niedźwiedź brunatny, maral.

Sieć hydrograficzna należy do dorzecza górnego Obu, powstającego z połączenia rzek Katuń i Bija. Na wschodzie malownicze Jezioro Teleckie. W górach liczne lodowce. Szatę roślinną tworzą bory iglaste — tajga, zajmujące 25% powierzchni, trawiaste stepy, a powyżej 2000-2500 m n.p.m. łąki alpejskie. Na wschodzie wzdłuż rzeki Czulyzman rozciąga się Rezerwat Ałtajski (założony w 1932 roku, powierzchnia 88 124 km²). Region rolniczy wchodzący w skład Zachodniosyberyjskiego Regionu Ekonomicznego. Uprawa zbóż (głównie jęczmienia, owsa), roślin pastewnych, warzyw i drzew owocowych. Hodowla bydła, kóz, owiec, jaków i marali. Myślistwo i eksploatacja lasów.

[AST, s. 66-67]

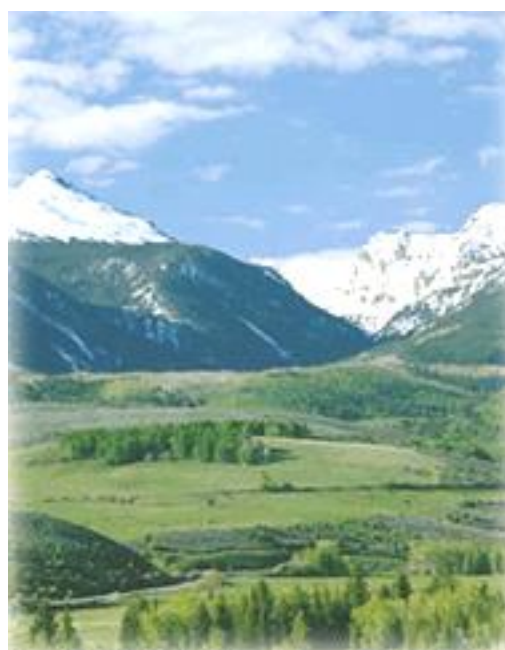

Republika Altaj

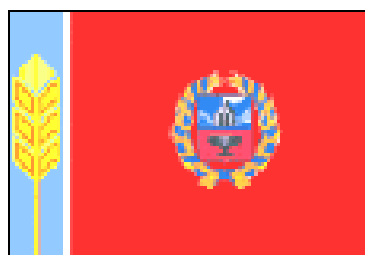
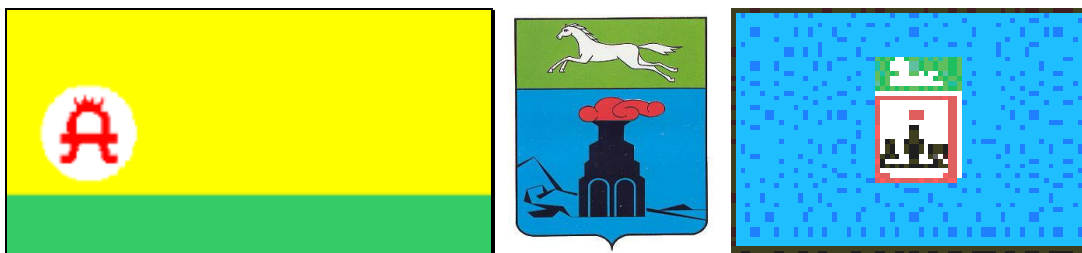

Gorno Altajsk

22 Ałtajski Kraj Autonomiczny
Алтайский край

flagi Ałtajskiego Kraju i herb miasta Barnauł

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

w Rosji
od 1738 roku

Obszar: 169 100 km²

Ilość ludności: 2 664 800 mieszkańców: Rosjanie – 89,5%, Niemcy – 4,8%, Ukraińcy – 1,9%, Ałtajcy należą do ludów tureckich.

Gęstość zaludnienia: 15,8 mieszkańców na 1 km²

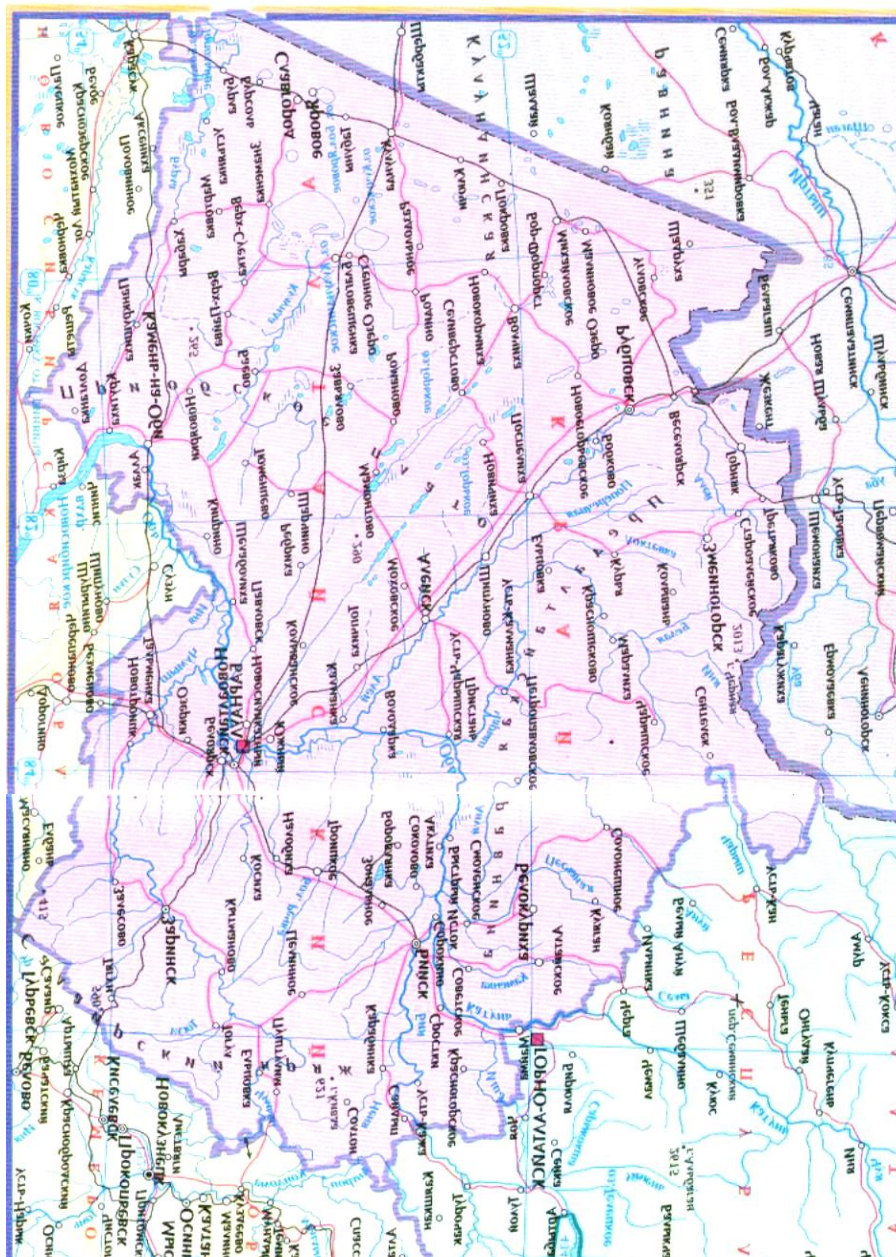
Ałtajski, Kraj, (Syberia Zachonia); w skład Ałtajskiego Kraju wchodzi Republika Ałtaj; stolica Barnauł (Барнаул); na południu góry Ałtaj; uprawa pszenicy, buraków cukrowych, słonecznika; hodowla; droga samochodowa do granicy Mongolii (z Nowosibirska). Na czele kraju stoi gubernator.

Barnaул (Барнаул) {53,4°N; 83,8°E}, nad rzeką Ob, w Zagłębiu Kuźnieckim, stolica Kraju Ałtajskiego. 583 000 mieszkańców (2000 rok). Ważny ośrodek przemysłowy i kulturalno-naukowy Syberii Zachodniej. Rozwinięty przemysł maszynowy (silniki Diesla, obrabiarki, kotły parowe), środków transportu, ponadto elektrotechniczny, chemiczny, materiałów budowlanych, włókienniczy, spożywczy i skórzany. Wezeł kolejowy. Port lotniczy. Siedziba 6 wyższych uczelni, w tym uniwersytetu. Barnauł założono w 1730 roku na obfitujących w złoto terenach stepowych Ałtaju.

Ważniejsze miasta:

Bijsk (Бийск), Rubiowski (Рубиовск), Nowoaltajsk (Новоалтайск), Zarinsk (Заринск), Sławgorod (Славгород), Jarowoje (Яровое), Kamień na Obu (Камень-на-Обу), Ałiejsk (Алейск), Zmiejnogorsk (Змеиногорск), Biełokuricha (Белокуриха).

[AST, s. 66-67]

03 Autonomiczna Republika Buriacja*
Республика Бурятия

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

w Rosji
od 1648 roku

Obszar: 351 300 km²

Ilość ludności: 1 056 600 mieszkańców: Rosjanie – 70%, Buriaci – 24% (341 tysięcy, 1993 rok), Ukraińcy, Tata-
rzy.

Gęstość zaludnienia: 3,0 mieszkańców na 1 km²

Buriacja, Republika Buriacka, na wschód od Bajkału. Stolica: Ułan-Ude (Улан-Удэ) {51,9°N; 107,6°E}, 370 700 mieszkańców (2000 rok). Na zachodzie Sajana Wschodniego; lasy zajmują 4/5 powierzchni; rezerваты Bajkalski i Barguziński; przemysł drzewny, celulozowo-papierniczy; wydobywanie węgla brunatnego, grafitu, rud wolframu i molibdenu; hodowla, łowiectwo zwierząt futerkowych; żegluga na Bajkale.

Buriacja zajmuje wyżynne i górskie tereny w południowej części Syberii, wokół jeziora Bajkał. Na zachodzie pasma Sajana Wschodniego (najwyższy masyw Munku-Sardyk, 3491 m n.p.m.), na północy i północnym wschodzie łańcuchy Gór Stanowych, Bajkalskich i Barguzińskich, na południu Chamar Daban i Góry Jabłonowe. Wschodnią część zajmuje Wyżyna Witimska. Pomiędzy pasmami górkimi liczne kotlinowate obniżenia (m.in. Kotlina Barguzińska, Kotlina Gornoangarska).

Klimat umiarkowany chłodny, wybitnie kontynentalny. Główne rzeki: Selenga, Witim, Barguzin.

Przeważającą część powierzchni pokrywają lasy szpilkowe (głównie tajga limbowo-modrzewiowa i modrzewiowo-sosnowa), w najwyższych partiach gór — ponad granicą lasu — roślinność alpejska i zbiorowiska tundry wysokogórskiej. Obszary chronione — rezerwat Barguziński (3748 km²) i Zabajkalski Park Narodowy (powierzchnia 2672 km²).

&&&

Region rolniczo-przemysłowy. W kotlinach uprawa zbóż, ziemniaków i roślin pastewnych. Hodowla bydła, trzody chlewnej, owiec i zwierząt futerkowych. Rybołówstwo. Eksploatacja zasobów leśnych. Wydobywanie węgla brunatnego, rud wolframu, molibdenu, uranu, grafitu i surowców skalnych. Przemysł środków transportu, metalurgiczny (hutnictwo metali nieżelaznych), elektrotechniczny, drzewno-papierniczy, spożywczy. Żegluga śródlądowa na jeziorze Bajkał i Selendze. Liczne uzdrowiska (m.in. Arszan, Goriaczynsk).

Buriaci, ludność mongolska mieszkająca głównie w Buriacji, północnej Mongolii i w Chinach; około 460 tysięcy. dawniej koczujący pasterze, obecnie głównie rolnicy; język buriacki.

[AST, s. 68-69]

Ulan Ude, do 1934 roku Wierchnieudyńsk, stolica Buriacji, nad rzeką Selengą. 365 tysięcy mieszkańców (1994 rok). Zakłady przemysłu lotniczego, stoczniowego, elektrotechnicznego, włókienniczego, spożywczego, drzewnego, szklarskiego, materiałów budowlanych. 4 szkoły wyższe.

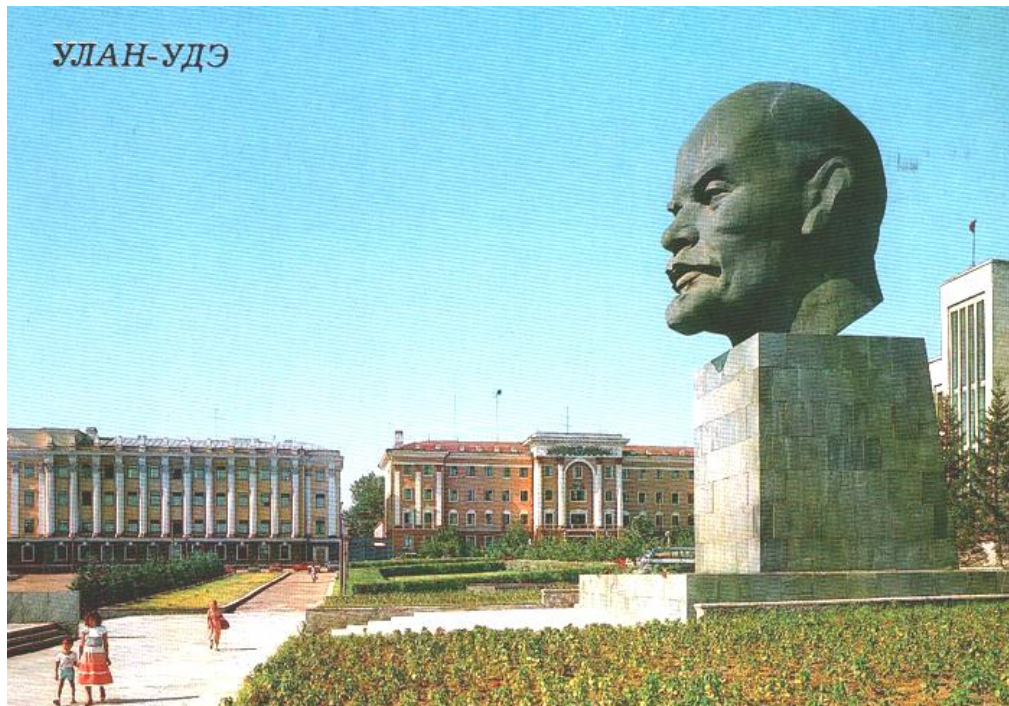
Ważniejsze miasta:

Siewiernobajkalsk (Севернобайкальск), Kiachta (Кяхта).

Kiachta, do 1934 roku Troickosawsk, miasto nad rzeką Kiachta. 18 tysięcy mieszkańców (1992 rok). Przemysł włókienniczy, spożywczy.

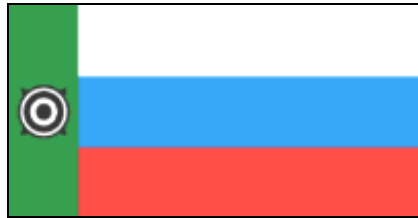
Bajkał

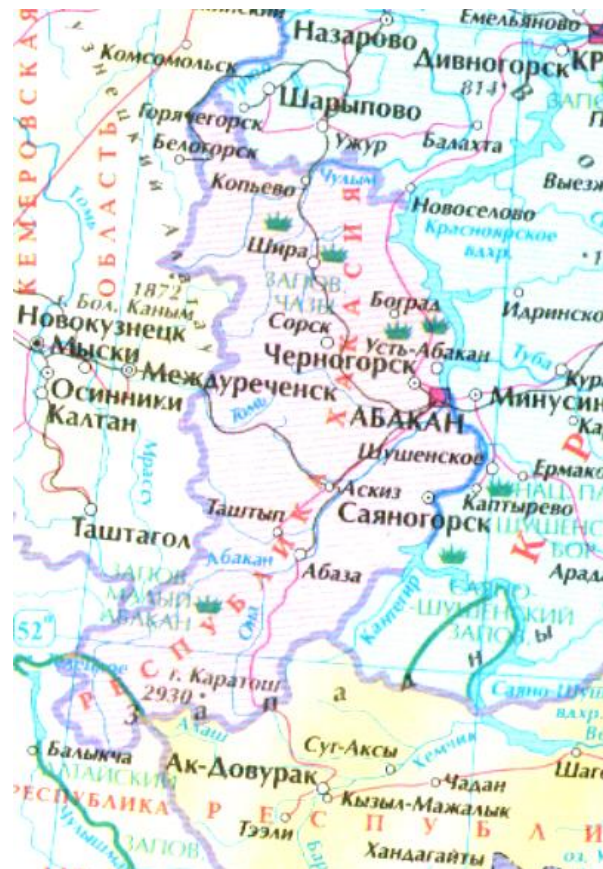
Ulan Ude – największy pomnik Lenina na świecie

19 Autonomiczna Republika Chakasja
Республика Хакасия

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

[AST, s. 61]

w Rosji od 1709 roku

Obszar: 61 900 km²

Ilość ludności: 586 000 mieszkańców (1996 rok); ludność rdzenna Chakasi – 11,1% (około 63 tysiące – Chakasi należą do ludów tureckich), Rosjanie – 79,1% (370 tysięcy), Ukraińcy – 2,3%, Niemcy – 2,0%; w miastach mieszka 73% ludności.

Gęstość zaludnienia: 9,4 mieszkańców na 1 km²

Chakasja, Chakas, republika w Federacji Rosyjskiej, w górach Syberii Południowej, na lewym brzegu Jeniseju; stolica Abakan (Абакан) 167 900 mieszkańców (2000 rok); wydobywanie węgla kamiennego, rud metali (m.in. żelaza); hutnictwo aluminium (Sajanogorsk Саяногорск), przemysł drzewny, maszynowy, lekki; Sajańsko-Szuszeńska Elektrownia Wodna; hodowla bydła i owiec; uprawa pszenicy.

Na północy i w centrum pagórkowata wyżyna (Kotliny: Minusińska i Czułymsko-Jenisejska), przechodząca na południu i zachodzie w wysokie pasma Ałatau Kuźnieckiego, Gór Abakańskich i Sajanu Zachodniego (Karagos – 2930 m n.p.m.). Klimat umiarkowany chłodny, wybitnie kontynentalny.

Główne rzeki: Jenisej, Abakan, Czułym. Na Jeniseju sztuczne zbiorniki wodne: Sajańsko-Szuszeński i Krasnojarski. Naturalną szatę roślinną tworzą lasostepy i stepy, w górach dominuje tajga (ponad 40% powierzchni) i zbiorowiska tundry górskiej.

Podstawę gospodarki stanowi górnictwo (eksploatacja złóż węgla kamiennego, rud żelaza, ołowiu, miedzi, złota, molibdenu). Rozwinięty przemysł środków transportu (wagony), metalowy, włókienniczy, skórzany, drzewny i spożywczy. Rafinacja ropy naftowej. Hutnictwo metali kolorowych.

Herb miasta Abakan

Abakan {52,4°N; 91,5°E}, miasto u ujścia rzeki Abakan do Jeniseju. Stolica Chakacji. 161 tysięcy mieszkańców (1995 rok). Miasto założone około 1770 roku jako wieś Ust-Abakanskoje. Prawa miejskie i obecna nazwa od 1931 roku. Przemysł materiałów budowlanych, taboru kolejowego (wagony), spożywczy, włókienniczy, obuwniczy. Port rzeczny i lotniczy. Wyższa szkoła pedagogiczna oraz instytut naukowo-badawczy historii, języka i literatury. W pobliżu wydobywanie węgla kamiennego i rud żelaza.

Ważniejsze miasta:

Czernogorok (Черногорок) Sajanogorsk (Саяногорск).

17 Autonomiczna Republika Tuwa
Республика Тыва (Тува)

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

[AST, s. 61]

w Rosji: protektorat Rosji od 1914 roku w ZSRR od 1944 roku

Obszar: 170 500 km²

Ilość ludności: 310 700 mieszkańców; głównie Tuwińcy (67% ludności – 208 tysięcy) i Rosjanie (23% ludności – 100 tysięcy).

Gęstość zaludnienia: 1,8 mieszkańców na 1 km²

Tuwa, Tannu Tywa, republika w górach Syberii Południowej; stolica Kyzyl (Кызыл) {51,7°N; 94,5°E}, 98 700 mieszkańców (2000 rok); zajmuje dorzecze górnego Jeniseju; wydobywanie azbestu, węgla kamiennego; przemysł drzewny, lekki (skórzany), spożywczy, metalurgiczny, materiałów budowlanych; hodowla owiec i bydła, w Kotlinie Tuwińskiej uprawa zbóż.

Tuwa obejmuje pagórkowate i górskie tereny wyżyn Sangilen i Wschodniotuwieńskiej, a także Kotlinę Tuwińską, otoczoną wysokimi łańcuchami Sajanu Zachodniego, Altaju, Tannu-oła i Akademika Obruczewa. Klimat umiarkowanie chłodny, wybitnie kontynentalny. Główna rzeka Jenisej. W kotlinach roślinność stepowa, w górach iglaste lasy tajgi oraz tundra wysokogórska.

Region rolniczo-hodowlany. Uprawa pszenicy, owsa, roślin strączkowych i warzyw. Hodowla owiec, kóz i zwierząt futerkowych. Ważną rolę odgrywa też myślistwo. Eksploatacja złóż węgla kamiennego, soli kamiennej, azbestu i kobaltu. Przemysł materiałów budowlanych, skórzany, drzewny i spożywczy.

W II wieku p.n.e. — I w. n.e. we władaniu wschodnioazjatyckich Hunów. W VI wieku zajęta przez ludy tureckie, później przez Ujgurów (VIII wiek), Kirgizów (IX wiek), Czingis-chana (1207 rok). W XVII wieku na obszarach Tuwy upowszechnił się lamaizm. Do XVIII wieku pod panowaniem mongolskim. W latach 1757—1912 jako Urianchaj pod panowaniem mandżurskich władców Chin. Po wybuchu rewolucji w Chinach (1912 rok) Tuwa proklamowała niepodległość. W 1914 roku wcielona do Rosji jako Kraj Urianchajski. W latach 1918—1921 na jej terenie toczyły się walki pomiędzy Armią Czerwoną i wojskami admirała A.W. Kołczaka. W 1921 roku ogłoszona (formalnie) niepodległą Tuwińską Republiką Ludową (Tannu-Tywa). Od 1944 roku obwód autonomiczny, od 1961 roku autonomiczna republika w składzie Rosyjskiej Federacyjnej SRR. Po rozpadzie ZSRR, w 1991 roku doszło do wystąpień skierowanych przeciwko ludności pochodzenia rosyjskiego. W 1992 roku Tuwa podpisała nowy układ stowarzyszeniowy z Federacją Rosyjską.

herb miasta Kyzyl

Ważniejsze miasto:
Ak-Dowurak (Ак-Довурак).

24 Autonomiczny Krasnojarski Kraj
Красноярский край

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

Obszar: 710 000 km²

Ilość ludności: 3 011 900 mieszkańców: Rosjanie – 86,9%, Ukraińcy – 3,3%, Niemcy – 1,5%, Tatarzy – 1,5%, Białorusini, Czuwasze, Mordwini, Dołganie, Ewenkowie, Nieńcy, Nganasowie, Adygiejczycy – 95 tysięcy (1989 rok), Selkupowie, w północnej części Krasnojarskiego Kraju – Samojedyjskie ludy, Samojedzi należący do Uralskich ludów.

Gęstość zaludnienia: 4,2 mieszkańców na 1 km²

Krasnojarski Kraj administruje ponadto Tajmyrskim Autonomicznym Okręgiem i Ewenkijskim Autonomicznym Okręgiem, co w sumie daje obszar: 2 339 700 km² oraz 3 075 600 mieszkańców. Krasnojarski Kraj, (Syberia Środkowa), w dorzeczu Jeniseju; w skład Krasnojarskiego Kraju wchodzi: Tajmyrski Okręg Autonomiczny i Ewenkijski Okręg Autonomiczny; stolica Krasnojarsk (Красноярск) {56,0°N; 93,0°E}, 877 600 mieszkańców (2000 rok); ludność miejska 74%; wydobywanie węgla kamiennego, rud żelaza i metali nieżelaznych, hutnictwo metali nieżelaznych (Norilsk Норильск); przemysł maszynowy i metalurgiczny, chemiczny, drzewny; elektrownie: Krasnojarska (6000 MW) i Sajańsko-Szuszewska (6400 MW) na Jeniseju; na południu uprawa zbóż, lnu, ziemniaków, hodowla; główne porty morskie: Dikson, Dudinka. W okresie stalinowskim rejon łagrów.

Przeważającą część powierzchni zajmuje falista Wyżyna Środkowosyberyjska, ograniczona na południu przez pasma górskie Sajana Wschodnich i Zachodnich, Gór Abakańskich oraz Kuźnieckiego Ałatau; na północy płaska Nizina Północnosyberyjska i wznoszące się ponad nią pasma gór Byrranga. W skład Kraju Krasnojarskiego wchodzi także przybrzeżne wyspy, m.in. Ziemia Północna, Wyspy Instytutu Arktycznego. Klimat umiarkowany chłodny, wybitnie kontynentalny, na północy subpolarny, a na wybrzeżach morskich polarny. Główne rzeki: Jenisej, Chatanga, Tajmyra i Piasina. Na północy liczne jeziora (Tajmyr) i bagna. Obszar w przeważającej części pokrywa tajga, przechodząca na północy w lasotundrę i tundrę. Liczne obiekty chronione – rezerваты: Tajmyrski, Stołby.

Uprawa pszenicy, jęczmienia, owsa, ziemniaków, konopi, lnu, słonecznika; hodowla trzody chlewnej, owiec, zwierząt futerkowych, w części północnej reniferów. Eksploatacja lasów, myślistwo. Wydobycie węgla kamiennego (Zagłębia Minusińskie, Norylskie, Tunguskie) i brunatnego (Zagłębie Kańsko-Aczyńskie), rud żelaza, miedzi, kobaltu, niklu, złota, grafitu. Eksploatacja złóż surowców skalnych (głównie wapienie, marmury). Elektrownie wodne na Jeniseju (m.in. Krasnojarska, Sajańsko-Szuszeńska). Hutnictwo metali nieżelaznych; przemysł elektromaszynowy, chemiczny, drzewny, papierniczy, materiałów budowlanych, spożywczy. Żegluga śródlądowa i morska. Główne ośrodki: Krasnojarsk, Norylsk, Aczyńsk, Kansk, Jenisejsk.

w Rosji

Turuchansk od 1607 roku

Jenisejsk od 1619 roku

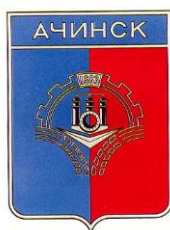
Krasnojarsk od 1628 roku

Ważniejsze miasta:

Aczinsk (Ачинск), Kansk (Канск), Żeleznogorsk (Железногорск), Igarka (Игарка), Jenisjejsk (Енисейск), Liesosybirsk (Лесосибирск), Bogotoł (Боготол), Sosnowoborsk (Сосновоборск), Zjelenogorsk (Зеленогорск), Nazarowo (Назарово), Szarypowo (Шарыпово), Minusinsk (Минусинск), Diwnogorsk (Дивногорск), Zaoziernyj (Заозерный), Borodino (Бородино).

Krasnojarsk, miasto nad rzeką Jenisej. Założony w 1628 roku jako fort w czasie kolonizacji Syberii. Od 1823 roku stolica guberni jenijskiej. Rozwój Krasnojarska związany był z budową Kolei Transsyberyjskiej i wydobyciem złota. Duży ośrodek gospodarczy Syberii. Przemysł chemiczny, maszynowy, elektrotechniczny i materiałów budowlanych, drzewny oraz papierniczy. Ważny węzeł komunikacyjny na trasie Kolei Transsyberyjskiej. Port rzeczny i lotniczy.

Aczyńsk, Aczinsk, miasto nad rzeką Czującym (dopływ Obu). 123 tysiące mieszkańców (1995 rok). Założone w 1682 roku, prawa miejskie od 1782 roku. Przemysł spożywczy, materiałów budowlanych, rafinerijny, skórzano-obuwniczy, zakłady produkcji tlenku glinu. Węzeł kolejowy przy Kolei Transsyberyjskiej. Port rzeczny. W pobliżu miasta kopalnie węgla kamiennego.

Kańsk, Kansk, miasto nad rzeką Kan, przy Kolei Transsyberyjskiej. 110 tysięcy mieszkańców (1990 rok). Przemysł wydobywczy węgla brunatnego, drzewny, włókienniczy, maszynowy, metalowy, spożywczy.

Nazarowo, miasto w azjatyckiej części Rosji, nad Człymem (dopływ Obu), w Kraju Krasnojarskim. 65700 mieszkańców (1992 rok). Założone na początku XVIII wieku Prawa miejskie od 1961 roku. Ośrodek przemysłowy w Kańsko-Aczyńskim Zagłębiu Węglowym. Kopalnia węgla brunatnego, przemysł maszynowy, metalowy, materiałów budowlanych, odzieżowy, drzewny i spożywczy. Port lotniczy, w pobliżu Nazarowska Elektrownia Ciepła o mocy 1400 MW.

Liebiedź Aleksandr Iwanowicz (żył w latach 1950-2002) – od maja 1998 roku był gubernatorem Krasnojarskiego Kraju. [A więc mimo że autonomiczne jednostki mają formalnie własny rząd, to jednak na czele stoi gubernator ustanowiony przez Rosyjską Federację].

Kańsko-Aczyńskie Zagłębie Węglowe, Kansk-Aczinskij ugolnyj bassiejn, zagłębie węglowe, głównie węgla brunatnego, w azjatyckiej części Rosji, w południowej części Kraju Krasnojarskiego i części obwodu irkuckiego oraz kemerowskiego. Kańsko-Aczyńskie Zagłębie Węglowe ciągnie się wzdłuż Kolei Transsyberyjskiej na odcinku około 800 km od miasta Tajszet do Itacki. Główne złoża: Itackie, Irszańsko-Borodińskie, Nazarowskie. Zasoby węgla ocenia się na około 600 miliardów ton, w tym możliwych do wydobycia metodą odkrywkową 143 miliardy ton. Duża degradacja środowiska z uwagi na kopalnie odkrywkowe. Trzy wielkie elektrownie ciepłe w Nazarowie, Szarypowie oraz w Zielonogorsku.

Krasnojarsk

Krasnojarsk

Krasnojarsk

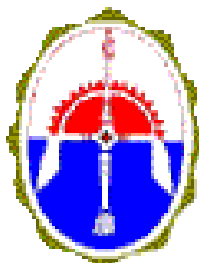
Krasnojarsk

88 Ewencki Autonomiczny Okręg

(wchodzi w skład Krasnojarskiego Kraju)

Эвенцкий автономный округ (в составе Красноярского края)

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

w Rosji
od ~1632 roku

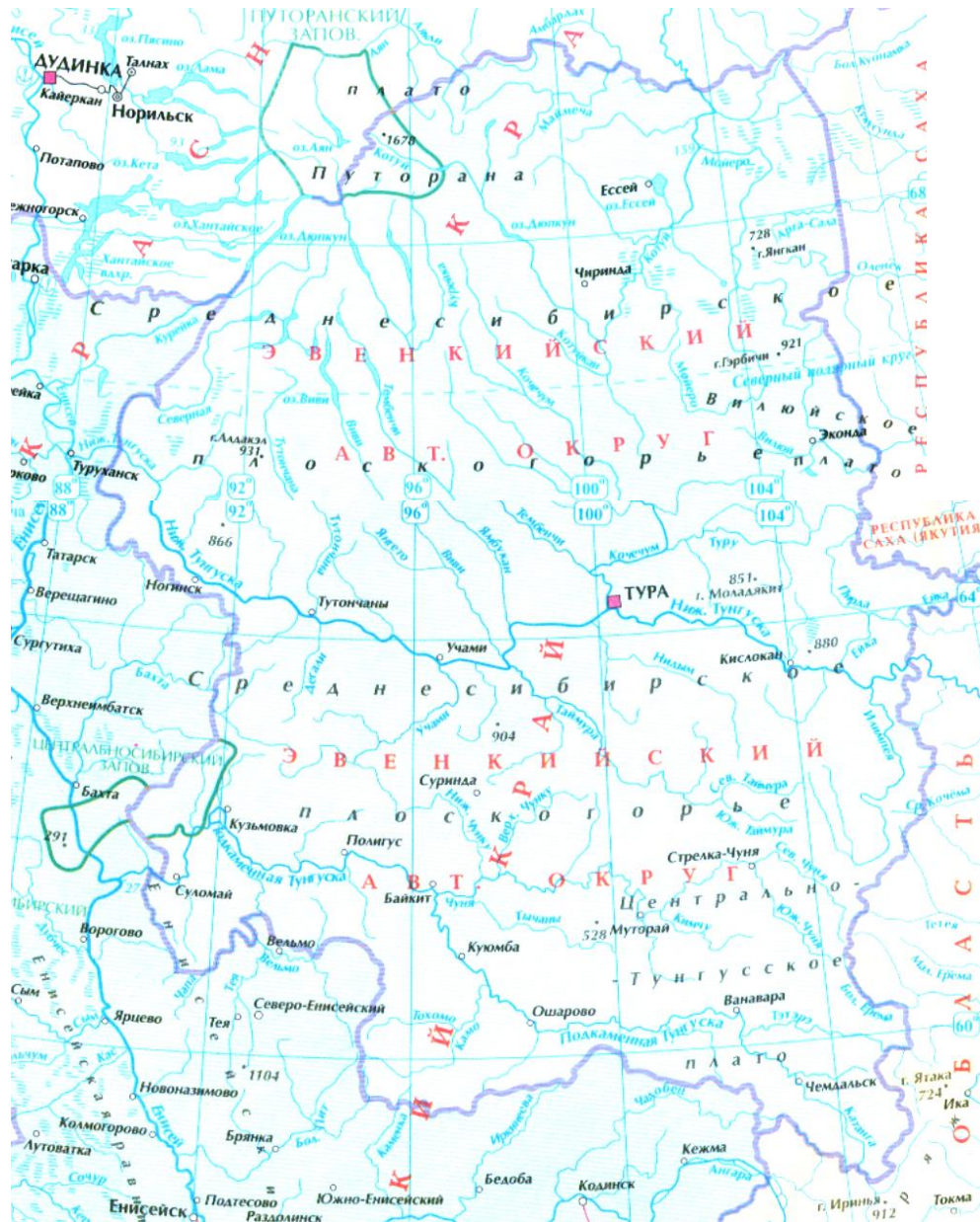
Obszar: 767 600 km²

Pość ludności: 19 400 mieszkańców: Rosjanie – 67,5%, Ewenkowie, dawniej zwani Tunguzi – 14,0%, Ukraińcy – 5,3%, Jakuci – 3,8% oraz Eweni i Ketowie.

Gęstość zaludnienia: 0,03 mieszkańców na 1 km²

Osiedle Tura (рабочий поселок Тура) {64,3°N; 100,4°E} – centrum administracyjne Ewenckiego Okręgu Autonomicznego – 5 700 mieszkańców (2000 rok).

Tunguska Dolna, Niżniaja Tunguska, rzeka w azjatyckiej części. Długość 2989 km, powierzchnia dorzecza 473 tysięcy km². Źródła na dziale wodnym Angary i Leny. Przepływa przez Wyżynę Środkowsyberyjską. Wpada do Jeniseju. Główne dopływy: Wiwi, Tajmura, Koczeczum, Ilimpeja, Uczami. Ośrodek administracyjny Okręgu – Tura (osiedle robotnicze) (рабочий поселок Тура). Wykorzystywana do żeglugi i spławu drewna.

AST, s. 59-60

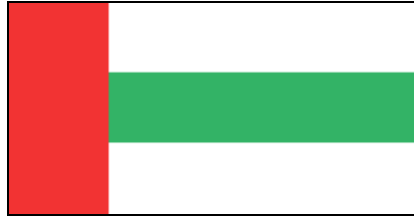

84 Tajmyrski (Dołgańsko-Nieniecki) Autonomiczny Okręg*

(wchodzi w skład Krasnojarskiego Kraju)

Таймырский (Долгано-Ненецкий) автономный округ (в составе Красноярского края)

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

**w Rosji
od ~1632 roku**

Obszar: 862 100 km²

Łość ludności: 44 300 mieszkańców: Rosjanie – 67,1%, Dołganie – 8,8%, Nieńcy – 4,4%, Nganasanie – 1,5%, Ukraińcy – 8,6%, Niemcy – 1,5%, Tatarzy – 1,4%, Białorusini – 1,2 %, Ewenkowie.

Gęstość zaludnienia: 0,05 mieszkańców na 1 km²

Tajmyrski (Dołgańsko-Nieniecki) Okręg Autonomiczny, (Syberia Zachodnia), w Kraju Krasnojarskim. Mieszkańcy:

—Nieńcy, największa z grup etnicznych posługujących się językiem jurackim, należącym do samojedzkiej grupy językowej. Liczebność Nieńców w 1980 roku szacowano na około 30 tysięcy osób.

—Dołganie, około 6 900 osób; dawniej koczownicy, obecnie osiadły tryb życia (hodowla, myślistwo); dialekt języka jakuckiego.

—Nganasanie— Samojedzkie ludy, Samojedzi z Uralskich ludów, ludy mówiące językami uralskimi.

Ośrodek administracyjny Dudinka (Дудинка) {69,4°N; 86,4°E}; północna część półwyspu Tajmyr, na Wyżynie Środkowosyberyjskiej; wydobywanie rud niklu i miedzi, platyny, węgla kamiennego, gazu ziemnego (gazociąg do Norylska); hodowla reniferów, łowiectwo zwierząt futerkowych, połów ryb.

Tajmyrski (Dołgano-Nieniecki) Autonomiczny Okręg Federalny

Norylsk, Norilsk, miasto położone na północno-zachodnich krańcach Wyżyny Środkowosyberyjskiej, jedno z najdalej na północ położonych miast świata. 169 tysięcy mieszkańców (1991 rok). Założone około 1930 roku. Wydobycie rud niklu, miedzi i złota. Przemysł metalurgiczny (hutnictwo miedzi, niklu i kobaltu), materiałów budowlanych i spożywczy. Połączenie kolejowe z portem w Dudince.

[AST, s. 58-59]

Tajmyr, Tajmyrski Półwysep, Tajmyr, Tajmyrskij półostrow — najdalej na północ wysunięty półwysep Azji, między zatokami: Jenisejską (Morze Karskie) i Chatańską (Morze Łaptiewów). Powierzchnia około 400 tysięcy km²; w środkowej części góry Byrranga; tundra.

Tajmyrski (Dołgano-Nieniecki) Autonomiczny Okręg Federalny

Powierzchnia nizinna, jedynie w środkowej części góry Byrranga (wysokość do 1146 m n.p.m.). Główne rzeki: Piasina, Tajmyra, Chatanga. Liczne jeziora — największe Tajmyr. Naturalną szatę roślinną stanowi tundra.

Czeluskin, przylądek położony na półwyspie Tajmyr (Rosja), najdalej na północ wysunięty punkt kontynentu azjatyckiego, {77°43'N, 104°18'E}.

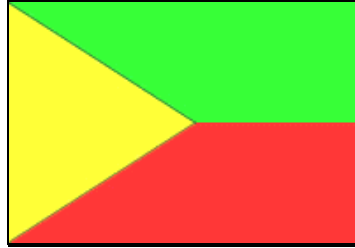

pogoń za ropą lub gazem

75 Czitinski Obwód
Читинская область

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

[AST, s. 68-69]

w Rosji Nerczyńsk od 1659 roku

Obszar: 412 500 km²

Ilość ludności: 1 186 800 mieszkańców: Rosjanie – 88,4%, Buriaci – 4,8%, Ukraińcy – 2,8%, Białorusini, Tata-
rzy, Uzbeki, Czuwasze, Mołdawianie, Baszkirzy, Niemcy, Ewenkowie.

Gęstość zaludnienia: 2,9 mieszkańców na 1 km²

Czita (Чита) {52,0°N; 113,5°E}, miasto obwodowe przy uj-
ściu rzeki Czity do Ingody; 311 100 mieszkańców (2000 rok);
przemysł maszynowy i metalurgiczny, montaż samochodów,
drzewny, meblarski, lekki, spożywczy, materiałów budowlanych;
wydobycie węgla; 3 wyższe uczelnie; w obwodzie wielkie złoża
rud miedzi Udokan. Wzmiankowana w 1653 roku. W pobliżu
Czity miejsce zesłań (w XIX wieku) dekabrystów.

Bogactwa mineralne: złoża węgla brunatnego, rud cyny, wolframu i molibdenu. Liczne obszary chronione – Za-
bajkalski Park Narodowy i rezerwaty (zapowiedniki): Barguziński, Witimski i Sochondyński.

Ważniejsze miasta:

Krasnokamiensk (Краснокаменск), Pietrowsk Zabajkalskij (Петровск-Забайкальский), Bałiej (Балей), Borzja
(Борзя).

Czita

nowe

też nowe

i stare

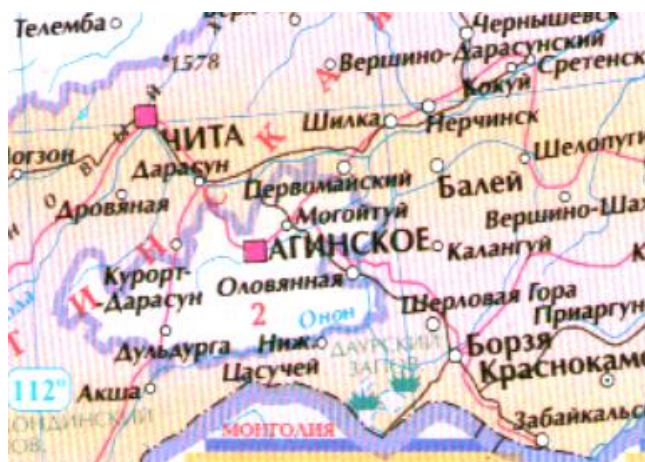
80 Agińsko-Buriacki Autonomiczny Okręg*

(wchodzi w skład Читинского Обвodu)

Агинский Буряцкий автономный округ (в составе Читинской области)

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

[AST, s. 69]

buddyzm u Buriatów

w Rosji od ~1658 roku

Obszar: 19 000 km²

Ilość ludności: 79 100 mieszkańców: Buriaci – 54,9%, Rosjanie – 40,8%, Ewenkowie, Tatarzy, Ukraińcy.

Gęstość zaludnienia: 4,2 mieszkańców na 1 km²

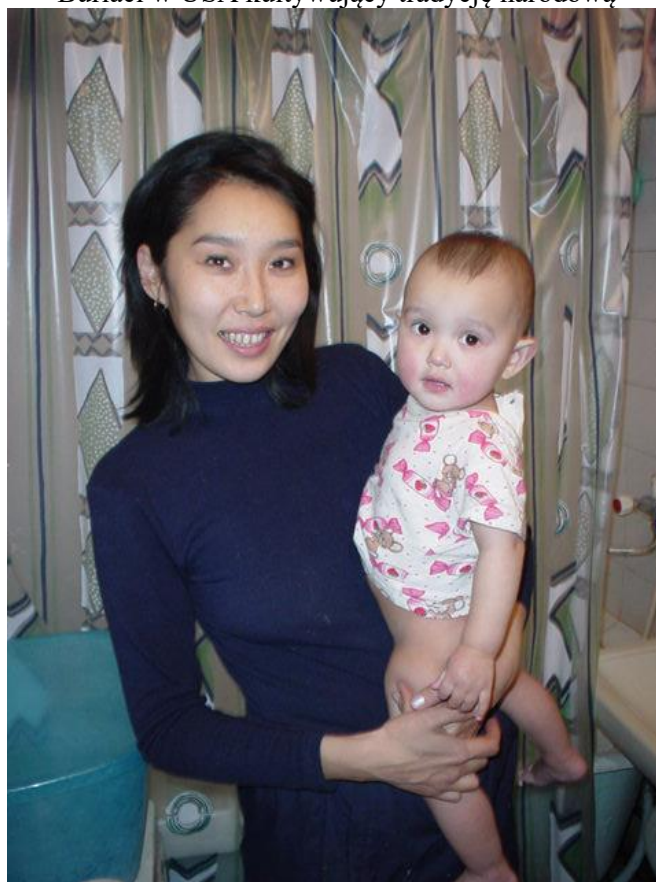
Agińsko-Buriacki Okręg Autonomiczny, do 1958 roku Agiński Buriacko-Mongolski Okręg Narodowościowy, do 1977 roku Agiński Buriacki Okręg Narodowościowy, okręg autonomiczny w pobliżu granicy z Mongolią, w obwodzie czytyjskim. Stolica: osiedle Agińskoje (рабочий посёлок Агинское) {50,4°N; 114,4°E} 9 400 mieszkańców (2000 rok). Zajmuje silnie rozczłonkowane tereny Gór Mogojtujskich (Ałchanaj, 1663 m n.p.m.) i Daurskich. Klimat umiarkowany chłodny, skrajnie kontynentalny. Wieloletnia zmarzlina. Główne rzeki: Onon, Aga, Ilja. Dominuje roślinność stepowa, w wyższych partiach gór (ponad 1000 m n.p.m.) tajga modrzewiowa. Region rolniczo-hodowlany. Uprawa pszenicy, jęczmienia i owsa. Hodowla bydła, koni, owiec i wielbłądów. Wydobycie rud tantalum. Eksploatacja zasobów leśnych. Przemysł drzewny i spożywczy. Główne ośrodki: Agińskoje, Mogojtuj.

Buriaci w USA kultywujący tradycję narodową

Buriaci w Rosji

młodzi Buriaci u siebie

38 Irkucki Obwód

Иркутская область

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

Obszar: 745 500 km²

Ilość ludności: 2 615 000 mieszkańców: Rosjanie – 88,5%, Ukraińcy – 3,5%, Buriaci – 2,7%, Tatarzy – 1,4%, Białorusini, Czuwasze, Niemcy, Mordwini, Żydzi, Baszkirzy, Ewenkowie.

Gęstość zaludnienia: 3,5 mieszkańców na 1 km²

Irkuck (Иркутск) {52,2°N; 107,3°E}, port nad Angarą; centrum administracyjne Irkuckiego Obwodu; 592 400 mieszkańców (2000 rok); przemysł maszynowy (obrabiarki), izolacji budowlanych; huta aluminium; elektrownia wodna; 8 szkół wyższych, w tym uniwersytet (założony w 1918 roku); Irkuck założony w 1652 roku jako drewniany fort (ostrog); od XVIII wieku miejsce zesłania; w ZSRR rejon łagrów.

w Rosji

Bratsk od 1631 roku

Irkuck od 1652 roku

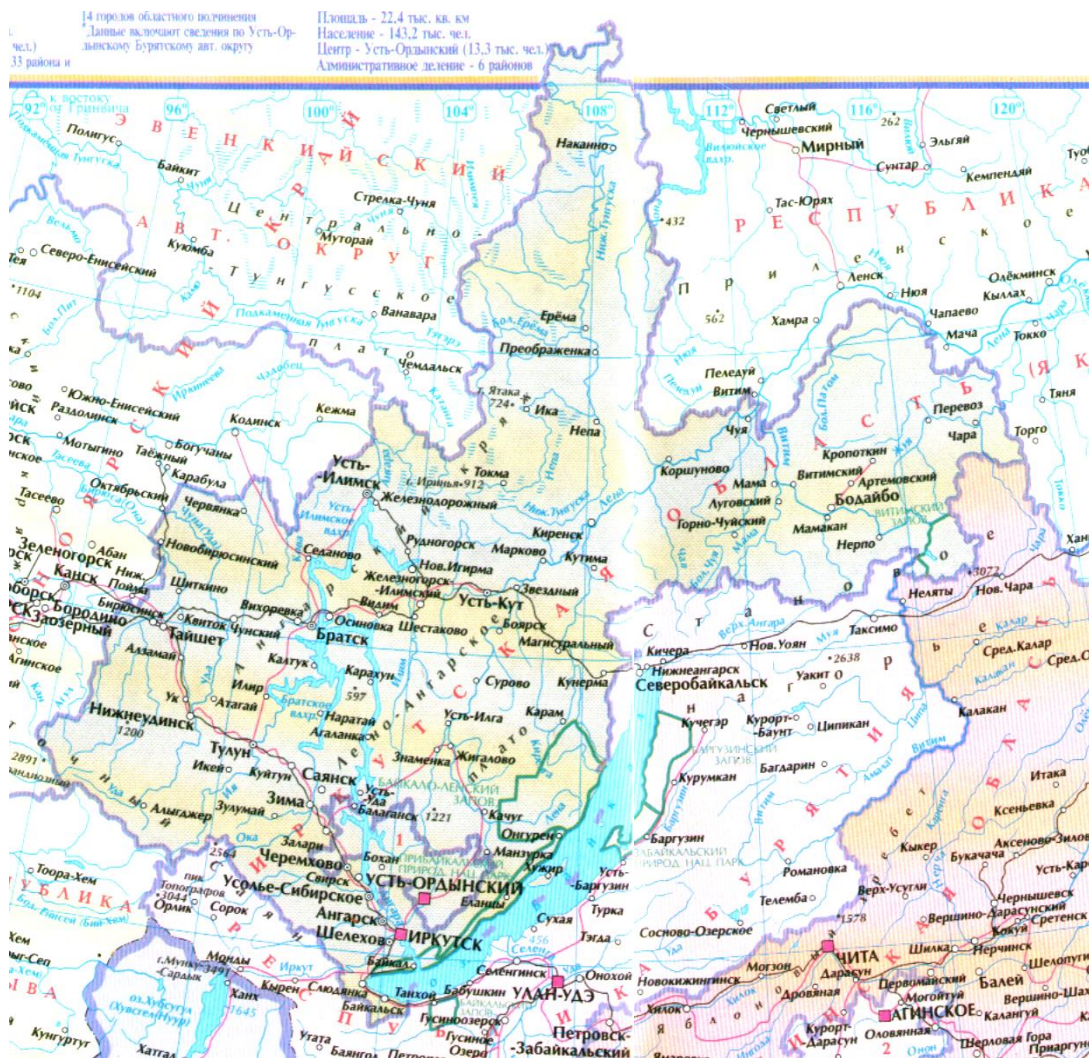
Balagansk od 1654 roku

Ważniejsze miasta:

Angarsk (Ангарск), Bratsk (Братск), Ust-Ilimsk (Усть-Илимск), Usolie-Sibirskoje (Усолье-Сибирское), Ust-Kut (Усть-Кут), Bodajbo (Бодайбо), Tajszet (Тайшет), Niżnieudinsk (Нижеудинск), Tułun (Тулун), Sajansk (Саянск), Szeriemchowo (Черемхово), Szeliechow (Шелехов).

Angarsk, miasto u ujścia rzeki Kitor do Angary. 267 800 mieszkańców (1995 rok). Powstał w 1948 roku, prawa miejskie uzyskał w 1951 roku. Silnie rozwinięty przemysł petrochemiczny (rafineria ropy naftowej i kombinat petrochemiczny połączony rurociągiem z Wołżańsko-Uralskim Zagłębiem Naftowym), ponadto przemysł chemiczny (produkcja włókien, tworzyw sztucznych i nawozów sztucznych), maszynowy, elektrotechniczny, materiałów budowlanych, metalowy, odzieżowy, drzewny i spożywczy (głównie browarnictwo). Stacja przy Kolei Transsyberyjskiej. Filia Politechniki Irkuckiej.

Brack, Bratsk, port nad Angarą, 180 tysięcy mieszkańców (1990 rok). Ośrodek przemysłu drzewnego i materiałów budowlanych. Port lotniczy. Rozwój miasta nastąpił w związku z budową Hydrowężła Brackiego, na który składa się elektrownia wodna o mocy 4500 MW, jedna z największych na świecie, zapora i zbiornik wodny o powierzchni 5500 km².

[AST, s. 68-69]

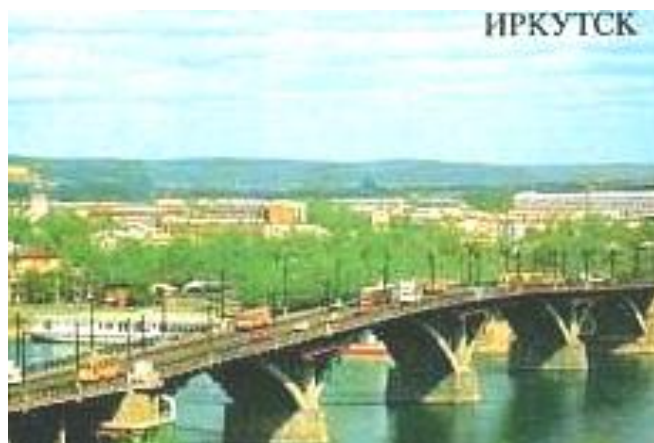
Irlucki Obwód

Czeremchowo, Czeriemchowo, miasto w azjatyckiej części Rosji, na północny zachód od Irkucka, w obwodzie irkuckim. 73500 mieszkańców (1992 rok). Historia: założone w 1772 roku, prawa miejskie od 1917 roku. Ośrodek przemysłowy w Irkuckim Zagłębiu Węglowym. Eksploatacja złóż węgla kamiennego. Przemysł maszynowy (produkcja maszyn i urządzeń górniczych), materiałów budowlanych, odzieżowy i spożywczy. Koksownia. Stacja kolejowa przy Kolei Transsyberyjskiej.

Tajszet, miasto w azjatyckiej części Rosji, w obwodzie irkuckim, nad rzeką Birusą (dorzecze Angary). 43 tysiące mieszkańców (1992 rok). Założone w 1897 roku, prawa miejskie od 1938 roku. Ośrodek przemysłu metalowego, drzewnego, materiałów budowlanych i spożywczo. Węzeł drogowy i kolejowy - początkowy punkt Kolei Transsyberyjskiej.

Usole Sybirskie, Usolje-Sibirskoje, do 1940 roku Usolee, Usolje, miasto w azjatyckiej części Rosji, w obwodzie irkuckim, nad rzeką Angarą, na trasie Kolei Transsyberyjskiej. 106800 mieszkańców (1993 rok). Od 1925 roku miasto. Stary ośrodek warzelnictwa soli. Port rzeczny. Przemysł maszynowy, drzewny, materiałów budowlanych, skórzany, spożywczy. Uzdrawisko z wodami mineralnymi i borowinami.

Zima, miasto w azjatyckiej części Rosji, nad rzeką Oką (dopływ Angary), w obwodzie irkuckim. 39 tysięcy mieszkańców (1992 rok). Przemysł chemiczny, materiałów budowlanych, drzewny. Stacja Kolei Transsyberyjskiej.

Irkuck nowy

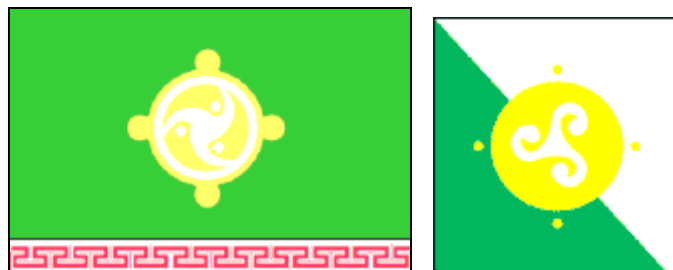

Irkuck stary

85 Ust-Ordyńsko-Buriacki Okręg Autonomiczny*

(wchodzi w skład Irkuckiego Obwodu)

Усть-Ордынский Буряцкий автономный округ (в составе Иркутской области)

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

**w Rosji
od ~1630 roku**

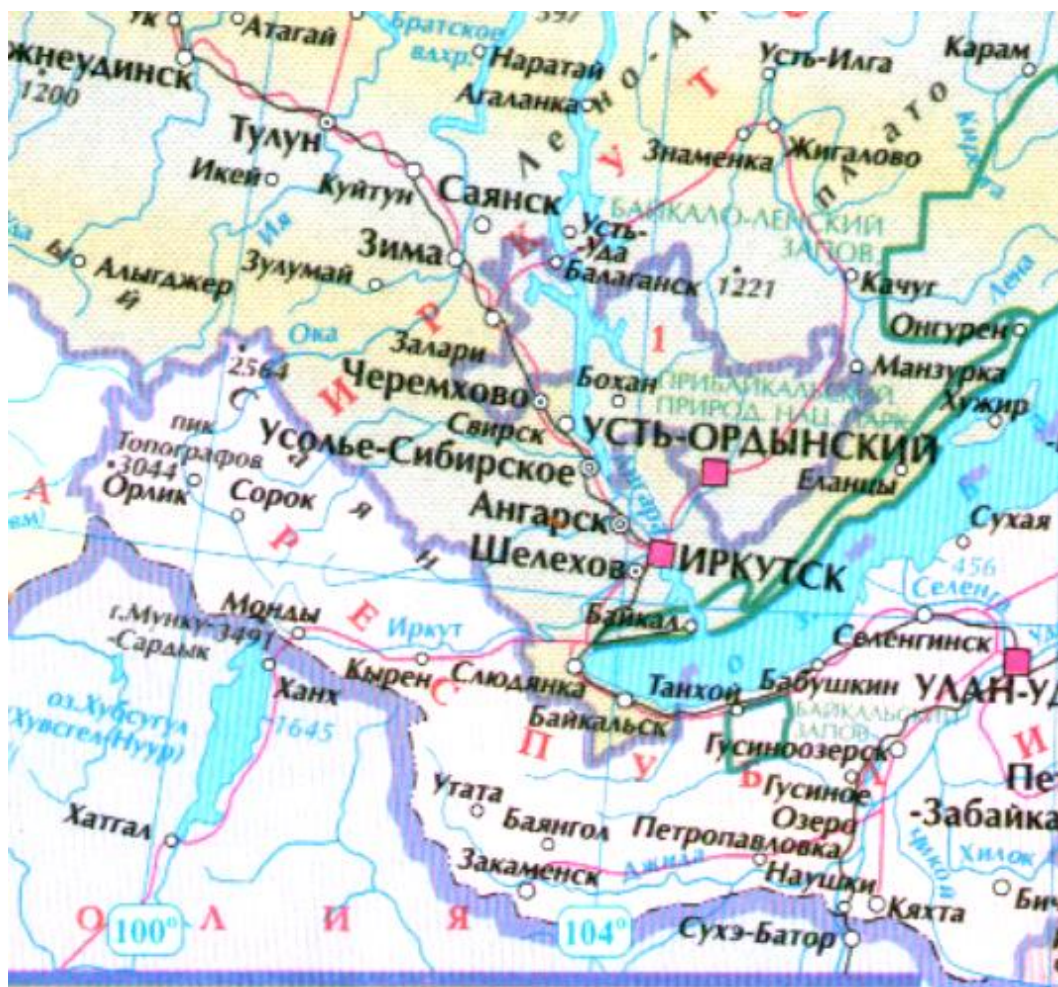
Obszar: 22 400 km²

Ilość ludności: 143 200 mieszkańców: Rosjanie – 56,5%, Buriaci – 36,3%, Tatarzy – 3,2%, Ukraińcy – 1,7%.

Gęstość zaludnienia: 6,4 mieszkańców na 1 km²

Ust-Ordyńsko-Buriacki Okręg Autonomiczny, (obwód irkucki), w Zabajkalu; ośrodek administracyjny Ust-Ordyńsk (сельский населенный пункт Усть-Ордынский). {52,8°N; 104,7°E}, 13 300 mieszkańców (2000 rok); wydobycie węgla kamiennego; przemysł drzewny, spożywczy; uprawa pszenicy, ziemniaków; hodowla bydła, owiec; żegluga na Angarze. Obejmuje pagórkowaty obszar w południowej części Wyżyny Środkowsyberyjskiej. Klimat umiarkowany chłodny, wybitnie kontynentalny. Główne rzeki: Angara, Ida, Osa. Na Angarze znajduje się południowa część Zbiornika Brackiego. Znaczną część obszaru pokrywa tajga. 26 września 1937 roku wydzielony z Buriacko-Mongolskiej (od 1958 roku Buriackiej) Autonomicznej SRR. Do 1977 roku nosił nazwę Ust-Ordyńsko-Buriacki Okręg Narodowy. Po rozpadzie ZSRR (1991 rok) pojawiły się tendencje do ponownego połączenia z Buriacją. W 1992 roku zawarł układ o stowarzyszeniu z Rosyjską Federacją.

[AST, s. 68]

42 Kiemierowski Obwód

Кемеровская область

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

w Rosji od 1709 roku

Obszar 95 500 km²

Ilość ludności: 3 002 100 mieszkańców: Rosjanie – 90,5%, Ukraińcy – 2,1%, Tatarzy – 2,0%, Niemcy – 1,5%, Szorcowie, Teleutowie.

Gęstość zaludnienia: 31,4 mieszkańców na 1 km²

Centrum administracyjne: Kiemerowo (Кемерово) {55,4°N;
86,1°E} 494 000 mieszkańców (2000 rok).

Ważniejsze miasta:

Anżero-Sudżensk (Анжеро-Судженск), Tajga (Тайга), Mariińsk (Мариинск), Jurga (Юрга), Topki (Топки), Guriewsk (Гурьевск), Bieriezowski (Березовский), Lenińsk Kuzniecki (Ленинск-Кузнецкий), Biełowo (Белово), Kisielewsk (Киселевск), Prokorjewsk (Прокопьевск), Nowokuznieck (Новокузнецк), Międzyrieczensk (Междуреченск), Myski (Мыски), Osinniki (Осинники), Kałtan (Калтан).

[AST, s. 63]

Kuźnieckie Zagłębie Węglowe, Kuzbas, (Syberia Zachodnia); zasoby 114,3 miliarda ton węgla kamiennego; powierzchnia 26 700 km²; odkryte w 1721 roku, eksploatacja także metodą odkrywkową; wydobyte ponad 150 milionów ton (1985 rok); hutnictwo żelaza i metali nieżelaznych, przemysł chemiczny; główne ośrodki: Nowokuźnieck (Новокузнецк), Kemerowo (Кемерово).

Nowokuźnieck, Nowokuźnieck, dawniej Kuźnieck, w latach 1932—1961 Stalińsk, w Kuźnieckim Zagłębiu węglowym. Jeden z największych ośrodków hutnictwa żelaza w Federacji Rosyjskiej. Założony w 1617 roku. Rozwinięty przemysł metalurgiczny (hutnictwo żelaza i aluminium), wydobywczy (węgiel kamienny), chemiczny i maszynowy. Także zakłady przemysłu metalowego i materiałów budowlanych. Węzeł kolejowy i drogowy. Szkoły wyższe.

Prokopjewsk, miasto nad rzeką Aba, u podnóża Gór Sałairskich. 269 tysięcy mieszkańców (1992 rok). Założony w XVIII wieku. Rozwinął się około 1920 roku w związku z rozbudową Kuźnieckiego Zagłębia Węglowego. Prawa miejskie od 1931 roku. Duży ośrodek przemysłowy w Kuźnieckim Zagłębiu Węglowym. Wydobyte węgla kamiennego. Przemysł maszynowy, chemiczny, materiałów budowlanych i spożywczy.

Anzero-Sudżeńsk, Anzero-Sudzensk, miasto w azjatyckiej części Rosji, u podnóża Kuźnieckiego Ałatau, w Kuźnieckim Zagłębiu Węglowym, w obwodzie kemerowskim. 101 tysięcy mieszkańców. (1995 rok). Historia: założone w końcu XIX wieku w związku z budową Kolei Transsyberyjskiej i rozpoczęciem wydobywania złóż węgla. od 1931 roku prawa miejskie. Rozwinięty przemysł wydobywczy (kopalnie węgla kamiennego), maszynowy, środków transportu, chemiczny (farmaceutyczny) i szklarski, ponadto materiałów budowlanych, odzieżowy i spożywczy. Muzeum krajoznawcze.

Kiemierowo – 15 lutego 2005 roku, godzina 15²⁵ czasu miejscowego, widok z kamery

55 Omski Obwód

Омская область

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

w Rosji

Tara od 1594 roku
Omsk od 1716 roku

Omsk (Омск) {55,0°N; 73,4°E}, miasto obwodowe Omskiego Obwodu, (Syberia Zachodnia), na Nizinie Zachodniosyberyjskiej, port przy ujściu rzeki Om do Irtyszu; 1 157 600 mieszkańców (2000 rok). Jeden z największych ośrodków przemysłowych Syberii. Rozwinięty przemysł chemiczny (głównie petrochemiczny i gumowy), maszynowy, włókienniczy, skórzany, materiałów budowlanych i spożywczy. Węzeł drogowy i kolejowy (przy trasie Kolei Transsyberyjskiej). Port lotniczy. Omsk został założony w 1716 roku jako warownia; w latach 1782—1797 i od 1804 roku miasto; 10 szkół wyższych, w tym uniwersytet (założony w 1974 roku).

Obszar: 139 700 km²

Ilość ludności: 2 179 700 mieszkańców: Rosjanie – 81,0%, 130 tysięcy Niemców – 6,0% w pobliżu południowej granicy Kazachstanu, na zachód i wschód od Omska, ponadto Ukraińcy – 4,9%, Kazachowie – 3,5%, Tatarzy – 2,2%.

Gęstość zaludnienia: 15,6 mieszkańców na 1 km²

[AST, s. 55]

Ważniejsze miasta:

Nazywajewsk (Называевск), Isilkul (Исилькуль), Tyukalinsk (Тюкалинск), Kalaczinsk (Калачинск).

Omski Obwód

Nowotroick, miasto w europejskiej części Rosji. Położone w Uralu Południowym, nad rzeką Ural, 15 km na zachód od Orska, przy granicy z Kazachstanem. 107 600 mieszkańców (1991 rok). Niewielki ośrodek przemysłowy wchodzący w skład Uralskiego Okręgu Przemysłowego. Przemysł metalurgiczny (hutnictwo żelaza), materiałów budowlanych i chemiczny.

Omsk – widok ogólny

Omsk – widok ogólny

70 Tomski Obwód

Томская область

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

w Rosji od 1604 roku Narym od 1596 roku

Obszar: 316 900 km²

Ilość ludności: 1 072 200 mieszkańców: Rosjanie – 88,2%, Ukraińcy – 2,6%, Tatarzy – 2,1%, Niemcy – 1,5%, Białorusini, Czuwasze, Uzbegy, Azerowie, Mordwini, Kazachowie, Baszkirzy, Udmurci, Polacy, Mołdawianie, Selkupowie, Chantowie.

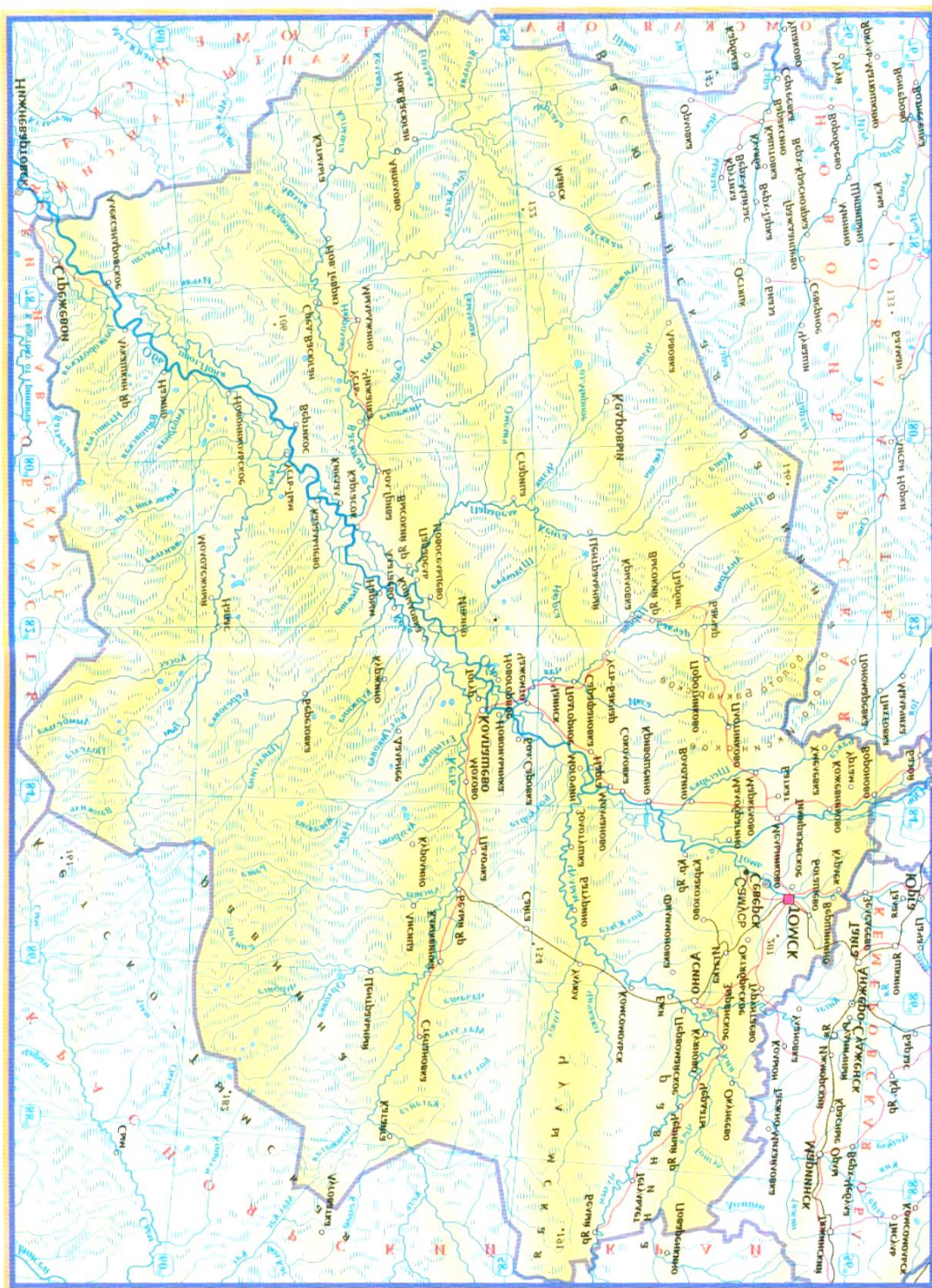
Gęstość zaludnienia: 3,4 mieszkańców na 1 km²

Tomsk (Томск) {56,5°N; 85,0°E}, miasto obwodowe Tomskiego Obwodu, port nad rzeką Tom (dopływ Obu); 481 100 mieszkańców (2000 rok); przemysł maszynowy, elektrotechniczny, drzewny, chemiczny; Zakłady wzbogacania paliwa atomowego Tomsk-7. 6 szkół wyższych (w tym uniwersytet, założony 1880 roku, i politechnika, 1896 rok); jedno ze starszych (1604 rok) miast rosyjskich na Syberii; w dawnej Rosji miejsce zesłań politycznych; w ZSRR rejon łagrów.

Historia: Założony w 1604 roku jako rosyjska warownia. Rozwinął się w duży ośrodek handlowy. Od 1782 roku prawa miejskie. W latach 1804—1925 stolica guberni. W latach 30. XIX wieku napływ osadników w związku z odkryciem złóż złota. W XIX wieku miejsce zsyłek. W latach 1918—1919 pod rządami Korpusu Czechosłowackiego i Białej Gwardii. W ZSRR rejon łagrów. Od 1941 roku miejsce ewakuacji zakładów przemysłowych ze środkowej Rosji i ważne zaplecze frontu. Od 1944 roku stolica obwodu.

[AST, s. 64-65]

Ważniejsze miasta:
 Siewiersk (Северск), Samus (Самусь), Strieżewoj (Стрежевой), Kiedrowj (Кедровый), Kołpaszewo (Колпашево), Asino (Асино).

Tomsk – administracja obwodu

Tomsk – zabytki drewnianej architektury

Tomsk – filharmonia

Tomsk – teatr

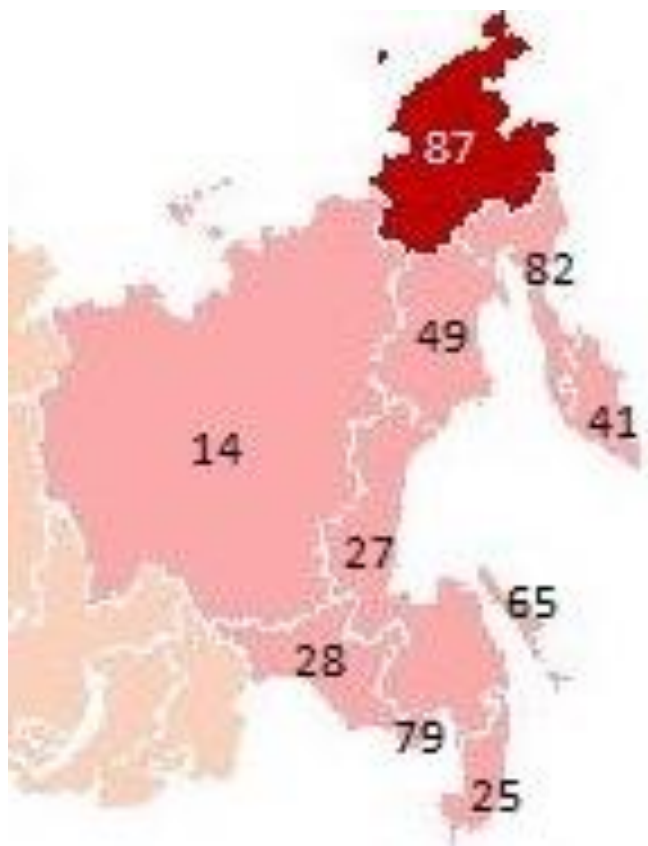

Tomsk – dworzec kolejowy

Dalekowschodni Okręg Federalny

Дальневосточный федеративный округ

Centrum – Chabarowsk (Хабаровск)

14 Republika Sacha – Republika Jakucka – Jakucja*
Республика Саха (Якутия)

27 Chabarowski Kraj
Хабаровский край

25 Primorski Kraj
Приморский край

41 Kamczatski Obwód
Камчатская область

82 Koriacki Autonomiczny Okręg – Koriacja*
wchodzi w skład Kamczackiego Obwodu
Корякский автономный округ (в составе Камчатской области)

28 Amurski Obwód
Амурская область

49 Magadański Obwód
Магаданская область

65 Sachaliński Obwód
Сахалинская область

79 Żydowski Okręg Autonomiczny*
Еврейская автономная область

87 Czukotka – Czukocki Autonomiczny Okręg*
Чукотский автономный округ

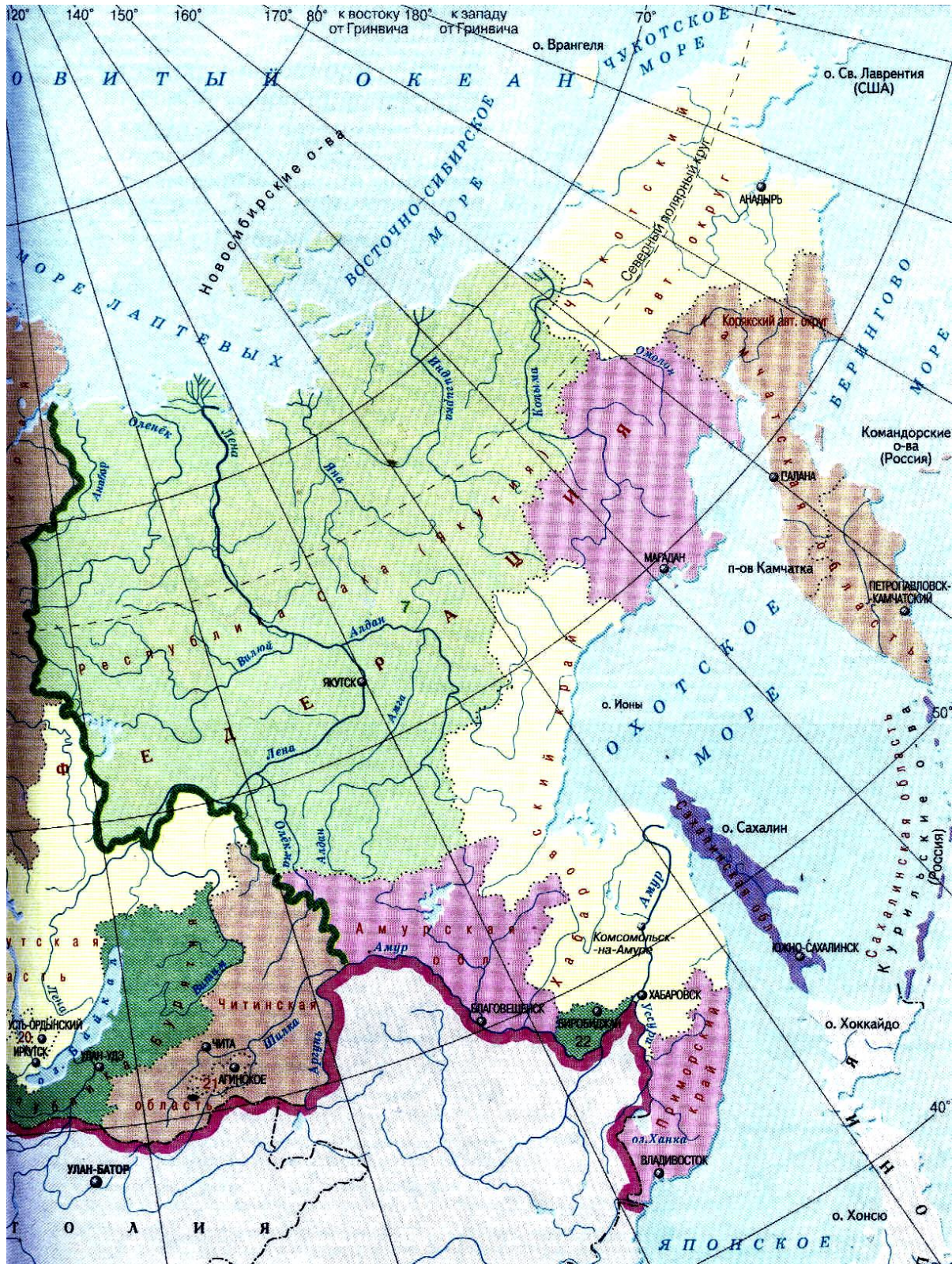
Cieśnina Beringa – sąsiedztwo Rosji (z lewej) i USA (z prawej)

[Google maps – zdjęcie satelitarne]

Federacja Rosyjska
Dalekowschodni Okręg Federalny

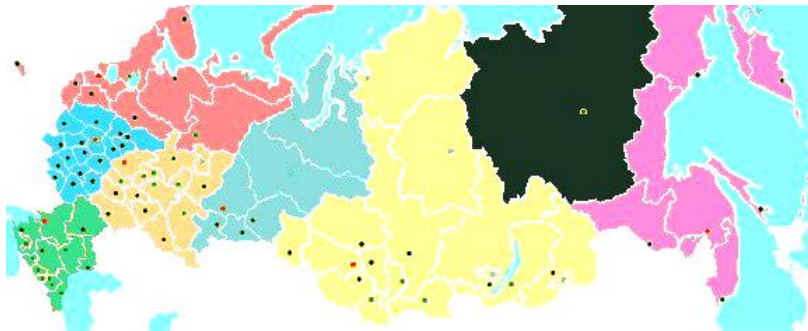

[AST, s. 31]

14 Autonomiczna Republika Sacha – Republika Jakucka – Jakucja*

Республика Саха (Якутия)

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

w Rosji

Jakutsk od 1632 roku

Wierchojansk od 1638 roku

Sriedniekolymsk od 1644 roku

Nizniekolymsk od 1644 roku

Obszar: 3 103 200 km²

Ilość ludności: 1 000 700 mieszkańców: Jakuci – 38,6%, Rosjanie, Ukraińcy, Ewenkowie, Eweni, Czukcze.

Gęstość zaludnienia: 0,3 mieszkańców na 1 km²

Stolica: Jakutsk (Якутск) {62,0°N; 129,5°E} 196 500 mieszkańców (2000 rok).

Jakucja, Sacha, Jakutija, republika Sacha zajmuje północno-wschodnią część Syberii i Wyspy Nowosyberyjskie. Na północy graniczy z Morzem Łaptiewów i Morzem Wschodniosyberyjskim. Około 4/5 powierzchni zajmują naturalne formacje roślinne – las iglasty (tajga) i tundra. Na zachodzie faliste i pagórkowate tereny wschodniej części Wyżyny Środkowsyberyjskiej, na wschodzie liczne łańcuchy górskie – Góry: Wierchojańskie, Czerskiego (z kulminacją Pobieda, 3147 m n.p.m.), Momskie, Ałdańskie. Niziny w dolinie Leny (Środkowojakucka) i na wybrzeżach (Kołymska, Jańsko-Indygirska).

Mieszkańcy:

- Jakuci (365 tysięcy – 1989 rok) Należą do ludów tureckich. Język jakucki.
- Rosjanie (ponad 50% ludności – ponad 500 tysięcy).
- Ukraińcy.
- Ewenkowie, dawniej zwani Tunguzi, około 56 tysięcy – język ewenkijski.
- Eweni, lud tunguski, około 17 tysięcy.
- Czuczowie; Czuczczowie, lud paleoazjatycki około 15 tysięcy.
- Jukagiry.

[AST, s. 70-71]

Większą część zajmują Góry Wierchojańskie i Góry Czerskiego, na południu — niziny. Główne rzeki: Lena z dopływami (Olekma, Ałdan, Wiluj), Kołyma, Jana, Indygirka, Oleniok; w rejonie Ojmiakonu biegun zimna półkuli północnej (-70°C); wieloletnia zmarzlina; klimat umiarkowanie chłodny, skrajnie kontynentalny przechodzi na północy w subpolarny i polarny; znaleziska szczątków mamutów, pod ochroną (od 1991 roku). Wydobycie węgla kamiennego i brunatnego, rud cyny, ołowiu, złota, srebra, diamentów (11,6% światowego wydobycia) i soli kamiennej; przemysł drzewny, lekki, materiałów budowlanych; eksploatacja lasu; tabunowa hodowla koni, na północy – reniferów; łowiectwo zwierząt futerkowych, połów ryb; transport lotniczy (połączenie z Irkuckiem); żegluga na Północnej Drodze Morskiej (port Tiksi), na Lenie i jej dopływach; linia kolejowa BAM–Tynda–Neriuńgra, w budowie — Amursko-Jakucka; w XVII–XVIII wieku podbój przez Rosję, w XIX–XX wieku miejsce zesłań.

Jakuck, Jakutsk, miasto nad rzeką Leną, stolica autonomicznej Republiki Sacha (dawniej Jakucja). 188 tysięcy mieszkańców (1991 rok). Jeden z większych ośrodków miejskich centralnej Syberii. Miasto przemysłowe i handlowe. Port lotniczy. Rozwinięty przemysł metalowy, maszynowy, materiałów budowlanych, drzewno-papierniczy. Siedziba założonego w 1956 roku uniwersytetu.

Jakuck – baszta z 1687 roku

Ważniejsze miasta:

Neriuńgri (Нерюнгри), Mirnyj (Мирный) Niurba (Нюрба), Pokrowsk (Покровск), Wierchojańsk (Верхоянск), Ałdan (Алдан), Ojmiakon (Оймякон), Tiksi (Тикси).

Wierchojańsk, Wierchojansk, miasto nad rzeką Jan, w Jakucji. 1900 mieszkańców (1992 rok). Powstał w 1638 roku jako zimowisko kozackie. Od 1860 roku miasto. Od 1917 roku miejsce zesłań politycznych (łagry), m.in. A.I. Hercena. Uważany za najzimniejsze miejsce na półkuli północnej. Średnia temperatura stycznia -50°C . Zanotowane absolutne minimum -71°C .

Jakuck

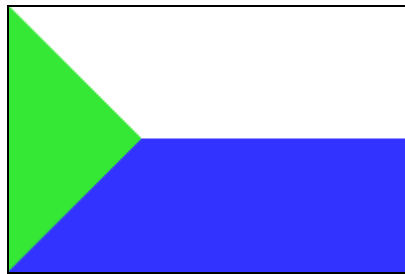
&

27 Chabarowski Autonomiczny Kraj
Хабаровский край

哈巴罗夫斯克边疆区

하바로프스크주

ハバロフスク地方の観光業の発展

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

w Rosji

**Ochotsk od 1649 roku
i od 1860 roku**

Obszar: 788 600 km²

Ilość ludności: 1 523 300 mieszkańców: Jakuci – 38,6%, Rosjanie, Ukraińcy, Ewenkowie, Eweni, Czukcze, Najcy, Udegiejcy, Oroczyjczycy, Niwchi, Niwchowowie, dawniej Gilacy, lud paleoazjatycki 4700 osób.

Gęstość zaludnienia: 1,9 mieszkańców na 1 km²

Chabarowski Kraj, jednostka administracyjna w Federacji Rosyjskiej, na Dalekim Wschodzie. Na czele kraju stoi gubernator.

[AST, s. 74]

Stolica Chabarowsk (Хабаровск) 606 tysięcy mieszkańców (2002 rok); w miastach mieszka 79% ludności; w skład Chabarowskiego Kraju wchodzi Żydowski Obwód Autonomiczny; lasy ponad 1/2 powierzchni; wydobywanie węgla, rud metali nieżelaznych; przemysł petrochemiczny (rurociąg Ocha–Komsomolsk), drzewny, celulozowo-papierniczy, rybny; łowiectwo zwierząt futerkowych; porty: Wanino, Nikołajewsk, Ochock.

Przeważającą część zajmują tereny górskie (Sichote Aliń, Mały Chingan, Góry Badżałskie, Góry Burejskie, Suntar-Chajata, Dżugdżur), wąski pas nizinny tylko na wybrzeżu morskim oraz wzdłuż Amuru (Nizina Amursko-Sungaryjska). Klimat umiarkowany chłodny o wzrastającym ku zachodowi stopniu kontynentalizmu, na wschodzie i południu z wyraźnymi wpływami cyrkulacji monsunowej. Główne rzeki: Amur, Bureja, Ussuri, Uda, Amguń. Większą część powierzchni (prawie 60%) zajmują lasy iglaste i mieszane. Liczne rezerваты przyrody (m.in. zapowiedniki Komsomolski, Dżugdżurski i Burejski).

Sieć komunikacyjna dobrze rozwinięta tylko na południu – transport wodny (żegluga śródlądowa na Amurze i Ussuri), kolejowy (Kolej Transsyberyjska, Magistrała Bajkalsko-Amurska) i lotniczy. Liczne porty handlowe i morskie. Główne ośrodki: Chabarowsk, Komsomolsk nad Amurem.

Chabarowsk {48,5°N; 135,0°E}, miasto na północ od Władywostoku, na przedgórzu pasma Sichote Aliń, u zbiegu Amuru i Ussuri, 606 tysięcy mieszkańców (2002 rok). Powstało w 1858 roku jako strażnica wojskowa Chabarowka. Prawa miejskie w 1880 roku, siedziba generała-gubernatora Kraju Amurskiego. Od 1893 roku obecna nazwa, na cześć J. P. Chabarowa, kupca i podróżnika rosyjskiego. Rozwijało się gospodarczo po połączeniu w 1897 roku linią kolejową z Władywostokiem, stając się ważnym ośrodkiem przemysłowym i handlowym Dalekiego Wschodu. W latach 1904–1905, podczas wojny z Japonią, baza floty amurskiej. Główne centrum walk na Dalekim Wschodzie w czasie wojny domowej w Rosji (1917–1922), zajęte w 1922 roku przez Armię Czerwoną.

Do 1991 roku ośrodek administracyjny Kraju Chabarowskiego Rosyjskiej Federacyjnej SRR. Ważny ośrodek przemysłowy i kulturalny regionu. Podstawę gospodarki stanowi dobrze rozwinięty przemysł ciężki, głównie metalowy, maszynowy i stoczniowy, a także materiałów budowlanych, chemiczny (głównie petrochemiczny). Spośród gałęzi przemysłu lekkiego szczególne znaczenie ma przemysł włókienniczy i przetwórstwa spożywczego. Międzynarodowy port lotniczy. Węzeł kolejowy przy Kolei Transsyberyjskiej. Siedziba licznych placówek naukowych, instytucji kulturalnych i 11 szkół wyższych (w tym uniwersytetu). Muzea.

Ważniejsze miasta:

Komsomolsk-na-Amurze (Комсомольск-на-Амуре), Amursk (Амурск) Wanino (Ванино), Nikołajewsk na Amurze (Николаевск-на-Амуре), Sowietskaja Gawań (Советская Гавань), Bikin (Бикин), Ochotsk (Охотск).

Komsomolsk nad Amurem, Komsomolsk-na-Amurze, miasto nad rzeką Amur. 311 tysięcy mieszkańców (1994 rok). Miasto zbudowane w tajdze przez komsomolców z obszaru całego ZSRR (budowa w latach 1928–1932). Duży ośrodek gospodarczy rosyjskiego Dalekiego Wschodu. Przemysł metalurgiczny (hutnictwo żelaza), maszynowy, stoczniowy, odzieżowy, drzewny i materiałów budowlanych, rafineria ropy naftowej. Węzeł kolejowy – końcowy punkt Magistrały Bajkalsko-Amurskiej. Port śródlądowy i port lotniczy. Dwie szkoły wyższe.

Amursk, miasto na Nizinie Amursko-Sungaryjskiej, nad rzeką Amur. 59 600 mieszkańców (1994 rok). Prawa miejskie od 1973 roku. Silnie rozwinięty przemysł drzewny i papierniczy. Port śródlądowy.

Amursk został założony w 1958 roku w związku z budową wielkiego kombinatu celulozowo-papierniczego.

Nikołajewsk nad Amurem, Nikołajewsk-na-Amurie, do 1926 roku Nikołajewsk, port rzeczny nad Amurem. Około 36 tysięcy mieszkańców (1992 rok). Założony w 1850 roku jako osada wojskowa. Zakłady przemysłu stoczniowego, drzewnego, papierniczego, spożywczego (głównie rybnego). Port lotniczy. Muzeum krajoznawcze.

Ochock, Ochotsk, miejscowość w pobliżu ujścia rzeki Ochoty do Morza Ochockiego. Około 10 tysięcy mieszkańców (1990 rok). Jedno z najstarszych osiedli rosyjskich na Dalekim Wschodzie, założone w połowie XVII wieku. Zakłady przemysłu spożywczego (przetwórstwo ryb). Port rybacki i port lotniczy.

Nanajec i Nanajka

Badżał

na Badżale

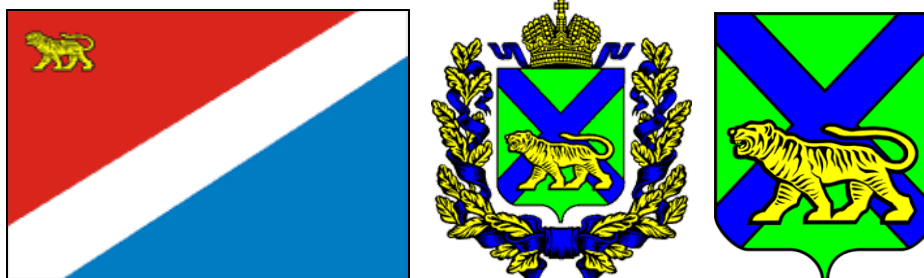

rzeki

ryba tajmień

25 Primorski (Nadmorski) Kraj
Приморский край

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

w Rosji od 1860 roku

Obszar: 165 900 km²

Ilość ludności: 2 194 200 mieszkańców: Rosjanie – 89,7%, Ukraińcy – 6,5%, Tatarzy, Białorusini, Nanajcy, Udegiejcy, Oroczyjczycy. Około 80% stanowi ludność miejska.

Gęstość zaludnienia: 13,2 mieszkańców na 1 km²

Primorski Kraj, na Dalekim Wschodzie, nad Morzem Japońskim, przy granicy z Chinami i Koreą Południową. Ośrodek administracyjny i główny port morski Władywostok (Владивосток) 610 300 mieszkańców (2000 rok); we wschodniej części góry Sichote Aliń; klimat monsunowy; główna rzeka Ussuri; lasy zajmują około 70% powierzchni; wydobywanie i hutnictwo metali nieżelaznych — rud cynku, ołowiu, cyny i złota; eksploatacja złóż węgla kamiennego (Zagłębie Partizanskie) i brunatnego; przemysł rybny, drzewny, maszynowy, stoczniowy, chemiczny, materiałów budowlanych; uprawa pszenicy, ryżu, owsa, soi, słonecznika, buraków cukrowych, roślin pastewnych i warzyw; myślistwo; transport morski i kolejowy (BAM). Hodowla bydła i zwierząt futerkowych. Dużą rolę odgrywa rybołówstwo. Rozwinięty handel z Japonią.

Większą część zajmują tereny góryste (łańcuch Sichote Aliń, wysokość do 1855 m n.p.m.), niewielkie niziny tylko w dolinie rzeki Ussuri i nad jeziorem Chanka. Klimat umiarkowany chłodny, w odmianie monsunowej. Większa część rzek należy do dorzecza Ussuri, poza tym liczne, krótkie rzeki uchodzą bezpośrednio do Morza Japońskiego (największa Razdolna). Na południowym-zachodzie jezioro Chanka.

Chanka, chińskie Xingkai Hu, jezioro w Federacji Rosyjskiej (Kraj Primorski) i Chinach, w dorzeczu Amuru; 4190 km², głębokość do 10,6 m; zamarza od listopada do kwietnia; wypływa rzeka Sungacza (dopływ Ussuri); na brzegach kolonie licznych ptaków wodnych.

Władywostok {43,2°N; 132,0°E}, miasto nad Oceanem Spokojnym (zatoka Złoty Róg); stolica Primorskiego Kraju; 654 tysięcy mieszkańców (1996 rok); przemysł stoczniowy, maszynowy, spożywczy (rybny), lekki, materiałów budowlanych; port handlowy i wojskowy, baza rybołówstwa; punkt końcowy transsyberyjskiej linii kolejowej; port lotniczy; 8 szkół wyższych, w tym Uniwersytet Dalekiego Wschodu (1920 rok).

Historia: założony w 1860 roku jako rosyjski fort wojskowy i przystań, od 1862 roku wolny port o nazwie Władywostok („panujący na Wschodzie”), siedziba gubernatora. Od 1871 roku baza Syberyjskiej Flotyli Wojennej. Od 1876 roku prawa miejskie, 1888 stolica Kraju Nadmorskiego. Połączenie kolejowe z Chabarowskiem w 1897 roku, z Moskwą w 1903 roku. W latach 1918—1920 oraz 1921—1922 ośrodek władz antybolszewickich wspieranych przez desanty żołnierzy amerykańskich, angielskich i japońskich. W 1922 roku zajęty przez wojska Republiki Dalekiego Wschodu, w listopadzie tegoż roku włączony wraz z nią do Rosyjskiej Federacyjnej SRR. Miejsce zsyłek politycznych, rejon łagrów.

Zdjęcie satelitarne, zrobione w kierunku północno-zachodnim, przedstawiające okolicę Władywostoku – największego rosyjskiego portu nad Oceanem Spokojnym. Połączenie letnich monsunów z syberyjskimi zimami daje niespotykany klimat z wilgotną wiosną, gorącym i mokrym latem, długą i suchą jesienią oraz bardzo chłodną zimą. Miasto jest centrum kulturalnym i ekonomicznym rosyjskiego dalekiego wschodu, końcowym przystankiem kolei transsyberyjskiej oraz głównym portem rybołówstwa morskiego.

Ważniejsze miasta:

Nachodka (Находка), Ussurijsk (Уссурийск), Arsenjew (Арсеньев), Artiem (Артем), Fokino (Фокино), Partizansk (Партизанск), Spassk Dalnyj (Спасск-Дальний), Liesozawodsk (Лесозаводск), Dalnierieczenski (Дальнереченск).

Nachodka, miasto na wybrzeżu Morza Japońskiego, w pobliżu Władywostoku. 164 500 mieszkańców (1991 rok). Prawa miejskie od 1950 roku. Przemysł stoczniowy i spożywczy (przetwórstwo ryb). Wielki port handlowy i rybacki.

Ussurijsk, Ussurijsk, do 1935 roku Nikolsk Ussurijski, w latach 1935—1957 Woroszyłow, miasto nad rzeką Razdolną (uchodzącą do Morza Japońskiego). 162 tysiące mieszkańców (1994 rok). Powstało w 1898 roku z połączenia wsi Nikolskoje i Kietricewo. Ośrodek przemysłowo-handlowy regionu rolniczego. Przemysł maszynowy, metalowy i spożywczy. Zakłady naprawcze taboru kolejowego. Węzeł komunikacyjny. 2 szkoły wyższe.

Woroszyłow Klimient J., żył w latach 1881—1969, marszałek sowiecki; w latach 1921—1961 i od 1966 roku członek KC KPZR, od 1926 roku w Biurze Politycznym; w latach 1925—1940 ludowy komisarz obrony; w latach 1941—1945 m.in. dowódca Frontu Leningradzkiego; w latach 1946—1953 wicepremier; w latach 1953—1960 przewodniczący Prezydium Rady Najwyższej ZSRR.

woroszyłowska bateria

Władywostok – nierozdzielne miasto i okręty

Władywostok – centrum – pomnik bojowej chwały floty Oceanu Spokojnego

fregata żaglowa

41 Kamczacki Obwód

Камчатская область

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

w Rosji od 1703 roku

Obszar: 170 800 km²

Ilość ludności: 365 300 mieszkańców: Rosjanie – 81,0%, Ukraińcy – 9,1%, Białorusini – 1,6%, Koriaki (Koriacy) – 1,5%, Tatarzy – 1,2%, Czucze, Eweni, Itelmieni, Aleuci, Mordwini, Czuwasze, Koreańczycy, Mołdawianie, Azerowie.

Gęstość zaludnienia: 2,1 mieszkańców na 1 km²

Kamczacki Obwód, jednostka administracyjna na półwyspie Kamczatka, między Oceanem Spokojnym, Morzem Ochockim i Morzem Beringa. Na czele obwodu stoi gubernator.

Stolica: Pietropawłowsk Kamczacki (Петропавловск-Камчатский) {53,1°N; 158,4°E} 199 700 mieszkańców (2000 rok); miasto nad Zatoką Awaczyńską (Ocean Spokojny). Założone w 1740 roku przez uczestników wyprawy V. Beringa, która przybyła na pokładzie dwóch statków — „Święty Piotr” i „Święty Paweł” (stąd nazwa miasta). W czasie wojny krymskiej (lata 1853—1856) Petropawłowsk bronił się przeciwko natarciu floty angielsko-francuskiej. Po sprzedaniu Alaski (1867 rok) utracił znaczenie strategiczno-obronne, przestawiając się głównie na rybołówstwo. Ośrodek przemysłu stoczniowego (stocznia remontowa), metalowego, materiałów budowlanych, włókienniczego i spożywczego (przetwórstwo ryb). Port morski i port lotniczy. Wyższa szkoła pedagogiczna.

Na terenie Obwodu leży Koriacki Okręg Autonomiczny. Większość powierzchni Obwodu zajmuje półwysp Kamczatka. W skład Obwodu Kamczackiego wchodzi też Wyspy Komandorskie i Wyspa Karagińska na Morzu Beringa.

[AST, s. 76]

Tereny górzyste, aktywne sejsmiczne. Liczne jeziora kraterowe, gejzery i gorące źródła. Na północy Góry Koriackie. Klimat umiarkowany chłodny, kontynentalny, na północy subpolarny. Główne rzeki: Kamczatka, Penżyna.

Na północy i w górach tundra, na pozostałym obszarze rzadkie lasy i trawiaste łąki. Rezerwat Kronocki (powierzchnia 10 990 km²). Eksploatacja złóż węgla brunatnego. Na niewielką skalę uprawa ziemniaków, warzyw i roślin pastewnych. Hodowla bydła, zwierząt futerkowych i reniferów. Myślistwo. Eksploatacja lasów, na wybrzeżach rybołówstwo.

Rozwinięty przemysł spożywczy (przetwórstwo ryb), nadto przemysł stoczniowy, drzewny, materiałów budowlanych. Pauzecka Elektrownia Geotermiczna. Transport samochodowy i morski.

Kamczatka, duży półwysep w północno-wschodniej Azji, oddzielający Morze Ochockie i Morze Beringa. Powierzchnia 370 tysięcy km², długość 1200 km, szerokość do 450 km. Łączy się na północy z kontynentem przesmykiem (szerokość 100 km) Parapolski Dół. Wnętrze Kamczatki zajmują Góry Środkowe (do 3621 m n.p.m.) i Góry Wschodnie (Kluczevska Sopka, 4750 m), oddzielone tektonicznym obniżeniem.

Zachodnie wybrzeże nizinne, na wschodzie góry bezpośrednio dochodzą do morza, stąd linia brzegowa jest bardzo urozmaicona (zatok: Kronocka, Kamczacka, Karagijska). Występuje ponad sto wulkanów (22 czynne), pokrywy lawowe, gorące źródła i gejzery. Obszar jest aktywny sejsmicznie. Klimat umiarkowany chłodny, cieplejszy i wilgotniejszy na wschodzie. Szereg szczytów wznosi się powyżej granicy wiecznego śniegu (1600 m n.p.m.), niższe piętra tworzą: roślinność tundrowa, kosodrzewina i las iglasty (tajga). Bogata fauna (zwierzęta futerkowe, ryby łososiowate, ptaki). Nieliczna ludność (Koriacy, Rosjanie) zajmuje się rybołówstwem, myślistwem i leśnictwem. Eksploatuje się niewielkie złoża węgla, siarki i złota.

Komandorskie Wyspy, Komandory, Komandorskije ostrowa, grupa czterech wulkanicznych wysp na wschód od Kamczatki, pomiędzy Pacyfikiem a Morzem Beringa. Powierzchnia 1848 km². Rzeźba urozmaicona (do 751 m n.p.m.). Klimat chłodny morski, bujna roślinność łąkowa. Wyspy Komandorskie znane są z legowisk fok i morsów, a także wielkich ptasich kolonii, w przeszłości występowały tu krowy morskie. Nieliczna ludność zajmuje się rybołówstwem, łowiectwem, hodowlą zwierząt futerkowych. Odkryte w 1741 roku przez V.J. Beringa, należą do Rosji.

Ważniejsze miasta:

Oktiabrskij (Октябрьский), Ust'-Kamczatsk (Усть-Камчатск), Wiliuczinsk (Вилучинск), Jelizowo (Елизово).

Kluczewska Sopka (4750 m n.p.m.), najwyższy szczyt Kamczatki, położony w Górach Wschodnich. Kluczewska Sopka jest czynnym wulkanem, ma kształt regularnego stożka. Dobrze wykształcona piętrowość środowiska: powyżej 1600 m wieczne śniegi, niżej łąki tundrowe, kosodrzewina, poniżej 300 m – tajga. Na Kluczewskiej Sopce znajduje się znane obserwatorium wulkanologiczne.

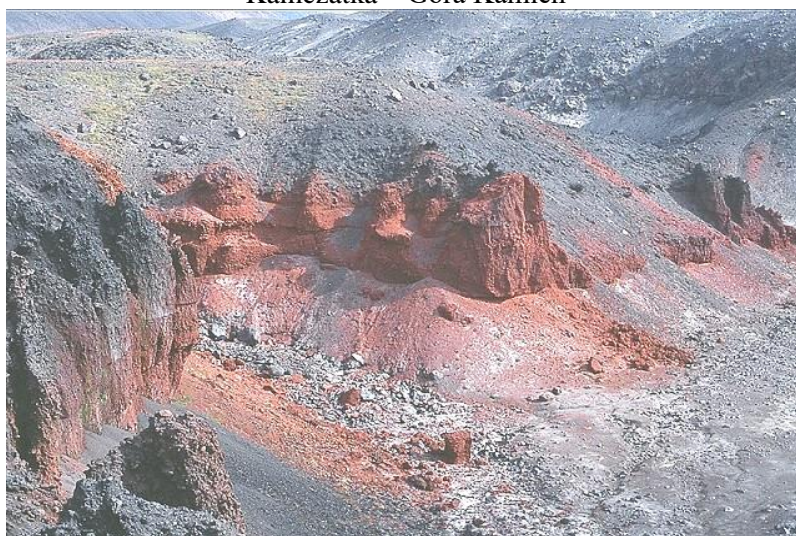

Kluczewska Sopka, Kamczatka - zdjęcie satelitarne. Na zdjęciu widoczna erupcja wulkanu w 1994 roku. Ciemna smuga dymu i pyłu, wznosząca się na wysokość 10-14 km, dryfuje na południowy wschód od wulkanu. Podczas tej erupcji zdarzyły się zarówno eksplozje lawy jak i pyłu. Na zdjęciu widać również inne, pokryte śniegiem stratowulkany.

Kamczatka – Góra Kamień

Kamezatka (fot. Rafał Król 2002)

82 Koriacki Autonomiczny Okręg – Koriacja*

wchodzi w skład Kamczackiego Obwodu

Корякский автономный округ (в составе Камчатской области)

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

**w Rosji
od 1703 roku**

Obszar: 301 500 km²

Ilość ludności: 30 800 mieszkańców: Rosjanie – 62,0%, Koriacy – 16,4%, Ukraińcy – 7,2%, Czukczowie – 3,6%, Itelmieni – 3,0%, Ewenkowie – 1,8%, Tatarzy – 1,2%, Białorusini – 1,0%. Gęstość zaludnienia: 0,1 mieszkańców na 1 km²

[Dziwnie to wygląda, bo znaczy, że Rosjan jest – 19 096, Koriaków – 5 051, Ukraińców – 2 218, Czukczów – 1 109, Itelmienów – 924, Ewenków – 554, Tatarów – 370, Białorusinów – 308. Skąd nagle taka precyzja w wyliczeniu procentów? Byłoby to możliwe, gdyby wszyscy mieszkańcy Autonomicznego Okręgu byli w wojsku, bo tu już ilości byłyby dokładne. Tylko, wobec tego, dlaczego to jest Autonomiczny Okręg? ...dla dekoracji?

Współcześni podróżnicy stwierdzają, że północna część Kamczatki do niedawna była obszarem ściśle zamkniętym, tylko wojsko tam przebywało przy tajnych instalacjach rakietowych. Tak więc Koriacki Obwód jest Autonomiczny tylko z powodów wojskowych. Nie zdołałem zebrać żadnych ilustracji].

Koriacki Okręg Autonomiczny, w latach 1930—1977 Koriacki Okręg Narodowościowy, okręg autonomiczny w północnej części półwyspu Kamczatka, między Morzem Beringa i Morzem Ochockim. Wchodzi w skład obwodu kamczackiego. Na czele obwodu stoi gubernator.

Ośrodek administracyjny: Pałana — osiedle Pałana (рабочий посёлок Палана) {59,1°N; 159,8°E} 4 100 mieszkańców (2000 rok).

Koriacki Autonomiczny Okręg

Większą część powierzchni zajmują tereny górskie – Góry Koriackie, Góry Kołymskie i Góry Środkowe. W skład Koriackiego Okręgu Autonomicznego wchodzi też Wyspa Karagińska na Morzu Beringa. Klimat subpolarny. Główne rzeki: Penżyna, Wybienka.

Miejscami duże obszary bagienne. Szatę roślinną tworzy tundra i zarośla limby. Hodowla reniferów i zwierząt futerkowych, myślistwo, na wybrzeżu rybołówstwo. Eksploatacja węgla brunatnego, rozwinięty przemysł spożywczy (przetwórstwo ryb). Transport morski i lotniczy. Główne ośrodki: Pałana, Korf, Pachaczi.

Karagińska Wyspa, Karaginskij ostrow, rosyjska wyspa przybrzeżna w Północnej Azji, na Morzu Beringa, oddzielona od wybrzeża Kamczatki cieśniną Litkego.

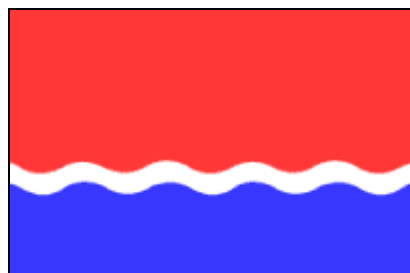
Obszar 1900 km², długość 100 km, szerokość do 40 km. Teren górzysty, klimat chłodny o cechach morskich, przeważa roślinność łąkowa.

[AST, s. 76]

28 Amurski Obwód

Амурская область

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

**w Rosji
od 1860 roku**

Obszar: 363 700 km²

Ilość ludności: 1 007 700 mieszkańców: Rosjanie – 86,8%, Ukraińcy – 6,7%, Białorusini – 1,7%, Tatarzy, Aze-
rowie, Ormianie, Baszkirzy, Niemcy, Mordwini, Czuwasze, Ewenkowie.

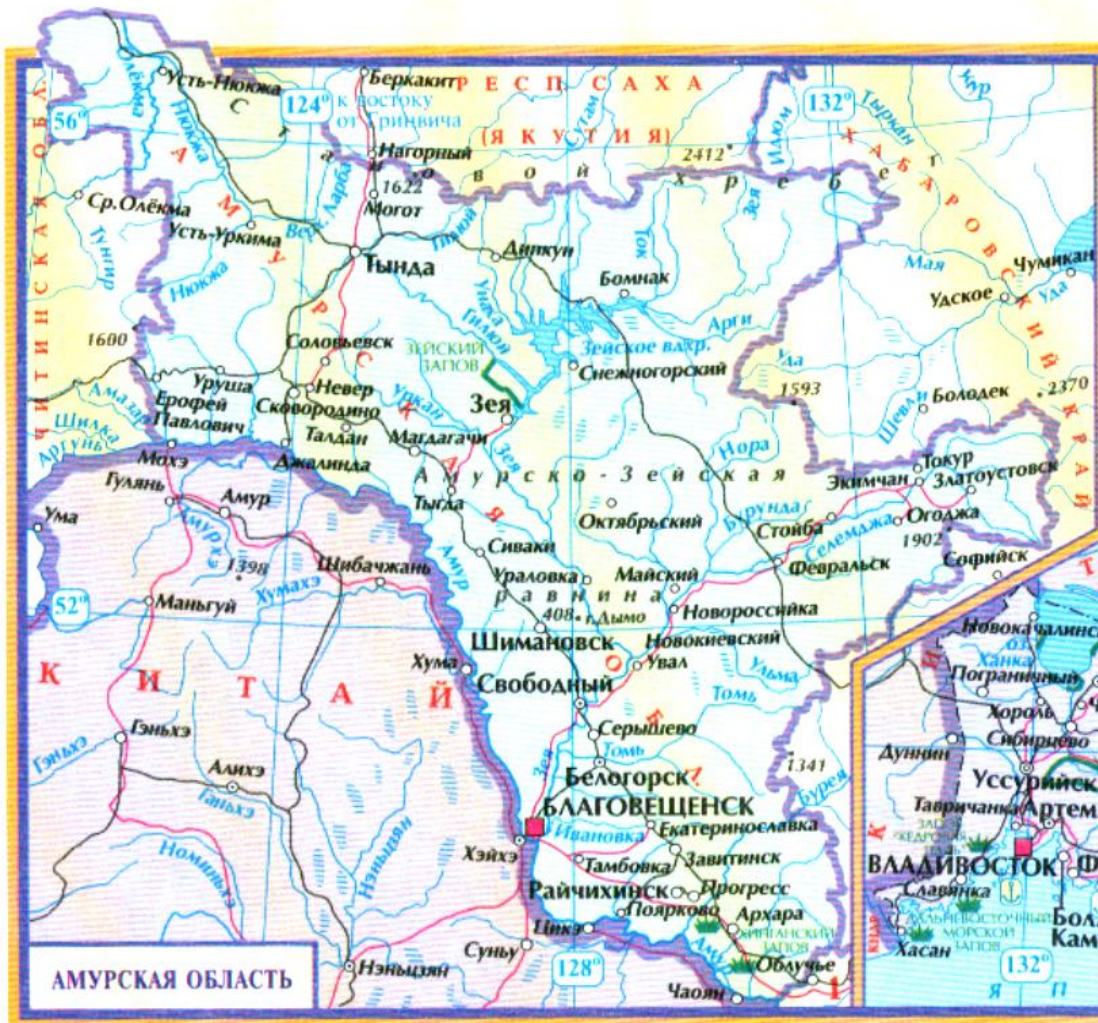
Gęstość zaludnienia: 2,8 mieszkańców na 1 km²

Amurski Obwód, obwód na Dalekim Wschodzie, przy granicy z Chinami. Stolica Błagowieszczeńsk (Благовещенск) 219 600 mieszkańców (2000 rok). Północną i zachodnią część zajmuje łańcuch Gór Stanowych (wysokość 2312 m n.p.m.) i pasmo Tukuringra (1605 m n.p.m.), na północnym wschodzie pasma Gór Selemdżyjskich i Jam-Aliń (wysokość 2295 m n.p.m.), w centrum i na południu płaskie równiny: Amursko-Zejska oraz Zejsko-Burejska.

Klimat umiarkowany chłodny, kontynentalny, na północy i zachodzie wybitnie kontynentalny, w części wschodniej zaznacza się wpływ cyrkulacji monsunowej. Główne rzeki: Amur, Selemdża, Zeja, Bureja. Na rzekach zbiorniki wodne (m.in. Zejski, Burejski). Przeważającą część (ponad 60%) pokrywają naturalne formacje roślinne – lasy iglaste (tajga) i mieszane. Rezerwaty (zapowiedniki) Zejski i Chingański. Region rolniczy – uprawa pszenicy, jęczmienia, owsa, prosa, ziemniaków, soi i warzyw.

Hodowla bydła, trzody chlewnej i owiec, na północy reniferów. Eksploatacja złóż węgla brunatnego i złota. Przemysł elektrotechniczny, maszynowy, metalowy, drzewny i spożywczy. Przez obwód amurski przebiega Kolej Transsyberyjska i Magistrała Bajkalsko-Amurska. Na Amurze żegluga śródlądowa.

[AST, s. 75]

Amur, chińska Heilongjiang, rzeka na Dalekim Wschodzie, w Federacji Rosyjskiej i Chinach (częściowo graniczna); powstaje z połączenia Szyłki i Argunia; długość 2824 km (od źródeł Argunia — 4440 km), dorzecze 1855 tysięcy km²; uchodzi do Limanu Amurskiego (Morze Ochockie); główne dopływy: Sungari, Ussuri, Zeja, Bureja; zasilana deszczami monsunowymi (wielkie powodzie w latach: 1897, 1928, 1956); żegluga; rybołówstwo.

Благовещенск, Благовещенск {50,6°N; 127,5°E}, miasto nad rzeką Amurem, u podnóża Gór Burejskich. 155 tysięcy mieszkańców (1990 rok). Rozwinięty przemysł maszynowy i metalowy, stocznia. Ponadto przemysł papierniczy, drzewny. Port lotniczy. Siedziba kilku szkół wyższych.

Ważniejsze miasta:

Rajczichinsk (Райчихинск), Biełogorsk (Белогорск), Swobodnyj (Свободный), Tynda (Тында), Szimanowsk (Шимановск), Włagowieszczenk (Благовещенск).

Bielogorsk, w latach 1860—1926 Aleksandrowsk, w latach 1926—1931 Aleksandrowska, w latach 1931—1936 Krasnopartyzansk, w latach 1936—1957 Kujbyszew Wschodni, miasto na Równinie Zejsko-Amurskiej, nad rzeką Tom (dopływ Zei). 75 tysięcy mieszkańców (1992 rok). Założone w 1860 roku. Ośrodek przemysłu maszynowego (fabryka maszyn rolniczych) oraz spożywczego. Ważny węzeł kolejowy (odgałęzienie Kolei Transsyberyjskiej).

tygrys (leopard) amurski *Panthera pardus orientalis*

rejon Amuru

rzeka Zeja

49 Magadański Obwód

Магаданская область

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

[AST, s. 72]

w ZSRR 1929

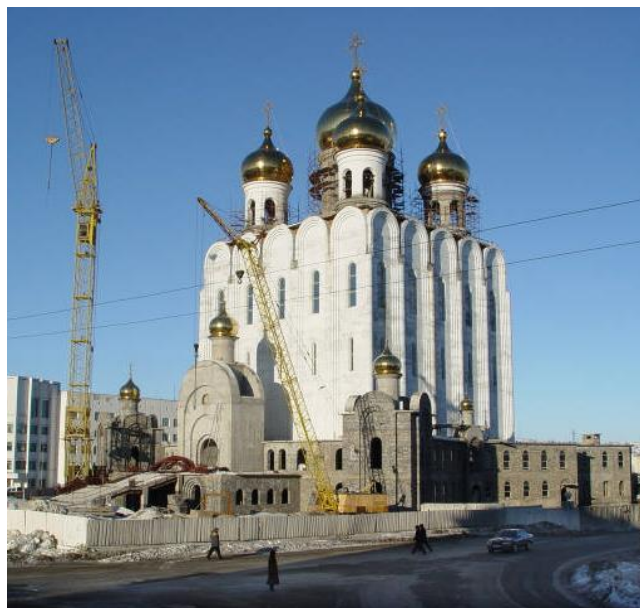
Obszar: 461 400 km²

Ilość ludności: 246 100 mieszkańców: Eweni, Koriaki, Rosjanie.

Gęstość zaludnienia: 0,5 mieszkańców na 1 km²

Magadan (Магадан) {55,4°N; 150,8°E}, miasto obwodowe nad Zatoką Nagajewa (Morze Ochockie), port nad Morzem Ochockim; 121 700 mieszkańców (2000 rok) i tylko 90 tysięcy mieszkańców w 2010 roku. Przemysł maszynowy (urządzenia dla górnictwa), środków transportu, materiałów budowlanych, skórzany, metalowy i spożywczy (przetwórstwo ryb). Znajdują się tu: stocznia remontowa, elektrownia ciepłna, port handlowy i rybacki, port lotniczy, wyższa szkoła pedagogiczna. Początek traktu kołymskiego; Magadan został założony w 1933 roku, prawa miejskie od 1939 roku; stąd kierowano transporty więźniów do obozów pracy przymusowej (łagrow) wchodzących w skład największego w ZSRR kompleksu obozowego Dalstroj (Dalekowschodnie Budowy), obejmującego 8 wielkich systemów łagrowych. W roku 1928 na miejscu obecnego miasta została założona pierwsza osada o nazwie Nagajewo. Intensywna rozbudowa zaczęła się w 1933 roku.

Magadan – budowa katedralnego soboru

Magadan – ul . Proletarska 17

Magadan – ul. Proletarska

Magadan – skrzyżowanie prospektu Lenina z ulicą Puszkina

Magadan – przejazd Gorkiego

65 Sachaliński Obwód

Сахалинская область

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

w Rosji

Sachalin od 1875 do 1905 roku

i od 1925 roku

pd. Sachalin od 1945 roku

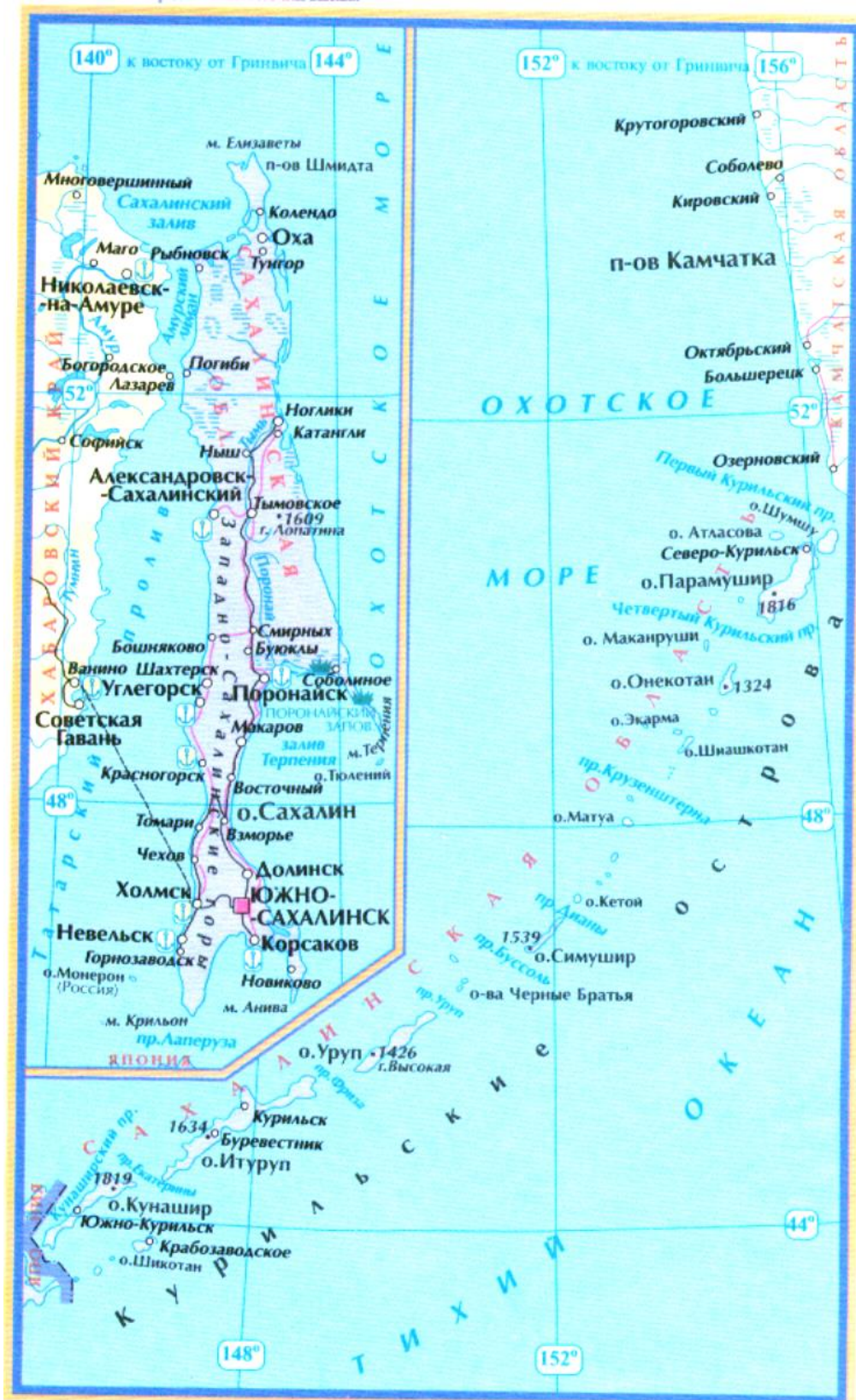
Wyspy Kurylskie od 1945 roku

Obszar: 87 100 km²

Pość ludności: 608 500 mieszkańców: Rosjanie – 81,6%, Ukraińcy – 6,5%, Koreańczycy – 5,0%, Białorusini – 1,6%, Tatarzy – 1,5%, Mordwini, Czuwasze, Niwchi, Niwchowic, dawniej Gilacy; Oroczowie, Mołdawianie, Kazachowie, Żydzi, Niemcy, Baszkirzy, Ajnowie, Ajnu.

Gęstość zaludnienia: 7,0 mieszkańców na 1 km²

Centrum administracyjne: Južno-Sachalinsk (Южно-Сахалинск) 176 900 mieszkańców (2000 rok).

Sachalin, wyspa na Oceanie Spokojnym, u wschodnich wybrzeży Azji, pomiędzy Morzami Ochockim i Japońskim. Od lądu oddzielona Cieśniną Tatarską i Zatoką Sachalińską, od wyspy Hokkaido (Japonia) Cieśniną La Pérouse'a; powierzchnia 76 400 km²; około 700 tysięcy mieszkańców (1988 rok), północna część jest nizinna, na południu położone są dwa nadbrzeżne łańcuchy górskie: Góry Zachodniosachalińskie, długość 650 km, z maksymalną wysokością do 1325 m n.p.m., oraz Góry Wschodniosachalińskie, długość 300 km, z najwyższym szczytem wyspy — 1609 m n.p.m.; tajga; wydobywanie ropy naftowej i gazu ziemnego (rurociągi Ocha–Komsomolsk nad Amurem); przemysł drzewno-papierniczy, rybny; główne miasto Južno-Sachalińsk (Южно-Сахалинск), port morski — Chołmsk (prom kolejowy do Wanino). W latach 1855—1875 wspólna dzierżawa Rosji i Japonii, następnie Rosji, w latach 1905—1945 południowa część należała do Japonii; w ZSRR rejon łągrów.

Klimat umiarkowany chłodny, monsunowy, z suchą zimą i wilgotnym latem. Suma roczna opadów waha się w granicach od 400 mm na północy do 750 mm na południu. Gęsta sieć rzeczna, główne rzeki: Tym i Poronaj.

Naturalną roślinność stanowi tajga, na północy modrzewiowa, na południu jodłowo-świerkowa, na nizinach bagna i torfowiska. Bogate złoża węgla kamiennego i brunatnego, ropy naftowej i gazu ziemnego.

Historia: odkryty w połowie XVII wieku przez Holendra M. de Vriesa. Zasielany początkowo przez Japończyków, w XVIII—XIX wieku kolonizowany przez Rosję. W 1853 roku północną część wyspy zajęli Rosjanie, którzy zorganizowali tu kolonię karną. Spór z Japończykami zajmującymi południową część wyspy zakończył się w 1855 podpisaniem porozumienia o wspólnym zarządzie. W 1875 Japonia została zmuszona do zrzeczenia się swych posiadłości na południu, odzyskała je w 1905 po wojnie z Rosją. Po II wojnie światowej cały Sachalin wraz z Kuryłami znalazł się pod kontrolą ZSRR.

Ludność zajmuje się głównie górnictwem, leśnictwem i rybołówstwem. Większe miasta: Južno-Sachalińsk, Korsakow, Chomsk, Aleksandrowsk Sachaliński, Poronajsk.

Ajnowie, Ajnu, lud zamieszkujący wyspę Hokkaido, w mniejszym stopniu również Wyspy Kurylskie i Sachalin, nie spokrewniony z mongoloidalnymi sąsiadami, od których odróżnia go m.in. bujne owłosienie ciała. Pochodzenie Ajnów jest niejasne. Uważa się, że antropologicznie należą oni do europeidów, być może są potomkami wczesnych ludów kaukazoidalnych, zamieszkujących niegdyś północną Azję. Język Ajnów, różniący się na szereg lokalnych dialektów, jest odrębny od innych języków wschodnioazjatyckich. W przeszłości Ajnowie zajmowali znacznie większe tereny (prawdopodobnie zamieszkiwali na wszystkich wyspach archipelagu japońskiego), jednak w ciągu stuleci zostali wyparci przez Japończyków na północ. Obecnie bardzo nieliczni; tradycyjne zajęcia: rybołówstwo, myślistwo; język ajnu.

Dane dotyczące liczebności Ajnów są niedokładne. Przyjmuje się, że w połowie XIX wieku liczyli około 100 tysięcy, następnie ich liczba drastycznie zmalała i na początku XX wieku było ich zaledwie 20 tysięcy. Według danych japońskich współcześnie żyje zaledwie około 24 tysiące osób uważających się za Ajnów, w rzeczywistości jednak, w wyniku asymilacji oraz zawieranych od dawna małżeństw mieszanych, ich odrębność kulturowa, językowa czy antropologiczna prawie nie istnieje. Tradycyjnymi zajęciami Ajnów, stanowiącymi podstawę ich gospodarki, były: rybołówstwo, myślistwo (zwłaszcza polowania na zwierzęta morskie), w mniejszym stopniu zbieractwo oraz od XIX wieku (pod wpływem Japończyków) rolnictwo (głównie uprawa prosa).

Ajnowie znali także różne rzemiosła, m.in. obróbkę drewna i skór, a także prymitywne tkactwo. Tkaniny i ubiory zdobili charakterystycznymi, geometrycznymi ornamentami. Religia Ajnów to przede wszystkim silnie rozwinięty kult niedźwiedzia, występujący obok różnorodnych wierzeń animistycznych (animizm) oraz stosowanych często praktyk szamanistycznych (szamanizm). Ajnowie nie wytworzyli bardziej skomplikowanych form organizacji społecznej, ich wsie zamieszkiwały rodziny, często poliginiczne (poliginia), posiadające niekiedy niewolników. W tradycyjnej kulturze Ajnów widoczne były przeżytki matriarchatu i matrylinearnego obliczania pochodzenia. Ajnowie wytworzyli bogaty folklor słowny i muzyczny. Jednym z pierwszych badaczy Ajnów był B.P. Piłsudski.

Piłsudski Bronisław, żył w latach 1866—1918, brat Józefa, późniejszego marszałka Polski, etnograf, lingwista, muzeolog; spiskowiec, zesłany na Sachalin; podjął studia nad językiem i kulturą Ajnów i Niwchów (Gilaków); po powrocie prace i badania etnograficzne na Podhalu.

Niwchowowie, dawniej Gilacy, lud paleoazjatycki żyjący nad dolnym Amurem i na północy Sachalinu; 4700 osób; osiadły tryb życia; rybołówstwo i polowania na foki; język niwchijski.

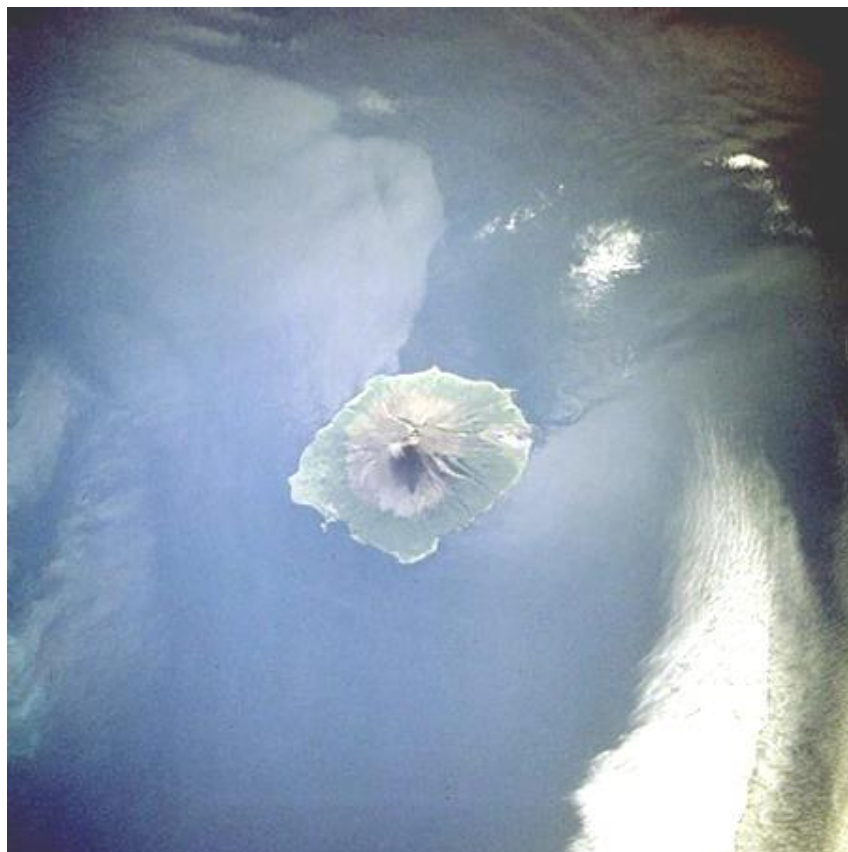
Ważniejsze miasta:

Korsakow (Корсаков), Niewielsk (Невельск), Chomsk (Хомск), Dolinsk (Долинск), Ugliogorsk (Углегорск), Aleksandrowsk Sachaliński (Александровск-Сахалинский), Poronajsk (Поронайск), Ocha (Оха).

Jużnosachalińsk, Južno-sachalińsk {46,5°N; 142,3°E}, dawniej Władymirowka, w latach 1905—1946 Tojohara, miasto w północno-wschodniej części wyspy Sachalin, nad rzeką Susują (uchodzi do Morza Ochockiego), ośrodek administracyjny Obwodu Sachalińskiego. 162 tysiące mieszkańców (1994 rok). Miasto założone w 1882 roku; w okresie 1905—1946 należało do Japonii. Ważny ośrodek przemysłowy: przemysł maszynowy (produkcja maszyn i urządzeń dla górnictwa oraz przemysłu rybnego), środków transportu, materiałów budowlanych, drzewny, obuwniczy i spożywczy (duży kombinat przetwórstwa ryb). Węzeł kolejowy i drogowy, port lotniczy. Wyższa szkoła pedagogiczna. W pobliżu wydobywanie węgla kamiennego.

Kuryły, wyspy na Oceanie Spokojnym, od Kamczatki do wyspy Hokkaido; wchodzi w skład Rosyjskiej Federacji; powierzchnia 15 600 km²; ponad 30 wysp (Iturup, Kunaszyr, Urup); około 40 czynnych wulkanów; gorące źródła mineralne. Do 1945 roku w posiadaniu Japonii, następnie ZSRR; Japonia zgłasza roszczenia do 4 wysp.

Wyspa Atlasowa, Wyspy Kurylskie, Rosja - zdjęcie satelitarne. Wyspa położona w północnej części Wysp Kurylskich, 95 km na zachód od południowej części Kamczatki, na wyspie potężny wulkan wznoszący się na 2340 m n.p.m

Ocha, miasto w azjatyckiej części Rosji, na północnym krańcu wyspy Sachalin, w obwodzie sachalińskim. 37 tysięcy mieszkańców (1992 rok). Prawa miejskie uzyskało w 1938 roku. Eksploatacja ropy naftowej i gazu ziemnego, połączenie rurociągiem z Komsomolskiem nad Amurem. Przemysł maszynowy, materiałów budowlanych, drzewny i spożywczy. Elektrownia cieplna. Port lotniczy i port morski.

Južno-Sachalinsk – dom towarowy 2003 rok

miasto Chołmsk 2003 rok

antyterrorysty w Chołmsku

kołchoz rybny w Jabłonnym

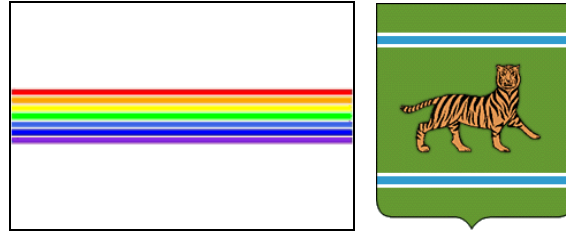

miasto Korsakow – marynarze (matrosy)

79 Żydowski Okręg Autonomiczny*

Еврейская автономная область

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

w Rosji od 1860 roku

Obszar: 36 000 km²

Pość ludności: 200 900 mieszkańców: Rosjanie – 83,2%, Żydzi – 4,2% (według innych źródeł – 700 tysięcy Żydów), Ukraińcy – 7,4%, Białorusini – 1,0%, Tatarzy.

Gęstość zaludnienia: 5,6 mieszkańców na 1 km²

Żydowski Autonomiczny Okręg, przy granicy z Chinami, wchodził w skład Kraju Chabarowskiego; środek administracyjny Birobidżan (Биробиджан) 80 800 mieszkańców (2000 rok); wydobywanie rud cyny; przemysł maszyn rolniczych, elektrotechniczny (transformatory), drzewny, materiałów budowlanych; uprawa zbóż, soi; żegluga na Amurze.

Północną i zachodnią część zajmują niewysokie pasma górskie Małego Chinganu i Gór Burejskich (wysokość do 1209 m n.p.m.), na południu i wschodzie płaska, silnie zabagniona Nizina Amursko-Sungaryjska.

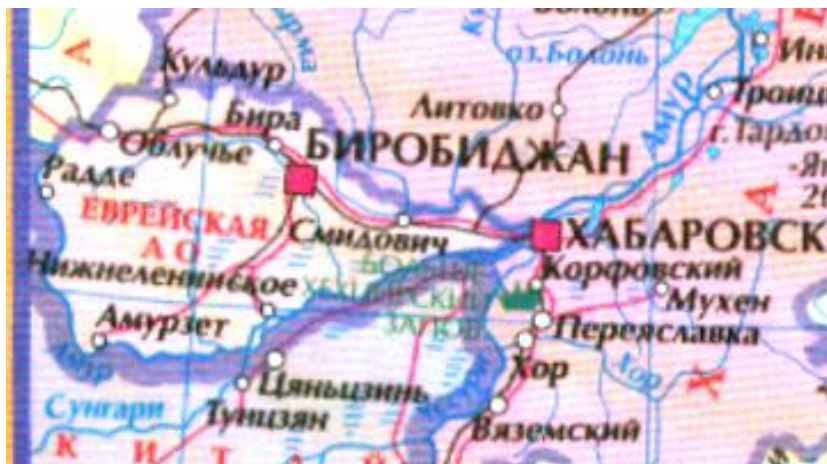
Klimat umiarkowany chłodny, kontynentalny. Zaznacza się wyraźny wpływ monsunów. Gęsta sieć hydrograficzna. Największymi rzekami są: Amur, Bira, Kur. Dużą część powierzchni pokrywają naturalne formacje roślinne – lasy iglaste (tajga) i mieszane.

Rozwinięty przemysł elektrotechniczny, maszynowy i odzieżowy, nadto metalowy, materiałów budowlanych, skórzanego, drzewny i spożywczy. Eksploatacja rud ołowiu i cyny, wydobywanie surowców skalnych (wapień, dolomity).

Uprawa pszenicy, jęczmienia, owsa, ziemniaków i warzyw. Hodowla bydła, trzody chlewnej i drobiu. Przez Obwód przebiega Kolej Transsyberyjska. Główne ośrodki: Birobidżan, Obluże, Bira, Leninskoje.

[Marco Polo – Rosja]

[AST, s. 74]

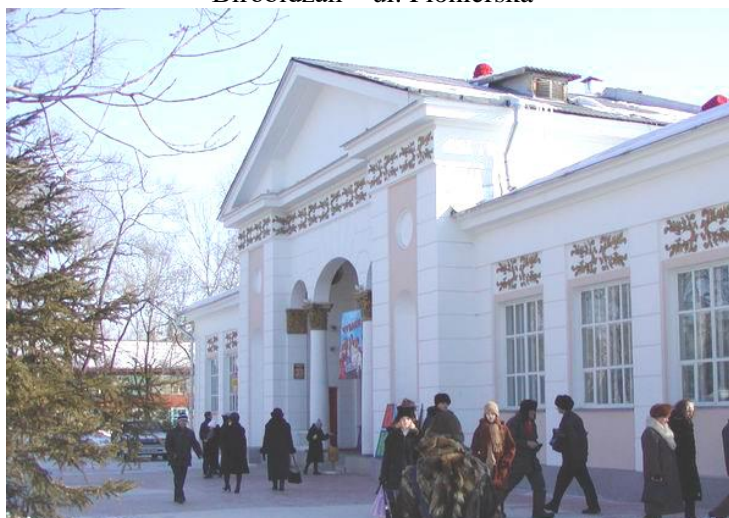
Historia: Pierwotnie obszar ten był zamieszkały przez plemiona Goldów (Nanajów) i Tunguzów (Ewenków). Zasiedlanie przez przybyszów z zachodnich rejonów imperium carskiego rozpoczęło się w 1858 roku. Po 1871 roku na terenach tych zaczęli się osiedlać także Koreańczycy. W latach 1920—1922 wchodził w skład Republiki Dalekiego Wschodu. W marcu 1928 roku Centralny Komitet Wykonawczy Wszechzwiązkowej Komunistycznej Partii (bolszewików) podjął uchwałę o zasiedleniu tego rejonu przez ludność żydowską. W sierpniu 1930 roku utworzono żydowski rejon narodowy, który 7 maja 1934 roku przekształcono w Żydowski Obwód Autonomiczny. Na obszarze Obwodu kilkakrotnie dochodziło do masowych wystąpień antysemitycznych, w okresie wielkiego terroru w latach 1937—1938 zginęło 3 tysiące osób. Kolejne prześladowania nastąpiły w latach 1948—1953, zamknięto wówczas wiele placówek żydowskich. Dopiero w roku szkolnym 1979—1980 wprowadzono nauczanie języka jidysz jako nadobowiązkowego.

Birobidżan (Биробиджан) {48,8°N; 132,8°E}, miasto na Nizinie Amursko-Sungaryjskiej, nad rzeką Birą, w kraju Chabarowskim; ośrodek administracyjny Żydowskiego Obwodu Autonomicznego; 84 tysiące mieszkańców (1996 rok). Ośrodek przemysłu elektrotechnicznego, maszynowego, odzieżowego, włókienniczego, drzewnego i spożywczego. Węzeł drogowy. Stacja kolejowa przy Kolei Transsyberyjskiej.

Birobidżan – ul. Pionierska

Birobidżan – kinoteatr „Rodina”

Birobidżan – fontanna przed dworcem kolejowym

Birobidžan – filharmonia

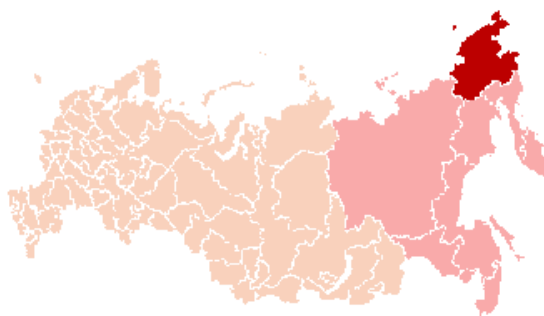
Birobidžan – władza

Birobidžan – dom handlowy „Kamea”

87 Czukotka – Czukocki Autonomiczny Okręg*
Чукотский автономный округ

Uwaga: Omawiana jednostka administracyjna jest zamalowana na czarno.

w Rosji
Anadyr od 1649 roku
w Federacji Rosyjskiej od 1992 roku

Obszar: 737 700 km²

Pość ludności: 83 100 mieszkańców: Rosjanie – 66,1%, Ukraińcy – 16,8%, Czukcze – 7,3%, Białorusini – 1,9%, Eskimosi, Ewenkowie, Koriacy, Jukagirzy oraz Eskimosko-Alieucka grupa (rejon Anadyru): Alliejty Kety, Kety Koriejcy, Koriejcy.

Gęstość zaludnienia: 0,1 mieszkańców na 1 km²

Czukocki Okręg Autonomiczny, nad morzami: Wschodniosyberyjskim, Czukockim i Beringa; stolica Anadyr (Анадырь) {64,1°N; 177,6°E} 13 000 mieszkańców (2000 rok); obejmuje Półwysep Czukocki i przyległą część lądu (wysokość do 1853 m); tundra, główna rzeka Anadyr. Wydobywanie złota, rud cyny, wolframu, węgla; elektrownia jądrowa Bilibino; hodowla reniferów, połów ryb, myślistwo (zwierzęta futerkowe i morskie); znane wyroby z kości morsów (osiedle Uelen); porty morskie: Pewek, Prowidienija.

Większą część obszaru zajmują tereny wyżynno-górskie (Płaskowyż Anadyrski, Góry: Aniujskie, Czukockie i Koriackie), wznoszące się do wysokości 1843 m n.p.m., tylko na południowym-wschodzie niewielka Nizina Anadyrska. W skład Czukockiego Okręgu Autonomicznego wchodzi też wyspy: Ajon, Wrangla i Ratmanowa.

Klimat subpolarny. Główne rzeki: Anadyr, Omołon i Mały Aniuj. Liczne jeziora. Na całym obszarze występuje wieczna zmarzłość. Szatę roślinną tworzą skąpe zbiorowiska porostów i mchów, charakterystyczne dla pustyni arktycznych, oraz tundra, przechodząca ku południu w lasotundrę. Na Wyspie Wrangla znajduje się wielki rezerwat (zapowiednik) o powierzchni 7956 km². Wydobycie złota, rud cyny, rtęci i wolframu, a także węgla kamiennego i brunatnego. Rozwinięty przemysł rybny. Bilibińska Elektrownia Jądrowa (w osiedlu Bilibino). Rozwinięta hodowla reniferów, w głębi tajgi myślistwo, na wybrzeżu rybołówstwo.

[AST, s. 72]

Historia: ziemie obecnego Czukockiego Okręgu Autonomicznego zasiedlone były od paleolitu. Do początku XX wieku wśród mieszkańców tych terenów (Czukczów i Eskimosów) istniał ustrój rodowy i patriarchalna gospodarka. W XVIII wieku zajęła ten obszar Rosja, z której panowaniem Czukcze walczyli przez cały XIX wiek. W 1923 roku władze radzieckie zaczęły wprowadzać kolektywizację i przemysł. Czukocki Okręg Autonomiczny (wraz z całym obwodem magadańskim) stał się rejonem łagrów. W 1930 roku utworzono (z anadyrskiego i czukockiego rejonu Kraju Dalekowschodniego oraz z części Jakuckiej ASRR) Czukocki Obwód Narodowy,

Od 1977 roku Czukocki Okręg Autonomiczny. Po próbach zdobycia suwerenności (1991 rok) wszedł on w skład Rosji (Federacji Rosyjskiej) na podstawie układu z marca 1992 roku.

Ważniejsze miasta:

Anadyr (Анадырь), Bilibino (Билибино).

herb miasta Anadyr

Bilibino, osiedle miejskie w obwodzie magadańskim, w Czukockim Okręgu Autonomicznym. 16 tysięcy mieszkańców (1992 rok). Założone w 1958 roku. Ośrodek przemysłowy w regionie wydobywania złota. Eksploatacja złota. Przemysł maszynowy (zakłady remontowe maszyn i urządzeń dla przemysłu wydobywczego) i materiałów budowlanych. Zakład wzbogacania rud. Bilibińska Elektrownia Atomowa o mocy 48 MW.

Anadyr

anadyrska niezmienność

krasawica i babuszka

jaranga

prehistoria

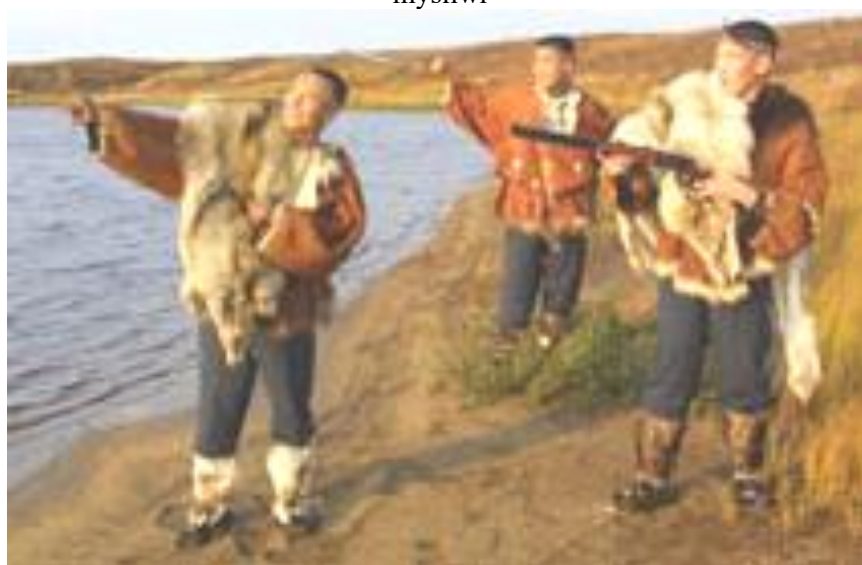

renifery

myśliwi

ROSJA OD PODBOJU DO PODBOJU

- s. 35 Księstwo Moskiewskie istnieje od roku 1340
- s. 19 Iwanowski obwód – w Księstwie Moskiewskim od 1340
- s. 31 Moskiewski Obwód Kolomna – w Księstwie Moskiewskim od 1340
- s. 31 Moskiewski Obwód Sierpuchow – w Księstwie Moskiewskim od 1340
- s. 31 Moskiewski Obwód Możajsk – w Księstwie Moskiewskim od 1340
- s. 120 Niżegorodzki Obwód – w Księstwie Moskiewskim od 1392
- s. 53 Władymirski Obwód Murom w Księstwie Moskiewskim od 1394
- s. 53 Władymirski Obwód Suzdal – w Księstwie Moskiewskim od 1456
- s. 21 Jarosławski Obwód – w Księstwie Moskiewskim od 1463
- s. 72 Republika Komi, Komi obwód autonomiczny – w Księstwie Moskiewskim od 1471 i 1489
- s. 178 Rostowski Obwód – w Księstwie Moskiewskim od 1474
- s. 87 Nowgorodzki Obwód – w Księstwie Moskiewskim od 1478
- s. 47 Twerski Obwód – w Księstwie Moskiewskim od 1485
- s. 118 Kirowski Obwód – w Księstwie Moskiewskim od 1489
- s. 30 Kurski Obwód Kozielsk – w Wielkim Księstwie Moskiewskim od 1494
- s. 17 Briański Obwód – w Wielkim Księstwie Moskiewskim od 1500
- s. 50 Tulski Obwód – w Wielkim Księstwie Moskiewskim od 1503
- s. 91 Pskowski Obwód – w Wielkim Księstwie Moskiewskim od 1510
- s. 95 Wołogodzki Obwód – w Wielkim Księstwie Moskiewskim od 1514
- s. 25 Kostromski obwód – w Wielkim Księstwie Moskiewskim od 1518
- s. 39 Riazański Obwód – w Wielkim Księstwie Moskiewskim od 1521
- s. 112 Republika Tatarstanu, Tatarstan, Autonomiczna – w Wielk. Księst. Moskiewskim od 1522
- s. 23 Kałużski Obwód – w Wielkim Księstwie Moskiewskim od 1525
- s. 128 Permski Obwód – w Rosji od ~1530
- s. 132 Komi-Permiacki Autonomiczny Okręg – w Rosji od ~1530
- s. 65 Nieniecki Okręg Autonomiczny – w Rosji od ~1550
- s. 116 Republika Udmurcka, Udmurcja, Autonomiczna – w Rosji od ~1550
- s. 110 Republika Mordwińska, Mordwa, Autonomiczna – w Rosji od ~1550
- s. 141 Ulianowski Obwód – w Rosji ~1550
- s. 108 Republika Maryjska, Mari Eł, Autonomiczna – w Rosji od 1552
- s. 101 Republika Baszkirii Autonomiczna – w Rosji od 1555
- s. 176 Astrachański Obwód – w Rosji od 1556
- s. 104 Republika Czuwaszka Autonomiczna – w Rosji od 1557
- s. 161 Republika Kabardyjsko-Bałkarska, Kabardo-Bałkaria, Autonomiczna – w Rosji od 1557
- s. 37 Orłowski Obwód – w Rosji od 1566
- s. 62 Archangielski Obwód – w Rosji od 1584
- s. 57 Woroneżski Obwód – w Rosji od 1586
- s. 134 Samarski Obwód – w Rosji od 1586
- s. 197 Tiumeński Obwód – w Rosji od 1586
- s. 27 Kurski Obwód – w Rosji od 1587
- s. 183 Wołogodzki Obwód – w Rosji od 1589
- s. 44 Tambowski Obwód – w Rosji od 1590
- s. 137 Saratowski Obwód – w Rosji od 1590
- s. 29 Lipiecki Obwód – w Rosji od 1592
- s. 15 Biełgorodzki Obwód – w Rosji od 1593
- s. 201 Chanty-Mansyjski Autonomiczny Okręg, Jurga, Surgut w Rosji od 1594
- s. 256 Omski Obwód, Tara – w Rosji od 1594
- s. 204 Jamalsko-Nieniecki Autonomiczny Okręg, Salechard (Obdorsk) – w Rosji od 1595
- s. 259 Tomski Obwód, Narym – w Rosji od 1596
- s. 164 Republika Kałmucji, Kałmucja, Autonomiczna – w Rosji od ~1600
- s. 259 Tomski Obwód – w Rosji od 1604
- s. 227 Krasnojarski Kraj, Autonomiczny, Turuchansk – w Rosji od 1607

- s. 126 Penzeński Obwód, Kuźnieck – w Rosji od 1617
- s. 225 Jamalsko-Nieniecki Autonomiczny Okręg – W Rosji od 1618
- s. 227 Krasnojarski Kraj, Autonomiczny, Jenisiejsk – w Rosji od 1619
- s. 194 Swierdłowski Obwód – w Rosji od ~1620
- s. 227 Krasnojarski Kraj, Autonomiczny, Krasnojarsk – W Rosji od 1628
- s. 251 Ust-Ordyńsko Buriacki Okręg Autonomiczny – w Rosji od ~1630
- s. 248 Irkucki Obwód, Bratsk – w Rosji od 1631
- s. 232 Ewenkijski Autonomiczny Okręg – w Rosji od ~1632
- s. 236 Tajmyrski (Dołgańsko-Nieniecki) Autonomiczny Okręg – w Rosji od ~1632
- s. 266 Republika Sacha – Republika Jakucka, Jakucja, Autonomiczna, Jakuck – w Rosji od 1632
- s. 266 Republika Sacha – Republika Jakucka, Jakucja, Autonom. Wierchojansk w Rosji 1638
- s. 266 Republika Sacha – Republika Jakucka, Jakucja, Autonom. Sriedniekołymsk w R. 1644
- s. 266 Republika Sacha – Republika Jakucka, Jakucja, Autonomiczna, Nizniekołymsk w R. 1644
- s. 21 Republika Buriacji, Autonomiczna – w Rosji od 1648
- s. 295 Chabarowski Kraj, Autonomiczny, Ochotsk – w Rosji od 1649
- s. 302 Czukotka, Anadyr – w Rosji od 1649
- s. 271 Irkucki Obwód, Irkuck – w Rosji od 1652
- s. 248 Irkucki Obwód, Balagansk – w Rosji od 1654
- s. 397 Ukraina – w Rosji od 1654, potem w ZSRR Ukraińska Socj. Rep. Radz. od 1922 do 1991
- s. 244 Agińsko-Buriacki Autonomiczny Okręg – w Rosji od ~1658
- s. 240 Czitinski Obwód, Nerczynsk – w Rosji od 1659
- s. 192 Kurgański Obwód – w Rosji od 1662
- s. 403 Uzbekistan – w Rosji od 1865, potem w ZSRR do 1991
- s. 138 Penzeński Obwód, Penza – w Rosji od 1666
- s. 41 Smoleński Obwód – w Rosji od 1667
- s. 210 Nowosibirski Obwód – w Rosji od ~1690
- s. 79 miasto Sankt Petersburg – w Rosji od 1703
- s. 279 Kamczacki Obwód – w Rosji od 1703
- s. 283 Koriacki Autonomiczny Okręg, Koriacja – w Rosji od 1703
- s. 245 Republika Chakasji, Autonomiczna – w Rosji od 1709
- s. 277 Kiemierowski Obwód – w Rosji od 1709
- s. 256 Omski Obwód, Omsk – w Rosji od 1716
- s. 385 Kazachstan, Semipałatyńsk – w Rosji od 1718
- s. 69 Republika Karelii, Karelia, autonomiczny obwód – w Rosji od 1721
- s. 75 Leningradzki Obwód – w Rosji od 1721
- s. 123 Orenburski Obwód, Orsk – w Rosji od 1735
- s. 217 Altajski Kraj, Autonomiczny – w Rosji od 1738
- s. 123 Orenburski Obwód, Orenburg- w Rosji od 1743
- s. 214 Republika Altaju, Autonomiczna – w Rosji od 1763
- s. 650 Polska – w Rosji od 1772 (rozbiory Polski, w Rosji do 1918)
- s. 174 Stawropolski Kraj, Autonomiczny – w Rosji od 1777
- s. 379 Białoruś – w Rosji od 1793, potem w ZSRR od 1922 Białoruska Republika Radz. do 1991
- s. 189 Czeliabiński Obwód – w Rosji od ~1800
- s. 152 Republika Inguska, Inguszetia, Autonomiczna – w Rosji od ~1801
- s. 383 Wschodnia Gruzja – w Rosji od 1801
- s. 383 Zachodnia Gruzja – w Rosji od 1804
- s. 148 Republika Dagestanu, Autonomiczna – w Rosji od 1806
- s. 385 Kazachstan – w Rosji kolejno od: 1822, 1854, 1864, 1871, 1881, potem w ZSRR do 1991
- s. 637 ZSRR, Kazachska Socjalistyczna Republika Radziecka od 1922 do 1991
- s. 377 Azerbejdżan – W Rosji od 1806, potem w ZSRR Azerbejdżańska Socj. Rep. Radz. do 1991
- s. 169 Republika Północnoosetyjska, Osetia Północna, Alanija, Autonomiczna – w Rosji od 1806

- s. 389 Mołdawia – w Rosji od 1812 do 1918
- s. 633 Armenia – w Rosji od 1828 potem w ZSRR Armeńska Socjalist. Rep. Radz. do 1991
- s. 145 Republika Adygieja, Autonomiczna – w Rosji od ~1857
- s. 156 Republika Czeczeńska, Autonomiczna – w Rosji od 1859
- s. 167 Republika Karaczajsko-Czerkieska, Karaczajo-Czerkiesja, Autonom. – w Rosji od ~1860
- s. 295 Chabarowski Kraj, Autonomiczny – w Rosji od 1860
- s. 311 Amurski Obwód – w Rosji od 1860
- s. 375 Primorski Kraj, Autonomiczny – w Rosji od 1860
- s. 298 Żydowski Okręg Autonomiczny – W Rosji od 1860
- s. 171 Krasnodarski Kraj, Autonomiczny – w Rosji od ~1864
- s. 383 Gruzja Abchazja – w Rosji od 1864
- s. 617 Łotewska Socjalistyczna Republika Radziecka – w ZSRR od 1919 do 1920
- s. 621 Litewska Socjalistyczna Republika Radziecka – w ZSRR od 1919 do 1920
- s. 288 Magadański Obwód w ZSRR od 1929
- s. 391 Tadżykistan – w Rosji od 1868, potem w ZSRR do 1991
- s.387 Kirgistan – w Rosji od 1876, potem w ZSRR do 1991
- s. 383 Gruzja, Adżaria – w Rosji od 1878
- s. 631 ZSRR, Gruzińska Socjalistyczna Republika Radziecka – w ZSRR od 1922 do 1991
- s. 639 ZSRR, Uzbecka Socjalistyczna Republika Radziecka – od 1924 do 1991
- s. 641 ZSRR, Kirgiska Socjalistyczna Republika Radziecka – od 1924 do 1991
- s. 643 ZSRR, Tadżycka Socjalistyczna Republika Radziecka – od 1924 do 1991
- s. 645 ZSRR, Turkmeńska Socjalistyczna Republika Radziecka – od 1924 do 1991
- s. 292 Sachaliński Obwód, Północny Sachalin – w Rosji od 1875 do 1905 i od 1925
- s. 224 Autonomiczna Republika Tuwa – protektorat Rosji od 1914
- s. 315 Magadański Obwód – w ZSRR od 1933
- s. 77 Republika Karelii, Karelia, autonomiczny obwód, ziemie zachodnie – w ZSRR od 1940
- s. 83 Murmański Obwód, Kuolojarwi – w ZSRR od 1940
- s. 389 Mołdawia – w ZSRR Mołdawska Socjalistyczna Republika Radziecka od 1940 do 1991
- s. 614 Estońska Socjalistyczna Republika Radziecka – w ZSRR od 1940 do 1991
- s. 617 Łotewska Socjalistyczna Republika Radziecka – w ZSRR od 1940 do 1991
- s. 621 Litewska Socjalistyczna Republika Radziecka – w ZSRR od 1940 do 1991
- s. 224 Autonomiczna Republika Tuwa – w ZSRR od 1944
- s. 67 Kaliningradzki Obwód – w ZSRR od 1945
- s. 292 Sachaliński Obwód, Południowy Sachalin – w ZSRR od 1945
- s. 292 Sachaliński Obwód, Wyspy Kurylskie – w ZSRR od 1945
- s. 83 Murmański Obwód, Petsamo (obecnie Pieczenga) – w ZSRR od 10 lutego 1947
- s. 302 Czukocki Autonomiczny Okręg – w Rosyjskiej Federacji od 1992 roku

Pamiętajmy: 2022 próba podboju Ukrainy

Państwa powstałe w wyniku rozpadu ZSRR

Armenia – ogłosiła niepodległość 23.9.1991 r. – przystąpiła do Rosyjskiej Federacji 25.12.1991 r.

Azerbejdżan – ogłosił niepodległość 18.10.1991 r. – przystąpił do Rosyjskiej Federacji 21.12.1991 r.

Białoruś – ogłosiła niepodległość 25.8.1991 r.

Estonia – ogłosiła niepodległość 20.8.1991 r. – przystąpiła do Unii Europejskiej 1.5.2004 r.

Gruzja – ogłosiła niepodległość 9.4.1991 r. – przystąpiła do Rosyjskiej Federacji 9.12.1993 r. – wyszła z Rosyjskiej Federacji w 2008 r.

Kazachstan – ogłosił niepodległość 16.12.1991 r. – przystąpił do Rosyjskiej Federacji 21.12.1991 r.

Kirgistan – ogłosił niepodległość 31.8.1991 r. – przystąpił do Rosyjskiej Federacji 21.12.1991 r.

Litwa – ogłosiła niepodległość 11.3.1990 r. – przystąpiła do Unii Europejskiej 1.5.2004 r.

Łotwa – ogłosiła niepodległość 21.8.1991 r. – przystąpiła do Unii Europejskiej 1.5.2004 r.

Moldawia – ogłosiła niepodległość 27.8.1991 r. – przystąpiła do Rosyjskiej Federacji 21.12.1991 r. – wyszła z Rosyjskiej Federacji w 2009 r.

Tadżykistan – ogłosił niepodległość 9.9.1991 r. – przystąpił do Rosyjskiej Federacji 21.12.1991 r.

Turkmenistan – ogłosił niepodległość 27.10.1991 r. – przystąpił do Rosyjskiej Federacji 21.12.1991 r.

Ukraina – ogłosiła niepodległość 24.8.1991 r.

Uzbekistan – ogłosił niepodległość 31.8.1991 r. – przystąpił do Rosyjskiej Federacji 21.12.1991 r.

Nie umieszczono jednostek autonomicznych Rosyjskiej Federacji, które usiłowały uzyskać niepodległość.

---

podstawy Federacji Rosyjskiej

okręgi autonomiczne

	POWIERZCHNIA w tysiącach km ²	LUDNOŚĆ w tysiącach	
1	Republika Adygieja	7,6	450
2	Republika Baszkorstan	143,6	4 097
3	Republika Buriatia	351,3	1 053
4	Republika Altaj	92,6	202
5	Republika Dagestan	50,3	2 098
6	Republika Inguszetia	4,3	300
7	Republika Kabardyno-Bałkarska	12,5	790
8	Republika Kałmykija	76,1	319
9	Republika Karaczajewo-Cz.	14,1	436
10	Republika Karelia	172,4	785
11	Republika Komi	415,9	1 185
12	Republika Marij Eł	23,2	766
13	Republika Mordowia	26,2	956
14	Republika Sacha Jakucja	3 103,2	1 023
15	Republika Siewiernia Osetia	8,0	663
16	Republika Tatarstan	68,0	3 760
17	Republika Tuwa	170,5	309
18	Republika Udmurcka	42,1	1 639
19	Republika Chakasija	61,9	586
20	Republika Czeczenska	15,0	865
21	Republika Czuwaszaska	18,3	1 361
22	Altajski Kraj	169,1	2 690
23	Krasnodarski Kraj	76,0	5 044
24	Krasnojarski Kraj	710,0	3 039
25	Primorski Kraj	165,9	2 255
26	Stawropolski Kraj	66,5	2 667
27	Chabarowski Kraj	788,6	1 571
79	Żydowski Okręg Autonomiczny	36,0	210
80	Aginski Buriacki Okręg Autonom.	19,0	79
81	Komi-Piermiacki Okręg Autonom.	32,9	157
82	Koriacki Okręg Autonomiczny	301,4	33
83	Nieniecki Okręg Autonomiczny	176,7	48
84	Tajmyrski Okręg Autonomiczny	862,1	47
85	Ust-Ordynski Okręg Autonomiczny	22,4	143
86	Chanty-Mansijski Okręg Autonom.	523,1	1 331
87	Czukocki Okręg Autonomiczny	737,7	91
88	Ewencki Okręg Autonomiczny	767,6	20
89	Jamało-Nieniecki Okręg Autonom.	750,0	488
	RAZEM	11 082,1	43 556
	procent Federacji Rosyjskiej	64,9%	29,5%

Uwaga: dane dotyczą roku 1997.

okręgi nieautonomiczne		POWIERZCHNIA	LUDNOŚĆ
		w tysiącach km²	w tysiącach
28	Amurski Obwód	363,7	1 038
29	Archangielski Obwód	410,7	1 473
30	Astrachanski Obwód	44,1	1 029
31	Bielgorodzki Obwód	27,1	1 469
32	Brianski Obwód	34,9	1 480
33	Władimirski Obwód	29,0	1 645
34	Wołgogracki Obwód	113,9	2 704
35	Wołogodzki Obwód	145,7	1 350
36	Woroneżski Obwód	52,4	2 504
37	Iwanowski Obwód	21,8	1 266
38	Irkucki Obwód	745,5	2 652
39	Kaliningracki Obwód	15,1	932
40	Kałużski Obwód	29,9	1 097
41	Kamczacki Obwód	170,9	378
42	Kiemierowski Obwód	95,5	3 063
43	Kirowski Obwód	120,8	1 634
44	Kostromski Obwód	60,1	806
45	Kurganski Obwód	71,0	1 112
46	Kurski Obwód	29,8	1 347
47	Leningracki Obwód	84,6	1 676
48	Lipecki Obwód	24,1	1 250
49	Magadanski Obwód	461,4	258
50	Moskiewski Obwód	46,0	6 597
51	Murmanski Obwód	144,9	1 048
52	Niżegorocki Obwód	76,9	3 727
53	Nowgorocki Obwód	55,3	743
54	Nowosibirski Obwód	178,2	2 749
55	Omski Obwód	139,7	2 176
56	Orenburgski Obwód	124,0	2 229
57	Orłowski Obwód	24,7	914
58	Penzenski Obwód	43,2	1 562
59	Permski Obwód	127,7	2 852
60	Pskowski Obwód	55,3	832
61	Rostowski Obwód	100,8	4 425
62	Riazanski Obwód	39,6	1 325
63	Samarski Obwód	53,6	3 312
64	Saratowski Obwód	100,2	2 739
65	Sachalinski Obwód	87,1	648
66	Swierdłowski Obwód	194,8	4 686
67	Smolenski Obwód	49,8	1 172
68	Tambowski Obwód	34,3	1 310
69	Twerski Obwód	84,1	1 651
70	Tomski Obwód	316,9	1 078
71	Tulski Obwód	25,7	1 815
72	Tumenski Obwód	162,1	1 351
73	Ulianowski Obwód	37,3	1 495
74	Czeliabinski Obwód	87,9	3 689
75	Czitinski Obwód	412,5	1 216
76	Jarosławski Obwód	36,4	1 451
77	Moskwa	1,0	8 390
78	Petersburg	1,4	4 728
	RAZEM	5 993,4	104 073
	procent Federacji Rosyjskiej	35,1%	70,5%

Administracja Rosji nadała wszystkim jednostkom administracyjnym Federacji Rosyjskiej kolejne numery. Jednostki autonomiczne dostały numery od 1 do 27, są to republiki od 1 do 21 i kraje od 22 do 27. Jednostki nie autonomiczne dostały numery od 28 do 78 – są to obwody. Jest jeszcze grupa z numerami od 79 do 89 — czyli powinny to być jednostki nie autonomiczne, ale jednak mają status autonomicznych. Jak do tego doszło?

Myślę, że odpowiedź znajduje się w cytowanym na początku książki komunikacie z dnia 24 sierpnia 2002 roku — *Moskowskich Novosti*, które podały:

„Duma przyjęła dzisiaj uchwałę w sprawie integralności terytorialnej państwa rosyjskiego. Projekt został jednak znacznie złagodzony w stosunku do pierwotnej wersji komunistów, co spowodowało, że komuniści wyszli z sali na czas głosowania. W projekcie mówi się, że granice Rosji są niepodważalne, jednak historycznie sporne rejony pozostające pod władzą rosyjską, a które budzą wątpliwości na arenie międzynarodowej mogą stać się przedmiotem dyskusji z innymi krajami, jednak zgodnie z interesami Rosji i całej Federacji”.

Właśnie to „znaczące złagodzenie” uchwały oraz „historycznie sporne rejony pozostające pod władzą rosyjską, a które budzą wątpliwości na arenie międzynarodowej mogą stać się przedmiotem dyskusji z innymi krajami” — kryją za sobą proces konieczności uznania autonomii przez Dumę moskiewską dalszych jedenastu narodów. Są to:

79. Żydowski Okręg Autonomiczny
80. Agiński Buriacki Okręg Autonomiczny
81. Komi-Piermiacki Okręg Autonomiczny
82. Koriacki Okręg Autonomiczny
83. Nieniecki Okręg Autonomiczny
84. Tajmyrski Okręg Autonomiczny
85. Ust-Ordyński Okręg Autonomiczny
86. Chanty-Mansyjski Okręg Autonomiczny
87. Czukocki Okręg Autonomiczny
88. Ewencki Okręg Autonomiczny
89. Jamało-Nieniecki Okręg Autonomiczny

Po tym wszystkim dodać jeszcze wypada, że tych numerów w Federacji Rosyjskiej jest więcej; Moskwa ma jeszcze numery: 90, 97 i 99 (Dla jakich celów?); podobnie Sankt Petersburg ma dodatkowo numer 98; Czeczenia ma dodatkowy numer 95; jest jeszcze numer tajny 94 i wreszcie są numery rezerwowe: 91, 92, 93 i 96 (Bardzo ciekawe, dla kogo przygotowane!? Może Moskwa liczy na to, że któreś z Wspólnoty Niepodległych Państw zostanie „przyłączone”, a może istnieją te numery jeszcze z czasów ZSRR i miały służyć np. Polsce? ...jakoś nie przekonuje mnie stwierdzenie, że te numery służą jedynie dla numeracji samochodów...)

Jeszcze cytaty z książki Normana Dawies’a – *Europa*, wyd. Znak 2000, s. 37:

Na działanie przywódców Zachodu największy wpływ wywarła potrzeba stabilizacji. Poniósłszy porażkę w nawiązaniu trwałego partnerstwa z uczłowieczoną wersją ZSRR pod rządami Gorbaczowa, gorliwie rzucili się do ustawiania podpór wspierających Federację Rosyjską. Życzliwie odpowiedzieli na prośby Moskwy o pomoc gospodarczą i o zjednoczenie zarówno z NATO, jak i ze Wspólnotą Europejską. ale później niektórzy z nich zaczęli dostrzegać strony ujemne. Federacja Rosyjska nie była przecież spójnym państwem narodowym, dojrzałym do liberalnej demokracji. Nadal był to wielonarodowościowy konglomerat rozciągający się na Eurazję – wciąż jeszcze silnie zmilitaryzowany; w jego wypowiedziach o własnym bezpieczeństwie nadal pobrzmiewały echa imperium. Rząd Federacji Rosyjskiej nie zobowiązał się jednoznacznie do pozostawienia sąsiadom swobody wyboru własnej drogi. Dopiero wtedy, kiedy Federacja znajdzie jakiś sposób na odrzucenie swego imperialnego dziedzictwa – tak jak to zrobiły wszystkie inne postimperialistyczne państwa w Europie – będzie miała prawo oczekiwać, że się ją uzna za odpowiedniego kandydata na członka jakiegokolwiek europejskiej wspólnoty.

W każdym razie, takiemu właśnie przekonaniu dał kategorycznie wyraz senior Parlamentu Europejskiego w swoim przemówieniu z września 1993 roku [przewodnictwo Estonii].

Po zaprezentowaniu terytorium Rosyjskiej Federacji, a dla umiejscowienia problemów Rosji trzeba omówić kilka kardynalnych tematów. Są to:

- Konstytucja Federacji Rosyjskiej
- „Wspólnota Niepodległych Państw” – jako forma uzależnienia od Rosji.
- Współcześni przywódcy Rosji.

- Nowogród

- Krasnojarsk

- Sankt-Petersburg – Zwoznica (latarnia morska) Wyspy Wasiliewskiej

- Moskwa Teatr Wielki (Bolszoi)

- Archangielsk

KONSTYTUCJA FEDERACJI ROSYJSKIEJ

przyjęta w ogólnonarodowym referendum w dniu 12 grudnia 1993 roku

My, składający się z wielu narodów lud Federacji Rosyjskiej, złączeni wspólnym losem na swej ziemi, utwierdzając prawa i wolności człowieka, pokój wewnętrzny i zgodę, zachowując historycznie ukształtowaną wspólną państwową, kierując się ogólnie uznanymi zasadami równouprawnienia i samookreślenia narodów, czcząc pamięć przodków, po których odziedziczyliśmy miłość i szacunek do Ojczyzny, wiarę w dobro i sprawiedliwość, wskrzeszając suwerenną państwowość Rosji i umacniając jej demokratyczny fundament, dążąc do zapewnienia pomyślności i rozkwitu Rosji, w poczuciu odpowiedzialności za Ojczyznę wobec obecnego i przyszłych pokoleń, uważając się za część społeczności światowej, uchwalamy Konstytucję Federacji Rosyjskiej.

CZEŚĆ PIERWSZA

Rozdział 1 – Podstawy ustroju konstytucyjnego

Artykuł 1

1. Federacja Rosyjska - Rosja jest demokratycznym federacyjnym państwem prawa o republikańskiej formie rządów.

2. Nazwy Federacja Rosyjska i Rosja są równoznaczne.

Artykuł 2

Człowiek, jego prawa i wolności są wartością najwyższą. Uznawanie, przestrzeganie i obrona praw i wolności człowieka i obywatela jest powinnością państwa.

Artykuł 3

1. Suwerenem i jedynym źródłem władzy w Federacji Rosyjskiej jest jej składający się z wielu nacji naród.

2. Naród sprawuje swą władzę bezpośrednio, a także za pośrednictwem organów władzy państwowej oraz organów samorządu lokalnego.

3. Najwyższym bezpośrednim wyrazem władzy narodu jest referendum i wolne wybory.

4. Nikt nie może przywłaszczać sobie władzy w Federacji Rosyjskiej. Zagarnięcie władzy lub przywłaszczenie władczych uprawnień jest ścigane z mocy prawa federalnego.

Artykuł 4

1. Suwerenność Federacji Rosyjskiej rozciąga się na całe jej terytorium.

2. Konstytucja Federacji Rosyjskiej i Ustawy Federalne mają najwyższą moc obowiązującą na całym terytorium Federacji Rosyjskiej.

3. Federacja Rosyjska zapewnia integralność i nienaruszalność terytorium Federacji.

Artykuł 5

1. Federacja Rosyjska składa się z republik, krajów, obwodów, miast o znaczeniu ogólnofederalnym, obwodów autonomicznych i okręgów autonomicznych - równouprawnionych podmiotów Federacji Rosyjskiej.

2. Republika (państwo) ma własną konstytucję i ustawodawstwo. Kraj, obwód, miasto o znaczeniu ogólnofederalnym, obwód autonomiczny i okręg autonomiczny mają własny statut i ustawodawstwo.

3. Ustrój federalny Federacji Rosyjskiej opiera się na jej integralności państwowej, jednolitym systemie władzy państwowej, rozgraniczeniu zakresu kompetencji i uprawnień organów władzy państwowej Federacji Rosyjskiej i organów władzy państwowej podmiotów Federacji Rosyjskiej, równouprawnieniu i samookreśleniu narodów w łonie Federacji Rosyjskiej.

4. W stosunkach wzajemnych z federalnymi organami władzy państwowej wszystkie podmioty Federacji Rosyjskiej mają równe prawa.

Artykuł 6

1. Nabycie i utrata obywatelstwa Federacji Rosyjskiej następuje zgodnie z ustawą federalną; obywatelstwo to jest jednego rodzaju i równe, niezależnie od podstaw, na jakich zostało nabyte.
2. Każdy obywatel Federacji Rosyjskiej korzysta na jej terytorium z pełni praw i wolności, a jednocześnie spoczywają na nim jednakowe dla wszystkich obywateli obowiązki przewidziane przez Konstytucję Federacji Rosyjskiej.
3. Obywatel Federacji Rosyjskiej nie może zostać pozbawiony swego obywatelstwa lub prawa do jego zmiany.

Artykuł 7

1. Federacja Rosyjska jest państwem opiekuńczym, którego polityka zmierza do stworzenia warunków zapewniających godne życie i nieskrępowany rozwój człowieka.
2. W Federacji Rosyjskiej praca i zdrowie ludzkie podlegają ochronie, ustanawia się gwarantowaną płacę minimalną, państwo otacza opieką rodzinę, macierzyństwo i ojcostwo oraz dzieci, inwalidów i obywateli w starszym wieku, rozwijany jest system opieki socjalnej, wprowadza się państwowe świadczenia emerytalne, zasiłki oraz inne gwarancje osłony socjalnej.

Artykuł 8

1. W Federacji Rosyjskiej gwarantuje się integralność przestrzeni ekonomicznej, nieskrępowane przemieszczanie towarów, usług i finansów, wspieranie konkurencji oraz swobodę działalności gospodarczej.
2. W Federacji Rosyjskiej uznaje się i chroni na równi: własność prywatną, państwową, komunalną oraz inne formy własności.

Artykuł 9

1. Ziemia oraz inne zasoby naturalne wykorzystywane są i chronione w Federacji Rosyjskiej jako podstawa życia i działalności narodów zamieszkujących dany obszar.
2. Ziemia oraz inne zasoby naturalne mogą być własnością prywatną, państwową, komunalną, jak również podlegać innym formom własności.

Artykuł 10

Władza państwowa w Federacji Rosyjskiej sprawowana jest na zasadzie podziału na władzę ustawodawczą, wykonawczą i sędziowską. Organy władzy ustawodawczej, wykonawczej i sędziowskiej są niezależne.

Artykuł 11

1. Władzę państwową w Federacji Rosyjskiej sprawują Prezydent Federacji Rosyjskiej, Zgromadzenie Federalne (Rada Federacji i Duma Państwowa), Rząd Federacji Rosyjskiej oraz sądy Federacji Rosyjskiej.
2. Władzę państwową w podmiotach Federacji Rosyjskiej sprawują tworzone przez nie organy władzy państwowej.
3. Rozgraniczenia zakresu kompetencji i uprawnień organów władzy państwowej Federacji Rosyjskiej i organów władzy państwowej podmiotów Federacji Rosyjskiej dokonuje niniejsza Konstytucja, a także Federalne oraz inne umowy o rozgraniczeniu zakresu kompetencji i uprawnień.

Artykuł 12

W Federacji Rosyjskiej uznaje się i gwarantuje samorząd lokalny. Samorząd lokalny jest w ramach swoich uprawnień niezależny. Organy samorządu lokalnego nie wchodzą w skład systemu organów władzy państwowej.

Artykuł 13

1. W Federacji Rosyjskiej dopuszcza się ideologiczną różnorodność.
2. Żadna ideologia nie może być uznana za państwową lub obowiązującą.
3. W Federacji Rosyjskiej uznaje się pluralizm polityczny i wielopartyjność.
4. Organizacje społeczne są równe wobec prawa.

5. Zabrania się tworzenia i działalności organizacji społecznych, których cele lub działania zmierzają do zmiany siłą podstaw ustroju konstytucyjnego i naruszenia integralności Federacji Rosyjskiej, zagrożenia bezpieczeństwa państwa, tworzenia formacji zbrojnych, rozpalania waśni społecznych, rasowych, narodowych i religijnych.

Artykuł 14

1. Federacja Rosyjska jest państwem świeckim. Żadna religia nie może być uznana za państwową lub obowiązującą.
2. Związki wyznaniowe są oddzielone od państwa i równe wobec prawa.

Artykuł 15

1. Konstytucja Federacji Rosyjskiej ma najwyższą samoistną moc prawną i obowiązuje na całym terytorium Federacji Rosyjskiej. Ustawy i inne akty prawne uchwalane w Federacji Rosyjskiej nie powinny pozostawać w sprzeczności z Konstytucją Federacji Rosyjskiej.

2. Organy władzy państwowej, organy samorządu lokalnego, osoby pełniące funkcje państwowe, obywatele i ich organizacje obowiązane są przestrzegać Konstytucji Federacji Rosyjskiej oraz ustaw.

3. Ustawy podlegają oficjalnej publikacji. Ustawy nie opublikowane nie mają zastosowania. Wszelkie normatywne akty prawne dotyczące praw, wolności i obowiązków człowieka i obywatela nie mają zastosowania jeśli nie zostały oficjalnie podane do publicznej wiadomości.

4. Ogólnie uznane zasady i normy prawa międzynarodowego oraz porozumienia międzynarodowe zawarte przez Federację Rosyjską stanowią część składową jej systemu prawnego. Jeśli zawarte przez Federację Rosyjską porozumienie międzynarodowe stanowi inaczej niż przewiduje prawo, wówczas zastosowanie mają zasady porozumienia międzynarodowego.

Artykuł 16

1. Przepisy niniejszego rozdziału Konstytucji tworzą podstawy ustroju konstytucyjnego Federacji Rosyjskiej i nie mogą zostać zmienione inaczej niż w trybie ustanowionym przez niniejszą Konstytucję.

2. Żadne inne przepisy niniejszej Konstytucji nie mogą pozostawać w sprzeczności z podstawami ustroju konstytucyjnego Federacji Rosyjskiej.

Rozdział 2 – Prawa i wolności człowieka i obywatela

Artykuł 17

1. W Federacji Rosyjskiej prawa i wolności człowieka i obywatela uznaje się i gwarantuje, zgodnie z ogólnie przyjętymi zasadami i normami prawa międzynarodowego i w zgodzie z niniejszą Konstytucją.

2. Podstawowe prawa i wolności człowieka są niezbywalne i przysługują każdemu od urodzenia.

3. Realizacja praw i wolności człowieka i obywatela nie powinna naruszać praw i wolności innych osób.

Artykuł 18

Prawa i wolności człowieka oddziałują bezpośrednio. Określają one sens, treść i stosowanie prawa, działalność władzy ustawodawczej i wykonawczej oraz samorządu lokalnego i są gwarantowane przez wymiar sprawiedliwości.

Artykuł 19

1. Wszyscy są równi w obliczu prawa i sądu.

2. Państwo gwarantuje równość praw i wolności człowieka i obywatela niezależnie od płci, rasy, narodowości, języka, pochodzenia, stanu majątkowego i stanowiska służbowego, miejsca zamieszkania, stosunku do religii, przekonań, przynależności do organizacji społecznych, a także innych okoliczności. Zabrania się jakichkolwiek form ograniczania praw obywateli ze względu na przynależność społeczną, rasową, narodowościową, językową lub religijną.

3. Mężczyzna i kobieta mają równe prawa i wolności i równe możliwości ich realizacji.

Artykuł 20

1. Każdy ma prawo do życia.
2. Kara śmierci do chwili jej zniesienia może zostać wprowadzona przez ustawę federalną jako najwyższy wymiar kary za szczególnie ciężkie przestępstwa przeciwko życiu z jednoczesnym przyznaniem oskarżonemu prawa do rozpatrzenia jego sprawy przez sąd z udziałem ławy przysięgłych.

Artykuł 21

1. Godność jednostki chroniona jest przez państwo. Nic nie może stanowić podstawy do jej pomniejszania.
2. Nikt nie może być poddawany torturom, być obiektem gwałtu ani też podlegać innemu brutalnemu lub poniżającemu godność ludzką traktowaniu lub karze. Nikt bez dobrowolnej zgody nie może być poddawany medycznym, naukowym lub innym doświadczeniom.

Artykuł 22

1. Każdy ma prawo do wolności i nietykalności osobistej.
2. Aresztowanie, osadzenie i przetrzymywanie w areszcie dopuszczalne jest wyłącznie na podstawie nakazu sądowego. Do czasu wydania nakazu sądowego zatrzymany nie może przebywać w areszcie dłużej niż 48 godzin.

Artykuł 23

1. Każdy ma prawo do nietykalności życia prywatnego, tajemnicy osobistej i rodzinnej, obrony własnej czci i dobrego imienia.
2. Każdy ma prawo do tajemnicy korespondencji, rozmów telefonicznych, informacji przekazywanych drogą pocztową, telegraficzną i inną. Ograniczenie tego prawa dopuszczalne jest wyłącznie na podstawie orzeczenia sądowego.

Artykuł 24

1. Zbieranie, przechowywanie, wykorzystywanie i rozpowszechnianie informacji dotyczących życia prywatnego obywatela bez jego zgody jest niedopuszczalne.
2. Organy władzy państwowej i organy samorządu lokalnego oraz ich funkcjonariusze obowiązani są zapewnić każdemu możliwość zapoznania się z dokumentami i materiałami bezpośrednio dotyczącymi jego praw i wolności, jeśli prawo nie stanowi inaczej.

Artykuł 25

Gwarantuje się nienaruszalność mieszkania. Nikt nie ma prawa wkraczać do mieszkania wbrew woli zamieszkujących w nim osób wyjąwszy przypadki przewidziane ustawą federalną lub postanowienie sądu.

Artykuł 26

1. Każdy ma prawo określić i zadeklarować swą przynależność narodową. Nikt nie może być zmuszony do określenia i zadeklarowania swej przynależności narodowej.
2. Każdy ma prawo do posługiwania się językiem ojczystym, do nieskrępowanego wyboru języka komunikowania się, wychowania, nauczania i twórczości.

Artykuł 27

1. Każdy, kto legalnie przebywa na terytorium Federacji Rosyjskiej, ma prawo do swobodnego poruszania się, wyboru miejsca pobytu i zamieszkania.
2. Każdy może swobodnie opuszczać granice Federacji Rosyjskiej. Obywatel Federacji Rosyjskiej ma prawo do swobodnego powrotu do Federacji Rosyjskiej.

Artykuł 28

Każdy ma zagwarantowaną wolność sumienia, wolność wyznania, łącznie z prawem do indywidualnego lub wspólnego z innymi wyznawania dowolnej religii lub niewyznawania żadnej, do nieskrępowanego wyboru, posiadania i rozpowszechniania przekonań religijnych i innych oraz działania w zgodzie z nimi.

Artykuł 29

1. Każdy ma zagwarantowaną wolność myśli i słowa.
2. Niedopuszczalna jest propaganda lub agitacja rozpalać nienawiść i wrogość społeczną, rasową, nacjonalistyczną lub religijną. Zabrania się uprawiania propagandy wyższości społecznej, rasowej, etnicznej, religijnej lub językowej.
3. Nikt nie może być zmuszany do wyrażania swoich opinii i przekonań albo do rezygnacji z nich.
4. Każdy ma prawo do nieskrępowanego poszukiwania, uzyskiwania, przekazywania, tworzenia i rozpowszechniania informacji w dowolny, zgodny prawem sposób. Wykaz informacji stanowiących tajemnicę państwową określa prawo federalne.
5. Gwarantuje się wolność słowa w środkach masowego przekazu. Cenzura jest zabroniona.

Artykuł 30

1. Każdy ma prawo do zrzeszania się, łącznie z prawem tworzenia związków zawodowych w celu ochrony swoich interesów. Gwarantuje się swobodę działalności organizacji społecznych.
2. Nikt nie może być zmuszany do wstępowania do jakiegokolwiek organizacji lub pozostawania w niej.

Artykuł 31

Obywatele Federacji Rosyjskiej mają prawo gromadzić się w sposób pokojowy – bez broni oraz organizować zebrania, wiece i demonstracje, pochody i pikety.

Artykuł 32

1. Obywatele Federacji Rosyjskiej mają prawo uczestniczyć w kierowaniu sprawami państwa zarówno bezpośrednio, jak i za pośrednictwem swoich przedstawicieli.
2. Obywatele Federacji Rosyjskiej mają prawo wybierać i być wybieranymi do organów władzy państwowej i organów samorządu lokalnego, jak również brać udział w referendum.
3. Nie mają prawa wybierać i być wybieranymi obywatele ubezwłasnowolnieni przez sąd, a także przebywający na mocy wyroku sądowego w zakładach karnych.
4. Obywatele Federacji Rosyjskiej mają równy dostęp do stanowisk państwowych.
5. Obywatele Federacji Rosyjskiej mają prawo uczestniczyć w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości.

Artykuł 33

Obywatele Federacji Rosyjskiej mają prawo zwracać się osobiście, jak również kierować indywidualne i zbiorowe apele do organów państwowych i organów samorządu lokalnego.

Artykuł 34

1. Każdy ma prawo do nieskrępowanego wykorzystywania swoich zdolności i mienia w przedsiębiorczości, a także w innej, nie zabronionej przez prawo działalności gospodarczej.
2. Niedopuszczalna jest działalność gospodarcza, której celem jest monopolizacja i nieuczciwa konkurencja.

Artykuł 35

1. Własność prywatna jest chroniona przez prawo.
2. Każdy ma prawo do posiadania mienia, władania nim, użytkowania go i rozporządzania nim zarówno indywidualnie, jak i wspólnie z innymi osobami.
3. Nikt nie może zostać pozbawiony swego mienia inaczej jak tylko na mocy wyroku sądowego. Przymusowe wywłaszczenie mienia na cele państwowe może być dokonane wyłącznie pod warunkiem uprzedniego i równowartościowego wynagrodzenia straty.
4. Gwarantuje się prawo do dziedziczenia.

Artykuł 36

1. Obywatele i ich organizacje mają prawo do posiadania ziemi jako własności prywatnej.
2. Władanie ziemią, jej użytkowanie i rozporządzanie nią oraz innymi zasobami naturalnymi realizowane jest przez ich właścicieli w sposób nieskrępowany, jeśli nie wyrządza to szkody środowisku naturalnemu i nie narusza praw i legalnych interesów innych osób.
3. Warunki i tryb użytkowania ziemi określa prawo federalne.

Artykuł 37

1. Praca jest dobrowolna. Każdy ma prawo w sposób nieskrępowany rozporządzać swoimi zdolnościami do pracy, wybierać rodzaj działalności i zawód.
2. Praca przymusowa jest zabroniona.
3. Każdy ma prawo do pracy w warunkach odpowiadających wymogom bezpieczeństwa i higieny, do wynagrodzenia za pracę bez jakiegokolwiek dyskryminacji i nie niższego niż ustalona przez prawo federalne płaca minimalna, jak również prawo do ochrony przed bezrobociem.
4. Uznaje się prawo do prowadzenia indywidualnych i zbiorowych sporów pracowniczych z wykorzystaniem ustalonych przez prawo federalne metod ich rozstrzygania, łącznie z prawem do strajku.
5. Każdy ma prawo do wypoczynku. Zatrudniony na podstawie umowy o pracę ma zagwarantowany ustanowiony przez prawo federalne: czas trwania pracy, dni wolne od pracy i dni świąteczne oraz coroczny płatny urlop.

Artykuł 38

1. Macierzyństwo, dzieci i rodzina znajdują się pod ochroną państwa.
2. Troska o dzieci, ich wychowanie są zarówno prawem, jak i obowiązkiem rodziców.
3. Dzieci zdolne do pracy, które ukończyły 18 rok życia, winny otaczać opieką rodziców niezdolnych do pracy.

Artykuł 39

1. Każdy ma zagwarantowaną opiekę socjalną na starość, na wypadek choroby, inwalidztwa, utraty żywiciela, jeśli wychowuje dzieci, a także w innych przewidzianych prawem wypadkach.
2. Wypłacane przez państwo emerytury i zasiłki wyznacza ustawa.
3. Popierane są dobrowolne ubezpieczenia społeczne, tworzenie uzupełniających form ubezpieczeń społecznych oraz działalność dobroczynna.

Artykuł 40

1. Każdy ma prawo do mieszkania. Nikt nie może zostać samowolnie pozbawiony mieszkania.
2. Organy władzy państwowej i organy samorządu lokalnego popierają budownictwo mieszkaniowe i stwarzają warunki do realizacji prawa do mieszkania.
3. Potrzebującym mieszkania niezamożnym oraz innym wymienionym w ustawie obywatelom przydzielane jest ono bezpłatnie lub za przystępną opłatą z państwowych, komunalnych i innych zasobów mieszkaniowych zgodnie z ustanowionymi przez prawo normami.

Artykuł 41

1. Każdy ma prawo do ochrony zdrowia i pomocy lekarskiej. Pomoc lekarska w państwowych i komunalnych placówkach służby zdrowia świadczona jest obywatelom bezpłatnie ze środków właściwego budżetu, składek ubezpieczeniowych oraz innych wpływów.
2. W Federacji Rosyjskiej finansowane są federalne programy ochrony i zachowania zdrowia ludności, podejmuje się kroki w kierunku rozwijania państwowego, komunalnego i prywatnego systemu opieki medycznej, popiera się działalność sprzyjającą zachowaniu zdrowia ludzkiego, rozwijaniu kultury fizycznej i sportu, kształtowaniu odpowiednio korzystnych warunków ekologicznych i sanitarno-epidemiologicznych.
3. Zatajanie przez osoby urzędowe faktów i okoliczności stwarzających zagrożenie dla życia i zdrowia ludzkiego pociąga za sobą odpowiedzialność zgodnie z ustawodawstwem federalnym.

Artykuł 42

1. Każdy ma prawo do życia w sprzyjającym mu środowisku naturalnym, do wiarygodnej informacji o jego stanie i wyrównania szkód, jakich wskutek pogwałcenia prawa ekologicznego doznało jego zdrowie lub mienie.

Artykuł 43

1. Każdy ma prawo do wykształcenia.

2. Gwarantuje się ogólną dostępność i bezpłatność przedszkolnego, podstawowego ogólnego i średniego zawodowego kształcenia w państwowych lub komunalnych placówkach oświatowych oraz w przedsiębiorstwach.

3. Każdy ma prawo do bezpłatnego uzyskania na zasadach konkursowych wyższego wykształcenia w państwowej lub komunalnej placówce oświatowej i w przedsiębiorstwie.

4. Ogólne wykształcenie podstawowe jest obowiązkowe. Rodzice lub opiekunowie zapewniają dzieciom uzyskanie ogólnego wykształcenia podstawowego.

5. Federacja Rosyjska ustala państwowe federalne standardy oświatowe oraz popiera rozmaite formy kształcenia i samokształcenia.

Artykuł 44

1. Każdemu gwarantuje się swobodę twórczości literackiej, plastycznej, naukowej, technicznej i innej, a także swobodę wykładania. Własność intelektualna jest chroniona przez prawo.

2. Każdy ma prawo do udziału w życiu kulturalnym i korzystania z placówek kulturalnych oraz do dostępu do wartości kulturalnych.

3. Każdy ma obowiązek troszczyć się o zachowanie spuścizny historycznej i kulturalnej, chronić zabytki historii i kultury.

Artykuł 45

1. W Federacji Rosyjskiej zagwarantowana jest państwowa ochrona praw i wolności człowieka i obywatela.

2. Każdy ma prawo bronić swych praw i wolności wszelkimi sposobami nie zakazanymi przez prawo.

Artykuł 46

1. Każdy ma zagwarantowaną sądową ochronę swych praw i wolności.

2. Postanowienia i działania (lub ich zaniechanie) organów władzy państwowej, organów samorządu lokalnego, organizacji społecznych i osób urzędowych mogą być zaskarżone do sądu.

3. Każdy ma prawo, w zgodzie z porozumieniami międzynarodowymi zawartymi przez Federację Rosyjską, zwracać się do międzypaństwowych organów powołanych do obrony praw i wolności człowieka, o ile wyczerpane zostały wszelkie wewnętrzpaństwowe środki ochrony prawnej.

Artykuł 47

1. Nikt nie może być pozbawiony prawa do rozpatrzenia jego sprawy w sądzie i przez sędziego, których kompetencjom w świetle prawa podlega.

2. Oskarżony o popełnienie przestępstwa ma prawo do rozpatrzenia jego sprawy przez sąd z udziałem ławy przysięgłych w przypadkach przewidzianych przez prawo federalne.

Artykuł 48

1. Każdy ma zagwarantowane prawo do uzyskania fachowej pomocy prawnej. W przypadkach przewidzianych przez prawo pomoc prawna jest udzielana bezpłatnie.

2. Każdy zatrzymany, osadzony w areszcie, oskarżony o popełnienie przestępstwa ma prawo do korzystania z pomocy adwokata (obrońcy) od chwili zatrzymania, osadzenia w areszcie lub przedstawienia mu aktu oskarżenia.

Artykuł 49

1. Każdy oskarżony o popełnienie przestępstwa uważany jest za niewinnego tak długo, jak długo jego wina nie będzie dowiedziona w trybie przewidzianym przez prawo federalne i orzeczona prawomocnym wyrokiem sądowym.

2. Oskarżony nie ma obowiązku udowodnienia swojej niewinności.

3. Niemożliwe do wyeliminowania wątpliwości co winy oskarżonego interpretowane są jako przemawiające na jego korzyść.

Artykuł 50

1. Nikt nie może być powtórnie skazany za to samo przestępstwo.
2. W toku dochodzenia i przewodu sądowego niedopuszczalne jest wykorzystywanie dowodów uzyskanych z naruszeniem prawa federalnego.
3. Każdy skazany za przestępstwo ma prawo do zrewidowania wyroku przez sąd wyższej instancji w trybie ustalonym przez prawo federalne, jak również ma prawo zwrócić się o ułaskawienie lub złagodzenie kary.

Artykuł 51

1. Nikt nie ma obowiązku świadczyć przeciwko sobie, swojemu współmałżonkowi i bliskim krewnym, których stopień pokrewieństwa określa prawo federalne.
2. Prawo federalne może określać inne przypadki zwolnienia z obowiązku składania zeznań.

Artykuł 52

Prawa poszkodowanych w wyniku przestępstwa i nadużycia władzy są chronione przez prawo. Państwo zapewnia poszkodowanym dostęp do wymiaru sprawiedliwości oraz odszkodowanie za poniesione straty.

Artykuł 53

Każdy ma prawo do wyrównania mu przez państwo szkody wyrządzonej wskutek bezprawnych działań (lub zaniechania) organów władzy państwowej lub jej urzędników.

Artykuł 54

1. Prawo stwierdzające odpowiedzialność lub zwiększające jej ciężar nie działa wstecz.
2. Nikt nie może ponosić odpowiedzialności za czyn, który w chwili popełniania nie był uznawany za sprzeczny z prawem. Jeśli po popełnieniu czynu sprzecznego z prawem odpowiedzialność za niego została zniesiona lub złagodzona, stosuje się nowe prawo.

Artykuł 55

1. Fakt wymienienia w Konstytucji Federacji Rosyjskiej podstawowych praw i wolności nie powinien być interpretowany jako negowanie lub umniejszanie innych ogólnie uznanych praw i wolności człowieka i obywatela.
2. W Federacji Rosyjskiej nie powinny być wydawane ustawy znoszące lub umniejszające prawa i wolności człowieka i obywatela.
3. Prawa i wolności człowieka i obywatela mogą zostać ograniczone przez prawo federalne jedynie w takiej mierze, w jakiej jest to niezbędne do ochrony podstaw ustroju konstytucyjnego, obyczajności, zdrowia, praw i interesów prawnych innych osób, zapewnienia obronności kraju i bezpieczeństwa państwa.

Artykuł 56

1. W warunkach stanu wyjątkowego w celu zapewnienia bezpieczeństwa obywateli i obrony ustroju konstytucyjnego zgodnie z federalną ustawą konstytucyjną w odniesieniu do poszczególnych praw i wolności mogą być wprowadzone ograniczenia ze wskazaniem ich zakresu i terminu obowiązywania.
2. Stan wyjątkowy na całym terytorium Federacji Rosyjskiej i w jej poszczególnych częściach może być wprowadzany w wypadku zaistnienia okoliczności i w trybie przewidzianym federalną ustawą konstytucyjną.
3. Nie podlegają ograniczeniu prawa i wolności przewidziane artykułami 20, 21, 23 (część 1), 24, 28, 34 (część 1), 40, (część 1), 46-54 Konstytucji Federacji Rosyjskiej.

Artykuł 57

Każdy ma obowiązek uiszczania prawnie ustanowionych podatków i opłat. Ustawy wprowadzające nowe podatki lub pogarszające sytuację podatników nie działają wstecz.

Artykuł 58

Każdy obywatel jest chronić przyrodę i środowisko naturalne, troszczyć się o bogactwa naturalne.

Artykuł 59

1. Obrona Ojczyzny jest powinnością i obowiązkiem obywatela Federacji Rosyjskiej.
2. Obywatel Federacji Rosyjskiej pełni służbę wojskową zgodnie z prawem federalnym.
3. Obywatel Federacji Rosyjskiej w przypadku, gdy pełnienie służby wojskowej jest sprzeczne z jego przekonaniami lub wiarą, jak również w innych przewidzianych w prawie federalnym przypadkach ma prawo do zamiany jej na alternatywną służbę cywilną.

Artykuł 60

Obywatel Federacji Rosyjskiej może w całej pełni realizować swoje prawa i obowiązki z chwilą ukończenia 18 roku życia.

Artykuł 61

1. Obywatel Federacji Rosyjskiej nie może być wydalony poza granice Federacji Rosyjskiej lub wydany innemu państwu.
2. Federacja Rosyjska gwarantuje swoim obywatelom ochronę i opiekę poza jej granicami.

Artykuł 62

1. Obywatel Federacji Rosyjskiej może posiadać obywatelstwo innego państwa (podwójne obywatelstwo) zgodnie z prawem federalnym lub porozumieniem międzynarodowym zawartym przez Federację Rosyjską.
2. Fakt posiadania przez obywatela Federacji Rosyjskiej obywatelstwa innego państwa nie umniejsza jego praw i wolności i nie zwalnia go z obowiązków wynikających z faktu posiadania obywatelstwa rosyjskiego, o ile prawo federalne lub porozumienie międzynarodowe zawarte przez Federację Rosyjską nie stanowi inaczej.
3. Obcokrajowcy i osoby niemające obywatelstwa korzystają w Federacji Rosyjskiej z praw i mają obowiązki na równi z obywatelami Federacji Rosyjskiej, z wyjątkiem przypadków przewidzianych prawem federalnym lub porozumieniem międzynarodowym zawartym przez Federację Rosyjską.

Artykuł 63

1. Federacja Rosyjska udziela azylu politycznego obcokrajowcom i osobom nie mającym obywatelstwa, zgodnie z ogólnie uznanymi normami prawa międzynarodowego.
2. W Federacji Rosyjskiej niedopuszczalne jest wydawanie innym państwom osób prześladowanych za poglądy polityczne, jak również za działania (lub ich zaniechanie) nie uznawane w Federacji Rosyjskiej za przestępstwa. Ekstradycja osób oskarżonych o popełnienie przestępstwa, a także przekazywanie skazanych w celu odbycia przez nich kary w innych państwach odbywa się na podstawie prawa federalnego lub porozumienia międzynarodowego zawartego przez Federację Rosyjską.

Artykuł 64

Przepisy niniejszego rozdziału tworzą podstawę statusu prawnego jednostki w Federacji Rosyjskiej i mogą być zmienione wyłącznie w trybie przewidzianym niniejszą Konstytucją.

Rozdział 3 – Ustrój federalny

Artykuł 65

1. W skład Federacji Rosyjskiej wchodzi podmioty Federacji Rosyjskiej: Republika Adygeja (Adygeja), Republika Ałtaj, Republika Baszkortostan, Republika Buriacja, Republika Degestan, Republika Inguska, Republika Kabardyno-Bałkarska, Republika Kałmucja, Republika Karaczajo-Czerkieska, Republika Karelia, Republika Komi, Republika Mari El, Republika Mordowia, Republika Sacha (Jakucja), Republika Północna Osetia, Republika Tatarstan (Tatarstan), Republika Tuwa, Republika Udmurcka, Republika Chakasja, Republika Czeczeńska, Republika Czuwaska; Kraj Ałtajski, Kraj Krasnodarski, Kraj Krasnojarski, Kraj Nadmorski, Kraj Stawropolski, Kraj Chabarowski. Obwód Amurski, Obwód Archangielski, Obwód Astrachański, Obwód Biełgorodski, Obwód Briański, Obwód Włodimirski, Obwód Wołgogradzki, Obwód Wołogocki, Obwód Woroneski, Obwód Iwanowski, Obwód Irkucki, Obwód Kaliningradzki, Obwód Kałuski, Obwód Kameczacki, Obwód Kemerowski, Obwód Kirowski, Obwód Kostromski, Obwód Kurgański, Obwód Kurski, Obwód Leningradzki, Obwód Lipiecki, Obwód Magadański, Obwód Moskiewski, Obwód Murmański, Obwód Niżegorodzki, Obwód Nowgorodzki, Obwód Nowosybirski, Obwód Omski, Obwód Orenburski, Obwód Orłowski, Obwód Penzeński, Obwód Permski, Obwód Pskowski, Obwód Rostowski, Obwód Riazański, Obwód Samarski, Obwód Saratowski, Obwód Sachaliński, Obwód Swierdłowski, Obwód Smoleński, Obwód Tambowski, Obwód Twerski, Obwód Tomski, Obwód Tulski, Obwód Tiumieński, Obwód Uljanowski, Obwód Czelabiński, Obwód Czytyński, Obwód Jarosławski; Moskwa, Sankt-Petersburg - miasta o znaczeniu ogólnofederalnym; Żydowski Obwód Autonomiczny; Agiński Buriacki Okręg Autonomiczny, Komi-Permiacki Okręg Autonomiczny, Koriacki Okręg Autonomiczny, Nieniecki Okręg Autonomiczny, Tajmyrski (Dołgano-Nieniecki) Okręg Autonomiczny, Ust'-Ordyński Buriacki Okręg Autonomiczny, Chanty-Mansyjski Okręg Autonomiczny, Czukocki Okręg Autonomiczny, Ewenkijski Okręg Autonomiczny, Jamało-Nieniecki Okręg Autonomiczny.

2. Przyjęcie do Federacji Rosyjskiej i utworzenie w jej składzie nowego podmiotu dokonuje się w trybie przewidzianym federalną ustawą konstytucyjną.

Artykuł 66

1. Status republiki określają Konstytucja Federacji Rosyjskiej i konstytucja republiki.

2. Status kraju, obwodu, miasta o znaczeniu ogólnofederalnym, obwodu autonomicznego i okręgu autonomicznego określają Konstytucja Federacji Rosyjskiej i statut kraju, obwodu, miasta o znaczeniu ogólnofederalnym, obwodu autonomicznego i okręgu autonomicznego, uchwalone przez organ ustawodawczy (przedstawicielski) odpowiedniego podmiotu Federacji Rosyjskiej.

3. Na wniosek organów ustawodawczych i wykonawczych obwodu autonomicznego i okręgu autonomicznego może zostać uchwalona federalna ustawa o obwodzie autonomicznym i okręgu autonomicznym.

4. Stosunki okręgów autonomicznych wchodzących w skład kraju lub obwodu mogą być regulowane przez prawo federalne oraz porozumienie zawarte między organami władzy państwowej okręgu autonomicznego a, odpowiednio, organami władzy państwowej kraju lub obwodu.

5. Status podmiotu Federacji Rosyjskiej może zostać zmieniony za obopólną zgodą Federacji Rosyjskiej i podmiotu Federacji Rosyjskiej zgodnie z federalną ustawą konstytucyjną.

Artykuł 67

1. Terytorium Federacji Rosyjskiej zawiera w sobie terytoria jej podmiotów, wody wewnętrzne oraz morze terytorialne i przestrzeń powietrzną nad nimi.

2. Federacja Rosyjska posiada suwerenne prawa i sprawuje jurysdykcję na obszarze szelfu kontynentalnego i wyłącznej strefy ekonomicznej Federacji Rosyjskiej w trybie określonym prawem federalnym i normami prawa międzynarodowego.

3. Granice między podmiotami Federacji Rosyjskiej mogą ulec zmianie za ich wzajemną zgodą.

Artykuł 68

1. Językiem państwowym Federacji Rosyjskiej na całym jej terytorium jest język rosyjski.
2. Republiki mają prawo wprowadzać własne języki państwowe. W organach władzy państwowej, organach samorządu lokalnego oraz urządach państwowych republik używane są one na równi z językiem państwowym Federacji Rosyjskiej.
3. Federacja Rosyjska gwarantuje wszystkim jej narodom prawo do zachowania języka ojczystego oraz stworzenie warunków do jego nauczania i rozwijania.

Artykuł 69

Federacja Rosyjska gwarantuje prawa rdzennych niewielkich liczebnie narodowości, zgodnie z ogólnie uznanymi zasadami i normami prawa międzynarodowego oraz porozumieniami międzynarodowymi zawartymi przez Federację Rosyjską.

Artykuł 70

1. Flagę państwową, herb i hymn Federacji Rosyjskiej, ich opis oraz tryb oficjalnego używania, ustanawia federalna ustawa konstytucyjna.
2. Stolicą Federacji Rosyjskiej jest miasto Moskwa. Status stolicy ustanawia prawo federalne.

Artykuł 71

W kompetencjach Federacji Rosyjskiej leży:

- a) uchwalanie i zmiana Konstytucji Federacji Rosyjskiej i praw federalnych oraz kontrola ich przestrzegania;
- b) ustrój federalny i terytorium Federacji Rosyjskiej;
- c) regulowanie i ochrona praw i wolności człowieka i obywatela; obywatelstwo w Federacji Rosyjskiej; regulowanie i ochrona praw mniejszości narodowych;
- d) ustanawianie systemu federalnych organów władzy ustawodawczej, wykonawczej i sędziowskiej, trybu ich organizacji i działania; kształtowanie federalnych organów władzy państwowej;
- e) federalna własność państwowa i zarządzanie nią;
- f) stanowienie podstaw polityki federalnej i federalnego programu w dziedzinie państwowego, ekonomicznego, ekologicznego, społecznego, kulturalnego i narodowego rozwoju Federacji Rosyjskiej;
- g) stanowienie prawnych podstaw jednolitego rynku; regulowanie kwestii finansowych, dewizowych, kredytowych i celnych, emisja pieniądza, podstawy polityki cenowej; federalne służby ekonomiczne łącznie z bankami federalnymi;
- h) budżet federalny, federalne podatki i opłaty; federalne fundusze rozwoju regionalnego;
- i) federalne systemy energetyczne, energetyka jądrowa, materiały rozszczepialne; komunikacja federalna, federalne linie komunikacyjne, federalna informacja i łączność; działalność w kosmosie;
- j) polityka zagraniczna i stosunki międzynarodowe Federacji Rosyjskiej, porozumienia międzynarodowe Federacji Rosyjskiej; kwestie wojny i pokoju;
- k) kontakty gospodarcze Federacji Rosyjskiej z zagranicą;
- l) obrona i bezpieczeństwo; produkcja na potrzeby obronności; określanie trybu sprzedaży i zakupu broni, amunicji, sprzętu wojskowego oraz innego mienia wojskowego; wytwarzanie substancji trujących, środków narkotycznych i tryb ich wykorzystania;
- ł) określanie statusu i ochrona granicy państwowej, morza terytorialnego, przestrzeni powietrznej, wyłącznej strefy ekonomicznej oraz szelfu kontynentalnego Federacji Rosyjskiej;
- m) ustrój sądów; prokuratura; ustawodawstwo karne, karno-procesowe i karno-wykonawcze; amnestionowanie i ułaskawianie; ustawodawstwo cywilne, cywilno-procesowe i arbitrażowo-procesowe; prawne regulowanie własności intelektualnej;
- n) federalne prawo kolizyjne;
- o) służba meteorologiczna, normy, wzorce, system metryczny i rachuba czasu; geodezja i kartografia; nazewnictwo geograficzne; oficjalna statystyka i rachunkowość;
- p) odznaczenia państwowe i tytuły honorowe Federacji Rosyjskiej;
- r) federalna służba państwowa.

Artykuł 72

1. We wspólnej kompetencji Federacji Rosyjskiej i podmiotów Federacji Rosyjskiej leży:
  - a) zapewnianie zgodności konstytucji i ustaw republik, statutów, ustaw i innych prawnych aktów normatywnych krajów, obwodów, miast o znaczeniu ogólnofederalnym, obwodu autonomicznego, okręgów autonomicznych z Konstytucją Federacji Rosyjskiej i ustawami federalnymi;
  - b) ochrona praw i wolności człowieka i obywatela; ochrona praw mniejszości narodowych; zapewnienie legalizmu, praworządności i bezpieczeństwa publicznego; przepisy dla stref granicznych;
  - c) zagadnienia dotyczące władania, użytkowania i rozporządzania ziemią, kopalinami, wodnymi oraz innymi zasobami naturalnymi;
  - d) rozgraniczanie własności państwowej;
  - e) korzystanie z zasobów przyrody, ochrona środowiska naturalnego i zapewnianie bezpieczeństwa ekologicznego; obszary przyrodnicze podlegające szczególnej ochronie; ochrona zabytków historycznych i kulturalnych;
  - f) ogólne zagadnienia dotyczące wychowania, edukacji, nauki, kultury, kultury fizycznej i sportu;
  - g) koordynacja zagadnień dotyczących ochrony zdrowia; ochrona rodziny, macierzyństwa i ojcostwa oraz dziecka; osłona socjalna łącznie z ubezpieczeniem społecznym;
  - h) zwalczanie katastrof, klęsk żywiołowych, epidemii oraz likwidowanie ich skutków;
  - i) ustanawianie wspólnych zasad opodatkowania i wnoszenia opłat w Federacji Rosyjskiej;
  - j) ustawodawstwo administracyjne, administracyjno-procesowe, ustawodawstwo pracy, ustawodawstwo rodzinne, lokalowe, rolne, wodne, leśne, ustawodawstwo o kopalinach użytecznych i o ochronie środowiska naturalnego;
  - k) kadry organów sądowych i organów ochrony prawnej; adwokatura i notariat;
  - l) ochrona odwiecznych obszarów osiedlenia i tradycyjnego sposobu życia niewielkich liczebnie wspólnot etnicznych;
  - m) ustanawianie ogólnych zasad organizacji systemu organów władzy państwowej i samorządu lokalnego;
  - n) koordynowanie kontaktów międzynarodowych oraz kontaktów gospodarczych z zagranicą podmiotów Federacji Rosyjskiej, wykonywanie porozumień międzynarodowych zawartych przez Federację Rosyjską.
2. Przepisy niniejszego artykułu w równym stopniu dotyczą republik, krajów, obwodów, miast o znaczeniu ogólnofederalnym, obwodu autonomicznego i okręgów autonomicznych.

Artykuł 73

W sprawach wykraczających poza granice kompetencji Federacji Rosyjskiej i uprawnień Federacji Rosyjskiej w odniesieniu do kwestii będących przedmiotem wspólnej kompetencji Federacji Rosyjskiej i podmiotów Federacji Rosyjskiej podmioty Federacji Rosyjskiej dysponują pełnią władzy państwowej.

Artykuł 74

1. Na terytorium Federacji Rosyjskiej zabrania się ustanawiania granic celnych, ceł, opłat i jakichkolwiek innych barier przeszkadzających w swobodnym przepływie towarów, usług i środków finansowych.
2. Ograniczenia w przepływie towarów i usług mogą być wprowadzane zgodnie z prawem federalnym, o ile jest to niezbędne do zapewnienia bezpieczeństwa, ochrony życia i zdrowia ludzkiego, ochrony przyrody i wartości kulturalnych.

Artykuł 75

1. Jednostką pieniężną w Federacji Rosyjskiej jest rubel. Emisję pieniądza prowadzi wyłącznie Bank Centralny Federacji Rosyjskiej. Wprowadzanie i emitowanie innych walut w Federacji Rosyjskiej jest zabronione.
2. Zasadniczą rolą Banku Centralnego Federacji Rosyjskiej jest chronienie i zapewnianie stabilności rubla, którą to rolę pełni on niezależnie od innych organów władzy państwowej.
3. System podatków ściąganych do budżetu federalnego oraz ogólne zasady opodatkowania i opłat w Federacji Rosyjskiej ustanawia prawo federalne.
4. Pożyczki państwowe emitowane są w trybie określonym przez prawo federalne i rozprowadzane na zasadzie dobrowolności.

Artykuł 76

1. W odniesieniu do kwestii będących przedmiotem kompetencji Federacji Rosyjskiej stosuje się federalne ustawy konstytucyjne oraz ustawy federalne mające bezpośrednie działanie na całym terytorium Federacji Rosyjskiej.

2. W odniesieniu do kwestii będących przedmiotem wspólnej kompetencji Federacji Rosyjskiej i podmiotów Federacji Rosyjskiej wydaje się ustawy federalne oraz uchwalane zgodnie z nimi ustawy i inne normatywne akty prawne podmiotów Federacji Rosyjskiej.

3. Ustawy federalne nie mogą być sprzeczne z federalną ustawą konstytucyjną.

4. W sprawach wykraczających poza granice kompetencji Federacji Rosyjskiej, wspólnej kompetencji Federacji Rosyjskiej i podmiotów Federacji Rosyjskiej republiki, kraje, obwody, miasta o znaczeniu ogólnofederalnym, obwód autonomiczny i okręgi autonomiczne realizują własną regulację prawną, łącznie z uchwalaniem ustaw i innych normatywnych aktów prawnych.

5. Ustawy oraz inne normatywne akty prawne podmiotów Federacji Rosyjskiej nie mogą być sprzeczne z ustawami federalnymi uchwalonymi zgodnie z częściami pierwszą i drugą niniejszego artykułu. W razie zaistnienia sprzeczności między ustawą federalną a innym aktem wydanym w Federacji Rosyjskiej, obowiązuje ustawa federalna.

6. W razie zaistnienia sprzeczności między ustawą federalną a normatywnym aktem prawnym podmiotu Federacji Rosyjskiej wydanym zgodnie z częścią czwartą niniejszego artykułu, obowiązuje normatywny akt prawny podmiotu Federacji Rosyjskiej.

Artykuł 77

1. System organów władzy państwowej republik, krajów, obwodów, miast o znaczeniu ogólnofederalnym, obwodu autonomicznego i obwodów autonomicznych podmioty Federacji Rosyjskiej ustanawiają samodzielnie, zgodnie z podstawami ustroju konstytucyjnego Federacji Rosyjskiej i ogólnymi zasadami organizacji przedstawicielskich i wykonawczych organów władzy państwowej ustalonymi przez prawo federalne.

2. W granicach kompetencji Federacji Rosyjskiej i uprawnień Federacji Rosyjskiej w odniesieniu do kwestii będących przedmiotem wspólnej kompetencji Federacji Rosyjskiej i podmiotów Federacji Rosyjskiej federalne organy władzy wykonawczej i organy władzy wykonawczej podmiotów Federacji Rosyjskiej tworzą jednolity system władzy wykonawczej w Federacji Rosyjskiej.

Artykuł 78

1. Federalne organy władzy wykonawczej w celu realizacji swoich uprawnień mogą tworzyć własne organy terytorialne i mianować odpowiednich urzędników.

2. Federalne organy władzy wykonawczej w porozumieniu z organami władzy wykonawczej podmiotów Federacji Rosyjskiej mogą przekazywać im realizację części swoich uprawnień, o ile nie jest to sprzeczne z Konstytucją Federacji Rosyjskiej i ustawami federalnymi.

3. Organy władzy wykonawczej podmiotów Federacji Rosyjskiej w porozumieniu z federalnymi organami władzy wykonawczej mogą przekazywać im realizację części swoich uprawnień.

4. Prezydent Federacji Rosyjskiej i Rząd Federacji Rosyjskiej zapewniają, zgodnie z Konstytucją Federacji Rosyjskiej, realizację uprawnień federalnej władzy państwowej na całym terytorium Federacji Rosyjskiej.

Artykuł 79

Federacja Rosyjska może uczestniczyć w organizacjach międzypaństwowych i przekazywać im część swoich uprawnień zgodnie z porozumieniami międzynarodowymi, o ile nie pociąga to za sobą ograniczenia praw i wolności człowieka i obywatela i nie jest sprzeczne z podstawami ustroju konstytucyjnego Federacji Rosyjskiej.

Rozdział 4 – Prezydent Federacji Rosyjskiej

Artykuł 80

1. Prezydent Federacji Rosyjskiej jest głową państwa.
2. Prezydent Federacji Rosyjskiej jest gwarantem Konstytucji Federacji Rosyjskiej, praw i wolności człowieka i obywatela. W trybie ustanowionym przez Konstytucję Federacji Rosyjskiej podejmuje kroki mające na celu obronę suwerenności Federacji Rosyjskiej, jej niepodległości i integralności państwowej, zapewnia koordynację i współdziałanie organów władzy państwowej.
3. Prezydent Federacji Rosyjskiej zgodnie z Konstytucją Federacji Rosyjskiej i ustawami federalnymi określa podstawowe kierunki wewnętrznej i zagranicznej polityki państwa.
4. Prezydent Federacji Rosyjskiej jako głowa państwa reprezentuje Federację Rosyjską w kraju i w stosunkach międzynarodowych.

Artykuł 81

1. Prezydent Federacji Rosyjskiej jest wybierany na cztery lata przez obywateli Federacji Rosyjskiej na podstawie powszechnego, równego i bezpośredniego prawa wyborczego w głosowaniu tajnym.
2. Na Prezydenta Federacji Rosyjskiej może być wybrany obywatel Federacji Rosyjskiej mający nie mniej niż 35 lat, od co najmniej 10 lat stale zamieszkujący na terytorium Federacji Rosyjskiej.
3. Jedna i ta sama osoba nie może piastować urzędu Prezydenta Federacji Rosyjskiej dłużej niż dwie kadencje z rzędu.
4. Tryb wyborów Prezydenta Federacji Rosyjskiej określa ustawa federalna.

Artykuł 82

1. Obejmując urząd Prezydent Federacji Rosyjskiej składa narodowi następującą przysięgę: "Przysięgam, iż realizując uprawnienia Prezydenta Federacji Rosyjskiej będę szanował i chronił prawa i wolności człowieka i obywatela, przestrzegał i bronił Konstytucji Federacji Rosyjskiej, bronił suwerenności i niepodległości, bezpieczeństwa i integralności państwa, wiernie służył narodowi."
2. Przysięga ma charakter uroczysty i składana jest w obecności członków Rady Federacji, deputowanych Dumy Państwowej i sędziów Trybunału Konstytucyjnego Federacji Rosyjskiej.

Artykuł 83

1. Prezydent Federacji Rosyjskiej:
  - a) powołuje za zgodą Dumy Państwowej Premiera Rządu Federacji Rosyjskiej;
  - b) ma prawo przewodniczyć posiedzeniom Rządu Federacji Rosyjskiej;
  - c) odwołuje Rząd Federacji Rosyjskiej;
  - d) przedstawia Dumie Państwowej kandydata na stanowisko Prezesa Banku Centralnego Federacji Rosyjskiej; składa w Dumie Państwowej wnioski o odwołanie ze stanowiska Prezesa Banku Centralnego Federacji Rosyjskiej;
  - e) na wniosek Premiera Rządu Federacji Rosyjskiej powołuje na stanowisko i odwołuje ze stanowiska wicepremierów Rządu Federacji Rosyjskiej oraz ministrów federalnych;
  - f) przedstawia Radzie Federacji kandydatów na stanowiska sędziów Trybunału Konstytucyjnego Federacji Rosyjskiej, Sądu Najwyższego Federacji Rosyjskiej, Naczelnego Sądu Arbitrażowego Federacji Rosyjskiej, jak również kandydata na stanowisko Prokuratora Generalnego Federacji Rosyjskiej; przedkłada w Radzie Federacji wniosek o odwołanie ze stanowiska Prokuratora Generalnego Federacji Rosyjskiej; powołuje sędziów innych sądów federalnych.
  - g) tworzy i przewodniczy Radzie Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej, której status określa ustawa federalna;
  - h) zatwierdza doktrynę wojenną Federacji Rosyjskiej;
  - i) tworzy Administrację Prezydenta Federacji Rosyjskiej;
  - j) powołuje i odwołuje pełnomocnych przedstawicieli Prezydenta Federacji Rosyjskiej;
  - k) powołuje i odwołuje najwyższe dowództwo Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej;

l) powołuje i odwołuje po konsultacji z właściwymi komitetami lub komisjami izb Zgromadzenia Federalnego przedstawicieli dyplomatycznych Federacji Rosyjskiej w państwach obcych oraz organizacjach międzynarodowych.

Artykuł 84

Prezydent Federacji Rosyjskiej:

- a) zarządza wybory do Dumy Państwowej zgodnie z Konstytucją Federacji Rosyjskiej i prawem federalnym;
- b) rozwiązuje Dumę Państwową w przypadkach i w trybie przewidzianych przez Konstytucję Federacji Rosyjskiej;
- c) zarządza referendum w trybie ustanowionym przez federalną ustawę konstytucyjną;
- d) przedkłada projekty ustaw Dumie Państwowej;
- e) podpisuje i ogłasza ustawy federalne;
- f) zwraca się do Zgromadzenia Federalnego z dorocznymi orędziami o stanie państwa i podstawowych kierunkach wewnętrznej i zagranicznej polityki państwa.

Artykuł 85

1. Prezydent Federacji Rosyjskiej może korzystać z procedury rozjemczej w celu rozstrzygnięcia sporów między organami władzy państwowej Federacji Rosyjskiej a organami władzy państwowej podmiotów Federacji Rosyjskiej, jak również między organami władzy państwowej podmiotów Federacji Rosyjskiej. W przypadku nie osiągnięcia porozumienia może on powierzyć rozstrzygnięcie sporu właściwemu sądowi.

2. Prezydent Federacji Rosyjskiej ma prawo zawieszać obowiązywanie aktów organów władzy wykonawczej podmiotów Federacji Rosyjskiej w przypadku, gdy akty te są sprzeczne z Konstytucją Federacji Rosyjskiej, ustawami federalnymi i międzynarodowymi zobowiązaniami Federacji Rosyjskiej lub naruszają prawa i wolności człowieka i obywatela – nim kwestię tę rozstrzygnie właściwy sąd.

Artykuł 86

Prezydent Federacji Rosyjskiej:

- a) kieruje polityką zagraniczną Federacji Rosyjskiej;
- b) prowadzi rokowania i podpisuje międzynarodowe porozumienia Federacji Rosyjskiej;
- c) podpisuje listy ratyfikacyjne;
- d) przyjmuje listy uwierzytelniające i odwołujące akredytowanych przy nim przedstawicieli dyplomatycznych.

Artykuł 87

1. Prezydent Federacji Rosyjskiej jest Najwyższym Zwierzchnikiem Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej.

2. W przypadku agresji przeciwko Federacji Rosyjskiej lub bezpośredniej groźby agresji Prezydent Federacji Rosyjskiej wprowadza na terytorium Federacji Rosyjskiej lub w jej poszczególnych częściach stan wojenny, niezwłocznie powiadamiając o tym Radę Federacji i Dumę Państwową.

3. Warunki stanu wojennego określa federalna ustawa konstytucyjna.

Artykuł 88

Prezydent Federacji Rosyjskiej w okolicznościach i w trybie przewidzianych federalną ustawą konstytucyjną wprowadza na terytorium Federacji Rosyjskiej lub w jej poszczególnych częściach stan wyjątkowy, niezwłocznie powiadamiając o tym Radę Federacji i Dumę Państwową.

Artykuł 89

Prezydent Federacji Rosyjskiej:

- a) rozstrzyga kwestie dotyczące obywatelstwa Federacji Rosyjskiej i udzielenia azylu politycznego;
- b) nadaje odznaczenia państwowe Federacji Rosyjskiej, tytuły honorowe Federacji Rosyjskiej, jak również wyższe stopnie wojskowe i wyższe tytuły specjalne.
- c) stosuje prawo łaski.

Artykuł 90

1. Prezydent Federacji Rosyjskiej wydaje dekrety i rozporządzenia.
2. Dekrety i rozporządzenia Prezydenta Federacji Rosyjskiej mają moc obowiązującą na całym terytorium Federacji Rosyjskiej.
3. Dekrety i rozporządzenia Prezydenta Federacji Rosyjskiej nie powinny być sprzeczne z Konstytucją Federacji Rosyjskiej i ustawami federalnymi.

Artykuł 91

Prezydent Federacji Rosyjskiej jest osobą nietykalną.

Artykuł 92

1. Prezydent Federacji Rosyjskiej przystępuje do pełnienia obowiązków z chwilą złożenia przysięgi i zaprzestaje ich pełnienia wraz z upływem swej kadencji z chwilą złożenia przysięgi przez nowo wybranego Prezydenta Federacji Rosyjskiej.
2. Prezydent Federacji Rosyjskiej zaprzestaje pełnienia obowiązków przedterminowo w przypadku swego ustąpienia, trwałej, spowodowanej stanem zdrowia, niezdolności do wykonywania obowiązków lub złożenia z urzędu, przy czym wybory Prezydenta Federacji Rosyjskiej winny się odbyć nie później niż w trzy miesiące od chwili przedterminowego zaprzestania pełnienia obowiązków.
3. W każdym przypadku, gdy Prezydent Federacji Rosyjskiej nie jest w stanie pełnić swych obowiązków, czasowo pełni je Premier Rządu Federacji Rosyjskiej. Pełniący obowiązki Prezydenta Federacji Rosyjskiej nie ma prawa rozwiązywać Dumy Państwowej, zarządzać referendum, jak również zgłaszać propozycji poprawek i rewizji przepisów Konstytucji Federacji Rosyjskiej.

Artykuł 93

1. Prezydent Federacji Rosyjskiej może być złożony z urzędu przez Radę Federacji jedynie na podstawie wysuniętego przez Dumę Państwową oskarżenia o zdradę stanu lub popełnienie innego ciężkiego przestępstwa, potwierdzonego orzeczeniem Sądu Najwyższego Federacji Rosyjskiej o wystąpieniu w działaniach Prezydenta Federacji Rosyjskiej znamion przestępstwa oraz orzeczeniem Trybunału Konstytucyjnego Federacji Rosyjskiej o spełnieniu przewidzianych prawem wymogów odnośnie procedury wysunięcia oskarżenia.
2. Uchwała Dumy Państwowej o wysunięciu oskarżenia, jak i uchwała Rady Federacji o złożeniu Prezydenta z urzędu winny być podjęte większością dwóch trzecich ogólnej liczby głosów w każdej z izb, z inicjatywy co najmniej jednej trzeciej deputowanych Dumy Państwowej, i w sytuacji, gdy specjalna komisja powołana przez Dumę Państwową wydała stosowne orzeczenie.
3. Uchwała Rady Federacji o złożeniu z urzędu Prezydenta Federacji Rosyjskiej winna być podjęta nie później niż w ciągu trzech miesięcy od chwili wysunięcia przez Dumę Państwową oskarżenia przeciwko prezydentowi. Jeśli w tym terminie Rada Federacji nie podejmie uchwały, oskarżenie przeciwko prezydentowi uważane będzie za oddalone.

Rozdział 5 – Zgromadzenie Federalne

Artykuł 94

Zgromadzenie Federalne – parlament Federacji Rosyjskiej – jest przedstawicielskim i ustawodawczym organem Federacji Rosyjskiej.

Artykuł 95

1. Zgromadzenie Federalne składa się z dwóch izb - Rady Federacji i Dumy Państwowej.
2. Do Rady Federacji wchodzi po dwóch przedstawicieli każdego z podmiotów Federacji Rosyjskiej: po jednym z ramienia przedstawicielskiego i wykonawczego organu władzy państwowej.
3. Duma Państwowa składa się z 450 deputowanych.

Artykuł 96

1. Duma Państwowa wybierana jest na okres czteroletni.
2. Tryb tworzenia Rady Federacji i tryb wyboru deputowanych Dumy Państwowej określają ustawy federalne.

Artykuł 97

1. Na deputowanego Dumy Państwowej może być wybrany obywatel Federacji Rosyjskiej, który ukończył 21 rok życia i jest uprawniony do udziału w wyborach.
2. Jedna i ta sama osoba nie może być jednocześnie członkiem Rady Federacji i deputowanym Dumy Państwowej. Deputowany Dumy Państwowej nie może być deputowanym innych organów przedstawicielskich władzy państwowej i organów samorządu lokalnego.
3. Deputowani Dumy Państwowej są zawodowymi parlamentarzystami. Deputowani Dumy Państwowej nie mogą pozostawać w służbie państwowej ani też prowadzić innej płatnej działalności wyjąwszy działalność dydaktyczną, pracę naukową i inne rodzaje twórczości.

Artykuł 98

1. Członkowie Rady Federacji i deputowani Dumy Państwowej są osobami nietykalnymi w ciągu całej swojej kadencji. Nie mogą być zatrzymani, aresztowani, poddani rewizji, wyjąwszy przypadki zatrzymania na miejscu przestępstwa, jak również objęci nadzorem, wyjąwszy przypadki, kiedy przewidziane jest to prawem federalnym w celu zapewnienia bezpieczeństwa innych osób.
2. Kwestię pozbawienia nietykalności rozstrzyga na wniosek Prokuratora Generalnego Federacji Rosyjskiej właściwa izba Zgromadzenia Federalnego.

Artykuł 99

1. Zgromadzenie Federalne jest organem stałym.
2. Duma Państwowa zbiera się na pierwsze posiedzenie trzydziestego dnia po jej wybraniu. Prezydent Federacji Rosyjskiej może zwołać posiedzenie Dumy Państwowej przed tym terminem.
3. Pierwsze posiedzenie Dumy Państwowej otwiera najstarszy wiekiem deputowany.
4. Z chwilą rozpoczęcia obrad Dumy Państwowej nowej kadencji uprawnienia Dumy Państwowej poprzedniej kadencji wygasają.

Artykuł 100

1. Rada Federacji i Duma Państwowa obradują oddzielnie.
2. Posiedzenia Rady Federacji i Dumy Państwowej odbywają się przy drzwiach otwartych. W przypadkach przewidzianych regulaminem izby ma ona prawo przeprowadzać posiedzenia przy drzwiach zamkniętych.
3. Izby mogą się zbierać wspólnie w celu wysłuchiwania orędzi Prezydenta Federacji Rosyjskiej, orędzi Trybunału Konstytucyjnego Federacji Rosyjskiej, wystąpień przywódców innych państw.

Artykuł 101

1. Rada Federacji wybiera ze swego składu Przewodniczącego Rady Federacji i jego zastępców. Duma Państwowa wybiera ze swego składu Przewodniczącego Dumy Państwowej i jego zastępców.
2. Przewodniczący Rady Federacji i jego zastępcy, Przewodniczący Dumy Państwowej i jego zastępcy prowadzą posiedzenia i czuwają nad przestrzeganiem wewnętrznego regulaminu danej izby.
3. Rada Federacji i Duma Państwowa tworzą komitety i komisje, prowadząc zgodnie ze swoimi uprawnieniami przesłuchania parlamentarne.
4. Każda z izb uchwała własny regulamin i rozstrzyga kwestie dotyczące porządku obrad.
5. W celu sprawowania kontroli nad wykonaniem budżetu federalnego Rada Federacji wspólnie z Dumą Państwową powołuje Izbę Obrachunkową, której skład i tryb pracy określa ustawa federalna.

Artykuł 102

1. Do kompetencji Rady Federacji należy:
  - a) zatwierdzanie zmian granic między podmiotami Federacji Rosyjskiej;
  - b) zatwierdzanie dekretu Prezydenta Federacji Rosyjskiej o wprowadzeniu stanu wojennego;

- c) zatwierdzanie dekretu Prezydenta Federacji Rosyjskiej o wprowadzeniu stanu wyjątkowego;
  - d) rozstrzyganie kwestii ewentualnego użycia Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej poza granicami Federacji Rosyjskiej;
  - e) zarządzanie wyborów Prezydenta Federacji Rosyjskiej;
  - f) składanie z urzędu Prezydenta Federacji Rosyjskiej;
  - g) powoływanie sędziów Trybunału Konstytucyjnego Federacji Rosyjskiej, Sądu Najwyższego Federacji Rosyjskiej i Naczelnego Sądu Arbitrażowego Federacji Rosyjskiej;
  - h) powoływanie i odwoływanie Prokuratora Generalnego Federacji Rosyjskiej;
  - i) powoływanie i odwoływanie zastępcy przewodniczącego Izby Obrachunkowej oraz połowy jej składu;
2. Rada Federacji podejmuje uchwały w kwestiach zaliczonych do jej kompetencji przez Konstytucję Federacji Rosyjskiej.
3. Uchwały Rady Federacji podejmowane są większością głosów ogólnej liczby członków Rady Federacji, o ile Konstytucja Federacji Rosyjskiej nie przewiduje innego trybu podejmowania uchwał.

Artykuł 103

1. Do kompetencji Dumy Państwowej należy:
- a) udzielanie zgody Prezydentowi Federacji Rosyjskiej na powołanie Premiera Rządu Federacji Rosyjskiej;
  - b) udzielanie votum zaufania Rządowi Federacji Rosyjskiej;
  - c) powoływanie i odwoływanie Prezesa Banku Centralnego Federacji Rosyjskiej;
  - d) powoływanie i odwoływanie Przewodniczącego Izby Obrachunkowej oraz połowy jej składu;
  - e) powoływanie i odwoływanie Pełnomocnika ds. Praw Człowieka, działającego zgodnie z federalną ustawą konstytucyjną;
  - f) ogłaszanie amnestii;
  - g) wysuwanie oskarżenia pod adresem Prezydenta Federacji Rosyjskiej w celu złożenia go z urzędu.
2. Duma Państwowa podejmuje uchwały w kwestiach zaliczonych do jej kompetencji przez Konstytucję Federacji Rosyjskiej.
3. Uchwały Dumy Państwowej podejmowane są większością głosów ogólnej liczby deputowanych Dumy Państwowej, o ile Konstytucja Federacji Rosyjskiej nie przewiduje innego trybu podejmowania uchwał.

Artykuł 104

1. Prawo inicjatywy ustawodawczej przysługuje Prezydentowi Federacji Rosyjskiej, Radzie Federacji, członkom Rady Federacji, Deputowanym Dumy Państwowej, Rządowi Federacji Rosyjskiej, ustawodawczym (przedstawicielskim) organom podmiotów Federacji Rosyjskiej. Prawo inicjatywy ustawodawczej przysługuje również Trybunałowi Konstytucyjnemu Federacji Rosyjskiej, Sądowi Najwyższemu Federacji Rosyjskiej i Naczelnemu Sądowi Arbitrażowemu Federacji Rosyjskiej w kwestiach należących do ich kompetencji.
2. Projekty ustaw przedkładane są Dumie Państwowej.
3. Projekty ustaw o wprowadzeniu lub zniesieniu podatków, zwolnieniu od nich, o emisji pożyczek państwowych, o zmianie zobowiązań finansowych państwa, jak również inne projekty ustaw przewidujące wydatki pokrywane z budżetu federalnego, mogą zostać przedłożone wyłącznie pod warunkiem zaopiniowania przez Rząd Federacji Rosyjskiej.

Artykuł 105

1. Ustawy federalne uchwała Duma Państwowa.
2. Ustawy federalne uchwalane są większością głosów ogólnej liczby deputowanych Dumy Państwowej, o ile Konstytucja Federacji Rosyjskiej nie przewiduje inaczej.
3. Uchwalone przez Dumę Państwową ustawy są w ciągu pięciu dni przekazywane do rozpatrzenia Radzie Federacji.

4. Ustawę federalną uważa się za zaaprobowaną przez Radę Federacji jeśli za jej przyjęciem głosowała więcej niż połowa ogólnej liczby członków tej izby lub jeśli w ciągu czternastu dni nie została ona rozpatrzona przez Radę Federacji. W przypadku odrzucenia ustawy federalnej przez Radę Federacji izby mogą utworzyć komisję rozjemczą w celu przewyciężenia powstałych rozbieżności, po czym ustawa federalna winna być powtórnie rozpatrzona przez Dumę Państwową.

5. W przypadku, gdy Duma Państwowa nie zgadza się z decyzją Rady Federacji ustawa federalna uważana jest za uchwaloną, jeśli w powtórным głosowaniu za jej przyjęciem głosowały co najmniej dwie trzecie ogólnej liczby deputowanych Dumy Państwowej.

Artykuł 106

Obligatoryjnemu rozpatrzeniu przez Radę Federacji podlegają uchwalone przez Dumę Państwową ustawy federalne dotyczące:

- a) budżetu federalnego;
- b) federalnych podatków i opłat;
- c) regulacji finansowych, walutowych, kredytowych i celnych oraz emisji pieniądza;
- d) ratyfikacji i wypowiedania porozumień międzynarodowych zawartych przez Federację Rosyjską;
- e) statusu i ochrony granicy państwowej Federacji Rosyjskiej;
- f) wojny i pokoju.

Artykuł 107

1. Uchwalona ustawa federalna w ciągu pięciu dni przekazywana jest Prezydentowi Federacji Rosyjskiej w celu podpisania i ogłoszenia.

2. Prezydent Federacji Rosyjskiej w ciągu czternastu dni podpisuje ustawę federalną i zarządza jej ogłoszenie.

3. Jeśli Prezydent Federacji Rosyjskiej w ciągu czternastu dni od chwili przekazania mu ustawy federalnej nie zatwierdzi jej, wówczas Duma Państwowa i Rada Federacji w trybie ustanowionym przez Konstytucję Federacji Rosyjskiej ponownie rozpatrują tę ustawę. Jeśli podczas powtórного rozpatrywania ustawa federalna zostanie zaaprobowana we wcześniej uchwalonym brzmieniu większością co najmniej dwóch trzecich głosów ogólnej liczby członków Rady Federacji i deputowanych Dumy Państwowej, Prezydent Federacji Rosyjskiej w ciągu siedmiu dni podpisuje ustawę i zarządza jej ogłoszenie.

Artykuł 108

1. Federalne ustawy konstytucyjne uchwalane są w sprawach przewidzianych przez Konstytucję Federacji Rosyjskiej.

2. Federalna ustawa konstytucyjna uważana jest za uchwaloną jeśli została zaaprobowana większością co najmniej trzech czwartych głosów ogólnej liczby członków Rady Federacji i co najmniej dwóch trzecich głosów ogólnej liczby deputowanych Dumy Państwowej. Prezydent Federacji Rosyjskiej w ciągu czternastu dni podpisuje uchwaloną federalną ustawę konstytucyjną i zarządza jej ogłoszenie.

Artykuł 109

1. Duma Państwowa może zostać rozwiązana przez Prezydenta Federacji Rosyjskiej w przypadkach przewidzianych artykułami 111 i 117 Konstytucji Federacji Rosyjskiej.

2. W przypadku rozwiązania Dumy Państwowej Prezydent Federacji Rosyjskiej wyznacza datę wyborów tak, aby ponownie wybrana Duma Państwowa zebrała się nie później niż w cztery miesiące od chwili rozwiązania.

3. Duma Państwowa nie może zostać rozwiązana na podstawach przewidzianych artykułem 117 Konstytucji Federacji Rosyjskiej przez rok od chwili jej wybrania.

4. Duma Państwowa nie może zostać rozwiązana od chwili wysunięcia przez nią oskarżenia pod adresem Prezydenta Federacji Rosyjskiej aż do podjęcia stosownej uchwały przez Radę Federacji.

5. Duma Państwowa nie może zostać rozwiązana w okresie obowiązywania na całym terytorium Federacji Rosyjskiej stanu wojennego lub wyjątkowego, jak również w ciągu sześciu miesięcy poprzedzających termin upływu kadencji Prezydenta Federacji Rosyjskiej.

Rozdział 6 – Rząd Federacji Rosyjskiej

Artykuł 110

1. Władzę wykonawczą w Federacji Rosyjskiej sprawuje Rząd Federacji Rosyjskiej.
2. Rząd Federacji Rosyjskiej składa się z Premiera Rządu Federacji Rosyjskiej, wicepremierów Rządu Federacji Rosyjskiej i ministrów federalnych.

Artykuł 111

1. Premiera Rządu Federacji Rosyjskiej powołuje Prezydent Federacji Rosyjskiej za zgodą Dumy Państwowej.
2. Wniosek w sprawie kandydatury Premiera Rządu Federacji Rosyjskiej przedkładany jest najdalej w ciągu dwóch tygodni od chwili objęcia urzędu przez nowo wybranego Prezydenta Federacji Rosyjskiej lub po ustąpieniu Rządu Federacji Rosyjskiej albo w ciągu tygodnia od dnia odrzucenia kandydatury przez Dumę Państwową.
3. Duma Państwowa rozpatruje przedstawioną przez Prezydenta Federacji Rosyjskiej kandydaturę Premiera Rady Ministrów w ciągu tygodnia od dnia przedłożenia wniosku w sprawie kandydatury.
4. Po trzykrotnym odrzuceniu przez Dumę Państwową przedstawionych kandydatur na stanowisko Premiera Rządu Federacji Rosyjskiej, Premiera Rządu Federacji Rosyjskiej powołuje Prezydent Federacji Rosyjskiej, rozwiązując Dumę Państwową oraz zarządzając nowe wybory.

Artykuł 112

1. Premier Rządu Federacji Rosyjskiej najdalej w ciągu tygodnia od daty powołania przedstawia Prezydentowi Federacji Rosyjskiej wnioski odnośnie struktury federalnych organów władzy wykonawczej.
2. Premier Rządu Federacji Rosyjskiej proponuje Prezydentowi Federacji Rosyjskiej kandydatury na stanowiska wicepremierów Rządu Federacji Rosyjskiej i ministrów federalnych.

Artykuł 113

Premier Rządu Federacji Rosyjskiej zgodnie z Konstytucją Federacji Rosyjskiej, ustawami federalnymi i dekretami Prezydenta Federacji Rosyjskiej określa podstawowe kierunki działalności Rządu Federacji Rosyjskiej oraz organizuje jego pracę.

Artykuł 114

1. Rząd Federacji Rosyjskiej:
  - a) opracowuje i przedstawia Dumie Państwowej budżet federalny i zapewnia jego wykonanie; przedkłada Dumie Państwowej sprawozdanie z wykonania budżetu federalnego;
  - b) zapewnia realizację w Federacji Rosyjskiej jednolitej polityki finansowej, kredytowej i monetarnej;
  - c) zapewnia realizację w Federacji Rosyjskiej jednolitej polityki państwa w dziedzinie kultury, nauki, edukacji, ochrony zdrowia, ubezpieczeń społecznych i ekologii;
  - d) zarządza własnością federalną;
  - e) zapewnia obronę kraju, bezpieczeństwo państwa oraz realizuje politykę zagraniczną Federacji Rosyjskiej;
  - f) zapewnia praworządność, prawa i wolności obywateli, chroni własność i porządek społeczny, zwalcza przestępczość;
  - g) realizuje inne uprawnienia nadane mu przez Konstytucję Federacji Rosyjskiej, ustawy federalne oraz dekrety Prezydenta Federacji Rosyjskiej;
2. Tryb działania Rządu Federacji Rosyjskiej określa federalna ustawa konstytucyjna.

Artykuł 115

1. Mając za podstawę i wykonując Konstytucję Federacji Rosyjskiej, ustawy federalne i dekrety normatywne Prezydenta Federacji Rosyjskiej – Rząd Federacji Rosyjskiej wydaje uchwały i rozporządzenia oraz zapewnia ich wykonanie.
2. Uchwały i rozporządzenia Rządu Federacji Rosyjskiej są obowiązujące w Federacji Rosyjskiej.

3. Uchwały i rozporządzenia Rządu Federacji Rosyjskiej w przypadku, gdy są sprzeczne z Konstytucją Federacji Rosyjskiej, ustawami federalnymi i dekretemi Prezydenta Federacji Rosyjskiej - mogą zostać anulowane przez Prezydenta Federacji Rosyjskiej.

Artykuł 116

Rząd Federacji Rosyjskiej składa swe pełnomocnictwa na ręce nowo wybranego Prezydenta Federacji Rosyjskiej.

Artykuł 117

1. Rząd Federacji Rosyjskiej może podać się do dymisji, którą przyjmuje lub której nie przyjmuje Prezydent Federacji Rosyjskiej.

2. Prezydent Federacji Rosyjskiej może zdymisjonować Rząd Federacji Rosyjskiej.

3. Duma Państwowa może wyrazić votum nieufności dla Rządu Federacji Rosyjskiej. Uchwała o wyrażeniu votum nieufności dla Rządu Federacji Rosyjskiej podejmowana jest większością głosów ogólnej liczby deputowanych Dumy Państwowej. Po wyrażeniu przez Dumę Państwową votum nieufności dla Rządu Federacji Rosyjskiej Prezydent Federacji Rosyjskiej ma prawo zdymisjonować Rząd Federacji Rosyjskiej lub też nie zgodzić się z decyzją Dumy Państwowej. W przypadku, jeśli Duma Państwowa w ciągu trzech miesięcy powtórnie wyrazi votum nieufności dla Rządu Federacji Rosyjskiej, Prezydent Federacji Rosyjskiej dymisjonuje Rząd Federacji Rosyjskiej albo rozwiązuje Dumę Państwową.

4. Premier Rządu Federacji Rosyjskiej może zwrócić się do Dumy Państwowej z wnioskiem o udzielenie votum zaufania Rządowi Federacji Rosyjskiej. Jeśli Duma Państwowa odmówi udzielenia votum zaufania, Prezydent w ciągu siedmiu dni dymisjonuje Rząd Federacji Rosyjskiej albo rozwiązuje Dumę Państwową i zarządza nowe wybory.

5. W przypadku zdymisjonowania lub złożenia pełnomocnictw Rząd Federacji Rosyjskiej na polecenie Prezydenta Federacji Rosyjskiej kontynuuje działalność aż do chwili utworzenia nowego Rządu Federacji Rosyjskiej.

Rozdział 7 – Władza sędziowska

Artykuł 118

1. Wymiar sprawiedliwości w Federacji Rosyjskiej sprawowany jest wyłącznie przez sąd.

2. Władza sędziowska sprawowana jest w drodze postępowania konstytucyjnego, cywilnego, administracyjnego i karnego.

3. Sądownictwo Federacji Rosyjskiej ustanawia Konstytucja Federacji Rosyjskiej i federalna ustawa konstytucyjna. Tworzenie sądów specjalnych jest niedozwolone.

Artykuł 119

Sędziami mogą być obywatele Federacji Rosyjskiej, którzy ukończyli 25 rok życia, mają wyższe wykształcenie prawnicze i co najmniej pięcioletni staż pracy w zawodzie prawnika. Prawo federalne może ustanowić dodatkowe wymagania w stosunku do sędziów sądów Federacji Rosyjskiej.

Artykuł 120

1. Sędziowie są niezawisli i podlegają wyłącznie Konstytucji Federacji Rosyjskiej oraz prawu federalnemu.

2. Sąd, stwierdziwszy w toku rozpoznawania sprawy niezgodność aktu wydanego przez organ państwowy lub aktu wydanego przez inny organ, z prawem, orzeka zgodnie z prawem.

Artykuł 121

1. Sędziowie są nieusuwalni.

2. Uprawnienia sędziego mogą zostać cofnięte lub zawieszane wyłącznie w trybie i na podstawach określonych prawem federalnym.

Artykuł 122

1. Sędziowie są nietykalni.
2. Sędzia może zostać pociągnięty do odpowiedzialności karnej wyłącznie w trybie określonym przez prawo federalne.

Artykuł 123

1. Rozpoznawanie spraw jest we wszystkich sądach jawne. Rozpoznawanie przy drzwiach zamkniętych dopuszczalne jest jedynie w przypadkach przewidzianych prawem federalnym.
2. Zaoczne rozpoznawanie spraw karnych w sądach jest niedozwolone, z wyjątkiem przypadków przewidzianych prawem federalnym.
3. Sąd rozpoznaje sprawę na zasadzie kontrydiktoryjności [dający możliwość wypowiedzenia się obu stronom, polegający na przeciwstawności wypowiedzi – wyjaśnienie M.S.] i równouprawnienia stron.
4. W przypadkach przewidzianych prawem federalnym sprawa rozpoznawana jest z udziałem ławy przysięgłych.

Artykuł 124

Finansowanie sądów odbywa się wyłącznie z budżetu federalnego i powinno zapewniać możliwość pełnego i niezależnego sprawowania wymiaru sprawiedliwości zgodnie z prawem federalnym.

Artykuł 125

1. Trybunał Konstytucyjny Federacji Rosyjskiej składa się z 19 sędziów.
2. Trybunał Konstytucyjny Federacji Rosyjskiej na żądanie Prezydenta Federacji Rosyjskiej, Rady Federacji, Dumy Państwowej, jednej piątej członków Rady Federacji lub deputowanych Dumy Państwowej, Rządu Federacji Rosyjskiej, Sądu Najwyższego Federacji Rosyjskiej i Naczelnego Sądu Arbitrażowego Federacji Rosyjskiej, organów władzy ustawodawczej i wykonawczej podmiotów Federacji Rosyjskiej rozstrzyga kwestię zgodności z Konstytucją Federacji Rosyjskiej:
  - a) ustaw federalnych i aktów normatywnych Prezydenta Federacji Rosyjskiej, Rady Federacji, Dumy Państwowej i Rządu Federacji Rosyjskiej;
  - b) konstytucji republik, statutów, jak również innych aktów normatywnych podmiotów Federacji Rosyjskiej, wydanych odnośnie kwestii należących do kompetencji organów władzy państwowej Federacji Rosyjskiej oraz wspólnej kompetencji organów władzy państwowej Federacji Rosyjskiej i organów władzy państwowej podmiotów Federacji Rosyjskiej;
  - c) porozumień między organami władzy państwowej Federacji Rosyjskiej a organami władzy państwowej podmiotów Federacji Rosyjskiej oraz porozumień między organami władzy państwowej podmiotów Federacji Rosyjskiej;
  - d) porozumień międzynarodowych, które zostały zawarte przez Federację Rosyjską, a nie weszły jeszcze w życie.
3. Trybunał Konstytucyjny Federacji Rosyjskiej rozstrzyga spory kompetencyjne:
  - a) między federalnymi organami władzy państwowej;
  - b) między organami władzy państwowej Federacji Rosyjskiej a organami władzy państwowej podmiotów Federacji Rosyjskiej;
  - c) między naczelnymi organami państwowymi podmiotów Federacji Rosyjskiej.
4. Trybunał Konstytucyjny Federacji Rosyjskiej w odpowiedzi na skargi odnośnie naruszania konstytucyjnych praw i wolności obywateli oraz na żądanie sądów bada w trybie przewidzianym przez prawo federalne zgodność z konstytucją ustawy zastosowanej lub mającej zastosowanie w konkretnej sprawie.
5. Trybunał Konstytucyjny Federacji Rosyjskiej na żądanie Prezydenta Federacji Rosyjskiej, Rady Federacji, Dumy Państwowej, Rządu Federacji Rosyjskiej i organów władzy ustawodawczej podmiotów Federacji Rosyjskiej dokonuje wykładni Konstytucji Federacji Rosyjskiej.

6. Akty lub ich poszczególne przepisy, uznane za sprzeczne z konstytucją, tracą moc; niezgodne z Konstytucją Federacji Rosyjskiej porozumienia międzynarodowe zawarte przez Federację Rosyjską nie podlegają wprowadzeniu w życie i nie mają zastosowania.

7. Na żądanie Rady Federacji Trybunał Konstytucyjny Federacji Rosyjskiej orzeka o spełnieniu przewidzianych prawem wymogów odnośnie procedury oskarżenia Prezydenta Federacji Rosyjskiej o zdradę stanu lub popełnienie innego ciężkiego przestępstwa.

Artykuł 126

Sąd Najwyższy Federacji Rosyjskiej jest najwyższym organem sądowym powołanym do rozpoznawania spraw cywilnych, karnych, administracyjnych oraz innych spraw, podległych kompetencji sądów powszechnych; sprawuje w przewidzianych prawem federalnym formach procesowych nadzór sądowy nad ich działalnością i udziela wyjaśnień w kwestiach dotyczących praktyki sądowej.

Artykuł 127

Naczelny Sąd Arbitrażowy Federacji Rosyjskiej jest najwyższym organem sądowym powołanym do rozstrzygania sporów gospodarczych oraz innych spraw rozpoznawanych przez sądy arbitrażowe; sprawuje w przewidzianych prawem federalnym formach procesowych nadzór sądowy nad ich działalnością i udziela wyjaśnień w kwestiach dotyczących praktyki sądowej.

Artykuł 128

1. Sędziów Trybunału Konstytucyjnego Federacji Rosyjskiej, Sądu Najwyższego Federacji Rosyjskiej i Naczelnego Sądu Arbitrażowego Federacji Rosyjskiej powołuje Rada Federacji na wniosek Prezydenta Federacji Rosyjskiej.

2. Sędziów innych sądów federalnych powołuje Prezydent Federacji Rosyjskiej w trybie ustanowionym przez prawo federalne.

3. Uprawnienia, tryb tworzenia i działalność Trybunału Konstytucyjnego Federacji Rosyjskiej, Sądu Najwyższego Federacji Rosyjskiej oraz innych sądów federalnych określa federalna ustawa konstytucyjna.

Artykuł 129

1. Prokuratura Federacji Rosyjskiej stanowi jednolity scentralizowany system, w ramach którego prokuratorzy niższych instancji podporządkowani są prokuratorom wyższych instancji oraz Prokuratorowi Generalnemu Federacji Rosyjskiej.

2. Prokuratora Generalnego Federacji Rosyjskiej powołuje i odwołuje Rada Federacji na wniosek Prezydenta Federacji Rosyjskiej.

3. Prokuratorów podmiotów Federacji Rosyjskiej powołuje Prokurator Generalny Federacji Rosyjskiej w uzgodnieniu z jej podmiotami.

4. Pozostałych prokuratorów powołuje Generalny Prokurator Federacji Rosyjskiej.

5. Uprawnienia, organizację i tryb działalności prokuratury Federacji Rosyjskiej określa ustawa federalna.

Rozdział 8 – Samorząd lokalny

Artykuł 130

1. Samorząd lokalny w Federacji Rosyjskiej zapewnia samodzielne rozwiązywanie przez ludność kwestii o znaczeniu lokalnym, a także władanie, użytkowanie i dysponowanie własnością komunalną.

2. Samorządność lokalna realizowana jest przez obywateli w drodze referendum, wyborów oraz innych form bezpośredniego wyrażania woli, za pośrednictwem obieralnych i innych organów samorządu lokalnego.

Artykuł 131

1. Samorząd lokalny funkcjonuje w miastach i wsiach, jak również na innych obszarach z uwzględnieniem miejscowych tradycji historycznych i innych. Strukturę organów samorządu lokalnego ludność określa samodzielnie.

2. Zmiana granic obszarów, na których realizowany jest samorząd lokalny, możliwa jest z uwzględnieniem opinii ludności tych obszarów.

Artykuł 132

1. Organy samorządu lokalnego samodzielnie zarządzają własnością komunalną, tworzą, zatwierdzają i wykonują lokalny budżet, ustanawiają lokalne podatki i opłaty, strzegą porządku publicznego, jak również rozwiązują inne kwestie o znaczeniu lokalnym.

2. Organy samorządu lokalnego mogą z mocy prawa otrzymywać niektóre uprawnienia państwa z jednoczesnym przekazaniem im niezbędnych do realizacji tych uprawnień środków materiałowych i finansowych. Realizacja przekazanych uprawnień podlega kontroli państwa.

Artykuł 133

Samorządność lokalna w Federacji Rosyjskiej gwarantowana jest poprzez prawo do obrony sądowej i kompensacji dodatkowych wydatków poniesionych w związku z decyzjami organów władzy państwowej, jak również zakaz ograniczania praw samorządu lokalnego ustanowionych przez Konstytucję Federacji Rosyjskiej i ustawy federalne.

Rozdział 9 – Poprawki do Konstytucji i rewizja Konstytucji

Artykuł 134

Wniosek o wprowadzenie poprawek i zmianę przepisów Konstytucji Federacji Rosyjskiej mogą przedstawiać: Prezydent Federacji Rosyjskiej, Rada Federacji, Duma Państwowa, Rząd Federacji Rosyjskiej, ustawodawcze (przedstawicielskie) organy podmiotów Federacji Rosyjskiej, jak również grupa złożona z co najmniej jednej piątej członków Rady Federacji lub deputowanych Dumy Państwowej.

Artykuł 135

1. Nie mogą zostać zmienione przez Zgromadzenie Federalne przepisy rozdziałów 1, 2 i 9 Konstytucji Federacji Rosyjskiej.

2. Jeśli wniosek o zmianę przepisów rozdziałów 1, 2 i 9 Konstytucji Federacji Rosyjskiej uzyska poparcie trzech piątych głosów ogólnej liczby członków Rady Federacji i Deputowanych Dumy Państwowej, to zgodnie z federalną ustawą konstytucyjną zwołane zostaje Zgromadzenie Konstytucyjne.

3. Zgromadzenie Konstytucyjne albo potwierdza niezmiennosc Konstytucji Federacji Rosyjskiej, albo opracowuje projekt nowej Konstytucji Federacji Rosyjskiej, który zostaje przyjęty przez Zgromadzenie Konstytucyjne dwiema trzecimi głosów ogólnej liczby jego członków albo też poddany pod ogólnonarodowe głosowanie. W przypadku przeprowadzenia ogólnonarodowego głosowania Konstytucję Federacji Rosyjskiej uważa się za przyjętą jeśli głosowała za nią ponad połowa wyborców biorących udział w głosowaniu, pod warunkiem, że w głosowaniu wzięła udział ponad połowa wyborców.

Artykuł 136

Poprawki do rozdziałów 3-8 Konstytucji Federacji Rosyjskiej uchwalane są w trybie przewidzianym do uchwalenia federalnej ustawy konstytucyjnej i nabierają mocy po zaaprobowaniu ich przez organy władzy ustawodawczej co najmniej dwóch trzecich podmiotów Federacji Rosyjskiej.

Artykuł 137

1. Zmiany do artykułu 65. Konstytucji Federacji Rosyjskiej określającego skład Federacji Rosyjskiej wprowadzane są na podstawie federalnej ustawy konstytucyjnej o przyjęciu do Federacji Rosyjskiej i utworzeniu w jej składzie nowego podmiotu Federacji Rosyjskiej oraz o zmianie konstytucyjno-prawnego statusu podmiotu Federacji Rosyjskiej.

2. W przypadku zmiany nazwy republiki, kraju, obwodu, miasta o znaczeniu ogólnofederalnym, obwodu autonomicznego i okręgu autonomicznego nowa nazwa podmiotu Federacji Rosyjskiej podlega włączeniu do artykułu 65. Konstytucji Federacji Rosyjskiej.

CZEŚĆ DRUGA

Przepisy końcowe i przejściowe

1. Konstytucja Federacji Rosyjskiej nabiera mocy z dniem jej oficjalnego opublikowania zgodnie z wynikiem głosowania ogólnonarodowego. Dzień ogólnonarodowego głosowania 12 grudnia 1993 r. uważa się za dzień przyjęcia Konstytucji Federacji Rosyjskiej. Jednocześnie traci moc Konstytucja (Ustawa Zasadnicza) Federacji Rosyjskiej, uchwalona 12 kwietnia 1978 roku z późniejszymi zmianami i uzupełnieniami. W przypadku niezgodności z przepisami Konstytucji Federacji Rosyjskiej przepisów Umowy Federalnej - Porozumienia o rozgraniczeniu zakresu kompetencji i uprawnień między federalnymi organami władzy państwowej Federacji Rosyjskiej a organami władzy państwowej suwerennych republik wchodzących w skład Federacji Rosyjskiej, Porozumienia o rozgraniczeniu zakresu kompetencji i uprawnień między federalnymi organami władzy państwowej Federacji Rosyjskiej a organami władzy państwowej krajów, obwodów oraz miast Moskwy i Sankt-Petersburga Federacji Rosyjskiej, Porozumienia o rozgraniczeniu zakresu kompetencji i uprawnień między federalnymi organami władzy państwowej Federacji Rosyjskiej a organami władzy państwowej obwodu autonomicznego i okręgów autonomicznych wchodzących w skład Federacji Rosyjskiej, jak również innych porozumień między federalnymi organami władzy państwowej Federacji Rosyjskiej a organami władzy państwowej podmiotów Federacji Rosyjskiej, a także porozumień między organami władzy państwowej podmiotów Federacji Rosyjskiej – obowiązują przepisy Konstytucji Federacji Rosyjskiej.

2. Ustawy i inne akty prawne obowiązujące na terytorium Federacji Rosyjskiej przed wejściem w życie niniejszej Konstytucji mają zastosowanie w części nie pozostającej w sprzeczności z Konstytucją Federacji Rosyjskiej.

3. Prezydent Federacji Rosyjskiej, wybrany zgodnie z Konstytucją (Ustawą Zasadniczą) Federacji Rosyjskiej - Rosji, od dnia wejścia w życie niniejszej Konstytucji realizuje przewidziane przez nią uprawnienia aż do upływu okresu, na jaki został wybrany.

4. Rada Ministrów – Rząd Federacji Rosyjskiej, od dnia wejścia w życie niniejszej Konstytucji, nabywa ustanowione przez Konstytucję Federacji Rosyjskiej prawa, obowiązki i odpowiedzialność Rządu Federacji Rosyjskiej otrzymując nazwę – Rząd Federacji Rosyjskiej.

5. Sądy w Federacji Rosyjskiej realizują wymiar sprawiedliwości zgodnie z ich uprawnieniami ustanowionymi przez niniejszą Konstytucję. Po wejściu w życie Konstytucji sędziowie wszystkich sądów Federacji Rosyjskiej zachowują swoje uprawnienia aż do upływu okresu, na jaki zostali wybrani. Stanowiska wakujące obsadzone są w trybie ustanowionym przez niniejszą Konstytucję.

6. Do chwili wejścia w życie ustawy federalnej ustanawiającej tryb rozpoznawania spraw przez sąd z udziałem ławy przysięgłych utrzymany zostaje dotychczasowy tryb rozpatrywania przez sądy spraw poddanych ich właściwości. Do chwili uzgodnienia ustawodawstwa karno-procesowego Federacji Rosyjskiej z przepisami niniejszej Konstytucji utrzymany zostaje dotychczasowy tryb aresztowania, osadzania w areszcie i zatrzymywania osób podejrzanych o popełnienie przestępstwa.

7. Rada Federacji pierwszej kadencji i Duma Państwowa pierwszej kadencji wybierane są na okres dwóch lat.

8. Rada Federacji na swoje pierwsze posiedzenie zbiera się trzydziestego dnia po wybraniu. Pierwsze posiedzenie Rady Federacji otwiera Prezydent Federacji Rosyjskiej.

9. Deputowany Dumy Państwowej pierwszej kadencji może być jednocześnie członkiem Rządu Federacji Rosyjskiej. Na deputowanych Dumy Państwowej - członków Rządu Federacji Rosyjskiej nie rozciągają się przepisy niniejszej Konstytucji o nietykalności deputowanych w części dotyczącej odpowiedzialności za działania (lub ich zaniechanie) związane z pełnieniem obowiązków służbowych. Deputowani Rady Federacji pierwszej kadencji realizują swoje uprawnienia okresowo.

*

[Nikt, żaden podmiot federacji, żadna republika czy jednostka autonomiczna, nie może wystąpić z Federacji – takiego artykułu Konstytucja nie zawiera. Tymczasem tworząc Rosyjską Federację w 1991 roku wszystkie podmioty byłego ZSRR najpierw uznały się jednoznacznie niepodległymi, a potem przystępowały do Federacji rzekomo dobrowolnie, a nawet z zachwytem. Konstytucja stwierdza nienaruszalność terytorium Rosji, czyli Rosyjskiej Federacji. Czy to jest federacja?

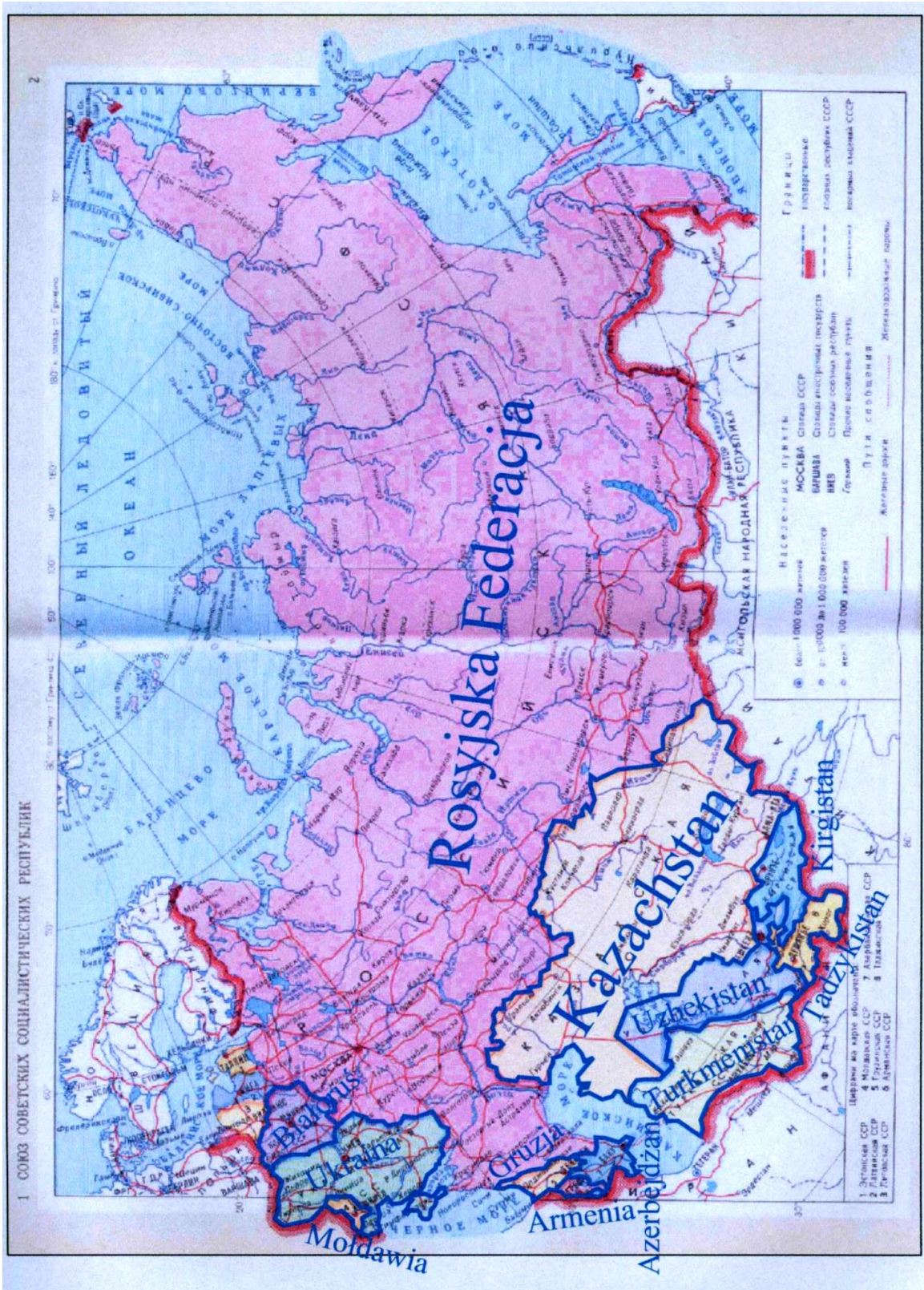
Na czele podmiotów autonomicznych stoi gubernator powoływany przez prezydenta Federacji i reprezentujący go. Jednak konstytucja federacji nie przewiduje stanowiska gubernatora. Gubernator jest historycznym stanowiskiem istniejącym od caratu – gubernator władał podbitymi narodami w imieniu cara. Pozostało to do dziś.

Ponadto do Rady Federacji wchodzi po dwóch przedstawicieli każdego z podmiotów Federacji Rosyjskiej: jeden z ramienia przedstawicielskiego i drugi wykonawczego organu władzy państwowej. Biorąc pod uwagę, że podmioty nieautonomiczne dają do Rady Federacji po dwóch Rosjan, a podmioty autonomiczne dają jednego z organu przedstawicielskiego i drugiego z organu wykonawczego, który jest z ramienia gubernatora – Rosjanina, organy przedstawicielskie tak sfederowanych narodów stanowią w Radzie z zasady konstytucyjnej mniejszość w stosunku do ilości Rosjan w Radzie].

Godło Federacji Rosyjskiej

WSPÓLNOTA NIEPODLEGŁYCH PAŃSTW
WSTĘP

MCS

WSPÓLNOTA NIEODLEGŁYCH PAŃSTW (WNP)

Содружество Независимых Государств, СНГ

Wspólnota Nieodległych Państw, WNP, związek gospodarczo-polityczno-wojskowy Rosji oraz początkowo 10 byłych republik związkowych ZSRR, zbliżony w swej formie do konfederacji.

WNP powstała na skutek rozpadu ZSRR, zapoczątkowanego ogłoszeniem tzw. deklaracji suwerenności przez Estonię (16 listopada 1988 roku), a następnie przez pozostałe republiki bałtyckie: Litwę (18 maja 1989 roku) i Łotwę (28 lipca 1989 roku). W drugiej połowie 1990 roku deklaracje suwerenności ogłosiły kolejne republiki: Rosja (12 czerwca), Uzbekistan (20 czerwca), Mołdawia (23 czerwca), Ukraina (16 lipca), Białoruś (27 lipca), Turkmenistan (22 sierpnia), Tadżykistan (25 sierpnia), Azerbejdżan (23 września), Kazachstan (25 października) i Kirgistan (12 grudnia).

Jednocześnie postępował proces rzeczywistego rozpadu ZSRR – wiosną 1990 roku republiki nadbałtyckie proklamowały niepodległość, Gruzja wypowiedziała (9 marca 1990 roku) ustawę z 1922 roku o utworzeniu ZSRR, a Armenia ogłosiła deklarację niezawisłości (23 sierpnia 1990 roku). Formalnie ZSRR nadal funkcjonował jako podmiot stosunków międzynarodowych.

W 1991 roku usamodzielnili się (ogłaszając deklaracje niepodległości) dalsze republiki: Ukraina, Białoruś, Mołdawia, Uzbekistan, Kirgistan, Tadżykistan, Armenia, Azerbejdżan, Turkmenistan i Kazachstan. W 1991 roku na IX Nadzwyczajnym Zjeździe Deputowanych ZSRR M.S. Gorbaczow i przywódcy 10 republik związkowych złożyli oświadczenie o zamiarze powołania związku suwerennych państw w formie konfederacji, z prawem każdego państwa do indywidualnego określenia zasad swego udziału w przyszłym związku.

18 października 1991 roku 8 republik (Armenia, Białoruś, Kazachstan, Kirgistan, Rosja, Tadżykistan, Turkmenistan i Uzbekistan) podpisało Układ o Wspólnocie Gospodarczej, do którego przystąpiły także Ukraina i Mołdawia (listopad 1991 roku). 8 grudnia 1991 roku prezydenci Rosji (B.N. Jelcyn) i Ukrainy (Ł. Krawczuk) oraz przewodniczący Rady Najwyższej Białorusi (Sz. Szuszkiewicz) podpisali umowę o rozpadzie ZSRR i utworzeniu Wspólnoty Nieodległych Państw.

Formalne podpisanie układu o powołaniu WNP miało miejsce w Alma Acie w Kazachstanie 21 grudnia 1991 roku. Układ sygnowali przywódcy 11 republik (Azerbejdżanu, Armenii, Białorusi, Kazachstanu, Kirgistanu, Mołdawii, Rosji, Tadżykistanu, Turkmenistanu, Ukrainy i Uzbekistanu). 22 października 1993 roku do WNP przystąpiła także Gruzja. Siedzibą stałego sekretariatu WNP jest Mińsk na Białorusi.

W 1996 roku zdominowana przez komunistów Duma Państwowa ogłosiła nieważność umowy białowieskiej z 1991 roku rozwiązującej ZSRR. W odpowiedzi obóz Borysa Jelcyna dokonał podpisania dwóch istotnych umów międzynarodowych pogłębiających integrację w ramach WNP:

W marcu 1996 roku Rosyjska Federacja, Białoruś, Kazachstan i Kirgistan podpisały porozumienie o „pogłębionej integracji ekonomicznej w ramach WNP”. Za cel postawiono: stworzenie jednolitej przestrzeni gospodarczej, zagwarantowanie swobody poruszania się, przepływu towarów i przemieszczania kapitału. W celu koordynacji poczynań w tym zakresie powołano Radę Międzypaństwową oraz Komitet Integracyjny, zapowiedziano także powołanie Komitetu Międzyparlamentarnego.

W kwietniu 1996 roku Rosyjska Federacja i Białoruś podpisały kolejny układ powołujący (w ramach WNP) Związek Rosji i Białorusi — Wspólnotę Suwerennych Republik (Sodrużestwo Suwieriennych Riestpublik, SSR), mający na celu pogłębienie integracji i wszechstronne zbliżenie. Zapowiedziano powołanie wspólnych ponadnarodowych struktur władzy.

Sama WNP powstała jako struktura przejściowa i zachowała ten charakter mimo wielu porozumień szczegółowych, ustalających zasady jej współdziałania. Z jednej strony WNP miała być zabezpieczeniem przed chaosem wynikającym z rozpadu ZSRR, z drugiej – wyjściem naprzeciw tendencji odbudowy imperium w nowej formule, zmniejszającej wszechwładną dotąd rolę centrum.

Podstawowym czynnikiem spajającym państwa-sygnatariuszy są porozumienia gospodarcze oraz dotyczące problemów bezpieczeństwa, z dominującą rolą Rosyjskiej Federacji. Powołano szereg instytucji WNP, np. Radę ds. Energii Elektrycznej, Trybunał Gospodarczy, ale odgrywają one niewielką rolę. Wspólnota jest tworem słabym, ulega dalszym zmianom, np. w 1994 roku pojawił się projekt przekształcenia jej w Unię Euroazjatycką.

Trzeba zauważyć, że we wszystkich tych niepodległych państwach stacjonują liczne wojska, dawniej radzieckie, dziś rosyjskie i mają wyłączność na strzeżenie granic i instalacji rakietowych.

Powstała komisja zarządzająca masą upadłościową, kontrolująca (w teorii) bardzo konfliktowy proces podziału armii, broni jądrowej, systemu energetycznego, podziału aktywów za granicą itp. Projekty utworzenia instytucji na wzór EWG okazały się nierealne. Podstawowe spoiwo WNP tworzą porozumienia z zakresu gospodarki oraz bezpieczeństwa, uwzględniające nadrzędną w tych dziedzinach rolę Rosyjskiej Federacji (m.in. układ o kolektywnym bezpieczeństwie, porozumienie o oddziałach pokojowych i siłach rozjemczych, umowa tranzytowa, porozumienie o jednolitej taryfie celnej, układ paliwowo-energetyczny, porozumienie o koordynacji działalności banków). Powołane do życia wyspecjalizowane instytucje WNP (m.in. Rada ds. Energii Elektrycznej, Rada ds. Transportu Kolejowego, Trybunał Gospodarczy) w niewielkim stopniu odgrywają rolę czynników stabilizujących WNP. Odśrodkowo na koordynującą rolę WNP wpływała rywalizacja rosyjsko-ukraińska (sprawa przynależności Krymu i Floty Czarnomorskiej), jak też lokalne konflikty zbrojne (w Tadżykistanie, na Zakaukaziu, Naddniestrzu i Czeczenii).

We Wspólnocie Niepodległych Państw i w Rosyjskiej Federacji zaistniał znamienity ewenement – Buriacja:

Buriacja, Burjadaj. Po rozpadzie ZSRR i utworzeniu Wspólnoty Niepodległych Państw, przystąpiła do niej 1992 roku, następnie wobec kontrowersji dotyczących podziału bogactw naturalnych wypowiedziała układ federacyjny, ale nadal uważana jest przez Rosję za część składową Rosyjskiej Federacji.

WŁADIMIR WŁADIMIROWICZ PUTIN
ВЛАДИМИР ВЛАДИМИРОВИЧ ПУТИН

Onet Wiem

Putin Władimir (ur. 7 października 1952 roku w Leningradzie), rosyjski polityk. Z wykształcenia prawnik. Od 1975 – 1990 roku w KGB, gdzie był specjalistą od krajów niemieckojęzycznych. Oficer rosyjskiego wywiadu w Niemczech. Pracownik administracji Petersburga (1990–1996), W 1995 roku kierował sztabem wyborczym bloku Nasz Dom-Rosja. Urzędnik administracji prezydenta Rosji Borysa Jelcyna (1996–1998). W latach 1998–1999 dyrektor Federacyjnej Służby Bezpieczeństwa – następczyni KGB i sekretarz Rady Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej. Od 16 sierpnia 1999 roku premier Rosji. Prezydent Federacji Rosyjskiej w latach 2000–2008. Premier Rosji ponownie (2008–2012). W 2018 ponownie wybierany na prezydenta Rosji. Potem zmienił konstytucję i rządzi przez kolejne kadencje. Jest rok 2023 i Putin rządzi nadal. Zwolennik siłowego rozwiązania konfliktu w Czeczenii, doprowadził do ataku wojsk rosyjskich na ten kraj w listopadzie 1999 roku. Obecnie od 2022 roku prowadzi krwawą wojnę w Ukrainie.

(Ale wojnę Rosji z Ukrainą opisuję w kolejnej książce).

W 2022 został jednogłośnie uznany za zbrodniarza wojennego przez Senat Stanów Zjednoczonych oraz Sejm Rzeczypospolitej Polskiej w związku z inwazją Rosji na Ukrainę, a w 2023 został objęty nakazem aresztowania przez Międzynarodowy Trybunał Karny.

Mamy trzecie tysiąclecie. Istnieje Federacja Rosyjska, najchętniej nazywana przez samych Rosjan Rosją, Rosją zwą ją również ci, co chcą się przypodobać Rosjanom, zresztą sama konstytucja daje znak równości między nazwami Federacja Rosyjska i Rosja. Rosją będziemy nazywać ją i my, wszak to Rosja przybiera coraz to inny strój i oficjalną nazwę.

Powierzchnia Rosji – 17 075 400 km². Ludność (szacunek z czerwca 2000 roku) – 146 milionów osób (szóste miejsce w świecie, za Chinami, Indiami, USA, Indonezją i Brazylią).

Rosja ma grupę satelickich państw, zwaną Wspólnotą Niepodległych Państw. Wspólnota ta chroni interesy i majątek samej Rosji znajdujący się w tych państwach, które chciały uwolnić się od hegemonii Rosji. Państwa Wspólnoty posiadają bardzo interesujące dla Rosji bogactwa naturalne, których eksploatacja przynosiła od stuleci i nadal przynosi Rosji krociowe zyski. Państwa stanowiące Wspólnotę są niewielkie w zestawieniu z samą Rosją.

Rosyjska Federacja to wielopartyjna republika federacyjna z dwuizbowym parlamentem, w którego skład wchodzi: Rada Federacji (178 miejsc, czteroletnia kadencja) i Duma (450 miejsc, czteroletnia kadencja).

Rada Federacji – zwierzchnia izba rosyjskiego parlamentu. W skład Izby wchodzi po dwóch przedstawicieli każdego podmiotu Rosyjskiej Federacji. Przedstawicielem Rady Federacji od 2001 roku jest C. M. Mironow. Rada Federacji liczy 178 osób.

[Ogonowskaja, s. 893]

Na początek dygresja o mentalności Rosji i jak się okazuje nie tylko Rosji. Przytoczmy maleńką Gruzję, bo model działania jest taki sam w całej Wspólnocie Niepodległych Państw:

W listopadzie 2003 roku w Gruzji w wyniku zamieszek i ruchów społecznych spowodowanych oskarżeniem o sfałszowanie wyborów prezydenckich, od władzy zostaje odsunięty dotychczasowy prezydent Eduard Szewardnadze, a już w parę dni później autor obalenia i pewny kandydat na następnego prezydenta Gruzji (ale przecież jeszcze nie prezydent!) – Michaił Saakaszwili – oświadcza, że Abchazja jest integralną częścią Gruzji i nie ma mowy o jej wyzwoleniu, o odłączeniu się od Gruzji. Władze Gruzji nie mają już wpływu na wypadki zachodzące w Abchazji, Adżarskiej Republice i Południowej Osetii, ale nie popuszczają.

W grudniu 2000 roku prezydent Federacji Rosyjskiej W. W. Putin podpisał zarządzenie o tekście narodowego hymnu Rosyjskiej Federacji. Autorem słów hymnu jest S. Michalkow. Natomiast melodia pozostała się z dawnego hymnu Związku Radzieckiego – kompozytor A. Aleksandrow.

HYMN ROSJI

Россия – священная наша держава,
Россия – любимая наша страна.
Могучая воля, великая слава –
Твое достоянье на все времена.

Слався, Отечество наше свободное,
Братских народов союз вековой,
Предками данная мудрость народная!
Слався, страна! Мы гордимся тобой!

От южных морей до полярного края
Раскинулись наши леса и поля.
Одна ты на свете! Одна ты такая –
Хранимая Богом родная земля!

Широкий простор для мечты и для жизни
Грядущие нам открывают года.
Нам силу дает наша верность Отчизне.
Так было так есть так будет всегда!

Rosja – święta nasza dzierzawa,
Rosja – kochany nasz kraj.
Potężna wolność, wielka sława –
Twoje mienie po wszystkie czasy.

Sława tobie, Ojczyzno nasza wolna,
Bratnich narodów związek wieczny,
Przodkami dana mądrość narodowa!
Sława tobie, kraju! Szczycimy się tobą!

Od południowych mórz po polarne kraje
Rozciągają się nasze lasy i pola.
Jedna ty na świecie! Jedna ty taka –
Chroniona Bogiem rodzinna ziemia!

Rozległa przestrzeń dla marzeń i dla życia
Przyszłe nam odkrywasz lata.
Siłę nam daje nasza wierność Ojczyźnie.
Tak było, tak jest i tak będzie zawsze!

[I Ogonowskaja, s. 875]

[przekład Marian Czesław Sokołowski, 2004 rok]

Rok dwutysięczny:

Beatyfikacja przez cerkiew prawosławną Mikołaja II, który był ostatnim carem Rosji i narzuconym przez Rosję ostatnim królem Polski – beatyfikacja za męczeńską śmierć w obronie wiary.

Rok dwutysięczny to wybory na prezydenta Rosji Władimira Putina. W. Putin został wybrany na prezydenta w pierwszej turze wyborów prezydenckich, które odbyły się 26 marca 2000 roku. Zaczyna się trwająca obecnie era Putina.

[Wczesną wiosną 2004 roku w godzinach rannych przypadkowo włączyłem kanał telewizji moskiewskiej i stałem się świadkiem szokującego wydarzenia. Był to fragment moskiewskiego Kremla, filmowany z wysokości kilkunastu metrów, nie było żadnego komentarza, tylko ten obraz. Plac katedralny, na nim sobór Archangielski i sobór Uspienski, a między nimi Granowitaja pałata – Granitowy pałac, do którego przylegają, prowadzące z Wielkiego Pałacu Kremłowskiego, bardzo długie schody przykryte daszkiem – schody te były pokryte czerwonym dywanem, a na najniższym stopniu stał Putin – absolutnie samotny, bez śladu obok jakiegokolwiek premiera, ministra, czy generała, żadnego zaufanego, czy bliskiego – po placu przed Putinem defilowały niewielkie oddziały różnego wojska – może były to kremłowskie wojska ochrony osobistej prezydenta Rosji – a wokół na placu żywego ducha, żadnego postronnego świadka, wprost wymiecione. Była to inauguracja na drugą kadencję Prezydenta Rosji – jednego z największych ludzi świata].

Zatwierdzenie przez Dumę na stanowisko premiera Rosji Michaiła Kasjanowa. Premier Rosji czy Federacji Rosyjskiej?

Rok dwutysięczny to dalsze walki w Czeczenii, gdzie w wyniku wojny Rosjanie stracili już 600 żołnierzy, dalszych 1500 zostało rannych. Czeczenia walczy, bo chciała być niepodległa, bo nie chciała nazywać się Republiką Czeczeńską, bo może chciała nazywać się Iczkeria lub Najnoch jak dawniej, bo nie podpisała przystąpienia do Wspólnoty Niepodległych Państw.

A Czeczenia to eksploatacja złóż i przetwórstwo ropy naftowej – rurociągi do Tuapse (Kraj Krasnodarski) i do Machaczkały (Dagestan). Przez Czeczenię biegną drogi z Władykaukazu i Mozdoku (Osetia Północna) do Machaczkały i linia kolejowa z Rostowa nad Donem (Rosja) do Baku (Azerbejdżan). Jest o co walczyć. Czeczeni są teraz w Rosji terrorystami.

Jakoś przypomniała mi się włoska anegdota:

Aleksander Wielki strofuje pirata za jego grabieże i pyta go, dlaczego jest piratem? Ten odpowiada: – Jestem piratem, ponieważ mam tylko jeden okręt; gdybym miał ich wiele, byłbym konkwistadorem.

Teatr Wielki (Bolszoi) Moskwa

JELCYN BORIS NIKOŁAJEWICZ ЕЛЬЦИН БОРИС НИКОЛАЕВИЧ

Uwaga: Od tego miejsca zachodzące wydarzenia są podawane w sposób cofający się, to znaczy po wydarzeniach roku 1999 będą wydarzenia roku 1998, potem 1997 itd. Czyli będzie to pierwsza historia napisana od końca.

Rok 1999:

To ustąpienie z ostatnim dniem roku ze stanowiska prezydenta Rosji Borysa Jelcyna. Kończy się era Jelcyna.

Jelcyn Boris Nikołajewicz, urodzony w 1931 roku, polityk rosyjski, absolwent Uralskiego Politycznego Instytutu w Swierdłowsku; do 1990 roku działacz komunistyczny; w latach 1976—1985 I sekretarz Komitetu Obwodowego KPZR w Swierdłowsku; w latach 1985—1987 I sekretarz Komitetu Miejskiego KPZR w Moskwie, usunięty ze stanowisk partyjnych za wymianę większości sekretarzy dzielnicowych; w latach 1984—1985 i od 1986 roku deputowany Rady Najwyższej ZSRR i członek jej Prezydium; współzałożyciel bloku Demokratyczna Rosja; od maja 1990 roku przewodniczący Rady Najwyższej Federacji Rosyjskiej, w latach 1991—1999 prezydent Rosji; współtwórca Wspólnoty Niepodległych Państw; 31 grudnia 1999 roku zrezygnował z urzędu prezydenta i przekazał obowiązki W. Putinowi.

Borys Jelcyn zmarł 23 kwietnia 2007 roku.

Białoruś, Białaruś, 8 grudnia 1999 roku prezydent Rosji B. Jelcyn oraz prezydent Białorusi A. Łukaszenka podpisali układ o utworzeniu Związku Białorusi i Rosji (ZBiR). Układ przewiduje, że Rosja i Białoruś zachowując swoją pełną suwerenność utworzą wspólną przestrzeń gospodarczą z elementami państwa związkowego. ZBiR będzie miał wspólny rynek, wspólną politykę gospodarczą, obronną i zagraniczną, nie będzie miał natomiast wspólnej armii.

W rozwiązywanie konfliktu czecheńskiego włączył się w grudniu 1999 roku przewodniczący Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, K. Vollebaek, ale bezskutecznie. W proteście przeciwko operacjom wojsk rosyjskich w Czeczenii media rosyjskie zaatakowali hakerzy.

Siły rosyjskie w Czeczenii, dowodzone przez generała W. Kazancewa, szybko zajęły ważne czecheńskie rejony, wkraczając w grudniu 1999 roku na przedmieścia stolicy Groznego. Działania zbrojne zmusiły ponad 190 tysięcy Czechenów do emigracji do sąsiedniej Inguszetii, gdzie koczują w tragicznych warunkach. W Czeczenii walczy około 12 – 15 tysięcy bojowników, w tym 1,5 tysiąca najemników zagranicznych. Poparcia Czeczenom udziela prawdopodobnie Osama bin Laden (arabski milioner, znany ze wspierania międzynarodowego terroryzmu).

Prezydent Czeczenii Maschadow ogłosił w październiku 1999 roku stan wojenny na terenie republiki „z powodu rosyjskiej agresji” oraz wezwał do ogłoszenia „świętej wojny” (Maschadow został zamordowany w zamachu bombowym w pięć lat później, gdy już był od kilku lat na uchodźstwie, ale dawne przyrzeczenia musiały być dotrzymane).

23 września 1999 roku rosyjskie samoloty zbombardowały czeczeńską stolicę. Rakiety spadły na stołeczne lotnisko i dwie pobliskie wioski. Zginęło 6 osób. Premier Władimir Putin stwierdził oficjalnie, że jest to akcja przeciw „bandytom”, czyli czeczeńskim mudżahedinom, którzy w poprzednich tygodniach dwukrotnie zaatakowali sąsiedni Dagestan. Strona rosyjska oskarża Grozny o szkolenie terrorystów, którzy we wrześniu 1999 roku dokonali pięciu zamachów bombowych w rosyjskich miastach. Od września 1999 roku Rosja koncentrowała nad granicami republiki liczącą ponad 150 tysięcy armię, a jej lotnictwo dokonywało nalotów na Czeczenię. Czeczenia stała się areną masowych porwań obywateli ponad 200 różnych krajów. Eskalacji konfliktu sprzyjało także wspomaganie przez bojowników islamskich z Czeczenii (m.in. S. Basajewa) rebelii w Dagestanie w 1999 roku oraz udzielanie schronienia powstańcom.

Czeczenia. Pomimo oficjalnego zakończenia działań zbrojnych na granicy systematycznie dochodzi do atakowania oddziałów rosyjskich oraz uprowadzeń rosyjskich urzędników i wojskowych (m.in. generała G. Szpiguna w marcu 1999 roku).

Ataki terrorystów w Moskwie i w Wołgodonsku. 9 i 13 września w Moskwie były wysadzone dwa wielopiętrowe domy. Odpowiedzialność wzięli na siebie lewicowi radykałowie. W rezultacie poległo około 200 ludzi. 16 września był wysadzony wielopiętrowy dom w Wołgodońsku, zginęło 19 ludzi. [Ogonowska – s. 874]

16 sierpnia 1999 roku premierem Rosji został Władimir Putin.

Siergiej Stiepaszyn został zdymisjonowany przez prezydenta B. Jelcyna 9 sierpnia 1999 roku, Stiepaszyn był powołany na stanowisko premiera 19 maja 1999 roku.

12 maja 1999 roku B. Jelcyn odwołał Primakowa ze stanowiska premiera, zarzucając jego gabinetowi zbyt dużą opieszałość we wprowadzaniu reform.

Armenia, Hajastan – członek Wspólnoty Niepodległych Państw – tu przy władzy ostał się premier Aram Sarkasjan na miejsce zabitego przez terrorystów jego brata W. Sarkasjana, który wygrał wybory miesiąc wcześniej.

Kazachstan, tu odbyły się wybory prezydenckie, których zwycięzcą (80% głosów) został ponownie Nursułtan Nazarbajew, sprawujący tę funkcję od 1991 roku. Pozycja Nazarbajewa była właściwie niezagrożona, do udziału w wyborach nie dopuszczono bowiem żadnego z poważnych kontrkandydatów.

Czerwiec 1999 roku – przyjęcie dokumentu „Ogólna strategia Unii Europejskiej w stosunkach z Rosją”. Jednak wojna w Czeczenii wywołała konflikt między Unią Europejską i Rosją. [Ogonowska – s. 882]

rok 1998:

Białoruś, Białoruś, w grudniu 1998 roku prezydent Łukaszenka i rosyjski prezydent Borys Jelcyn podpisali deklarację o połączeniu Białorusi i Rosji w jedno państwo związkowe.

W Rosji 11 września 1998 roku nowym premierem został Jewgienij Primakow, który za pierwszoplanowe zadanie dla swojego rządu uznał utrzymanie jedności zagrożonego rozpadem państwa.

Sierpień 1998 roku. Polityczny kryzys w Rosji. 23 sierpnia rozporządzeniem prezydenta był odwołany ze stanowiska S. W. Kirienko. Narodowa дума dwukrotnie odmówiła zatwierdzenia na stanowisku głowy sprawiedliwości W. S. Czernomyrdina. W przypadku odmowy Dumy przyjęcia kandydatury za trzecim razem, zgodnie z Konstytucją Rosji, prezydent winien był uwzględnić stanowisko Dumy. Prezydent zobowiązany był przedłożyć i przedłożył nową bardziej kompromisową kandydaturę E. M. Primakowa, którą parlament przyjął. [...] 12 maja 1999 roku Primakow został zdjęty ze stanowiska Ministra Sprawiedliwości RF, a to stanowisko zajął W. W. Putin. [Ogonowska – s. 873-874]

Maj 1998 roku. Kryzys finansowy w Rosji. Pod koniec 1997 roku do Rosji doszła pierwsza fala kryzysu finansowego Południowo Wschodniej Azji. Następstwem tego był spadek cen akcji przedsiębiorstw i obligacji narodowego skarbu. Bank centralny Rosji podniósł stawki procentowe z 21 na 28%. W początku 1998 roku druga fala kryzysu na azjatyckich rynkach spowodowała nowy wzrost stawek procentowych na 42%. Mimo tego wzrosły ceny ropy naftowej, które podjęły rosyjskie kompanie naftowe.

W maju zaczęły się wahania na rosyjskim rynku walutowym spowodowane spekulacyjnymi działaniami komercyjnych banków. Bank centralny zwiększył stawkę procentową do 150% powstrzymując uderzenie w rubla. W końcu lipca i sierpnia zaczął się „paraliż” finansowy rynku: gwałtowny spadek kursu rubla, wzrost cen podstawowych produktów, deficyt towarów pierwszej potrzeby, wzrost cen na narodowe i importowane produkty. [Ogonowska – s. 873]

Maj 1997 roku – podpisanie w Paryżu układu między Federacją Rosyjską i NATO. Układ przewiduje rozwiązywanie wzajemnych sporów na drodze pokojowej bez użycia siły. [Ogonowska – s. 881]

W lutym prezydent Rosji wydał rozporządzenie o przejściu zabajkalskich, sybirskich i terskich kozaków na państwową służbę. [Ogonowska – s. 870]

rok 1996:

W 1996 roku zawarto Traktat o zakazie prób z bronią jądrową. Realizacja tego porozumienia doprowadziła do zniszczenia lub ograniczenia zasobów rakiet balistycznych, okrętów atomowych i podwodnych, głowic jądrowych, choć proces ten nie przebiega tak bezproblemowo jak oczekiwano w chwili przełomowych przemian w Europie Środkowo-Wschodniej. Składa się na to wewnętrzna polityka Rosji, wzrost napięć międzynarodowych i konfliktów.

Traktat o zakazie prób z bronią jądrową, umowa międzynarodowa przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w 1996 roku. Od razu została podpisana przez Chiny, Francję, Rosję, USA i Wielką Brytanię oraz 50 innych państw (w tym Polskę), dalsze 100 krajów głosujących za Traktatem złożyło podpisy później.

Po zwycięstwie komunistów w wyborach parlamentarnych w Rosji (grudzień 1995 roku), zdominowana przez nich Duma unieważniła 15 stycznia 1996 roku umowę białowieską z 8 grudnia 1991 roku. Decyzja ta, choć pozbawiona mocy prawnej, zmusiła zabiegającego o wybór na kolejną kadencję prezydenta Jelcyna do kontrposunięcia. Z jego inicjatywy 29 marca 1996 roku prezydenci Federacji Rosyjskiej, Białorusi, Kazachstanu i Kirgistanu podpisali porozumienie o „pogłębionej integracji ekonomicznej w ramach WNP”. Za cel postawiono: „stworzenie jednolitej przestrzeni gospodarczej” – zagwarantowanie swobody poruszania się, przepływu towarów i przemieszczania kapitału. W celu koordynacji poczynań w tym zakresie powołano Radę Międzypaństwową (prezydenci, premierzy i ministrowie spraw zagranicznych) oraz Komitet Integracyjny; zapowiedziano powołanie Komitetu Międzyparlamentarnej. Zaproszenia do udziału w porozumieniu wystosowano pod adresem pozostałych państw WNP oraz republik bałtyckich i Bułgarii.

W kwietniu 1996 roku podpisano umowę z USA o wzmocnieniu wzajemnych stosunków z Rosją, Białorusią, Kazachstanem i Kirgizją.

9 kwietnia 1996 roku odbyła się inauguracja prezydenta Rosji B.N. Jelcyna. W pierwszych wyborach Jelcyn otrzymał największą ilość głosów, tj. 35,3%, Ziuganow 32%, a np. Gorbaczow 0,5%. W drugiej turze Jelcyn otrzymał 55% głosów. [Ogonowska – str. 869]

2 kwietnia 1996 roku prezydenci Federacji Rosyjskiej i Białorusi, Jelcyn i A. Łukaszenka, podpisali kolejny układ powołujący (w ramach WNP) związek Rosji i Białorusi – Wspólnotę Suwerennych Republik, SSR (Содружество суверенных республик, ССР), mający na celu „pogłębienie integracji i wszechstronne zbliżenie”. Zapowiedziano powołanie wspólnych ponadnarodowych struktur władzy.

Rok 1996 to uchwalenie konstytucji Ukrainy, stabilizującej prezydencko-parlamentarny system rządów; to trwające od początku istnienia niepodległej Ukrainy konflikty narodowościowe (zwłaszcza w Autonomicznej Republice Krym, zamieszkaney w większości przez Rosjan); zatarg Ukrainy z Rosją o to, komu ma podlegać Flota Czarnomorska, ostatecznie spór wygrała Ukraina.

Armenia, Hajastan. W lutym 1996 roku Międzynarodowy Fundusz Walutowy przyznał Armenii 148 milionów dolarów USD jako trzyletnią pożyczkę na wspieranie reform ekonomicznych w latach 1996—1998. We wrześniu 1996 roku prezydent Ter-Petrosjan został wybrany na kolejną 5-letnią kadencję. Rezultat wyborów spowodował, że opozycja wysunęła oskarżenie o sfałszowanie wyborów, z czym łączyły się demonstracje w Erewaniu.

Armenia, Hajastan. Przedstawiciele KBWE (Konferencja Bezpieczeństwa i Współpracy Europejskiej) obserwujący wybory, w raporcie z października 1996 roku poddali w wątpliwość ich ważność. W listopadzie 1996 roku Bagratian został zastąpiony na stanowisku premiera przez A. Sarkisjana.

Zbrojna interwencja Rosji w Czeczenii zakończyła się we wrześniu 1996 roku częściowym wycofaniem wojsk rosyjskich.

Wojna przyniosła ogromne zniszczenia w Czeczenii. Straty rosyjskie wyniosły około 3,5 tysiąca żołnierzy. Szacuje się, że po stronie Czeczenów zginęło około 30-40 tysięcy osób. W wyniku rosyjskiego ostrzału raketowego w kwietniu 1996 roku zginął prezydent Czeczenii Dudajew. Podano, że rakietą jako cel miała wytyczone fale wychodzące z telefonu bezprzewodowego Dudajewa.

Pierwsza czeczeńska wojna trwała od grudnia 1994 roku do grudnia 1996 roku.

rok 1995:

W grudniu 1995 roku odbyły się w Rosji wybory do drugiej dумы. W skład dумы weszło 450 deputatów, w tym ogromna większość ludzi obecnej władzy. W tym czasie w Rosji były 83 partie. [Ogonowskaja – s. 868]

Z powszechnego przekonania, że niejasna formuła WNP (ani państwo, ani organizacja międzynarodowa) jest w dalszej przyszłości nie do utrzymania, wypływają inicjatywy jej przekształcenia. Najważniejszą z nich jest zgłoszona w marcu 1994 roku przez prezydenta Kazachstanu Nazarabajewa idea utworzenia Unii Euroazjatyckiej – instytucji koordynującej politykę gospodarczą i obronną tworzących ją państw. Kamieniem węgielnym unii miałyby być Rosja, Ukraina, Białoruś i Kazachstan, a w jej składzie znalazłyby się państwa członkowskie obecnej WNP. Jednak idea nie znalazła zwolenników.

W wyniku trudnych negocjacji między rządami Łotwy i Rosji ustalono zasady ewakuacji żołnierzy radzieckich stacjonujących na terytorium Łotwy, ostatni z nich opuścili Łotwę w sierpniu 1994 roku.

Rosja. Niezależnie od trudności gospodarczych kraj boryka się z problemami terytorialno-narodowymi, które wynikają z prób secesji autonomicznych republik, m.in. Czeczenii i Tatarstanu. W grudniu 1994 roku rozpoczęła się zbrojna interwencja Rosji w Czeczenii.

Azerbejdżan, Azerbajdżan. W marcu 1995 roku prezydent Əlijew udaremnił ponowną próbę przewrotu, przedłużając stan wyjątkowy.

Gruzja (Sakartwelo, Republika Gruzji). W październiku 1995 roku prezydentem został E. Szewardnadze.

Kryzys Armii Radzieckiej i jej struktur dowódczych potwierdziła wojna przeciwko Czeczenii (lata 1994—1995).

Czeczenia, Iczkeria, Najnoch. Rozpoczęte negocjacje doprowadziły do podpisania w lipcu 1995 roku układu rosyjsko-czeczeńskiego, przewidującego zakończenie walk, złożenie broni przez czeczeńskich bojowników oraz wycofanie większości wojsk rosyjskich. Jedynie część oddziałów czeczeńskich zdecydowała się na złożenie broni.

Sukcesy rosyjskie zmusiły Czeczenów do podjęcia akcji terrorystycznych (m.in. w czerwcu 1995 roku zajęcie przez oddziały Szamira Basajewa szpitala w Budionnowsku i wzięcie 890 zakładników).

Czeczenia. Działania zbrojne charakteryzowały się dużym okrucieństwem, którego symbolem stała się eksterminacja ludności wsi Samaszki dokonana w kwietniu 1995 roku.

Czeczenia. Po zdobyciu stolicy Groznego (styczeń 1995 roku) oraz głównych czeczeńskich miast: Argunu, Gudermesu i Szali (marzec 1995 roku), Rosjanie przejęli kontrolę nad krajem, powołując marionetkowy rząd republiki z [generałem N. Koszmanem jako premierem.

Azerbejdżan, Azerbajdżan. W kwietniu 1995 roku Międzynarodowy Fundusz Walutowy zatwierdził pożyczkę dla Azerbejdżanu (46 milionów USD).

W sierpniu 1995 roku odmówiono rejestracji Azerbejdżańskiemu Frontowi Narodowemu i około 15 innym partiom, co w rzeczywistości równało się ich delegalizacji. Ugrupowania opozycyjne zagroziły bojkotem wyborów do parlamentu. Nowy parlament, pierwszy od czasów uzyskania niepodległości, został wybrany w listopadzie 1995 roku, zatwierdzając w tym samym roku nową konstytucję.

Na skutek wybuchu w maju 1995 roku, który zniszczył gazociąg dostarczający do Armenii gaz, Armenia wycofała się z rozmów pokojowych w sprawie Górskiego Karabachu, wznowionych we wrześniu 1995 roku.

rok 1994:

Lipiec 1994 roku – przyłączenie Rosji do programu NATO „Partnerstwo dla pokoju”.

Tatarstan odmówił podpisania federacyjnej umowy. Umowa z 1994 roku była umową dwóch suwerennych państw: pod władzą Tatarstanu było prawo rozporządzania swoją ziemią, złożami, wodami, przyrodą, narodowymi przedstawicielstwami, organizacjami znajdującymi się na terenie Republiki Tatarstan – co było sprzeczne z federalnymi uprawnieniami centrum Federacji. Tatarstan otrzymał prawo rozporządzania systemowymi organami republiki, pilnowanie porządku ich organizacji i działalności, rozwiązywanie problemów obywateli republiki, układanie budżetu itp. Podobnie stało się z innymi narodowymi podmiotami Federacji. [Ogonowska – s. 866]

Tatarstan. Ostatecznie układ o stowarzyszeniu z Rosją podpisano w 1994 roku.

Tadżykistan, Tadzjikiston. Do starć dochodzi głównie na pograniczu tadżycko-afgańskim. Rozmowy pokojowe między zbrojną opozycją muzułmańską a przedstawicielami rządu, toczące się w Moskwie w kwietniu 1994 roku pod patronatem ONZ, następnie w czerwcu 1994 roku w Teheranie, nie przyniosły efektów.

Mołdawia, Moldova. W kwietniu 1994 roku ratyfikowano układ o przystąpieniu do WNP, z zachowaniem suwerenności w zakresie polityki zagranicznej i obronnej. 30 lipca 1994 roku parlament uchwalił nową konstytucję, określającą Mołdawię jako kraj niezależny, jednolity i niepodzielny. Transnistrii (Republice Naddniestrzańskiej) i Gagauzji zaoferowano autonomię. 10 sierpnia 1994 roku uzgodniono wycofanie wojsk rosyjskich z regionu Transnistrii w ciągu 3 lat. W małej Mołdawii są więc jeszcze dwie znacznie mniejsze pragnące oddzielenia się – Gagauzja i Transnistria.

Mołdawia, Moldova. W lutym 1994 roku odbyły się wybory parlamentarne, zwycięstwo odniosła Agrarno-Demokratyczna Partia Mołdawii, premierem został A. Sangheli. W referendum dotyczącym statusu Mołdawii 94,4% społeczeństwa opowiedziało się za niepodległością, przeciwko połączeniu z Rumunią.

Ukraina (Ukrajina). W 1994 roku odbyły się przedterminowe wybory prezydenckie, zwycięstwo Leonida Kuczmy.

Czeczenia, Iczkeria, Najnoch. Od 1994 roku nasiliła się ingerencja Rosji w sprawę Czeczenii (popieranie opozycji czeczeńskiej, inspirowanie zamachów na prezydenta Dudajewa, m.in. w maju 1994 roku).

Czeczenia. W grudniu 1994 roku trzy kolumny pancerne wojsk rosyjskich (około 50 tysięcy żołnierzy) wdarły się na terytorium republiki. Do walki z nimi przystąpiło około 20 tysięcy bojowników czeczeńskich, stawiających zaciekły opór.

Czeczenia od grudnia 1994 roku prowadzi wojnę z interwencyjnymi wojskami rosyjskimi. Od momentu secesji Czeczenii granice między Republiką Inguską a Północną Osetią nie są ustalone.

Azerbejdżan, Azerbajdżan. W październiku 1994 roku próbowano dokonać nieudanego zamachu stanu, po którym prezydent wprowadził stan wyjątkowy.

rok 1993:

Podmioty Federacji Rosyjskiej, włączone w zestaw Federacji Rosyjskiej na podstawie Konstytucji FR (1993 rok):

republiki: Adygeja, Altaj, Baszkortostan, Buriatia, Dagestan, Inguszetia, Kabardino-Bałkarska, Kałmykija, Karaczajewo-Czerkieska, Karelia, Komi, Marij Eł, Mordowia, Sacha (Jakucja), Północna Osetia, Tatarstan, Tuwa, Udmurtcja, Chakasja, Czeczenia, Czuwaszka;

kraje: Ałtajski, Krasnodarski, Krasnojarski, Primorski, Stawropolski, Chabarowski;

obwody: Amurski, Archangielski, Astrachański, Biełgorodski, Briński, Władimirski, Wołgogradski, Woroneżski, Iwanowski, Irkutski, Kaliningradzki, Kałużski, Kamczatski, Kiemierowski, Kirowski, Kostromski, Kurganski, Kurski, Leningradzki, Lipiecki, Magadanski, Moskiewski, Murmański, Niżegorodski, Nowgorodski, Nowosibirski, Omski, Orenburski, Orłowski, Penzenski, Permski, Pskowski, Rostowski, Riazanski, Samarski, Saratowski, Sachalinski, Swierdłowski, Smoleński, Tambowski, Twerski, Tomski, Tulski, Tiumenski, Ulianowski, Czeliabinski, Czitinski, Jarosławski;

miasta federalnego znaczenia: Moskwa, Sankt Petersburg;

autonomiczny obwód: Żydowski;

autonomiczne okręgi: Aginski, Komi-Piermiacki, Koriacki, Nieniecki, Tajmyrski, Ust-Ordynski Buriatski, Chanty-Mansijski, Czukotski, Ewenkijski, Jamało-Nieniecki. [Ogonowskaja – s. 888]

[Ps. Trzeba wreszcie podkreślić niesprecyzowaną i zmienną funkcję słowa „republika”. Zupełnie inne pojęcia i racje stanu zawarte są w pojęciu republiki zastosowanym do części składowych Federacji Rosyjskiej, a przedtem w ZSRR, niż np. w pojęciu Republiki Francuskiej. Ta ostatnia jest prawdziwą i pełną republiką, podczas gdy w przypadku Rosji i ZSRR republika była i jest nazwą nadawaną na wyrost dla zminimalizowania niepodległościowych dążeń ujarzmionych narodów i nadanie im pozorów samodzielności].

Osiągnięto sukcesy w rokowaniach rozbrojeniowych ogólnoswiatowych. 127 krajów podpisało w 1993 roku Konwencję o powszechnym i całkowitym zakazie badania, produkcji, składowania i używania broni chemicznej.

USA i ZSRR doprowadziły do podpisania układu START II (1993 rok).

12-17 grudnia 1993 roku odbywały się wybory do państwowej dумы w Rosyjskiej Federacji. Równocześnie przeprowadzono referendum w sprawie konstytucji. Do dумы weszli przedstawiciele ośmiu partii; najwięcej miejsc dostał prezydencki blok „Wybór Rosji” – 17%.

Za przyjęciem konstytucji było 32,3 miliona ludzi (58,4% uczestników referendum). Rosja stała się państwem demokratycznym, federalnym z formą republik. Prezydent reprezentuje cały naród – głowa państwa i jednocześnie głowa praworządności. Podmiotami Federacji Rosyjskiej stały się – 21 republik, 6 krajów, 1 autonomiczny obwód, 10 autonomicznych okręgów, 2 miasta federacyjnego znaczenia, 49 obwodów.

Powołano organ Federalnego zebrania, składającego się z dwóch organów: Związek Federacji i Państwowa Duma. Do właściwości najwyższych organów władzy Rosji odnoszą się: przyjmowanie praw i kontrola ich realizacji, uprawnienia państwowych właściwości federacji, zagadnienia polityki cenowej, budżet federacji. Do nich należą sprawy wewnętrznej i międzynarodowej polityki, ogłoszenie wojny i zawarcie pokoju, kierowanie ogólnoeconomicznymi związkami. Konstytucja ustanawia trzy niezależne organy władzy w państwie: władzę ustawodawczą, wykonawczą i sędziowską. Konstytucja przyjmuje wielopartyjność.

Konstytucja Rosji jest symbolem silnej prezydenckiej władzy, jako że prezydent stanowi prawo i nakłada weto na ustawy parlamentu, a parlament nie ma prawa kontroli działalności prezydenckich struktur i nie ma prawa odwołania prezydenta ze stanowiska. [Ogonowskaja – s. 865]

Listopad 1993 roku – prezydent Rosji ogłasza doktrynę wojenną Federacji Rosyjskiej. W odróżnieniu od doktryny ZSRR, która przewidywała tylko uderzenie w przypadku otwartego konfliktu wojennego, doktryna 1993 roku przewiduje możliwość wyprzedzającego uderzenia jądrowego. [Ogonowskaja – s. 879]

Opowieść o walce Jelcyna o władzę

W kwietniu 1993 roku odbyło się ogólnorosyjskie referendum o wotum zaufania dla polityki prezydenta Rosji. Z inicjatywą referendum wystąpił Zjazd narodowych deputatów. W referendum uczestniczyło 69 milionów obywateli (64% procent uprawnionych do głosowania). Za wotum zaufania dla prezydenta opowiedziało się 58,7% uczestników głosowania.

17 maja 1993 roku Rosja przejęła długi byłego Związku Radzieckiego. Na koniec 1994 roku sumaryczne długi ZSRR i Rosji wyniosły 119,3 miliardów dolarów, w tym zadłużenie Rosji wyniosło 32,5 miliarda dolarów.

W lipcu 1993 roku wprowadzono wspólną walutę – rubel – w całej Rosyjskiej Federacji i Wspólnocie Niepodległych Państw [!].

Działacze byłej KPZR utworzyli w 1993 roku Komunistyczną Partię Rosyjskiej Federacji.

1 września 1993 roku prezydent wydał rozporządzenie o uwolnieniu się od dążeń wiceprezydenta A. Ruckiego i wicepremiera rządu Rosyjskiej Federacji B. Szumiejko. Powodem odstawki było wzajemne posądzanie się o korupcję. Deputaci Najwyższej Rady ocenili pociągnięcia prezydenta jako antykonstytucyjne. Zebrawszy się 18 września Rada Federacji opowiedziała się za jednoczesnymi wyborami prezydenta i parlamentu.

Wieczorem 21 września 1993 roku B. N. Jelcyn wystąpił w telewizji z apelem do obywateli Rosji. Pod adresem Najwyższej Rady Federacji Rosyjskiej wysunął zarzuty, że Rada utraciła główną funkcję przedstawicielskiego organu, z reprezentowania ogólnych interesów, stała się centrum nieprzyjaznej opozycji.

Prezydent ogłosił swoją decyzję o przerwaniu działalności Zjazdu narodowych deputatów i zakończeniu działalności Najwyższej Rady Federacji Rosyjskiej. Na 11-12 grudnia były wyznaczone wybory do niższej izby nowego parlamentu Rosji – Federalnego zebrania. Część deputatów Najwyższej Rady nie uznała decyzji prezydenta i zapowiedziała odsunięcie go od władzy. 22 września do przysięgi był wyznaczony nowy prezydent – A. B. Ruckoj.

24 września 1993 roku Nadzwyczajny Zjazd narodowych deputatów postanowił nowych wyborach deputatów i prezydenta Rosji najpóźniej w marcu 1994 roku. Gmach Najwyższej Rady – „Biały dom” skupiał antyprezydenckie siły. Władze z prezydentem wzięły pod kontrolę gmach parlamentu i gmach, w którym znajdowały się instytucje Najwyższej Rady. Wokół „Białego Domu”, gdzie zasiadał parlament, zostały ustawione milicyjne zapory. Służba ochrony „Białego domu” zaczęła rozdawać broń znajdującym się w gmachu ochotnikom, którzy przyszli chronić parlament. Władza przedstawiła ultimatum wszystkim znajdującym się w „Białym domu”, aby w ciągu dwóch dni opuścili gmach.

2 i 3 października 1993 roku w Moskwie odbyły się wielkie demonstracje zwolenników „Najwyższej Rady”. Najpierw były starcia demonstrantów z milicją, a potem szturm na merostwo i centrum telewizji. W demonstracji uczestniczyło kilkadziesiąt tysięcy ludzi. Prezydent ogłosił stan wyjątkowy i podjął nadzwyczajne środki przeciwko „politycznym awanturnikom”. 4 października o 8 rano gmach „Białego Domu” – siedziba Najwyższej Rady został okrążony, a o 9²⁰ czołgi otworzyły ogień na gmach. O 17 godzinie szturm był zakończony. Organizatorzy obrony „Białego Domu” zostali aresztowani. W zajściach zginęło około 200 ludzi (wg nieoficjalnych danych 600 ludzi), 500 ludzi było rannych. [Ogonowska – s. 862-863]

Azerbejdżan, Azerbajdżan. W październiku 1993 roku przeprowadzono wybory powszechne, w których wyniku prezydentem został (zdobywając 98,8% głosów) były przywódca partii komunistycznej, G. Əlijew. Hussejnow został mianowany premierem, powierzono mu również koordynowanie działań zbrojnych w Górskim Karabachu. Pozycja obu polityków została zagrożona na skutek serii zwycięstw odniesionych przez Armenię, w których wyniku Azerbejdżan stracił kontrolę nad dużą częścią swojego terytorium.

Azerbejdżan, Azerbajdżan. Prezydent stojący na czele nacjonalistów A.A. Elchibej, nie mogąc poprawić sytuacji ekonomicznej oraz zakończyć wojny o Górski Karabach, szybko stracił popularność (podejmowano nawet próby zamordowania go). Jego sytuacja uległa radykalnemu pogorszeniu, gdy bezskutecznie usiłował rozbroić w czerwcu 1993 roku zbuntowany garnizon wojskowy pułkownika S. Hussejnowa, który następnie przejął kontrolę nad Baku, zmuszając prezydenta do ucieczki do Nachiczewania.

Azerbejdżan, Azerbajdżan. Po ogłoszeniu w styczniu 1992 roku niezależności przez Republikę Górskiego Karabachu Azerbejdżan znajduje się w stanie konfliktu zbrojnego z Ormianami z Republiki Górskiego Karabachu i Armenią. Prezydent A. Mutalibow (od maja 1991 roku) został zastąpiony w 1992 roku przez J. Mamiedowa.

Afganistan, Afcānestān, Islamskie Państwo Afganistanu, De Afcānestan Eslāmi Daulat (paszto), Daulat-e Eslāmi-ye Afcānestān (dari). Koniec długotrwałej wojny domowej, trwającej od 1970 roku, a spowodowanej radziecką interwencją wojskową.

Afganistan, Afcānestān. Kilkuletnie walki partyzantów afgańskich (mudżahedinów) z armią rządową i radzieckim korpusem interwencyjnym spowodowały masową ucieczkę ludności miejscowej do Pakistanu (około 3 miliony osób) i Iranu (około 2 miliony osób), gdzie powstały również bazy szkoleniowe i zaopatrzeniowe partyzantów, którym pomocy udzielały: USA, państwa Europy Zachodniej oraz kraje arabskie, zwłaszcza Arabia Saudyjska.

Pod wpływem długotrwałego nacisku zewnętrznego (głównie podsycania krwawych konfliktów w Osetii Południowej i Abchazji), 22 października 1993 roku prezydent Gruzji E. Szewardnadze (który wcześniej przystąpił do porozumienia wojskowego) podpisał dokument o przystąpieniu Gruzji do WNP.

Osetia Północna. W grudniu 1993 roku prezydent B.N. Jelcyn z uwagi na utrzymujące się napięcie w stosunkach między Republiką Inguską a Północną Osetią przedłużył stan wyjątkowy obowiązujący w strefie konfliktu.

Osetia Północna. Rząd rosyjski wprowadził stan wyjątkowy i skierował do republiki 10 tysięcy żołnierzy w celu nadzorowania jego przestrzegania. W styczniu 1993 roku rozpoczęły się ingusko-osetyjskie rozmowy pokojowe.

Osetia Północna. Do stycznia 1993 roku w walkach zginęło 25 osób, 500 zostało rannych, około 35 tysięcy Ingusów uciekło z Osetii Północnej w obawie przed wojną.

Armenia, Hajastan. Program rządzącej partii – Ormiańskiego Ruchu Narodowego (ANM), głoszącej umiarkowane reformy ekonomiczne oraz ograniczoną delimitację terytorialną, został zakwestionowany przez partie opozycyjne, na czele z Dasznakcutiun, sprawującą w dużym stopniu kontrolę nad armeńskimi siłami zbrojnymi w Górskim Karabachu oraz odrzucającą reformy rynkowe i dążącą do zbliżenia z Rosją. W 1993 roku Arutiunian został zmuszony do rezygnacji z funkcji szefa rządu, jego miejsce zajął G. Bagratian. W tym samym roku wojska armeńskie zwyciężyły w kilku konfrontacjach zbrojnych z armią azerbejdżańską, co pozwoliło Armenii na objęcie kontrolą Górskiego Karabachu i sąsiednich terenów.

We wrześniu 1993 roku ostatnie oddziały Armii Radzieckiej opuściły tereny Polski.

rok 1992:

Interesy wszystkich państw Wspólnoty Niepodległych Państw wymagały zapewnienia ochrony wszystkich granic zewnętrznych i dlatego Rosja zostawiła swoje wojska za granicami Rosji. Z początkiem 1992 roku 14. armia pod dowództwem generała A. Liebiedzia uczestniczyła w rozwiązaniu międzynarodowego konfliktu w Mołdawii. Szczególną rolę wojska rosyjskie odegrały podczas wewnętrznej wojny w Tadżykistanie; ponadto w okresie międzynarodowego konfliktu w Górnej Osetii i Abchazji. Interesy Rosji były przywrócone przy użyciu siły przeciw narodowym przywódcom – M. Sniegur w Mołdawii i Z. Gamsachurdija w Gruzji i w innych. [Ogonowskaja – s. 878]

31 października 1992 roku zbrojne oddziały Ingusów rozpoczęły wojenne operacje przeciwko Osetii. 2 listopada Jelcyn podpisał rozporządzenie o wprowadzeniu w Północnej Osetii i Inguskiej Republice stanu wyjątkowego na jeden miesiąc. Dla zaprowadzenia porządku z Pskowa była przetrzucona powietrzno-desantowa dywizja do Północnej Osetii. [Ogonowskaja – s. 861]

W lutym 1992 roku ogólnotatarski zjazd (kurultaj) w Kazaniu ogłosił niepodległość Tatarstanu. Na początku marca Najwyższa Rada Rosyjskiej Federacji zwróciła się do Najwyższej Rady i do prezydenta Tatarstanu w związku z ogłoszeniem referendum o państwowym statusie Republiki Tatarstan. Konstytucyjny sąd Rosji podjął postanowienie o niezgodności z Konstytucją Federacji Rosyjskiej zapowiedzianego referendum w Tatarstanie. Jednak 21 marca referendum się odbyło. Za suwerennością Tatarstanu opowiedziało się ponad 60% głosujących. [Ogonowskaja – s. 855]

W styczniu 1992 roku prezydent Ukrainy zarządził, aby Czarnomorska Flota złożyła przysięgę na wierność Ukrainie. Komendant Czarnomorskiej Floty odmówił wypełnienia tego rozporządzenia. 8 stycznia w Sewastopolu odbył się piętnastotysięczny mityng na rzecz zachowania Czarnomorskiej Floty jako strategicznej floty Wspólnoty Niepodległych Państw. W kwietniu 1992 roku prezydent Rosji Jelcyn podpisał rozkaz o przejściu Czarnomorskiej Floty pod jurysdykcję Rosji, podobny rozkaz podpisał prezydent Ukrainy L. M. Krawczuk. Prezydent Rosji zobowiązał się wycofać swój rozkaz pod warunkiem, że prezydent Ukrainy zrobi to samo. Zaczęły się radziecko-ukraińskie rozmowy, które zakończyły się 30 kwietnia podpisaniem komunikatu o moratorium na jednostronne działania. W następstwie licznych działań i rozmów ustanowiono Sewastopol w bazę rosyjskich i ukraińskich flot na równych prawach.

[Ogonowskaja – s. 877]

W kwietniu 1992 roku ogłoszono finansową pomoc zachodnich państw dla Rosji. Rosja została przyjęta na członka Międzynarodowego Funduszu Walutowego. 1 kwietnia prezydent USA George Bush i kanclerz Niemiec w imieniu siedmiu najbardziej rozwiniętych zachodnich państw ogłosili, że w 1992 roku będzie udzielona finansowa pomoc w wysokości 24 miliardów dolarów, ale różne polityczne i ekonomiczne przyczyny spowodowały, że Rosja otrzymała w 1992 roku 12,5 miliarda dolarów. [Ogonowska – s. 877]

W kwietniu 1992 roku zmieniono oficjalną nazwę Rosyjskiego państwa. RSFSR została przemianowana na Federację Rosyjską— Rosję (przy równoważnym znaczeniu obu nazw). [Ogonowska – s. 857]

W marcu 1992 roku nastąpiło podpisanie Federacyjnej umowy między federacyjnymi organami państwowej władzy Rosji i organami władzy miejscowej. Umowę podpisały wszystkie autonomiczne republiki RSFSR, za wyjątkiem Tatarstanu i Czeczenii. Umowa przewidywała rozdzielenie federacyjnych uprawnień od republikańskich. Tatarstan przychylił się do federacyjnej umowy w 1994 roku uzyskawszy od prezydenta szeregu ustępstw. W związku z aktywizacją miejscowej opozycji w Czeczenii był wprowadzony stan wyjątkowy w Groznm. W odpowiedzi władze Czeczenii postanowiły o przejściu wszystkich wojskowych jednostek pod jurysdykcję republiki. 1 kwietnia czeczeńskie oddziały zajęły telewizję i radio w Groznm. [Ogonowska – s. 856]

W lutym 1992 roku nastąpiło zamknięcie ostatniego w Rosji Gułagu – politycznej kolonii „Perm’ – 35”. W latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych to smutne określenie przybrał tak zwany permski trójkąt politycznych stref (WS-389/35, 36, 37). W czasie funkcjonowania permskich lagrów przebywali tam m.in. wszyscy słynni obrońcy prawa kraju. W 1987 roku po masowych uniewinnieniach była zlikwidowana 36. strefa. Część uwięzionych zwolniła amnestia, druga część była przewieziona do kolonii „Perm’-35”. Rozporządzeniem prezydenta Rosji w 1992 roku byli uniewinnieni polityczni więźniowie. W grudniu 1995 roku ze „strefy-36” utworzono pamiątkowe muzeum politycznych represji i totalitaryzmu. [Ogonowska – s. 855]

Wiedeńskie rokowania między państwami NATO i Układu Warszawskiego przyniosły porozumienia z Helsinek o ograniczeniu stanów osobowych sił konwencjonalnych (1992 rok). W ramach państw KBWE podpisany został też traktat o otwartych przestworzach (1992 rok).

Od stycznia 1992 roku w Rosji rozpoczęto realizację zasad gospodarki rynkowej i zaczęto wprowadzać liberalizację cen.

Finlandia, Republika Finlandii, Suomen Tasavalta, Republiken Finland, W 1992 roku Finlandia zgłosiła chęć uczestnictwa w strukturach gospodarczych i politycznych Wspólnoty Europejskiej. Tak odeszła od Rosji dawna jej republika.

Tadżykistan, Todżykiston. W maju 1992 roku doszło do zamieszek w Duszanbe, które przerodziły się w regularną wojnę domową między ugrupowaniami muzułmańskimi a postkomunistami. We wrześniu 1992 roku, w wyniku uporczywych walk o władzę w stolicy, Nabijew zmuszony został do ustąpienia ze stanowiska prezydenta, na jego następcę wybrano A. Rachmana (E. Rachmanow). Walki wojsk rządowych, wspieranych przez siły WNP, z oddziałami muzułmańskimi (częściowo popieranymi przez afgańskich mudżahedinów) przeciągnęły się na kolejne lata.

Tadżykistan, Todżikiston, od początku 1992 roku członek KBWE i ONZ. W wyniku działań opozycji islamskiej w Tadżykistanie wojna domowa między południem (fundamentalisci islamscy) i północą (zwolennicy Nabijewa); po mediacji WNP i ONZ szefem państwa od listopada 1992 roku E. został Rachmonow.

Gruzja. Stanowisko przewodniczącego nowo utworzonej Rady Państwa objął przybyły z Moskwy, minister spraw zagranicznych w gabinecie Michaiła Gorbaczowa, Eduard Szewardnadze. Gruzja przyłączyła się do Wspólnoty Niepodległych Państw, została przyjęta w poczet członków ONZ.

Gruzja (Sakartwelo). Rządy prezydenta Zwiada Gamsahurdii nie trwały długo, w styczniu 1992 roku uciekł on z kraju obalony przez niezadowoloną z jego autorytarnych decyzji opozycję.

W styczniu 1992 roku wybuchł kolejny konflikt, tym razem w gruzińskim regionie autonomicznym Południowej Osetii. W przeprowadzonym referendum 99% Osetyjczyków potwierdziło wcześniejszą rezolucję parlamentu proklamującą niepodległość. Gruzja i tym razem zareagowała wysłaniem wojska. Walki trwały do maja 1992 roku, gdy podpisano rozejm. Do rozdzielenia walczących stron wprowadzono do Osetii siły pokojowe Wspólnoty Niepodległych Państw.

Czeczenia. Na pograniczu Republiki Inguskiej z Północną Osetią od jesieni 1992 roku trwa konflikt.

Czeczenia, Iczkeria, Najnoch. Inspirowanie przez Rosję zamachów na prezydenta Dudajewa, m.in. w marcu 1992 roku.

Nasiła się ingerencja Rosji w sprawę Czeczenii (popieranie opozycji czeczeńskiej, inspirowanie zamachów na prezydenta Dudajewa, m.in. marzec 1992 roku).

W 1992 roku Czeczenia nie podpisała układu o federacji z Rosją. Był to jedyny przypadek i teraz Czeczenia jest przykładowo przywoływana do macierzy, nawet za cenę całkowitego jej zniszczenia.

Deklaracja niepodległości Czeczenii, ogłoszona w marcu 1992 roku, rozbiła federację Czeczeńsko-Inguską obu państw.

Azerbejdżan, Azerbajdżan, państwo w zachodniej Azji, na Zakaukaziu, nad Morzem Kaspijskim. Niepowodzenia w walce z Ormianami, którzy na początku 1992 roku zdolali wyprzeć Azerbejdżan z większości obszarów Górskiego Karabachu, doprowadziły do obalenia w Azerbejdżanie postkomunistycznego prezydenta A. Mutalibowa, który potem podejmował nieudane próby odzyskania władzy.

Azerbejdżan, Azerbajdżan, w 1992 roku przystąpił do ONZ. Przez dziesiątki lat komunistycznych rządów narastał antagonizm między Azerbejdżanami a Ormianami zamieszkującymi Górski Karabach. Prześladowania Ormian, stanowiących na tym obszarze 80% mieszkańców, potęgowały konflikt.

Azerbejdżan, Azerbajdżan. Tymczasowo mianowany prezydent Y. Mamedow był niezdolny do opanowania sytuacji wewnątrz kraju. W maju 1992 roku Azerbejdżański Front Narodowy, wspierany przez wojsko, dokonał zamachu stanu i przejął władzę. Jednoizbowy parlament – Rada Najwyższa została zawieszona. W wyborach prezydenckich w czerwcu 1992 roku zwyciężył stojący na czele nacjonalistów A.A. Elchibej, który jednak, nie mogąc poprawić sytuacji ekonomicznej oraz zakończyć wojny o Górski Karabach, szybko stracił popularność (podejmowano nawet próby zamordowania go).

Armenia, Hajastan. Od 1992 roku Armenia została członkiem ONZ, KBWE i Międzynarodowego Funduszu Walutowego.

Armenia, Hajastan. Po oficjalnym poparciu dążeń Górskiego Karabachu do niezależności od początku 1992 roku znajduje się w stanie konfliktu z Azerbejdżanem. Prezydent L. Ter-Petrosjan (od października 1991 roku).

Uzbekistan, Uzbekiston, od 1992 roku członek ONZ i KBWE, dąży do utworzenia federacji muzułmańskiej w Azji Środkowej.

Turkmenistan, Turkmenia. Od początku 1992 roku członek KBWE, potem ONZ; w polityce zagranicznej dobre stosunki z Rosją i starania o rozwój integracji gospodarczej z państwami muzułmańskimi (w tym z Iranem, którego kapitał jest zaangażowany w budowę gazociągu do Europy).

W 1992 roku Tatarstan odmówił podpisania nowego układu o stowarzyszeniu z Rosją.

Mołdawia, Mołdowa od 1992 roku członek ONZ i KBWE.

Od stycznia 1992 roku Ukraina została członkiem KBWE.

Kirgistan, Kyrgystan, od stycznia 1992 roku członek KBWE, później też ONZ.

Kazachstan, Kazakstan, od stycznia 1992 roku członek KBWE, później też ONZ.

Sacha, Jakucja, Jakutija, Republika Autonomiczna Sacha, Riepublika Sacha, Republika Autonomiczna Jakucji, Riepublika Jakutija, autonomiczna republika w Azji. W marcu 1992 roku podpisała układ federacyjny z Rosją. Nie zdołała utrzymać niezależności od Rosji.

Chakasja, Chakas, Republika Chakasji. Na początku 1992 roku ogłosiła niepodległość, ale w marcu 1992 roku podpisała, wraz z 18 republikami, nowy układ federacyjny z Rosją. Nie zdołała utrzymać niezależności od Rosji.

Tuwa, Tannu-Tywa. W 1992 roku Tuwa podpisała nowy układ stowarzyszeniowy z Federacją Rosyjską. Nie zdołała utrzymać niezależności od Rosji.

Czukocki Okręg Autonomiczny, Czukotskij Awtonomnyj Okrug, okręg autonomiczny w Azji. Po próbach zdobycia suwerenności (1991 rok) wszedł on w skład Rosji (Rosyjskiej Federacji) na podstawie układu z marca 1992 roku. Nie zdołał utrzymać niezależności od Rosji.

Ałtaj, Ojrot-Ałtaj, Republika Ałtaju, od marca 1992 roku Republika Ałtaju.

Buriacja, Burjadaj. Po rozpadzie ZSRR i utworzeniu Wspólnoty Niepodległych Państw, przystąpiła do niej 1992 roku, następnie wobec kontrowersji dotyczących podziału bogactw naturalnych wypowiedziała układ federacyjny, ale nadal uważana jest przez Rosję za część składową Rosyjskiej Federacji.

Dagestan w 1992 roku podpisał układ o stowarzyszeniu z Federacją Rosyjską. Nie zdołał utrzymać niezależności od Rosji.

Ormianie na początku 1992 roku zdołali wyprzeć Azerbejdżan z większości obszarów Górskiego Karabachu.

W październiku 1992 roku wybuchł konflikt ingusko-osetyjski.

4 czerwca 1992 roku powstała Republika Inguska w obrębie Federacji Rosyjskiej. Nie zdołała utrzymać niezależności od Rosji.

Osetia od 1992 roku w Rosyjskiej Federacji. Raczej też włączona argumentami siły.

W 1990 roku, w związku z rozpadem europejskiego systemu komunistycznego i demokratycznymi reformami M. Gorbaczowa w ZSRR, w Mongolii ujawniła się opozycja antytalitarna. W 1991 zmieniono nazwę kraju z Mongolskiej Republiki Ludowej na Republikę Mongolską. We wrześniu 1992 roku z Mongolii wycofały się ostatnie oddziały wojsk rosyjskich.

rok 1991:

Łagry Gułagi ostatecznie zlikwidowane wraz z upadkiem ZSRR.

USA i ZSRR doprowadziły do podpisania układu START (1991 rok).

ZSRR. Zachwianiu uległa pozycja ZSRR jako światowego mocarstwa m.in. w Europie Środkowo-Wschodniej (w 1991 roku nastąpiło rozwiązanie RWPG i Układu Warszawskiego); próba zamachu stanu 19–21 sierpnia 1991 roku (Komitet Stanu Wyjątkowego) storpedowana przez przyszłego prezydenta Federacji Rosyjskiej Borysa Jelcyna i parlament oraz część wojsk rosyjskich, zakończona aresztowaniem zamachowców spowodowała sukcesywne ogłoszenie niepodległości przez wszystkie republiki sowieckie oraz doprowadziła do zawieszenia działalności KPZR na całym terytorium ZSRR i przekazania jej majątku władzom państwowym. We wrześniu 1991 roku nadzwyczajny Zjazd Deputowanych Ludowych ZSRR podjął decyzję o przekształceniu Związku Radzieckiego w luźną konfederację republik, przyjął Deklarację Praw Człowieka i Obywatela oraz uznał niepodległość Litwy, Łotwy i Estonii, a Rada Państwa ZSRR rozwiązała KGB.

8 grudnia 1991 roku Rosja, Ukraina i Białoruś ogłosiły upadek ZSRR i proklamowały powstanie Wspólnoty Niepodległych Państw, do której 21 grudnia 1991 roku przyłączyły się inne republiki sowieckie (Gruzja zawarła pakt wojskowy w styczniu 1992 roku); po dymisji Gorbaczowa formalne rozwiązanie ZSRR nastąpiło 26 grudnia 1991 roku.

Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich formalnie przestał istnieć 26 grudnia 1991 roku.

Najbardziej oczywistym faktem dotyczącym rozpadu ZSRR jest to, że nastąpił on z przyczyn naturalnych. W odróżnieniu od cesarstwa rzymskiego, na Związek Radziecki nie napadli barbarzyńcy; w odróżnieniu od Rzeczypospolitej Polskiej, nie został rozbity i rozebrany przez drapieżnych sąsiadów; w odróżnieniu od imperium Habsburgów, nie powaliły go skutki Wielkiej Wojny; w odróżnieniu od Trzeciej Rzeszy, nie został pokonany w śmiertelnej walce. Umarł, bo musiał umrzeć, bo groteskowe elementy jego wewnętrznej struktury nie były w stanie zapewnić podstaw życia politycznego, społecznego i gospodarczego. W zatłoczonym świecie epoki nuklearnej nie mógł – jak jego poprzedniczka, Rosja carska – rozwiązywać swoich problemów na drodze ekspansji. Nie mógł też dłużej wysysać soków z narodów, które ujarzmił. [...] [Davies, s. 1211]

[Związek Radziecki upadł. Już po wszystkim – i odtąd żyli długo i szczęśliwie. Czy nikt nie widzi, że Imperium tylko się przepoczwarzyło? Carskie Imperium Rosyjskie, nazwane później Związkiem Socjalistycznych Republik Radzieckich, teraz z powrotem matuszka Rosja z Sankt Petersburgiem i Kremlem w Moskwie, z dwugłowym orłem... Niby nowa rzeczywistość. Tylko jakoś znów położyły uszy po sobie liczne narody – republiki trwające w swojej inności – nie rosyjskie, a jednak nadal rosyjskie, choć przez wieki wierne swemu językowi, wierne sobie. Czy to o niczym nie świadczy? W całym Imperium Rosyjskim, w całym ZSRR, w całej obecnej Federacji Rosyjskiej – przez stulecia jarzmo utrzymywały nad pokonanymi i anektowanymi rosyjskie wojska, a w nich szczególnie przydatni Kozacy, od wieków zasłużeni. I nadal rosyjskie wojska są w tych Republikach, Krajach, Autonomiach – i nadal spełniają tę samą rolę – dzierżą za mordę, utrzymują w Rosji i dla Rosji. Nawet Wspólnota Niepodległych Państw zasada się nadal na bardzo skutecznych zależnościach od Kremla, bo np. w „Wolnym” Kazachstanie nadal granic Kazachstanu usłużnie pilnują wojska rosyjskie; pilnują i innym „wolnym” republikom; wszystkie instalacje nuklearne rozsiane po całej Rosji i jej Wspólnocie są nadal pod kontrolą armii rosyjskiej; bo niebotyczne arsenały nuklearnej broni strategicznej, którymi Rosja dysponuje, wprawdzie straciły podstawy skierowania ich na zewnętrznych wrogów ... na razie – to jednak tym łatwiej mogą polecieć na wrogów wewnętrznych, na łaknące wolności narody Imperium. Należy brać pod uwagę, że narody te, przez wieki ubezwłasnowolnione, mogą już nie potrafić utrwalić swojej wolności, gdyby taka na nie spadła. Przecież po wycofaniu wojsk rosyjskich z Mongolii, Mongolia niedługo była wolna, bo została wchłonięta przez Chiny. Można mieć nadzieję, że nie musi tak być, że duch w narodach nie zginął, bo Czeczenia walczy przez stulecia, wytrwale, choć nie znajduje zrozumienia, choć Czeczeni widziani są jako terroryści. O czymś to świadczy. Powstańcy polscy dziewiętnastego wieku też byli terrorystami wobec Rosji, tyle że wówczas nie wymyślono jeszcze tego wygodnego i tak przewrotnego pojęcia; tyle że Polsce po stu kilkudziesięciu latach usiłowań wyrwania się z niewoli Imperium Rosyjskiego wreszcie się udało].

koniec części pierwszej

Podział na części został dokonany jedynie ze względów technicznych,
to jest objętościowych.

spis treści czterech części książki

ROSJA
 część I
ostatnie imperium
РОССИЯ
 часть I
последняя империя

tytuł rozdziału	lata	strony
Rosyjska Federacja		
wstęp		3
<i>Centralny Okręg Federalny Rosji</i>	po roku 2000	13
Центральный федеральный округ России		
31 Biełgorocki Obwód Белгородская область	”	15
32 Briański Obwód Брянская область	”	17
37 Iwanowski Obwód Ивановская область	”	19
76 Jarosławski Obwód Ярославская область	”	21
40 Kałużski Obwód Калужская область	”	23
44 Kostromski Obwód Костромская область	”	25
46 Kurski Obwód Курская область	”	27
48 Lipiecki Obwód Липецкая область	”	29
50 Moskiewski Obwód Московская область	”	31
77 miasto Moskwa Москва	”	35
57 Orłowski Obwód Орловская область	”	37

Spis treści

	tytuł rozdziału	lata	strony
62 Riazański Obwód Рязанская область		„	39
67 Smoleński Obwód Смоленская область		„	41
68 Tambowski Obwód Тамбовская область		po roku 2000	44
69 Twerski Obwód Тверская область		„	47
71 Tulski Obwód Тульская область		„	50
33 Władymirski Obwód Владимирская область		„	53
36 Woroneżski Obwód Воронежская область		„	57
		„	60
<i>Północno-Zachodni Okręg Federalny Rosji</i>			
Северо-Западный федеральный округ России			
29 Archangielski Obwód Архангельская область		„	62
83 Nieniecki Okręg Autonomiczny Ненецкий автономный округ		„	65
39 Kaliningradzki Obwód Калининградская область		„	67
10 Republika Karelii – Karelia Республика Карелия		„	69
11 Republika Komi Республика Коми		„	72
47 Leningradzki Obwód Ленинградская область		„	75
78 miasto Sankt Petersburg Санкт-Петербург		„	79
51 Murmański Obwód Мурманская область		„	83

	tytuł rozdziału	lata	strony
	53 Nowgorodski Obwód Новгородская область	„	87
	60 Pskowski Obwód Псковская область	„	91
	35 Wołogodski Obwód Вологодская область	„	95
		po roku 2000	99
<i>Priwołżski Okręg Federalny Rosji</i>			
Приволжский федеральный округ России			
	02 Republika Baszkirii Республика Башкортостан	„	101
	21 Republika Czuwaska Чувашская Республика – Чаваш Республика	„	104
	12 Republika Marijska – Mari El Республика Марий Эл	„	108
	13 Republika Mordwińska – Mordowa Республика Мордовия	„	110
	16 Republika Tatarstanu – Tatarstan Республика Татарстан	„	112
	18 Republika Udmurcka – Udmurcja Удмуртская Республика	„	116
	43 Kirowski Obwód Кировская область	„	118
	52 Niżegorodski Obwód Нижегородская область	„	120
	56 Orenburgski Obwód Оренбургская область	„	124
	58 Penzeński Obwód Пензенская область	„	127
	59 Permski Obwód Пермская область	„	129
	81 Komii-Permiacki Autonomiczny Okręg Коми-Пермяцкий автономный округ	„	133
	63 Samarski Obwód Самарская область	„	135

Spis treści

	tytuł rozdziału	lata	strony
64 Saratowski Obwód Саратовская область		„	138
73 Uljanowski Obwód Ульяновская область		„	142
		po roku 2000	144
Południowy Okręg Federalny Rosji			
Южный федеральный округ России			
01 Republika Adugeja Республика Адыгея		„	146
05 Republika Dagestanu Республика Дагестан		„	149
06 Republika Inguska – Inguszetia Республика Ингушетия		„	153
20 Republika Czeceńska Чеченская Республика		„	157
07 Republika Kabardyjsko-Bałkarska – Kabardo-Bałkaria Кабардино-Балкарская Республика		„	162
08 Republika Kałmucji – Kałmucja Республика Калмыкия		„	165
09 Republika Karaczajsko-Czerkieska – Karaczajo-Czerkiesja Карачаево-Черкесская Республика		„	168
15 Republika Północnoosetyjska – Osietia Północna (Alanija) Республика Северная Осетия (Алания)		„	170
23 Krasnodarski Kraj Краснодарский край		„	172
26 Stawropolski Kraj Ставропольский край		„	175
30 Astrachański Obwód Астраханская область		„	177
61 Rostowski Obwód Ростовская область		„	179
34 Wołgogradski Obwód Волгоградская область		„	184

tytuł rozdziału	lata	strony
<i>Uralski Okręg Federalny Rosji</i>	po roku 2000	188
Уральский федеральный округ России		
74 Czeliabiński Obwód Челябинская область	„	190
45 Kurganski Obwód Курганская область	„	193
66 Swierdłowski Obwód Свердловская область	„	195
72 Tiumeński Obwód Тюменская область	„	198
86 Chanty-Mansyjski Autonomiczny Okręg (Jurga) Ханты-Мансийский автономный округ	„	202
89 Jamalsko-Nieniecki Autonomiczny Okręg Ямало-Ненецкий автономный округ	„	205
<i>Sybirski Okręg Federalny Rosji</i>		
Сибирский федеральный округ России	„	209
54 Nowosibirski Obwód Новосибирская область	„	211
04 Republika Ałtaju Республика Алтай	„	215
22 Ałtajski Kraj Алтайский край	„	218
03 Republika Buriacji Республика Бурятия	„	220
19 Republika Chakasji Республика Хакасия	„	223
17 Republika Tuwy – Tuwa Республика Тыва (Тува)	„	225
24 Krasnojarski Kraj Красноярский край	„	228
88 Ewenkijski Autonomiczny Okręg Эвенкинский автономный округ	„	233

Spis treści

---

tytuł rozdziału	lata	strony
84 Tajmyrski (Dołgańsko-Nieniecki) Autonomiczny Okręg Таймырский (Долгано-Ненецкий) автономный округ	„	237
75 Czitinski Obwód Читинская область	„	241
80 Agińsko-Buriacki Autonomiczny Okręg Агинский Буряцкий автономный округ	po roku 2000	245
38 Irkucki Obwód Иркутская область	„	249
85 Ust-Ordynsko-Buriacki Okręg Autonomiczny Усть-Ордынский Буряцкий автономный округ	„	252
42 Kiemierowski Obwód Кемеровская область	„	254
55 Omski Obwód Омская область	„	257
70 Tomski Obwód Томская область	„	260
<i>Dalekowschodni Okręg Federalny Rosji</i> Дальневосточный федеративный округ России	„	264
14 Republika Sacha – Republika Jakucka – Jakucja Республика Саха (Якутия)	„	266
27 Chabarowski Kraj Хабаровский край	„	270
25 Primorski Kraj Приморский край	„	276
41 Kamczatski Obwód Камчатская область	„	280
82 Koriacki Autonomiczny Okręg – Koriacja Корякский автономный округ	„	284
28 Amurski Obwód Амурская область	„	286
49 Magadański Obwód Магаданская область	„	289
65 Sachaliński Obwód Сахалинская область	„	293

---

tytuł rozdziału	lata	strony
79 Żydowski Okręg Autonomiczny Еврейская автономная область	„	299
87 Czukotka – Czukocki Autonomiczny Okręg Чукотский автономный округ	„	303
ROSJA OD PODBOJU DO PODBOJU	„	309
PAŃSTWA POWSTAŁE W WYNIKU ROZPADU ZSRR	„	312
postawy Federacji Rosyjskiej	po roku 2000	313
OMÓWIENIE ROSYJSKIEJ FEDERACJI	„	315
KONSTYTUCJA FEDERACJI ROSYJSKIEJ	„	321
WSPÓLNOTA NIEPODLEGŁYCH PAŃSTW	„	347
PUTIN WŁADIMIR WŁADIMIROWICZ ПУТИН ВЛАДИМИР ВЛАДИМИРОВИЧ	od 2000 roku do chwili obecnej	350
JELCYN BORIS NIKOŁAJEWICZ ЕЛЬЦИН БОРИС НИКОЛАЕВИЧ	1991—1999	3353
Koniec części pierwszej		364
Spis treści czterech części		365

ROSJA
 część II
ZSRR – apogeum imperium
РОССИЯ
 часть II
СССР – апогей империи

tytuł rozdziału	lata	strony
	po roku 2000	1
Rosja i ZSRR		
NARODY W ROSJI	„	391
POTĘGA MILITARNA ROSYJSKIEJ FEDERACJI I ZSRR	„	400
GWIEZDNE WOJNY	1957—1998	432
INTERWENCJE ORAZ ANEKSJE ROSJI I ZSRR		464
Afganistan	1979—1993	464
Chiny	1969	466
Estonia	1944—1991	468
Finlandia	1941—1944	470
Korea Północna	1950—1953	472
Litwa	1940—1990	474
Łotwa	1940—1990	476
Mongolia	1940—1990	478
Niemiecka Republika Demokratyczna	1948-9, 1958-9, 1961	480
Wietnam	1945—1976	484
Kuba	1962	487
PORÓWNANIE ROSYJSKIEJ FEDERACJI I ZSRR		491
niepodległość narodów 1991 rok	1991	493

tytuł rozdziału	lata	strony
Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich		495
GORBACZOW MICHAŁ SIERGIEJEWICZ ГОРБАЧЕВ МИХАИЛ СЕРГЕЕВИЧ	1985-1991	497
ZWIĄZEK SOCJALISTYCZNYCH REPUBLIK RADZIECKICH ZSRR СОЮЗ СОЦЯЛИСТИЧЕСКИХ СОВЕТСКИХ РЕСПУБЛК СССР	przed rokiem 1990	506
ROSYJSKA SOCJALISTYCZNA FEDERACYJNA REPUBLIKA RADZIECKA RSFR Российская Советская Федеративная Социалистическая Республика РСФСР	„	510
Karelska Autonomiczna Socjalistyczna Republika Radziecka Карельская АССР	„	511
Murmański Obwód Мурманская Область	„	511
Leningradzki Obwód Ленинградская Область	„	511
Archangielski Obwód Архангельская Область	„	512
Komi Autonomiczna Socjalistyczna Radziecka Republika Коми АССР	„	512
Nieniecki Narodowy Okręg Ненецкий Национальный Округ	„	512
Kostromski Obwód Костромская Область	„	513
Wołogodski Obwód Вологодская Область	„	513
Kirowski Obwód Кировская Область	„	513
Udmurtska ASRR Удмуртская АССР	„	514
Kaliningradzki Obwód Калининградская Область	„	514
Kalininski Obwód Калининская Область	„	514
Nowgorodzki Obwód Новгородская Область	„	515
Pskowski Obwód Псковская Область	„	515

tytuł rozdziału	lata	Strony
Smoleński Obwód Смоленская Область	przed rokiem 1990	515
Kałużski Obwód Калужская Область	„	516
Brianski Obwód Брянская Область	„	516
Orłowski Obwód Орловская Область	„	516
Kurski Obwód Курская Область	„	517
Jarosławski Obwód Ярославская Область	„	517
Moskiewski Obwód Московская Область	„	517
Iwanowski Obwód Ивановская Область	„	518
Gorkowski Obwód Горьковская Область	„	519
Władimirski Obwód Владимирская Область	„	520
Tulski Obwód Тульская Область	„	520
Riazański Obwód Рязанская Область	„	520
Marijska ASRR Марийская АССР	„	521
Czuwaszka ASRR Чувашская АССР	„	521
Mordowska ASRR Мордовская АССР	„	521
Ulianowski Obwód Ульяновская Область	„	522
Penzenski Obwód Пензенская Область	„	522
Tatarska ASRR Татарская АССР	„	522

tytuł rozdziału	lata	strony
Kujbyszewski Obwód Куйбышевская Область	przed rokiem 1990	523
Lipiecki Obwód Липецкая Область	„	523
Tambowski Obwód Тамбовская Область	„	523
Biełgorodski Obwód Белгородская Область	„	524
Woroneżski Obwód Воронежская Область	„	524
Saratowski Obwód Саратовская Область	„	524
Wołgogradski Obwód Волгоградская Область	„	525
Astrachański Obwód Астраханская Область	„	525
Kałmycka ARSR Калмыцкая АССР	„	525
Krasnodarski Kraj Краснодарский Край	„	526
Adygejski Autonomiczny Obwód Адыгейская Автономная Область	„	526
Stawropolski Kraj Ставропольский Край	„	526
Karaczajewo-Czerkieski Autonomiczny Obwód Карачаево-Черкесская Автономная Область	„	527
Kabardino-Bałkarska ARSR Кабардино-Балкарская АССР	„	527
Północno Osetyńska ARSR Северо-Осетинская АССР	„	527
Rostowski Obwód Ростовская Область	„	528
Dagestańska ARSR Дагестанская АССР	„	528
Permski Obwód Пермская Область	„	528

tytuł rozdziału	lata	Strony
Czeczeno-Inguszska ARSR Чечено-ингушская АССР	przed rokiem 1990	529
Komi-Piermiacki Narodowy Okręg Коми-Пермяцкий Национальный Округ	„	530
Swierdłowski Obwód Свердловская Область	„	530
Baszkirska ARSR Башкирская АССР	„	530
Czelabiński Obwód Челябинская Область	„	531
Orenburgski Obwód Оренбургская Область	„	531
Kurganski Obwód Курганская Область	„	531
Omski Obwód Омская Область	„	532
Tiumeński Południowy Obwód Тюменская (юг) Область	„	532
Jamało-Nieniecki Narodowy Okręg Ямало-Ненецкий Национальный Округ	„	532
Chanty-Mansijski Narodowy Okręg Ханты-Мансийский Национальный Округ	„	533
Tomski Obwód Томская Область	„	533
Nowosibirski Obwód Новосибирская Область	„	533
Kiemierowski Obwód Кемеровская Область	„	534
Ałtajski Kraj Алтайский Край	„	534
Górno-Ałtajski Autonomiczny Obwód Горно-Алтайская Автономная Область	„	534
Krasnojarski Kraj Красноярский Край	„	535
Tajmyrski (Dołgano-Nieniecki) Narodowy Okręg Таймырский (Долгано-Ненецкий) Национальный Округ	„	535

tytuł rozdziału	lata	Strony
Ewenkijski Narodowy Okręg Эвенкийский Национальный Округ	przed rokiem 1990	535
Chakaski Autonomiczny Obwód Хакасская Автономная Область	„	536
Tuwinska ARSR Тувинская АССР	„	536
Jakucka ARSR Якутская АССР	„	536
Magadanski Obwód Магаданская Область	„	537
Czukotski Narodowy Okręg Чукотский Национальный Округ	„	537
Kamczatski Obwód Камчатская Область	„	537
Koriacki Narodowy Okręg Корякский Национальный Округ	„	538
Irkutski Obwód Иркутская Область	„	538
Ust'-Ordynski Buriatski Narodowy Okręg Усть-Ордынский Бурятский Национальный Округ	„	538
Buriaska ASRR Бурятская АССР	„	539
Czitinski Obwód Читинская Область	„	539
Aginskij Buriatskij Narodowy Okręg Агинский Бурятский Национальный Округ	„	539
Amurski Obwód Амурская Область	„	540
Primorskij Kraj Приморский Край	„	540
Chabarowski Kraj Хабаровский Край	„	540
Żydowski Autonomiczny Obwód Еврейская Автономная Область	„	541
Sachalinski Obwód Сахалинская Область	„	541

tytuł rozdziału	lata	Strony
ESTOŃSKA SOCJALISTYCZNA REPUBLIKA RADZIECKA ЭСТОНСКАЯ СОВЕТСКАЯ СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ РЕСПУБЛИКА	1940—1991	542
ŁOTEWSKA SOCJALISTYCZNA REPUBLIKA RADZIECKA ЛАТВИЙСКАЯ СОВЕТСКАЯ СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ РЕСПУБЛИКА	„	545
LITEWSKA SOCJALISTYCZNA REPUBLIKA RADZIECKA ЛИТОВСКАЯ СОВЕТСКАЯ СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ РЕСПУБЛИКА	„	549
BIAŁORUSKA SOCJALISTYCZNA REPUBLIKA RADZIECKA БЕЛОРУССКАЯ СОВЕТСКАЯ СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ РЕСПУБЛИКА	1922—1991	553
UKRAIŃSKA SOCJALISTYCZNA REPUBLIKA RADZIECKA УКРАИНСКАЯ СОВЕТСКАЯ СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ РЕСПУБЛИКА	„	555
MOŁDAWSKA SOCJALISTYCZNA REPUBLIKA RADZIECKA МОЛДАВСКАЯ СОВЕТСКАЯ СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ РЕСПУБЛИКА	1940—1991	557
GRUZIŃSKA SOCJALISTYCZNA REPUBLIKA RADZIECKA ГРУЗИНСКАЯ СОВЕТСКАЯ СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ РЕСПУБЛИКА	1922—1991	559
ARMEŃSKA SOCJALISTYCZNA REPUBLIKA RADZIECKA АРМЯНСКАЯ СОВЕТСКАЯ СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ РЕСПУБЛИКА	„	561
AZERBEJDŹAŃSKA SOCJALISTYCZNA REPUBLIKA RADZIECKA АЗЕРБАЙДЖАНСКАЯ СОВЕТСКАЯ СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ РЕСПУБЛИКА	„	563
KAZACHSKA SOCJALISTYCZNA REPUBLIKA RADZIECKA КАЗАХСКАЯ СОВЕТСКАЯ СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ РЕСПУБ	„	565
UZBECKA SOCJALISTYCZNA REPUBLIKA RADZIECKA УЗБЕКСКАЯ СОВЕТСКАЯ СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ РЕСПУБЛИКА	1924—1991	567
KIRGISKA SOCJALISTYCZNA REPUBLIKA RADZIECKA КИРГИЗСКАЯ СОВЕТСКАЯ СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ РЕСПУБЛИКА	„	569
TADŹYCKA SOCJALISTYCZNA REPUBLIKA RADZIECKA ТАДЖИКСКАЯ СОВЕТСКАЯ СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ РЕСПУБЛИКА	„	571
TURKMEŃSKA SOCJALISTYCZNA REPUBLIKA RADZIECKA ТУРКМЕНСКАЯ СОВЕТСКАЯ СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ РЕСПУБЛИКА	„	573

tytuł rozdziału	lata	strony
KRAJE DEMOKRACJI LUDOWYCH	1945—1989	575
Wstęp	„	575
Polska Rzeczpospolita Ludowa – PRL	1772—1989	578
Niemiecka Republika Demokratyczna – NRD	1945—1989	580
Czechosłowacka Republika Socjalistyczna – CSRS	„	582
Węgierska Republika Ludowa – WRL	„	583
Socialistyczna Republika Rumunii – SRR	„	584
Bułgarska Republika Ludowa – BRL	„	585
Albańska Republika Ludowa – ARL	„	586
DEPORTACJE I WYNISZCZANIE NARODÓW	1918—1948	587
CZERNIENKO KONSTANTIN STINOWICZ ЧЕРНЕНКО КОНСТАНТИН УСТИНОВИЧ	1984—1985	592
ANDROPOW JURIJ WŁADIMIROWICZ АНДРОПОВ ЮРИЙ ВЛАДИМИРОВИЧ	1982—1984	593
BREŻNIEW LEONID ILJICZ БРЕЖНЕВ ЛЕОНИД ИЛЬИЧ	1964—1982	595
jedenasta pięciolatka	1981—1985	596
dziesiąta pięciolatka	1976—1980	596
dziewiąta pięciolatka	1971—1975	599
ósma pięciolatka	1966—1970	600
siódma pięciolatka	1961—1965	603
CHRUSZCZOW NIKITA SIERGIEJEWICZ ХРУЩЕВ НИКИТА СЕРГЕЕВИЧ	1953—1964	605
szósta pięciolatka	1956—1960	609
piąta pięciolatka	1951—1955	615
STALIN (DŻUGASZWILI) JOSIF WISSARIONOWICZ СТАЛИН (ДЖУШВИЛИ) ИОСИФ ВИССАРИОВИЧ	1922—1953	622
czwarta pięciolatka	1950—1946	627
INNE OBLCICZE	1929—1953	635
JÓZEF STALIN – DRUGA WOJNA ŚWIATOWA	1939—1945	645

tytuł rozdziału	lata	Strony
JÓZEF STALIN – MIĘDZY OBJĘCIEM WŁADZY A DRUGĄ WOJNĄ ŚWIATOWĄ	1924—1939	668
trzecia pięciolatka	1938—1942	671
druga pięciolatka	1933—1937	673
pierwszy plan pięcioletni	1929—1932	685
LENIN (ULJANOW) WŁADIMIR ILJICZ ЛЕНИН (УЛЪЯНОВ) ВЛАДИМИР ИЛЪИЧ	1918—1922	700
wojna domowa – wojna o władzę	1918—1923	716
admirał Aleksander Kołczak	1917—1920	717
generał Anton I. Denikin	1918—1920	720
baron Piotr N. Wrangel	1918—1920	721
generał Nikołaj N. Judenicz	1918—1920	722
Józef Piłsudski	1919—1920	723
Lew Dawidowicz Trocki	1919	725
Ukraina	1918—1920	732
Armenia	1918—1920	735
Rok 1919	1919	735
Rok 1918	1918	739
rok 1917	1917	745
Opowieść o październiku 1917 roku w Piotrogradzie	1917	749
KIERIENSKIJ ALEKSANDR FIEDOROWICZ КЕРЕНСКИЙ АЛЕКСАНДР ФЕДОРОВИЧ	1917	751
KSIĄŻĘ LWOW GIEORGIJ JEWGIENJEWICZ ЛЪВОВ ГЕОРГИЙ ЕВГЕНЪЕВИЧ	1917	756
Partie polityczne, które są winne tego, że rok 1917 w Rosji był taki, jaki był	1917	758
Spis treści czterech części		778

ROSJA
 część III
odwieczne imperium
РОССИЯ
 часть III
вековая империя

tytuł rozdziału	lata	strony
	1613—1918	
dynastia Romanowów		
Przodkowie Romanowów	XIV—XVI wiek	789
Tablica genealogiczna Romanowów	1613—1918	790
Przodkowie imperatora Rosji Mikołaja II	XVI wiek—1918	791
ostatni car Rosji МИКОЛАЈ ІІ АЛЕКСАНДРОВІЧ НИКОЛАЙ ІІ АЛЕКСАНДРОВИЧ	lata 1917—1918 koniec caratu	803
МИКОЛАЈ ІІ АЛЕКСАНДРОВІЧ НИКОЛАЙ ІІ АЛЕКСАНДРОВИЧ	1894—1916	803
I wojna światowa	1914—1916	809
rewolucja lat 1905—1907	1905—1907	822
Opowieść o budowie kolei transsyberyjskiej	1895—1918	834
ALEKSANDER ІІІ АЛЕКСАНДРОВІЧ РОКОЈОТВОРСА АЛЕКСАНДР ІІІ АЛЕКСАНДРОВИЧ МИРОТВОРЕЦ	1881—1894	894
ALEKSANDER ІІ НИКОЛАЈЕВИЧ ОСВОБОДЗИЕЛ АЛЕКСАНДР ІІ НИКОЛАЕВИЧ ОСВОБОДТЕЛ	1855—1881	902
МИКОЛАЈ І ПАВЛОВІЧ НИКОЛАЙ І ПАВЛОВИЧ	1825—1855	927
ALEKSANDER І ПАВЛОВІЧ БЛОГОСЛАВИОНУ АЛЕКСАНДР І ПАВЛОВИЧ БЛАГОСЛАВЕННЫЙ	1801—1825	950
Aleksander I zajmuje Europę po Paryżu	1813—1814	958
wyprawa Napoleona na Moskwę	1812	966
ПАВЕЛ І ПІОТРОВІЧ ПАВЕЛ І ПЕТРОВИЧ	1796—1801	990
КАТАРЗЫНА ІІ АЛЕКСІЕВНА ЕКАТЕРИНА ІІ АЛЕКСЕЕВНА	1762—1796	997

tytuł rozdziału	lata	strony
PIOTR III FIODOROWICZ ПЕТР III ФЕДОРОВИЧ	1762	1027
ELŻBIETA I PIETROWNA ЕЛИЗАВЕТА I ПЕТРОВНА	1741—1761	1030
IWAN VI ANTONOWICZ ИВАН VI АНТОНОВИЧ	1740—1741	1037
ANNA LEOPOLDOWNA АННА ЛЕОПОЛЬДОВНА	1740—1741	1041
ANNA JOANNOWNA (IWANOWNA) АННА ИОАННОВНА	1730—1740	1041
PIOTR II ALEKSIEJEWICZ ПЕТР II АЛЕКСЕЕВИЧ	1727—1730	1045
KATARZYNA I ALEKSIEJEWNA ЕКАТЕРИНА I АЛЕКСЕЕВНА	1725—1727	1049
PIOTR I ALEKSIEJEWICZ ПЕТР I АЛЕКСЕЕВИЧ	1682—1725	1052
IWAN V ALEKSIEJEWICZ ИВАН V АЛЕКСЕЕВИЧ	1682—1696	1080
Opowieść o ekspansji rosyjskiej na Syberię w XVII wieku	XVII wiek	1086
Opowieść o zasiedlaniu Syberii przez Rosjan w XVII wieku	XVII wiek	1093
Opowieść o zesłaniach XVII wieku		1096
Wizualne wyobrażenie świata w szamanizmie syberyjskim		289
FIODOR III ALEKSIEJEWICZ ФЕДОР III АЛЕКСЕЕВИЧ	1676—1682	1109
Opowieść o bojarach i Dumie	XVII wiek	1110
Opowieść o dopasowywaniu historii do potrzeb Romanowów	XVII wiek	1112
ALEKSIEJ MICHAJŁOWICZ CICHY АЛЕКСЕЙ МИХАЙЛОВИЧ ТИШАЙШИЙ	1645—1676	1115
Opowieść o wyczyszczeniu wiary prawosławnej	XVII wiek	1116
ROMANOW MICHAŁ FIEDOROWICZ РОМАНОВ МИХАИЛ ФЕДОРОВИЧ	1613—1645	1131

tytuł rozdziału	lata	strony
smuta	1598—1613	1141
Carowie w okresie Wielkiej Smuty	1598—1613	1143
Okupacja Moskwy przez Polaków	1610—1612	1145
DYMITR II SAMOZWANIEC ЛЖЕДМИТРИЙ II	1608—1610	1149
SZUJSKI WASILIJ IWANOWICZ ШУЙСКИЙ ВАСИЛИЙ ИВАНОВИЧ	1606—1610	1154
DYMITR I IWANOWICZ SAMOZWANIEC ЛЖЕДМИТРИЙ I	1605—1606	1162
GODUNOW FIODOR II BORYSOWICZ ГОДУНОВ ФЕДОР II БОРИСОВИЧ	1605	1168
GODUNOW BORIS FIEDOROWICZ ГОДУНОВ БОРИС ФЕДОРОВИЧ	1598—1605	1171
Spis treści czterech części		1179

ROSJA
 część IV
 początki imperium
РОССИЯ
 часть IV
начала империи

tytuł rozdziału	lata	strony
Rurykowicze?	862—1598	1209
Tablica genealogiczna Rurykowiczów	862—1598	1209
Chronologia Rusów (i nie tylko) i ich podbojów	862—1598	1215
Wielkie Księstwo Kijowskie	860—1174	1226
FIODOR I IWANOWICZ (JOANNOWICZ) Федор I Иванович (Иоаннович)	1584—1598	1227
IWAN IV WASILJEWICZ GROŻNY ИВАН IV ВАСИЛЬЕВИЧ ГРОЗНЫЙ	1533—1584	1238
WASYL III ВАСИЛИЙ III ИВАНОВИЧ	1505—1533	1273
IWAN III SROGI ИВАН III ВАСИЛЬЕВИЧ	1462—1505	1279

tytuł rozdziału	lata	strony
pod panowaniem Złotej Ordy	1237—1480	1297
Opowieść o ponad dwustuletnim panowaniu Złotej Ordy nad Rusią	1237—1480	1299
WASYL II WASILJEWICZ ŚLEPY ВАСИЛИЙ II ВАСИЛЬЕВИЧ ТЕМНЫЙ	1425—1462	1306
wiek XV	XV wiek	1312
WASYL I DMITRIEWICZ ВАСИЛИЙ I ДМИТРЕВИЧ	1389—1425	1315
DYMITR IWANOWICZ DOŃSKI ДМИТРИЙ ИВАНОВИЧ ДОНСКОЙ	1359—1389	1321
IWAN II IWANOWICZ PIĘKNY ИВАН II ИВАНОВИЧ КРАСНЫЙ	1353—1358	1329
SIEMON DUMNY – SIMEON GORDYJ СИМЕОН ГОРДЫЙ	1340—1353	1331
IWAN I DANIŁOWICZ KALITA ИВАН I ДАНИЛОВИЧ КАЛИТА	1325—1340	1335
ALEKSANDER II MICHAŁOWICZ АЛЕКСАНДР II МИХАЙЛОВИЧ	1326—1328	1341
DYMITR II MICHAŁOWICZ „Groźne Oczy” ДМИТРИЙ II МИХАЙЛОВИЧ	1323—1326	1341
JERZY III DANIŁOWICZ ЮРИЙ III ДАНИЛОВИЧ	1318—1322	1341
MICHAŁ II JAROSŁAWOWICZ МИХАИЛ II ЯРОСЛАВОВИЧ	1305—1318	1342
DANIEL ALEKSANDROWICZ ДАНИИЛ АЛЕКСАНДРОВИЧ	?—1303	1346
DYMITR ALEKSANDROWICZ Pieriejasławskij ДМИТРИЙ АЛЕКСАНДРОВИЧ	1276—1281 i 1283—1294	1348
ANDRIEJ III ALEKSANDROWICZ Gorodieckij АНДРИЕЙ III АЛЕКСАНДРОВИЧ	1281—1283 i 1294—1304	1348
WASYL JAROSŁAWOWICZ ВАСИЛИЙ ЯРОСЛАВОВИЧ	1263—1272	1356
JAROSŁAW JAROSŁAWOWICZ ЯРОСЛАВ ЯРОСЛАВОВИЧ	1263—1272	1358

tytuł rozdziału	lata	strony
ALEKSANDER NEWSKI JAROSŁAWOWICZ CHROBRY (WIELKI) АЛЕКСАНДР НЕВСКИЙ ЯРОСЛАВОВИЧ	1252—1263	1361
ANDRZEJ JAROSŁAWOWICZ АНДРЕЙ ЯРОСЛАВОВИЧ	1248—1252	1368
MICHAŁ WSIEWOŁODOWICZ МИХАИЛ ВСЕВОЛОДОВИЧ	1248	1370
ŚWIATOSŁAW III WSIEWOŁODOWICZ СВЯТОСЛАВ ВСЕВОЛОДОВИЧ	1246—1248	1371
JAROSŁAW II WSIEWOŁODOWICZ ЯРОСЛАВ II ВСЕВОЛОДОВИЧ	1243—1246	1373
niewola mongolska	1237—1480	1376
Księstwa i Narody	1272—1276	1378
Nie Ruś	—1237	1383
przed niewolą Złotej Ordy	1237	1385
rozdrobnienie Wielkiego Księstwa Kijowskiego	1054—1139	1387
Księstwo Halicko-Włodzimierskie (Halicko-Wołyńskie)	1069—1340	1392
Ziemia Nowogrodzka	1117—1207	1394
Księstwo Włodzimiersko-Suzdalskie	1125—1162	1394
JERZY II WSIEWOŁODOWICZ ЮРИЙ II ВСЕВОЛОДОВИЧ	1212—1216 i 1218—1238	1397
KONSTANTY WSIEWOŁODOWICZ КОНСТАНТИН ВСЕВОЛОДОВИЧ	1216—1218	1407
WSIEWOŁOD WIELKIE GNIAZDO ВСЕВОЛОД БОЛЬШОЕ ГНЕЗДО	1176—1212	1408
ŚWIĘTY ANDRZEJ BOGOLUBSKI АНДРЕЙ БОГОЛЮБСКИЙ	1157—1174	1416
JERZY DOŁGORUKI ЮРИЙ ДОЛГОРУКИЙ	1125—1157	1421

tytuł rozdziału	lata	strony
Księstwo Kijowskie		1427
Latopis kijowski	1118—1198	1429
JAROPEŁK WŁADIMIROWICZ ЯРОПОЛК ВЛАДИМИРОВИЧ	1132—1139	1441
MŚCISŁAW I WŁADIMIROWICZ WIELKI МСТИСЛАВ ВЛАДИМИРОВИЧ ВЕЛИКИЙ	1125—1132	1443
WŁODZIMIERZ MONOMACH ВЛАДИМИР МОНОМАХ	1113—1125	1445
ŚWIĘTOPEŁK II IZJASŁAWICZ СВЯТОПОЛК II ИЗЯСЛАВИЧ	1093—1113	1449
WSIEWOŁOD I JAROSŁAWICZ ВСЕВОЛОД ЯРОСЛАВИЧ	1078—1093	1455
IZJASŁAW I JAROSŁAWICZ ИЗЯСЛАВ I ЯРОСЛАВИЧ	1054—1067, 1069—1073 i 1077—1078	1458
JAROSŁAW I WŁADIMIROWICZ MĄDRY ЯРОСЛАВ I ВЛАДИМИРОВИЧ МУДРЫЙ	1019—1054	1465
ŚWIĘTOPEŁK I WŁADIMIROWICZ (PRZEKLETY) СВЯТОПОЛК I ВЛАДИМИРОВИЧ (ОКАЯННЫЙ)	1015—1016 i 1018—1019	1471
WŁODZIMIERZ I ŚWIATOSŁAWICZ WIELKI – ŚWIĘTY ВЛАДИМИР I СВЯТОСЛАВИЧ	980—1015	1476
JAROPEŁK ЯРОПОЛК	972—980	1487
ŚWIATOSŁAW СВЯТОСЛАВ	945—972	1488
ŚWIĘTA OLGA ОЛЬГА	945—969	1494
IGOR [Ingwar] STARY ИГОРЬ СТАРИЙ	912—945	1498
Chazaria	V—XIII wiek	1500
OLEG (Helge) PROROK ОЛЕГ ВЕЩИЙ	879—912	1504
pogańcy bogowie		1509
Opowieść Haliny Łozko o pogańskiej Ukrainie		1511
RURYK РЮРИК	862-879	1515

tytuł rozdziału	lata	strony
Metody	820—885	1523
Cyryl	826—869	1524
głagolica		1525
Nowogród Wielki		1529
Ruś		1543
zakończenie		1557
przed 832 rokiem		1559
wykaz autorów		1569
auto-recenzja		1571
Spis treści czterech części		1574